

**EĞİTİM SOSYOLOGLARININ
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ**

Yunus BUCUKA

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Malatya, (2009)

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Yunus BUCUKA

ONUR SÖZÜ

“Prof. Dr. H.Bayram KAÇMAZOĞLU’nun danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **EĞİTİM SOSYOLOGLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

Yunus BUCUKA

**EĞİTİM SOSYOLOGLARININ
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

Yunus BUCUKA

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi: Haziran - 2009

Danışman: Prof. Dr. H.Bayram KAÇMAZOĞLU

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER

ÖZET

Bu çalışma; eğitim sosyologlarının; Türk eğitim sistemine ilişkin görüşlerini, eğitim sosyolojisi alanına yaptıkları katkıları belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, eğitim sosyologlarını temsilen seçilen beş eğitim sosyologunun, makale ve kitaplarında bulunan, eğitim konuları hakkındaki görüşleri üzerinden yürütülmüştür. Ayrıca; eğitim alanında yaşanan problemlere getirdikleri çözüm önerilerini, günümüzde yaşanan hızlı bilimsel ve teknik gelişmelerin Türkiye'deki eğitim sistemini nasıl etkilediği ve nasıl şekillendireceği konularındaki değerlendirmelerini de araştırmaktadır.

Çalışma, eğitim alanındaki birçok konunun ve problemin analizini içermektedir. Bunlar arasında; eğitimin sosyolojik teorisi, eğitimin toplumsal amaç ve işlevleri, toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik, eğitimin toplumsal taşıyıcıları olan aile ve okul, toplumsallaşma, toplumsal değişme ve bütünleşme gibi genel toplumsal konular ile eğitim sosyologlarının eğitim sistemine ilişkin bazı sorunlar ve konular hakkındaki analiz ve önerileri, Türkiye'deki öğretmenlik yetiştirme sistemi ve sorunları, eğitimde yabancılaşma ve şiddet, beyin göçü, eğitimde fırsat ve imkan eşitliği, eğitimdeki yeni paradigmlar, Türk milli eğitim sistemine ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır.

Klasik eğitim anlayışları, değişen toplumsal koşullara uygun nitelikte olmadığından yenilenmek durumundadırlar. Bu nedenle her toplum, kendi koşullarına uygun eğitim sistemleri ve politikaları geliştirmek zorundadır. Hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bunu zorunlu kılmaktadır. Eğitim sosyolojisi; eğitim politikası ve yönetimi,

eğitim sisteminin amaç ve muhtevası, toplumsal kişilik ve kimlik, toplum kalkınması, eğitim reformu gibi konularıyla toplumun geleceğini etkilemektedir. Aynı zamanda doğrudan ve dolaylı olarak eğitim sürecinde olan kişi sayısı düşünüldüğünde neredeyse toplumun tümünü etkilemektedir. Disiplinin sahip olduğu bu özellikler araştırmayı önemli kılmaktadır.

Çalışma, bir derleme niteliği taşımakta, sistem boyutunda herhangi bir yaklaşım, görüş ve ereve sunmamaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER: Eğitim sosyolojisi, eğitim sistemi, toplumsal değişme, eğitimde imkan ve fırsat eşitliği, eğitimde yabancılaşma, bilgi toplumu.

**THE IDEAS OF EDUCATIONAL SOCIOLOGISTS
ON TURKISH EDUCATION SYSTEM**

Yunus BUCUKA

İnönü University Social Sciences Institute Sociology Department

Post Graduate Thesis: July-2009

Consultant: Professor Doctor H. Bayram KAÇMAZOĞLU

ABSTRACT AND KEY WORDS

ABSTRACT

This study aims to define the ideas of educational sociologists about Turkish education system and their contribution to the discipline of educational sociology. The study was built upon the ideas of five sociologists, who represent other educational sociologists, about education which presented in their books and articles.

The study contains analyzes about a lot of problems and subjects of education. Among these problems and subjects are; sociological theory of education, social aims and functions of education, social stratification and mobility, families and schools which are the important components of education, socialization, social change and integration, the system and problems of teacher training program in Turkey, alienation in education and violence, brain drain, equality of opportunities in education, new paradigms in education and assessment on Turkish education system. Besides, it searches the solutions which they suggested for the problems of education faced today, how the rapid scientific and technical developments affected and formed the education in Turkey nowadays.

Traditional education concepts in some societies should have been renewed due to not being suitable to changing social circumstances. Therefore each society has to develop educational systems and policies according to their circumstances. Rapid scientific and technological developments force this. Educational sociology affects the future of society

considering educational policies and administration, the aims and contents of educational system, social identity, social development and educational improvement. Moreover, considering the number of people who are in education, it affects almost the whole society. Because of discipline having these indicators, the study becomes more important.

The study is a collection of ideas of educational sociologists and does not present any approach, frame and idea about systemic dimension.

KEY WORDS: Educational sociology, educational system, social change, equality of opportunities about education, alienation in education, information society.

**EĞİTİM SOSYOLOGLARININ
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ**

Yunus BUCUKA

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	
Bildirim	i
Onur Sözü	ii
Özet ve Anahtar Kelimeler	iii
Abstract and Key Words	v
İçindekiler	vii
Giriş	1

BÖLÜM 1

**EĞİTİM SOSYOLOGLARININ
EĞİTİM İLE İLGİLİ KONULARA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

1.1. TOPLUSAL BİR KURUM OLARAK EĞİTİM	14
1.1.1. Eğitimin Temel Amaçları ve Toplumsal İşlevleri	20
1.2. EĞİTİMİN TEMEL TOPLUMSAL TAŞIYICILARI	22
1.2.1. Eğitim Aile İlişkisi ve Toplumsal Değişim	23
1.2.1.1. Ailenin Eğitsel İşlevleri	26
1.2.1.2. Aile ve Toplumsallaşma	30
1.2.1.3. Toplumsallaşma Sürecinden Doğan Pedagojik Sonuçlar	31
1.2.2. Okulun Toplumsal Yapısı ve Kökeni	32
1.2.2.1. Okulun Toplumsal İşlevleri	38
1.2.2.2. Okul Başarıssızlığının Toplumsal ve Bireysel Nedenleri	40
1.3. TOPLUMSAL YAPI VE ÖĞRETMENLİK STATÜSÜ	42
1.3.1. Öğretmenlik Sistemi ve Temel Sorunları	43
1.3.2. Toplumsal Statü ve Rol Açısından Öğretmenlik	46
1.4. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE HAREKETLİLİK	52
1.4.1. Toplumsal Yapı ve Tabakalaşma	52
1.4.2. Toplumsal Sınıf ve Eğitim	55
1.4.3. Toplumsal Sınıf ve Öğrenci Başarısı	56
1.4.4. Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik	58

1.5. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE BÜTÜNLEŞME	63
1.5.1. Eğitimin Toplumsal Değişmeye Etkisi	68
1.5.2. Eğitim ve Toplumsal Değişim	70
1.5.3. Eğitim ve Kültürel Değişme	73
1.5.4. Eğitim, Toplumsal Değişme ve Bütünleşme	74
1.6. EKONOMİ VE EĞİTİM	77
1.6.1. Planlı Kalkınma Politikalarında Eğitim	81

BÖLÜM 2

EĞİTİM SOSYOLOGLARININ EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN BAZI KONULAR

HAKKINDAKİ ANALİZ VE ÖNERİLERİ

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASINDA EĞİTİM SİSTEMİ	83
2.1.1. Siyasal ve Toplumsal Yapı ile Eğitim	83
2.1.2. Düşünsel ve Kültürel Reformlar	85
2.1.3. Cumhuriyet Sonrası Ortaöğretim Kurumlarına Genel Bir Bakış	86
2.1.4. Ortaöğretim Kurumlarındaki Temel Sorunlar	89
2.1.5. Eğitim Sistemi İçinde Özel Okullar	92
2.1.6. Özgün Bir Eğitim Kurumu Olarak Köy Enstitüleri	93
2.2. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE VE DEMOKRASİ	95
2.2.1. Atatürkçü Eğitim Anlayışı ve Temel İlkeleri	95
2.2.2. Demokrasi ve Eğitim	101
2.2.3. Siyasal Toplumsallaşma ve Eğitim	105
2.2.4. Sivil Toplum ve Eğitim	107
2.3. EĞİTİMDE İMKAN VE FIRSAT EŞİTLİĞİ	108
2.3.1. Eğitimde Fırsat Eşitliğini Engelleyen Faktörler (ailenin geliri ve mesleği, eğitimsel dengesizlikler, bireysel farklılıklar, coğrafi, toplumsal ve siyasal faktörler)	109
2.4. EĞİTİM SİSTEMİMİZDEKİ PARADİGMA VE PEDAGOJİK BAKIŞLAR	115
2.4.1. Pedagojik Perspektif ve Kendiliğindenlik	117
2.4.2. Kendiliğindenlik Problemi ve Özleştiren Eğitim	118
2.4.3. Türk Milli Eğitimine İlişkin Değerlendirme	120
2.5. POSTMODERN ÇAĞDA EĞİTİM	122
2.5.1. Postmodern Eğitimin Türkiye'ye Yansıması	124
2.5.2. Bilgi Toplumu ve Türkiye	126
2.6. EĞİTİM SÜRECİNDE YABANCILAŞMA VE ŞİDDET	127
2.6.1. Eğitimde Yabancılaşma	127
2.6.2. Yabancılaşmanın Kaynakları	128
2.6.3. Eğitim ve Şiddet	131
2.7. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE EĞİTİM	133
2.8. EĞİTİM SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN GİZLİ MÜFREDAT	135

2.9. İLKÖĞRETİME SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM	136
2.10. KUŞAKLAR ARASI İLİŞKİLER VE EĞİTİM	136
2.11. GÖÇ VE EĞİTİM SORUNLARI	138

BÖLÜM 3

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	141
------------------------------	-----

GİRİŞ

Araştırma, sosyoloji ile pedagojinin kesişim noktası niteliğinde olan eğitim sosyolojisi alanında yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bu tezde, eğitim sosyolojisi alanında da çalışmalarda bulunan, farklı üniversitelerde görev yapan eğitim sosyologlarından Hüseyin AKYÜZ, H. Yıldırım CELKAN, Eyüp KEMERLİOĞLU, Vahap SAĞ ve Mahmut TEZCAN'ın eğitim konularıyla ilgili çalışmalarını ele almaktadır. Adı geçen eğitim sosyologlarının makale ve kitapları incelenerek, ilgili konulardaki görüşleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Kuşkusuz Türk eğitim sistemi ve tarihinin incelenmesi, bu çalışmanın boyutunu hayli aşacağından, özellikle eğitimin niteliği ve toplumsal yönü üstünde durulmaktadır.

Eğitim; bireylerin kişilik gelişimlerine yardımcı olan, onları toplumsal ve yetişkin yaşama hazırlayan, gereksinim duyacakları bilgi, beceri ve yetenekler elde etmelerini kolaylaştıran, okulu da içine alan toplumsal bir kurum ve toplumun sahip olduğu değerlerin, maddi ve manevi kültür unsurlarının genç nesillere aktarıldığı evrensel bir süreçtir.

Toplumsal bir süreç olarak eğitim, aynı zamanda pedagojik bir anlam ve içerik taşımaktadır. Bireylerde, toplumsal ve evrensel nitelikte bilinç oluşturan, onları üretken, yenilikçi olarak yetiştiren, bireysel ve toplumsal kimlik kazandıran, milli ve manevi değerleri koruyan, değişmelerin neden olduğu toplumsal uyumsuzlukları gideren, toplumsal sorun ve çatışmalara çözüm üreten, aynı zamanda toplumsal değişimi gerçekleştirecek yeni değerlerin üretilmesini sağlayan temel bir kurumdur.

Günümüzde, geleneksel ve klasik eğitim anlayışları, hızlı bilimsel ve teknik gelişmelere, değişen toplumsal koşullara cevap veremediğinden, ülkeler kendi eğitim sistemleri ve politikalarında, eğitim kurumlarının yapı ve işlevlerinde, amaç ve program içeriklerinde, köklü değişiklikler planlamak ve uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bu noktada her ülke kendi toplumsal koşullarına ve ideallerine uygun bir pedagojik perspektif geliştirmek durumundadır. Pedagojik perspektif, ulusların tarihsel ve kültürel yaşam süreçlerinde, eğitim alanında yarattıkları ideal modelleri, düşünsel değerleri içermektedir. Yaratıcı bir zihnin ürünü olan her pedagojik perspektif tarihsel, toplumsal, kültürel bir geçmiş miras taşımakta ve geleceğe yönelik hedefleri içermektedir (Akyüz, 1991).

Eğitimin en önemli niteliği, toplumsal bir karaktere sahip olmasıdır. Çünkü bir olgu olarak eğitim, toplumsal zemin ve atmosfere gereksinim duymaktadır. Belirtilen durum, bireysel bilinçlerin yok sayılması değil, bireyin toplumsal bir varlık olduğu, toplumun da eğitim ve sosyalleşmeyle ona toplumsal bir kişilik kazandırma durumudur. Eğitim ile toplumun karşılıklı bağımlılıkları söz konusudur. Eğitim var olmak için toplumsal zemine, toplum da değerlerini ve düzenini koruyacak nesillerin yetiştirilmesi için eğitime ihtiyaç duymaktadır (Akyüz, 1991).

Her toplum kendi varlığının devamını sağlamak ve ahenkli bir değişim süreci yaşamak için buna uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada eğitim sistemi, ne evrensel değerlerden uzaklaşarak ne de milli değerlerden vazgeçerek kurumsallaşmalıdır. Modern eğitim bu iki boyut arasında denge sağladığı sürece etkin ve işlevsel olacaktır. Bu işlev kozmopolit bir kimlik oluşturma gayesinde değil, tersine bir üst kimlik olan insanlık bilincinin arttırılmasına yöneliktir. Pedagojik bir bakış açısı gereği herkese, ortak insanlık kültürünün değerlerinin kazandırılması gerekmektedir (Akyüz, 1991).

Eğitimin toplumsal amaçları arasında, bireyleri toplumsallaştırmak iyi vatandaşlar, üretken bireyler yetiştirmek, toplumsal yararı ön planda tutarak bütünlüğü sağlamak, milli ve manevi değerleri korumak, milli kültüre sahip çıkmak gibi oldukça önemli amaçlar olduğu vurgulanmaktadır. Her ülkede, eğitim alanında fırsat eşitliğini olumsuz yönde etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar genel olarak; ekonomik, coğrafik yapı, toplumsal, siyasal ve biyolojik faktörlerdir. Politik açıdan bakıldığında, fırsat eşitliğini engelleyen bazı durumlar arasında, sık iktidar değişiklikleri, her iktidarın farklı eğitim anlayışı ve politikaları da bulunmaktadır. Belirtilen bu durum geri kalmış ya da kalkınmış tüm ülkeler için kabul edilen bir olgudur. Devletler eğitimde fırsat eşitliğini sağlamakla görevlidirler. Ailelerin sahip olduğu maddi olanaklar, eğitim düzeyleri vb. nedenler de çocukların edinecekleri eğitimi doğrudan etkilemektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, eğitim alanında yapılan yenilik ve değişiklik çalışmalarında çeşitli öneri ve önlemler alınmışsa da, eğitim sistemimizdeki sorunların güncelliklerini koruyageldikleri bilinmektedir. Eğitim sistemimiz çoğu zaman ulusal nitelikten yoksun, yabancı eğitim sistemlerinin etkisinde kaldığından dolayı, ülkemize faydalı olmaktan uzaklaşmış ve daha da karmaşık hale gelmiştir. Günümüzde de eğitim öğretimin her düzeyinde bir paralelliğin sağlanması, gelecekte olası ihtiyaçları öngörüp giderebilecek, ülkeyi kalkındıracak yeni bir eğitim sisteminin yapılandırılması bir zorunluluk

haline gelmiştir. Bununla beraber, eğitim sisteminde toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel koşullardan kopuk olarak gerçekleştirilen reformlar, gerçeklikten uzak olduklarından başarısızlığa mahkûm olacaktırlar (Sağ, 2003).

Günümüzde; Türk eğitim sisteminin önündeki en önemli sorun, cumhuriyetin kuruluşuyla belirlenen eğitim hedeflerinin yeni yüzyıl için yenileme sorunudur. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin şokunu üzerinden atamayan eğitim sistemi, doğal olarak tikanıp kalmıştır. Dolayısıyla eğitim sistemindeki temel sorun, sistemin başlangıçta amaçladığı görevleri yerine getirememesi değil, yeni gereksinimleri karşılayacak sanayi ve bilgi toplumu için yenilenmemesidir (Çetin, 2004).

Günümüzde gençliğin toplumsallaşma sürecinde anne-babaların ve öğretmenlerin toplumsallaştırıcı rollerinin etkisi gittikçe azalmaktadır. Buna karşın kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaşan eğlence ve gösteri endüstrisi ile oluşturulan ve pazarlanan popüler kültür araçlarının sundukları modellerin gücü ise daha da artmaktadır. Popüler tüketim kültürünün, gençler üzerindeki etkisinin toplumsal sınıf, cinsiyet ve siyasal bakış gibi farklı toplumsal farklılaşmalar açısından değişmediği ve kitle kültürünün bir yozlaştırma işlevine sahip olduğu, hayat tarzlarını tek tip haline getirdiği ve ortak bir küresel tüketim anlayışının paydası gerçeği bilinmektedir. Ülkemiz için bir potansiyel güç olan gençliğin, bedensel ve ruhsal olarak sağlıklı gelişimi, oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda, gençliği ilgilendiren sosyolojik araştırmaların yürütülmesi ve sonuçlandırılması ülkemizin geleceğine yönelik vizyon oluşturulmasına katkıda bulunacaktır (Şahin, 2005).

Eğitim kurumları temel özellikleri ile insanı bütün yönleriyle etkisi altına almışlardır. Okul siyasal sistem için bir koruma kalkanı niteliğindedir. Okullar, politik sistemin öngördüğü biçimde, bireyleri uyumlu ve tek tip hale getirmektedirler. Bireylerin birçok eylemi, gizil olarak okulun arzuladığı biçimde gerçekleşmektedir. Toplumsal hayat koşulları, yasal zorunluluklar, ailenin çocuğa ilişkin beklentileri; okulu zorunlu kılmaktadır. Okul bireyleri bu özelliklerinden dolayı kuşatmaktadır. Okul, aynı zamanda bireyin kendisine ve topluma yabancılaşmasında, önemli ideolojik bir kurum niteliğindedir. Okulun neden olduğu yabancılaşma, tek tip ve kitlesel olma boyutu ile bireysel yabancılaşmadan daha etkili olmaktadır. Bu yabancılaşmanın etkisinin azaltılması için okul kurumunu sorgulayarak, ideolojik bir araç olma niteliği araştırılmalıdır. Eğitimde yabancılaşmanın analizi; öncelikle okul ve okulun bireyin yaşamındaki yansımalarının analizi ile mümkündür. Okul dışında kentler de insanlar için, birbirine de yabancılaşan bir hayata neden olmaktadır;

çünkü kentsel yaşam yaratılan yapay bir yaşamdır, burada ancak çalışan ve üretime yer vardır (Yapıcı, 2004a).

Ülkemizde önemli ölçüde iç beyin göçü de bulunmaktadır. Devlet üniversitelerinden vakıf üniversitelerine öğretim üyesi erozyonu ve kamu kurumlarından kalifiye elemanların özel sektöre geçişi bulunmaktadır. Gerçi, iç beyin göçü ülkeye çok sorun katmamıştır; ancak dışa doğru olan beyin göçünün ülkeye zararı çok büyüktür. Beyin göçü ülkeler arasında bulunan gelişmişlik farkının daha da artmasına neden olmaktadır. Beyin göçü dünyada da önemli sorunlar doğurmaktadır. Ülkemiz beyin göçü ile iyi eğitim görmüş her yüz kişiden 59'unu elinden kaybetmektedir. Türkiye ABD'de en fazla öğrencisi bulunan 9. ülkedir. Nitelikli beyinler, gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelerin yaptığı karşılıksız bir bağıştır (Kaya, 2003).

Toplumların temel zenginlik kaynağı olan bilgi, küreselleşme ile birlikte ulusal ve uluslararası rekabette üstünlüğü belirleyen başlıca güç haline gelmiştir. Bu durumda, eğitim sistemlerine ve özellikle okullara önemli sorumluluklar yüklemektedir. Günümüzde okullardan beklenen bu sorumluluklardan biri, toplumun mevcut kültürel değerlerini genç kuşaklara aktarırken, aynı zamanda küresel dünyanın gerektirdiği bilgi, beceri, değer ve niteliklere sahip bireyler yetiştirebilmektir. Okul, sadece teorik bilgi ve becerilerin aktarıldığı değil, toplumu şekillendiren ona yön veren, yeni bir vizyon taşıyan bir kurum olmak zorundadır (Eryaman; Genç, 2008).

Bilgi teknolojilerindeki hızlı değişim, beraberinde yeni kavramlar ve olgular doğurarak, toplumsal yapıda değişmelere ve yeniden şekillenmelere neden olmaktadır. Bu yeni kavramlardan biri olan "bilgi çağı" ya da "bilgi toplumu", üniversiteler ve akademik araştırma merkezlerinde üretilen bilgi ile toplumsal yaşamın her aşamasını aydınlatmaktadır. Bilgi, toplumu yönlendiren temel güç ve sermaye kaynağıdır (Çalık; Sezgin, 2005).

İletişim-bilişim devriminin en somut görüntüsü bilgi toplumdur. Bilgi toplumunda bilgi teknolojileri ile toplumsal değişim arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Bilişim teknolojilerindeki değişim hızı, toplumsal yapıyı da hızlı bir değişim sürecine sokmakta, bireysel ve toplumsal yaşamın önemli bir boyutunu oluşturan aile hayatının, eğitimin, siyasal ve hukuksal alanların olumsuz etkilenmesini de hızlandırmaktadır (Kocacı, 2003).

Bilgi (enformasyon) toplumunun temelinde bulunan paradigma, sanayi toplumunun sahip olduğu paradigmadan oldukça farklıdır. Bu paradigmanın özünde, donanımlı ve nitelikli beyin gücü ile insan sermayesi, sürdürülebilir kalkınma, yaşam boyu öğrenme, kendini hızlı değişim ve dönüşümlere uyarlama gibi esaslar bulunmaktadır. Eğitime yansıyan ileri teknoloji sonucunda oluşmaya başlayan duvarsız sınıflar, uzaktan öğretim, multimedya ile öğrenme, öğrenci merkezli öğrenme, internet okulları v.b. birer yöntem ve yapı oluşturmaktadır (Şentürk, 2008). Bilgi toplumunda buhar makinesinin yerini bilgisayarlar, kol gücünün yerini beyin gücü, bilgisayar, elektronik haberleşme araçları ve robotlar almaktadır. Fabrikaların yerini bilgi toplumunda bilgi ağları ve veri bankalar (iletişim ağ sistemi) almaktadır. Bilgi otoyollarıyla, tüketici ile bilgi arasındaki uzaklık önemini kaybetmekte ve maliyetler en aza düşmektedir. Bilgi toplumunda kuantum elektroniği, moleküler biyoloji ve çevresel bilimler gibi yeni araştırma alanlar oluşturmaktadır. Temsili demokrasi yerine, bilgi toplumunda katılımcı demokrasi anlayışının daha önem kazanacağı düşünülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda, “tele-demokrasi” adlı sürecin ileriki yıllarda ortaya çıkacağı da öngörülmektedir (Aktaran: Eryaman; Genç, 2008).

Bilgisayar teknolojileriyle beraber öğretmenin geleneksel rolleri değişmekte, bilgi toplumunda öğrencilere danışman ve asistan olma rolü artmaktadır. Her geçen gün bilgi ve ihtiyaçların değişmesi ile geniş kapsamlı bir öğretim programı belirlemek zorlaşmaktadır. Bu nedenle; eğitim sisteminde katı programlardan esnek programlara, kitle eğitiminden bireyselleşmiş öğretime, tek öğretimden çoğulcu öğretime, bağımlı içerikten bağımsız içeriğe geçiş sağlanmalıdır (Eryaman; Genç, 2008). Biller’e göre 21. yüzyıl öğretmeni “filozof sosyal işçi” olmalıdır. (Aktaran: Çermik; Turan). 21. yüzyıl öğretmeni; artık profesyonel bilgi aktarıcısı değil, doğayı ve demokrasiyi korumada taraf, kararların gelecekteki sonuçlarını tahmin eden, toplumlar ve kültürler arası sosyal etkileşimi sağlayan toplumsal faaliyetlere katılan, en az bir yabancı dili bilen, aynı zamanda zekâ, yaratıcılık, vicdan ve saygı gibi temel niteliklere sahiptir (Çermik; Turan, 1997).

Küreselleşmenin aradığı birey; yaratıcı, sorgulayıcı, bağımsız düşünen, üretebilen, öğrenebilen, sorun çözen, girişimci, risk alabilen niteliklere sahip bireydir (Akçay, 2003). Aynı zamanda bilgi toplumunda bireyler, bilimsel ve akademik çalışmaların verilerini anlamak, yorumlamak, kullanmak ve problem çözme yeteneği kazanmak durumundadır. Bu noktada, bireyi önemseyen, öğreten yerine öğreneni merkeze alan, insani ve evrensel

değerlere dayalı, küresel koşulların gerektirdiği bilgi, beceri ve davranışları bireylere kazandıran bir eğitim zorunlu olmaktadır (Çalık; Sezgin, 2005).

Günümüzde artık, okulun, ders programlarının, öğretmenlerin, anne-babaların ve hatta öğrencilerin anlamları ve işlevleri farklılaşmıştır. Eğitimin merkezindeki olgu, öğrencidir, öğrenen bireydir. Ders programları, öğrencileri gerçek yaşama hazırlayan, yaşamın gerçeklerinin sentezlendiği bir anlayış içinde düzenlenmek durumundadır. Öğretmenler de yalnız bilgiyi aktaran değil, öğrencilere yön gösteren rehber ve lider olmak zorundadır (Çalık; Sezgin, 2005).

Tüm toplumları iyi ve kötü yönleriyle etki altına alan ve dünya üzerinde hızla bilimsel ve teknik gelişmelerle toplumsal değişmelere neden olan küreselleşme göz önüne alındığında, eğitim sistemimizin yeniden yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir. Bu rekabette başarılı olabilmenin yolu, küreselleşmeyi zorunlu bir süreç gibi görüp tabi olmak ya da bütünüyle onu reddederek mevcut gerçekliğini kabul etmemek değil, küreselleşen dünyada rekabet edebilir değerler ve beceriler üretebilmektir (Çalık; Sezgin, 2005). Küreselleşme sürecinde, var olan durum, değişmez katı kural ve uygulamalar, yerel ilke ve değerler, merkezîyetçi, tek boyutlu yaklaşım ve değerlendirmeler önemlerini yitirmektedir (Şentürk, 2008).

23-24 Mart 2006 tarihlerinde gerçekleştirilen ve birçok devletin yer aldığı Lizbon Zirvesi'nde eğitim, istihdam, bilgi ve ekonomi konuları analiz edilmiştir. Ekonomi ve eğitim ilişkisine değinilerek, dünyada sürdürülen “Hayat Boyu Eğitim ve Öğretim”, “Eğitimde Hareketlilik”, “Farklı Ülke ve Toplumlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Transferleri” gibi yeni uygulamalar tartışılmıştır. Bu tarihten yaklaşık altı ay sonra düzenlenen XVII. Millî Eğitim Şûrası'nda da öne çıkan konular arasında küreselleşme ve eğitim süreci, Avrupa Birliği eğitim sistemi, eğitimdeki yeni anlayış ve yapılanmalar tartışılmıştır (Şentürk, 2008).

Toplumlar küreselleşme sürecinde kendi yerel değerlerini korumaya özen göstermek ve evrensel değerlerin farkına varmak zorundadırlar. Küresel yerine artık “küryerel” kavramı değer kazanmaktadır. “küryerel”, yerel kültürlerden uzaklaşmadan dünya vatandaşı olmayı, onunla bütünleşmeyi anlatmaktadır. Eğitim küreselleşme sürecinde uyum ve bütünleşme sorunlarında değil esas olarak küreselleşmeyle başa çıkacak insanı bireyi yetiştirecektir (Akçay, 2003). Eğitim sistemimiz, milli değerler, kimlik, kültür ile küresel gerçekler, olgular arasında bir denge kurabilecek politikalar üretmek, bireyler yetiştirmek zorundadır.

Günümüz için temel üretim faktörü bilişim olduğundan, kalkınma hedeflerinin içeriği ve stratejileri de değişmek, ortaya çıkan duruma uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Devletlerin sahip oldukları sınırlı sermaye ve kıt kaynaklar güçlü olmanın nedeni değildir. Zenginliğin ve gücün kaynağı, bilgi üretmeye yönelik çabalardır. Bunun için de bir sınır ve son yoktur. Devletler yapısal değişimler ve reformlar gerektiren geleceğe ilişkin stratejilerini bu değişime ve yapılanmaya göre hazırlamak durumundadırlar. Türkiye için yeni strateji, bilişim toplumuna geçişi sağlayacak toplumsal yapı unsurlarını yenileyerek reformlar yapmaktan geçmektedir (Ceyhun; Çağlayan, 1997).

Teknolojik gelişmelerin yön verdiği küreselleşme sürecinde, uluslar arası ekonomik, politik ve sosyo-kültürel bağların oluşturulması ve sürdürülmesinde coğrafi koşulların belirleyiciliği azalmıştır. Artık teknoloji, mallar, hizmetler, sermaye, insan ve bilginin dolaşımının artmasıyla; ülkelerin karşılıklı bağımlılığının gelişmesinde, önemli hale gelmiştir. Bilimsel ve teknik devrimler düşünüldüğünde, eğitimin küresel boyutları ile gereken miktarda bilgi ve becerinin üretilmesi, eğitim düzeyi ve niteliği, öğretim stratejileri, yeni elektronik altyapıların kullanılmasıyla gerçekleşecektir (Gençoğlu; Şenel, 2003).

Üretim alanında gerçekleşen hızlı değişimlere paralel olarak, eğitim kurumları, eğitilmiş, nitelikli insan gücünü ve zihnini geliştirmek durumundadırlar. Son zamanlarda ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri tartışılırken, eğitim, sosyal, kültürel ve politik durumları, okur-yazarlık ve okullaşma oranı, ortalama yaşam süresi, kişi başına düşen milli gelirle birlikte, ülkelerin sahip oldukları insan kaynağı ve gücünün de önemi artmaktadır. Eğitimin kalkınmanın en etkili araçlarından biri olarak kabul görülmesiyle, bilimsel ve teknik bilgi, gelişme için daha fazla yatırım yapma, özellikle insan kaynaklarına yapılan yatırım, oldukça önemli hale gelmektedir. Dolayısıyla, rekabette üstün gelmenin, kalkınmada başarılı olmanın en etkili yolu “insan kaynağının” üretilmesi ve etkin kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Bütün bunlar kalkınmanın merkezine insanı ve onun yetenekleri, eğitim düzeyini yerleştirmektedir (Gezgin; Hoşgörür, 2006).

Günümüz dinamik ve zorlu iş gücü piyasasında bireylerin rekabet edebilmeleri, “istihdam edilebilme” niteliklerini edinebilmeleri ve bu nitelikleri sürekli kılmalarıyla olanaklı olmaktadır. Bireylerin hayatlarında gün geçtikçe değer kazanan bu nitelikler, “yaşam boyu eğitim”, “yaşam boyu öğrenme” düşüncesinin ortaya çıkışına neden olmuştur (Gençoğlu; Şenel, 2003).

Bilimsel ve teknolojik bilginin üretimi ve onun küresel dolaşımı, yaratıcılık yeteneği yüksek bireylerin yetiştirilme gerekliliği sonucu ülkeler, eğitsel, ekonomik ve siyasi vb. açılardan köklü değişimlere uğramak zorunda kalmışlardır. Bu koşullarda eğitim, bireylere değişmelere uyum sağlayabilmeleri yönünde çeşitli davranışların kazandırılmasını sağlamak durumundadır. Eğitim sisteminin bu sorumluluğu yerine getirmesi ancak bilimsel ve teknik alandaki gelişmelere uyum sağlamasıyla gerçekleşebilecektir. Bir ülkenin refah ve mutluluğu, işgücünün nitelik ve verimliliğinin yükseltilmesi, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınma, ancak bunları sağlayacak nitelikli bir eğitim ile sağlanabilmektedir. Bu açıdan kapsamlı ve güncellenebilir stratejilere dayalı devlet politikalarının belirlenmesi ve eğitim alanında da stratejik planlamanın yapılması gerekmektedir (Ereş, 2005).

Hiç kuşku yok ki, eğitim toplumsal değişme sürecinde gerekli ve önemli bir belirleyicidir. Eğitim bireyleri toplumsallaştırırken onların toplumun normlarına, değerlerine ve kurumlarına uyum sağlamalarına neden olmaktadır. Bu süreçte, toplumda egemen olan kültürün genç kuşaklara aktarılmasını okullar ve bazı kurumlar gerçekleştirmektedirler. Tüm toplumlar sürekliliklerini sağlamak için kültürel aktarımı ve kültürel yeniden üretimi yapmak zorundadırlar. Ayrıca eğitim bireylere araştırma ve sorgulama ruhu aşılama, insan düşüncesini özgürleştirme niteliğine sahiptir. Türkiye’de eğitim alanındaki yeniliklerde de olduğu gibi eğitim kurumlarının yapı ve programlarındaki değişimler diğer toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik reformlara, kalkınma ve çağdaşlaşma yönünde önemli toplumsal değişmelere yol açmıştır (Eskicumalı, 2003).

Dünyamızda farklı toplumlar, farklı sosyal ve kültürel gereksinimler, yeni yaşam biçimleri, alışkanlıklar ile oldukça farklılaşan bir yaşama doğru kaymaktadır. Toplumsal çözülme eğilimi içine giren toplumun bütünlüğünün korunması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Bu anlamda eğitim, insan ve toplum için yeniden inşa aracı ile toplumun yeniden üretme kaynağıdır (Balay, 2004).

Teknoloji kültürü, değerler kültürünü etkilemekte, bireylerin giderek karmaşıklaşan toplumsal yaşama ayak uydurabilmeleri için, çağdaş bilgi, beceri ve tutumlarla donatılmaları zorunlu hale gelmektedir. Dolayısıyla, bireylerin, teknolojik kültürün gerektirdiği yeterlikleri elde etmeleri bu yönde bir eğitim ile olanaklıdır. Böyle bir eğitimde çoğunlukla, analitik düşünme, yaratıcılık, problem çözme, bir takım halinde çalışma, kişisel sorumluluk, inisiyatif ve merak etme gibi yeteneklerin kazandırılmasını içermektedir (Gençoğlu; Şenel, 2003).

Türkiye hala sanayileşme sürecini tamamlayamamış, bilgi toplumu olma yolunda teknoloji üretebilmek için gerekli politikaları oluşturamamış bir ülke durumundadır. Türkiye’de hem sanayileşme hem de bilgi toplumu olamamanın neden olduğu sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunları çözenin yolu bilgiye, dolayısıyla da eğitime yeterince yatırım yapmak, kaynak ayırmak, toplumun ihtiyaç duyacağı niteliklerle donatılmış bireyleri ve bu bireyleri yetiştirme konularında çağın gereklerine uygun nitelikte politika ve stratejilerin geliştirilmesinden geçmektedir (Kocacık, 2003).

Eğitim bilimlerinin bir dalı olarak kabul edilen eğitim sosyolojisi, sosyoloji ile eğitimin bir sentezi olarak doğmuştur. Tarihi kısa fakat geçmişi çok gerilere giden bu dal, aynı zamanda sosyolojinin uzmanlık alanlarından biri de kabul edilir. Eğitim sosyolojisinin araştırma alanları ile inceleme konuları, toplumların gelişmişlik düzeyi, siyasal ve ekonomik yapılarına göre farklılık taşır. Bununla beraber sanayileşme, nüfus, coğrafi koşullar ve o toplumun içinde bulunduğu kültür ve medeniyet de inceleme konularını belirlemede önemli rol oynarlar (Celkan, 1996).

Devletler kendi varlıklarının devamı ve çağdaş uygarlık düzeyinden uzaklaşmamak için eğitim alanlarında sürekli olarak bir yenilenme ve gelişme içerisindeyler. Belirlenen eğitim politikaları stratejik bakışlar ve bu sürecin yönetilmesi konusunda hükümetler, eğitim sosyolojisi alanında üretilmiş bilimsel bilgilerden yararlanmak durumundadırlar.

Tarihsel açıdan bakıldığında, geleneksel toplumsal yapılarda, tüm eğitim sürecinin merkezinde olan aile, çocukların tüm gereksinimlerine cevap verecek güçteydi.. Ancak sanayileşme ile bilimsel ve teknik gelişmeler paralelinde aile artık yeni işlevler edinmek durumundadır. Aile sosyolojisi ve eğitim sosyolojisinin ortaklaşa gayretleriyle toplum için yeri doldurulamayacak bir kurum olan ailenin işlevselliğinin canlandırılması söz konusu olacaktır.

Toplumsal değişme ve eğitim ilişkisi, toplumsal tabakalaşma, hareketlilik, eğitimde özel yeteneklerin seçilmeleri, imkan ve fırsat eşitliği, öğretmenlik mesleğine ilişkin algılamalar, öğretmenin sosyo-ekonomik durumu, öğretmeni etkileyen toplumsal ve politik kuvvetler, eğitimin toplumsal kültür içindeki yeri, örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerinin toplumsal yararları, öğrencilerin tutum ve davranışları, okul başarıları, gençlik ve eğitimi, gençliğin topluma kazandırılması konuları da eğitim sosyolojisinin özenle üstünde çalıştığı konular içerisindeyler.

Bilginin toplumsal fonksiyonu, eğitsel düşünce, teori ve politikaların toplumsal kaynakları, sosyolojik eğitim teorileri ve pedagojik perspektif geliştirme çabaları, ideal bir toplum tipi yaratma gibi kuramsal çalışmalar da eğitim sosyolojisinin ilgi gösterdiği konulardandır. Eğitim sistem ve kurumlarının toplumsal yapı unsurları olan nüfus, ekonomi, siyasal düzen, vb. ile ilişkileri, süreçlerindeki rolü, üretim ve tüketimin eğitsel boyutu, eğitim yatırımları, eğitimde verimlilik, gerçekçi istihdam politikaları bu disiplinin temel araştırma alanları kabul edilmektedir (Celkan, 1996).

Eğitim sosyolojisi, eğitim alanında doğrudan veya dolaylı olarak bulunan tüm kişiler, eğitimciler, öğretmenler, davranış bilimleri ve eğitimsel süreçlerle ilgili araştırmacılar için bir çalışma alanıdır. Disiplinin ürettiği bilgi ve veriler aracılığıyla eğitimciler; eğitim, okul, öğrenci topluluğu ve toplumsal çevre hakkında geniş görüşe sahip olmaktadır. Ayrıca öğrenciler de eğitim psikolojisi, felsefesi, tarihi ve sosyolojisi ile geniş düşünebilme yeteneği kazanır ve daha geniş görüş açısına sahip olur.

Eğitim olgusuyla ilgilenen bilimlerin başında, aynı oranda ve yöntemlerle yönelmeseler de, sosyoloji ve pedagoji gelmektedir. Klasik sosyoloji öğrenimi almış kişiler, toplum-eğitim ilişkisini araştırırken, sosyolojinin kullandığı kavram ve ölçütleri esas alırlar. Buna karşın pedagoji öğrenimi almış olanlar da, bütün toplumsal olaylarda pedagojik bakışları temele alırlar (Akyüz, 1991).

Eğitim sosyolojisinin temel araştırma ve inceleme konuları arasında; eğitim politika ve felsefesi, eğitsel düşünce, teori ve politikaların toplumsal kaynakları ve sonuçları, toplum kalkınması, eğitim ve toplum reformu, eğitimin toplumsal kültür içindeki yeri ve kültür süreçlerindeki rolü, toplumsal tabakalaşma, eğitim aracılığıyla meydana getirilen hareketlilik, imkan ve fırsat eşitliği, toplumsal bir sistem olarak okul, okulun yapısı, işleyişi, çevreyle ilişkileri, (öğrencilerin aile çevresi, geldikleri kültürel ortam, etnik ve dini gruplar, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler, sosyal sınıf), toplumsal kişilik ve sosyalleşme, çocuğun ve gencin kültürel donanımı, bunu sağlayan eğitici kuvvetler; devlet, dini ve milli kuruluşlar, dernekler, kitle haberleşme araçları ve siyasi partiler, idealize edilen birey ve toplum tipi yaratmak için, sosyolojik bir eğitim teorisi ve pedagojik perspektif geliştirme çabaları gibi konuları saymak mümkündür (Akyüz, 1991; Celkan, 1996).

Eğitimin önemli bir toplumsal sorun ve nesne olarak algılanışı, sosyolojinin bir sosyal bilim olarak ortaya çıkışından sonra olmuştur. Fransa'da başlayan eğitimin toplumsal yönü ile ilgili bu tür çalışmalar, bir taraftan bir disiplin olarak eğitim sosyolojisinin

gelişmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan da, pedagojik perspektiflerin şekillenmesine hizmet etmişlerdir (Akyüz,1991). E. Durkheim kimileri tarafından eğitim sosyolojisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bu görüşe karşı olarak George S. Payne’i kabul edenler de bulunmaktadır. Fransa’da ortaya çıkışının ardından sosyoloji, Türkiye’de İstanbul Üniversitesi’nde 1914 yılında akademik birim olarak kurulmuş ve 1917 yılında, İstanbul Üniversitesi’nde Terbiyevî İctimaiyat (Eğitimsel Sosyoloji) adıyla İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) tarafından okutulmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde “Eğitim Sosyolojisi” adıyla okutulan ilk dersler, Gazi Eğitim Enstitüsü’nde 1950’li yıllarda, 1953-1959 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği yaparken Nusret Köymen (1903-1964)’in verdiği derslerdir (Doğan, 2004).

Türk eğitim tarihinde, eğitime önemli katkıları olan birçok araştırmacı, eğitimbilimci, politikacı bulunmaktadır. Bunlar arasında bir Tanzimat aydını olan Ali Suavi, kaliteli insan yetiştirme konusundaki görüşleri “Tuba Ağacı Nazariyesi” adıyla bilinen Emrullah Efendi, devlet adamı ve diplomat olan Münif Paşa, sınıfsız, imtiyazsız ve bütünlümlü bir toplum olmanın temelini milli mefkûreye dayanması gerektiğini belirten Ziya Gökalp, Osmanlı toplum yapısında sorun olarak; eğitim sistemini ve merkezîyetçi bir niteliğe sahip yönetim anlayışını gören Prens Sabahattin, organizmacı toplum görüşünü savunan Mustafa Sati El Husri, eğitim tarihimizde köy kalkınması, köye göre eğitim ve öğretmen meselelerinde önemli isimlerden olan Ethem Nejat ve İsmail Hakkı Tonguç, batı taklitçiliğinden yakından ve yaratıcı “Yeni Adam” yetiştiren üretici bir eğitim sisteminden yana olan Baltacıoğlu ve Türk eğitiminin, sosyal ve kültürel boyutuna, verdiği eserlerle birçok katkıda bulunan Halil Fikret Kanad sayılabilmektedir (Akyüz, 1991; Tezcan, 1997).

Tezin amacı; eğitim sosyologlarının, Türk eğitim sisteminin yapı ve işleyişine ilişkin özgün görüşlerinin olup olmadığının, eğitim sosyolojisi alanına yaptıkları öznel katkıların neler olduğunun araştırılmasıdır. Ayrıca; eğitim alanında yaşanan problemlere getirdikleri çözüm önerilerinin tespiti, günümüzde yaşanan hızlı bilimsel ve teknik gelişmelerin Türkiye’deki eğitim sistemini nasıl etkilediği ve nasıl şekillendireceği konularındaki değerlendirmelerinin araştırılmasını hedeflemektedir.

Bu amaç doğrultusunda, eğitim sosyolojisi alanındaki bütün çalışmalarını ayrıntılarıyla incelemek, gerek zaman, gerekse diğer koşullar açısından oldukça güçlük içermektedir. Hedeflenen bilgilere ulaşma ve elde edilen bilgileri tüm alana genelleme amacıyla, çalışmamızda eğitim sosyolojisi alanında çalışan, profesör unvanlı, sosyologlar

arasından seçilen örneklem grubu üstünde çalışmalar sürdürülmektedir. Nesnel ve evreni temsil edecek şekilde seçilen örneklemden hareketle evren, hakkında doğru bilgilere ulaşılmaya özen gösterilmektedir. Alınan örneklem grubu, “Eğitim Sosyolojisi” kitabı olan, bilimsel geçmiş ve deneyim sahibi, eğitim alanındaki birçok değişim sürecini pratik olarak yaşamış, eğitimin temel sorun ve konuları ile ilgili yayınları olan, 1980’den sonra üniversitelerde eğitim sosyolojisi alanında ön plana çıkmış sosyologlardan seçilen beş eğitim sosyologundan oluşmaktadır.

Çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; eğitim sosyologlarının eğitim ile ilgili temel toplumsal konular hakkındaki görüşleri, kendi çalışmaları çerçevesinde incelenmektedir. Her konu, özel bir başlık altında değerlendirilmektedir. Bu konular arasında, eğitim ve sosyolojik teorisi, eğitimin temel amaçları ve işlevleri, toplumsal tabakalaşma, sınıf ve hareketlilik, eğitimin toplumsal taşıyıcıları, ailenin temel eğitsel işlevleri, okulun yapısı ve toplumsal işlevleri, toplumsal değişme ve bütünleşme, Türkiye’deki öğretmenlik yetiştirme sistemi ve sorunları ile planlı kalkınmada eğitim politikaları bulunmaktadır. Eğitim sosyologlarının temel konulara ilişkin ortak, farklı ve özgün bakışları değerlendirilmekte, konular sosyologların çalışmalarındaki sıklık ilişkisi göz önüne alınarak sıralanmaktadır.

İkinci bölümde; eğitim sosyologlarının eğitim sistemine ilişkin bazı sorunlar ve konular hakkındaki analiz ve önerileri incelenmektedir. Bu konular arasında; eğitimde yabancılaşma ve şiddet, gizli müfredat, beyin göçü, eğitimde fırsat ve imkan eşitliği, eğitimdeki yeni paradigmlar, Türk milli eğitim sistemine ilişkin değerlendirmeler, eğitimde kitle iletişim araçlarının eğitim açısından rolü bulunmaktadır.

Son bölümde ise; çalışmanın temel amaçları doğrultusunda, ikinci ve üçüncü bölümde yapılan değerlendirmeler paralelinde, Eğitim sosyologlarının eğitim sosyolojisi alanına yaptıkları özgün katkıların belirlenmesi ve Türk eğitim sistemine ilişkin değerlendirmelerinin eleştirisi, çalışmalarının güncelliğinin ve eğitim alanında yaşanan sorunlara getirdikleri çözüm önerilerinin tespitine çalışılmaktadır. Eğitim sosyolojisinin genel konularının tartışılıp tartışılmadığının ve ilgilendikleri konuların disiplinin alanı açısından kapsayıcılıklarının analizi de hedeflenmektedir.

Çalışmanın bazı güçlü yönleri ve eksiklikleri de bulunmaktadır. Çalışma, eğitimin toplumsal yönünü tartıştığından özel bir değer içermekte, eğitim sosyolojisi alanında derleme niteliğinde olması dolayısıyla da özel bir anlam taşımaktadır. Eğitim sosyolojisi alanında

çalışmalar sürdüren sosyologlardan alınan örneklem grubu, Türkiye'deki eğitim sosyologlarının sayısı dikkate alındığında, sağlıklı değerlendirme yapabilme konusunda yeterli sayıyı oluşturmaktadır. Çalışma amacının gerçekleştirilmesi konusunda, elde edilen içerik ve analiz edilen eserler anlamlı bir sonuca varmayı sağlayıcı niteliktedir. Eğitim sosyologlarının, alan kapsamında olan birçok konuyla ilgili görüşlerinin varlığı bütünsel açıdan değerlendirmeyi kolaylaştırmaktadır.

Çalışma, bir derleme ve analiz niteliği taşımakta, her ne kadar toplum olarak eğitimcilerimizden, sosyologlarımızdan bir model isteğimiz olmasa da, sistem boyutunda herhangi bir yaklaşım, görüş ve çerçeve sunma iddiası içermemektedir. Araştırmada tartışılan sorunların, sosyologlar tarafından vurgulanan bazı sistematik eksiklerin, eğitim sistemine ilişkin eleştirilerin günümüz açısından güncelliğini koruması dikkati çekmektedir. Eğitim sosyolojisi alanındaki eğitim konularıyla ilgili yalın bir literatür taraması özelliği de taşımaktadır.

Eğitim sosyologlarının yaşanan, tespit edilen sorunların giderilmesine dönük çözüm önerilerinin, uygulayıcılar tarafından yaşama geçirilmemesi, uygulanmaması, alandaki bilimsel çalışmalara olan kayıtsızlık durumu hayal kırıklığına neden olmaktadır.

Eğitim sosyolojisinin, disiplin olarak yüksek öğretimdeki durumu da arzu edilen durumda bulunmamaktadır. Gerekli önemin verilmesi umut edilen bir sonuçtur. Eğitim sosyolojisinin konu ve çalışmalarının hitap ettiği kişi sayısı ve önemi dikkate alındığında, gereken değeri hızlı bir şekilde görmesi tüm toplum açısından oldukça önemlidir.

Eğitim sosyoloji alanındaki literatür, araştırma kapsamı açısından sınırlılıklar taşımaktadır. Bu da alanın ülkemizdeki durumunu özetleyecek niteliktedir. Aynı zamanda bu alandaki çalışmaların büyük bölümünü uygulamadan uzak teorik boyuttaki çalışmalar olması oluşturmaktadır. Çalışmanın hazırlık sürecinde, danışma ve öneri alma konusunda verilen güçlü destek yanında, kimi kaynaklara ulaşamama, donanımlı kütüphanelerden uzak olma gibi zorluklar da yaşanılmıştır.

BÖLÜM 1

EĞİTİM SOSYOLOGLARININ EĞİTİM İLE İLGİLİ KONULARA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Eğitimin en önemli boyutunu toplumsal olma özelliği oluşturmaktadır. Eğitim, kurumsal işleyiş ve sistemi gereği toplumsal olmak zorundadır. Eğitim sosyolojisi, sosyoloji ve pedagojinin bir sentezi niteliğindedir. Eğitim sosyolojisinin temel konuları dikkate alındığında, bunların sosyolojinin de temel konuları arasında olduğu hemen fark edilmektedir. Söz konusu durum toplumsal yapının bir bütün olduğu ve parçaların birbirleriyle anlamlı bir bağ kurup sistemleştiği sonucuna dayanmaktadır. Sosyolojide, birçok toplumsal bilimde olduğu gibi, toplumsal olguların ve kurumların analizi yapılırken tek nedensellik yerine birçok faktörün varlığı dikkate alınmaktadır. Bu nedenle, eğitim sosyolojisi de ele alınırken; toplumun ortak yapı unsurlarının ve ilişkilerinin açıklanması gereği doğmaktadır. En önemli toplumsal kurumlardan olan eğitim; kurum ve işleyişi gereği toplumsal yapının temel unsurları olan, toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik, aile ve okul, toplumsal değişme ve bütünleşme, ekonomi ve siyaset ile güçlü bağlara sahiptir. Eğitim ile ilgili sağlıklı bir analizin yapılması için, bu temel ilişkiler üstünden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, Eğitim sosyologlarının, anılan toplumsal konular hakkındaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Bu bölümde eğitim sosyologlarının; toplumsal bir kurum olarak eğitimin temel amaçları ve toplumsal işlevleri, eğitimin temel toplumsal taşıyıcıları, ailenin eğitsel işlevleri ve toplumsallaşma, toplumsallaşma sürecinden doğan pedagojik sonuçlar, okulun toplumsal yapısı, kökeni ve toplumsal işlevleri, Türkiye'deki öğretmenlik sistemi ve temel sorunları, toplumsal statü ve rol açısından öğretmenlik, toplumsal tabakalaşma, sınıf ve hareketlilik, toplumsal ve kültürel değişme ile bütünleşme ile ilgili görüşleri bulunmaktadır.

1.1. TOPLUMSAL BİR KURUM OLARAK EĞİTİM

İlk çağlarda eğitim, daha çok günlük ihtiyacı karşılama ve güvende olma üstüne kuruluydu. Örgün bir eğitim söz konusu değildi. Eğitim; kişilerin ait olduğu klan, aşiret, aile

veya kabile aracılığıyla yaygın olarak gerçekleştirilirdi. Daha sonraki zamanlarda, özellikle Geometri ve matematiğin kullanılmasıyla Mısır'da, felsefenin etkisiyle de Yunan uygarlıklarında eğitim sistemli ve örgün bir yapıya kavuşmuştur. Xenophon, "Cyropedie" adında ilk pedagoji kitabını yazan filozoftur. Romalılarda eğitim iyi vatandaş yetiştirme üstüne kuruluydu. Çiçero, Seneka asil yaşam için öğrenim ve hür bir eğitimden yanaydılar. Ortaçağ Avrupa'sında eğitimin rengi dinseldi. Felsefe yerine teoloji hakim, skolastik ve tanrı merkezli bir nitelikteydi (Tezcan, 1997: 6).

Rönesans ve Reform hareketleri ardından, eğitim yeni özellikler edinmeye başlamıştır. Hümanist, yaratıcı, insan merkezli, özgür düşünmeye dayanan, aristokrat, liberal, bilimsel bir niteliktedir. 17. yüzyılda akılcı ve deney temelli, pozitif bilimlerin rehberliğindedir. Aydınlanma çağı eğitimi, akılcı, realist, yararçı ve mesleksi yetiştirme esaslarına dayanmaktadır. Akılcı ve doğacı eğitim ön plandadır. Natüralist eğitimin temsilcisi J.J.Rousseau'dur. Kant, natüralist eğitim görüşünden hareket eder, eğitimi birey ve insanlık boyutunda ele alır. Hegel ise, devletçi eğitimi savunur. Onun eğitiminde temel ilke, doğaya uygunluk değil, kültüre uygunluktur (Tezcan, 1997: 6).

Endüstri Devrimiyle birlikte eğitim; toplumsal, siyasal ihtiyaçlara ve sorunlara paralellik gösterir. Pestalozzi, "sosyal eğitim"i savunur. Eğitim ve öğretimin temel amacı, insanların refahını sağlamak ve bağımsızlaştırmaktır. Fröbel, okul öncesi eğitimin temsilcisi ve kır eğitim yurtlarının iş-yaşantı ve yaşam okumanın öncüsüdür. Marx'a göre eğitimin ana işlevi, insanın çok yönlü olarak geliştirilmesidir. Komünist toplumlarda eğitim politeknik niteliktedir. H.Spencer için eğitim pozitivist anlam içerir. Doğa bilimlerinin ön planda olduğu bu anlayış pragmatist bakışı anlatır. Nietzsche ve Schopenhauer irrasyonalist eğitimi savunurlar. Kant'a göre eğitim, insanın mükemmelleştirilmesidir. J.S. Mill'e göre, bireyin kendisi ve başkaları için bir mutluluk aracıdır. Durkheim'a göre eğitim, fizik ve toplumsal çevrenin insan üzerinde meydana getirdiği etkilerdir (Tezcan, 1997: 9-10).

Ünlü Amerikan eğitim düşünürü J. Dewey (1859 -1952), eğitimi oldukça önemseyen bakışa sahiptir. "Experimental" okulun kurucu olan Dewey göre, eğitim ve okul ile bir toplum yaratılabilir. Eğitim yaşama hazırlık değil onun ta kendisidir. Toplumsal bir süreçtir ve gelişmedir (Akyüz, 1991: 18).

Temel toplumsal kurumlardan olan eğitim, toplumun sahip olduğu değerlerin, bilgilerin, düşünce ve becerilerin, maddi ve manevi kültür unsurlarının genç nesillere aktarıldığı evrensel bir süreçtir. Bu açıdan eğitim, toplumsallaştırma işlevini yerine

getirirken, bireylerin yaşamlarının sonuna değin sürer. Aynı zamanda aile ve okul gibi kurumlarla da sınırlı değildir. Oyun, iş, arkadaşlık, dernekler vb. ilişkileri de kapsar. Tüm toplumların temel amacı varlıklarının devamlılığını sağlamaktır. Bu devamlılık ise ancak eğitim aracılığıyla, toplumun sahip olduğu kültürün, değerlerin, inançların, normların, dillerin ve simgelerin genç nesillere aktarılmasıyla sağlanmaktadır. Üyelerin bu kültürel yapı ve içeriği içselleştirip benimsemeleri ve hatta savunuculuğunu yapmalarıyla da bu devamlılık pekişmektedir (Kemerlioğlu, Kızılçelik, Gündüz, 1996a: 3-6).

Eğitim her toplumda, toplumsal, siyasal, dinsel vb. faktörlerin etkisinde kalmış bu nedenle de farklı amaçlara yönelmiştir. Eğitimin temel amacı; bilgi, beceri, ilgi, alışkanlık, tutum ve eylemleri sistemli bir şekilde biçimlendirmektedir. Eğitimdeki amaçların belirlenmesinde sürdürülen eğitim politikası ve felsefesi bulunmaktadır. Eğitim ile bireylerin kendilerini yetiştirmeleri, çevrelerine yararlı olabilmeleri, mutlu bir yaşam hayalinde olmaları beklenmektedir. Bireyler; kendini tanımalı, anlamlandırılmalı ve tüm davranışlarında akılcılığı temele alarak kendilerini yenilemelidir. Bu konularda yararlanılacak en önemli faktör kuşkusuz eğitimidir. Eğitimin amaçları her toplum için değişse de, bir takım ortak amaçlar belirlenebilir. Bunlar; bireysel özellikleri geliştirmek, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlamak, bireysel ve toplumsal gereksinimleri karşılamak, toplumsal değişimde öncü olmak, toplumsal hareketliliği ve gelişmeyi hızlandırmak, demokratik idealleri gerçekleştirmek, toplumsal huzur ve refahı arttırmada yardımcı olmak olarak kabul edilebilir (Celkan, 1996: 40-41).

Kendine has özelliklere sahip bir toplumsal kurum olan eğitim, diğer toplumsal kurumlardan daha büyük öneme sahiptir. Çünkü; diğer toplumsal kurumlar eğitimin sahip olduğu bilgi, deneyim ve donanımına ihtiyaç duymaktadırlar. Eğitim kurumlarının temelinde, insanı çevreleyen toplumsal ve doğal çevreye ilişkin bilgi elde etme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç giderek bir öğrenme sürecini doğurarak varlığa az da olsa hükmetme olanağı sağlamıştır. Öğretim olayının ortaya çıkışında, toplumsallaşmada ortaya çıkan eksiklikler de bulunmaktadır. Toplumsallaşmada söz konusu olan doğallık beraberinde sistemden uzaklaşmayı getirmektedir. Öğretimde ise pedagojik yöntem ve araçlara uygun bir yapı bulunmaktadır. Öğretim; kurumlaşmanın ardından okul, ders müfredat vb. örgütsel yapılarla devam etmiştir. Böylelikle eğitim, insanın en önemli yaratma alanlarından biri olmuştur. Kurumsal ve örgütlü bir yapı şeklinde olan eğitimin temel öğelerinin yanında, kamu bilincini meydana getiren unsurlar, çağdaş uygarlığın kültür değer ve düşünceleriyle yoğrulmuş düşünce ve eylemler de bulunmaktadır. Bu insanoğlunun yapma, etme ve icat alışkanlığını

ifade eder. Yeni değer ve bilgiler üretir. Tekrar icat etmemek için deneyimler ve bilgiler sonrakilere aktarılır (Akyüz, 2008: 145).

Birçok toplumsal kavramda olduğu gibi eğitimde de farklı bakış açıları ve tanımlar söz konusudur. Zaten nedeni ve kaynağı konusunda toplumsal bilimlerde her hangi bir konuda uzlaşma bulmak zordur. Farklı bakış açıları, felsefe ve politikalar eğitimin böyle yorumlanmasına neden olmuştur. Eğitimin bireylerin davranışlarında arzulanan yönde amaçlı bir şekilde değişme meydana getirmek olduğu kabul edildiğinde eğitim işlevsel olarak bireylerin yaşamlarını şekillendirici, kolaylaştırıcı, kişiliğini geliştirici, başarılı ve mutlu olmasını sağlayıcı bilgi, beceri ve davranışlar kazandırdığı kabul edilecektir.

Eğitim ile toplumsal kalkınma ve gelişmişlik ilişkisi sürekli tartışılan ve vurgulanan bir konudur. Çoğu zaman gelişmişlik ya da az gelişmişlik ölçütü olarak; eğitim ve okuryazarlık düzeyi kabul edilmektedir. Ancak bu anlamlı bir belirleme olamayacaktır. Sürdürülebilir güçlü bir kalkınma, değişim bilincinin tüm bireylerde oluşturulmasına bağlıdır. Eğitim yoluyla oluşturulan yeni değerler kalkınmanın, gelişmenin önünü açacaktır. Eğitim ile kalkınma arasında doğrudan bir bağ kuran kuramcıların eleştirilecek bazı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerin özünü eğitim alanındaki gelişmişliğin, toplumsal gelişmişliğin kaynağı ve güvencesi olduğudur. Genel bir kabul olarak görülebilen bu görüş bazı eksiklikleri de içermektedir. Eğitim düzeyini bir neden toplumsal gelişmeyi de bir sonuç olarak görmek bunların başında gelmektedir. Her hangi bir toplumsal kurumun tek başına, diğer toplumsal kurumlardan ayrı olarak bir sonucu doğurması kabul edilemez. Toplumsal yapı bir bütündür ve ilişkiler bu bütünlük içinde gerçekleşirler. Eğitim ile gelişmişlik arasında koşullardan ve mekândan bağımsız bir bağ kurmak yanlış olacaktır. Okur-yazarlık oranının yüksekliği savunulduğu gibi siyasal liberalizmin bir nedeni değil de bir sonucu olabilir ya da siyasal liberalizmi getirmeyebilir. Ya da okuma-yazma düzeyinin düşük olduğu bir ülkede demokratik bir sistem kurulabilir. Eğitim ile siyasal ve toplumsal gelişim arasında elbette ki bir paralel ilişki mevcuttur. Ancak bu iki değişken arasında bağı özel ve güçlü olarak değerlendirme doğru olmayacaktır. Türk eğitim sistemi ile toplum yapısı arasındaki ilişki belirtilen doğrusal ilişkiyi aşan özel bir anlam taşımaktadır. Cumhuriyetin hem kuruluş aşamasında hem de devamında okuryazarlık, demokrasi vb. ilişkiler üstünden yorum yapma zorlaşacaktır (Sağ, 1990: 8-10).

Eğitim, bireylerde arzu edilen yönde davranış değişikliği hedeflemektedir. Bu olaya geniş açıdan bakıldığında uzun süreçte bu durum toplumsal ve bireysel bir model

oluşturmaktır. Toplum kendini yenilemek, değişimlere uyarlanmak için, toplumsal tipler üretmek ve normlar oluşturmak zorundadır. Toplum düşünsel ürünler ile kendi yaratma düzeyini sürekli kılmak istemektedir. Bireylerin yetiştirilmesi, uyumlarının ve bütünleşmelerinin sağlanması, ancak toplumun kendi deneyim ve değer ölçülerine göre gerçekleşir. Bu sonuç olarak; toplumun kendini güvene almasını ve sürekliliğini sağlamasını gerektirmektedir. Bu durumu sistemli kılan en önemli unsur ise kuşkusuz eğitimidir. Eğitim sistemi olarak, toplumsal yapının amaç ve sürekliliğinin bir sonucudur. On dokuzuncu yüzyıldan önceki pedagoji bakışları eğitimi öğrenci ile öğretmen arasında gerçekleşen bir durum olarak değerlendirmekteydi. Sonradan bu anlayışa bireylerin ilgi yetenek ve kapasiteleri doğrultularında yetiştirilmeleri eklendi. Bu yüzyıldan sonra, söz konusu değerlendirmelerin yerine, eğitimin toplumsal yönünü ortaya çıkaran değerlendirme ve görüşler ortaya çıkmaya başladı (Akyüz, 1991: 156-159).

Ülkemizde, Türk Milli Eğitiminin ve okulların amaçları belirlenirken bireysel toplumsal ekonomik ve vatandaşlık ölçütleri kullanılmıştır. Başka bir açıdan bakıldığında; eğitimin bazı uzak amaçları da bulunmaktadır. Bu amaçlar büyük oranda toplumların ideal ve değerlerini içerir. Endüstri toplumu olabilmek, toplumsal adaleti sağlamak, tarımsal üretim alanında köklü reformlar yapmak, sosyal bir refah devleti olmak gibi. Uzun bir zamana yayıldıklarında bu idealler nesilden nesile aktarılırlar. Eğitimin bu nitelikteki amaçları gerçekleştirilebilir olanakları tartışılabilir. Çünkü bu idealleri yöneten, onlara yön veren, siyasal, sosyal, ekonomik unsurlar gibi başka toplumsal kurumlar da mevcuttur. Uzak amaçlara ulaşmanın kolaylaştırıcı unsurları arasında; hukuk sistemi, demokratikleşme ve sağlıklı sanayileşme sayılabilir (Celkan, 1996: 43).

Eğitim sistemlerinde değerlendirilmesi gereken birkaç konu daha bulunmaktadır. Bu konulardan biri eğitimin muhteva sorunudur. Bir diğer önemli ise konu eğitim politikası ve onu belirleyen “eğitim stili”, “eğitim üslubu” veya “pedagojik perspektif”tir. Eğitim politikası, eğitimin temel aldığı ilkeleri; pedagojik perspektif ise, bu politikanın özünde bulunan pedagojik düşünüş biçimini belirtir. Pedagojik perspektif ulusların tarihsel kültür süreçleri içinde yarattığı eğitim alanındaki ideal modellerin düşünsel bir değer olarak sunulmasıdır. Bu düşünsel yaratma süreci insanın tarihsel boyutunu güçlü ve sürekli kılmaktadır. Yaratıcı bir zihnin eseri olan her pedagojik perspektif böyle bir tarihsel, toplumsal ve kültürel geçmiş mirası içermektedir. “Çocuktan Hareket Akımı” ve “Rousseauculuk”, “İş Pedagojisi”, “Kır Eğitimi Yurtları” (Landezie Hungsheime), “Eksperimental Eğitim (J. Dewey)”, “Vatandaşlık Eğitimi”, “Politeknik Eğitim”, “Üretici ve

Kolektif Eğitim” gibi yaklaşım ve modeller anılan nitelikte birer pedagojik perspektiflerdir (Akyüz, 1991: 2).

Eğitim birey merkezli tanımların yanı sıra toplum açısından tanımlandığında ona iki temel işlev yüklenilebilir. Toplumun maddi ve manevi kültürünü (bilim, sanat, kültür, teknik ve din gibi çeşitli değerlerini) genç nesillere aktararak toplumun devamını ve sürekliliğini sağlamak ile bu sürecin devamlılığı sağlanırken toplumun yenileşmesine, gelişmesine katkıda bulunmak. Eğitim her iki işlevi de yerine getirmek zorundadır. Çünkü bu iki işlev uyumlu hale getirilmez ise toplumun beklentileri doğrultusunda eğitsel işlevler yerine getirilmiş olmayacaktır. Eğitimin; yeni gelişmelere ilgisiz kalması sadece geçmiş kültürel varlığın değeri, kutsallığı yüceltmesi, o toplumun gelişmesi ve geleceğe dönük planlarını engelleyecektir. Ancak yenilik ve gelişme içinde ulusal niteliklerin, milli değerlerin sürdürülmemesi de aynı oranda olumsuzdur. Osmanlı Devleti, Ortaçağ Avrupa’sı, kilise, Rönesans ve Reform hareketleri bize eğitimin iki işlevi konusunda aydınlatıcı tarihsel bilgi ve deneyimler sunmuşlardır. Yani eğitim her hangi bir toplumda anılan işlevlerden birini ön plana alıp diğerine ilgisiz kalırsa ya toplumsal kültürün devamlılığı, sürekliliği ortadan kalkacaktır ya da geleceğe ilişkin çaba zedeleneyecektir. Geçmiş tarihsel deneyimler benzer problem yaşamış toplumların varlıklarının devam etmediğini göstermektedir (Sağ, 1985: 29).

Eğitimde uygulanan metotlar da önemli konular arasındadır. Basit olarak metot muhtevayı doğru ve az zamanda amaç ve hedefe dönüştürebilmedir. Eğitimdeki genel bakış yerine öğretim alanında daha nesnel ve öznel teknikler kullanılmaktadır. Eğitimin sağlıklı olup olmadığının ölçülerinden olan metot aynı zaman da bilgiye, muhtevaya, kişiye ve çevreye uygun uyarlanabilir nitelikte olmalıdır. Modern eğitimin bir diğer önemli özelliği de belli ve sürekli bir sistemi gerektirmesidir. Dengeli bir örgütlenmeyi gerekli kılan bu sistemde birçok unsurun ahenkli bir şekilde ilişkisinin organize edilmesi zorunluluk arz etmektedir. Eğitim sistemi oldukça karmaşık ilişkileri içermektedir. Çünkü girdi olarak insanın, çocuğun ve gencin olduğu bir süreç, ürün olarak istenilen düzey ve nitelikte çıktıya, ürüne dönüşebilmesi sistemli bir işleyişe bağlı kalmaktadır. Temelde eğitim ile ilgili bu temel kavramların çözümlenmesi her hangi bir eğitsel yapı ve düşüncenin açıklanması için gerekli görülmektedir. Eğitim salt bir pedagojik süreç ve içerik taşımamaktadır. Çünkü işleyiş ve yapı gereği eğitim toplumsaldır. Bu nedenle eğitim sosyolojisi birçok görev üstlenmiştir (Akyüz, 1991: 3-7).

Eğitim sosyoloji bilgini sosyal boyutunu dikkate alırken bilgini toplumsal işlevleri de birey-grup-toplum ilişkilerinin alanına girmektedir. Bireysel bilinçlerin oluşturduğu toplumsal bilincin temelinde bilgi ve onun gücü yatmaktadır. Bu bilinci sürdüren kurumların merkezinde bilgiyi yönlendirici bir güç olarak kullanılan eğitim kurumları kullanılmaktadır. Bilgi sosyolojisinin amacı bilgini toplumdaki rolünü araştırmak, yani görüş ve düşünceler üretmektir. Topumlarda bilgiyi üreten ve yönlendiren kurum ve kuruluşları incelemektir. Toplumların yapı ve düzenlerinin değiştirilmesi veya devamı için sağlanan bilgi ve görüşlerin söz konusu alanlardaki rolünü açıklamaktadır. Toplumı etkileyen üyelerine rol ve yön veren eğitim sistemlerinin de çözümlemelerini yapmaktadır. Bilgi sosyolojisi ile pedagojinin ilişkisini üç başlıkta düşünmek gerekir. Bilginin üretilmesi, üretilen bilgini korunması ve bilgini genç insanlara aşılaraq istendik davranışların oluşturulması. Eğitim bilgiyi bir araç olarak kullanırken bilgi sosyolojisi onu bir inceleme konusu olarak değerlendirmektedir (Akyüz,1996b: 63-68).

1.1.1. Eğitimin Temel Amaçları ve Toplumsal İşlevleri

Eğitimin açık işlevleri arasında; toplumsal mirasın birikimi ve aktarılması, çocuğun toplumsallaştırılması, yenilikçi ve değişmeyi sağlayıcı elemanlar kazandırmak ile gizli işlevleri arasında ise; tanıdık sağlama, statü kazandırma, işsizliği önleme, çocuğun ekonomik olarak sömürülmesi, temizleyicilik, eş seçme gibi genel işlevler bulunmaktadır. Eğitim, tüm toplumlarda, kültürel birikimi sağlayarak bunu genç kuşaklara aktaran en önemli araçtır. Böylelikle toplumsal birikim ve mirasın devamlılığı sağlanır. Eğitim dil, deneyim ve bilgi aracılığıyla kültürel mirasın gelişip, sürekliliğine neden olur. Örgün ve yaygın bir şekilde toplum değerleri, normları gibi tüm kültürel değerler çocuklara aktarılır. Genç nesillere toplumsal kültürün aşılaraq bir toplumsal kimlik kazandırılması ve toplumun uyumlu bir üyesi haline gelmesi için de eğitim işlev üstlenmiştir (Tezcan, 1997: 52).

İşlevleri açısından bakıldığında; değerlerin, bilgilerin ve hünelerinin yetişen kuşaklara aktarılması, kazandırılması tanımı, salt aktarma anlamı yüklendiğinden kapsayıcı olmayacaktır. Eğitimin toplumsal işlevleri sosyal, ekonomik, siyasal alanda, sadece aktarma ile sınırlanma yerine geliştirme, yenilenme ve değişme niteliği de taşıyacaktır. Eğitim sadece genç nesillere kültürün aktarılması için değil elbette çağdaş nitelikte değişimleri başlatacak yaratıcı bireylerin yetiştirilmesinde de işlevsel olmalıdır (Sağ, 1990: 7).

Eğitimin toplumsal işlevleri arasında çoğunlukla toplumun yapısı gereksinimleri ve amaçları bulunmaktadır. Eğitimin işlevleri makro ve mikro açıdan incelenmelidir. Mikro yönde aile, okul, sınıf, bir toplumsal kurum olmasından dolayı din, siyaset, ekonomi gibi diğer toplumsal kurumlarla etkileşim içinde olduğundan makro açıdan incelenmeyi gerektirmektedir. Eğitimin belli başlı işlevleri arasında şunlar bulunmaktadır: Kültür birikimi aktarımı; eğitim sistemleri kendi toplumlarının değerlerini bir araya getirmeli biriktirip korumalı ve genç nesillere aktararak yaşatmalıdır. Kültürel aktarımın doğal bir sonucu olan toplumsallaşma planlı ve amaçlı bir şekilde toplumsal yaptırımların değerlerin genç nesillere aktarılması onlara aşılmasıdır. Bunu elde etmenin yolu da okulda verilen eğitimden geçmektedir. Bu işlev, eğitimin toplumsal işlevlerinden kabul edilmektedir (Celkan, 1996: 45).

Tüm ülkelerde nüfusu oluşturan bireylerin farklı ve gizil yetenekleri mevcuttur. Bu “yetenek havuzu”nda eğitim aracılığıyla yetenekli olanlar ayırt edilerek bu yeteneklere uygun olanaklarla eğitilmesi gerekmektedir. Toplumsal sınıf ve tabaka farkı gözetmeksizin harika çocukların tespiti de ancak eğitim ve kurumlarıyla gerçekleştirilebilmektedir. Ancak, ülkemizde bu yönde bir uygulamanın eksikliği söz konusudur. Eğitim alanında fırsat eşitliği sağlanamamakta, yetenekli çocukları yasalar da gereğince desteklememektedir. Fen liseleri, TÜBİTAK vb. çalışmalarla bu yönde bir çalışma geçmişte söz konusu olmuştur (Tezcan, 1997: 56).

Eğitimin siyasal açıdan iki temel işlevinden bahsedilebilir: Birincisi, mevcut siyasal devlet düzenine sadık bireyler yetiştirmek ve mevcut siyasal sisteme sadakati sağlamaktır. Siyasal yapılar, varlıklarının devamı ve gelişimi için genç nesillere siyasal bir eğitim vermek zorundadırlar. Siyasal alanda bulunabilmek için; bireyler iş sahibi olmalı, devlet işlerine katılmalı, siyasi sorumluluk almalı ve seçme seçilme hakkına sahip olmalıdır. Vatandaşlarda bu yönde verilen eğitim ile toplumsal birlik ve beraberlik ruhu gelişir. İkinci işlev ise; toplum ve devlet için, gerekli lider, önder ve seçkinlerin eğitilmesidir. Çünkü devletin devamlılığı, toplumun güvenliği, elbette yöneticilerin becerili, yetenekli, liyakat sahibi olmalarıyla çokça ilintilidir. Okullar bu özel eğitim sürecinde önemli yer tutarlar. Gerçi eğitim ülkemizde siyasal önderler, seçkinler yetiştirme yerine, daha çok rejim ve devlete sadakati arttırma yönünde etkili olmuştur. Az da olsa, bazı üniversite bölümlerinden ülkenin ihtiyaç duyduğu liderler yetişebilmektedir. Siyasal bilgiler, hukuk fakülteleri gibi. Siyasal partilerin gençlik kolları ve kimi sivil toplum kuruluşları da önder yetiştirme gayreti içindedirler (Celkan, 1996: 48-49; Tezcan, 1997: 57).

Eğitimin, ekonomik işlevlerinin temelinde ekonomik faaliyetlerinin gereklerine uygun nitelikte insan yetiştirme bulunmaktadır. Bireylerin beyin gücü, bilgi, beceri, alışkanlık yönünden hazır hale getirilmesi, sanayi toplumunun gereksinimleri arasındadır. Sanayide çok üretim buna paralel olarak da çok tüketim gerekmektedir. Tüketim toplumu niteliğinde olan sanayi toplumlarının bu konuda bir denge oluşturması zorunludur. Eğitimle; iyi ve bilinçli tüketici yetiştirilerek bunun sağlanması kolaylaşmaktadır. Eğitimin yukarıda belirtilen işlevleri yanında başka işlevleri de bulunmaktadır. Bireylere toplumsal statü kazandırma, toplumsal etkileşim alanını genişletme, toplumsal sapmaları önleme, işsizliği giderme, aileye çocuk yetiştirme konusunda yardımcı olma ve eş seçmeyi kolaylaştırma gibi işlevlerdir (Celkan, 1996: 48-49).

Her toplum kendi varlığının devamını sağlamak ve ahenkli bir değişim süreci yaşamak için buna uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Elbette ki bu süreç birtakım kültürel ve düşünsel yapılar ihtiva etmektedir. Çoğunlukla düşünsel altyapının iki ana unsuru söz konusudur: Biri evrensel değerler üstüne bina edilecek olan insan ve kültür anlayışı öteki ise ulusal kültür ve tarih değerlerine yaslanan yerel özelliklerdir. Modern eğitim, bu iki boyut arasında denge sağladığı sürece etken ve işlevsel olacaktır. Ulusal ve evrensel değerlerle donatılmış nesiller yetiştirmenin üç temel amacı söz konusudur: Bireylerin bilişsel duygusal ve bedensel açılardan bir bütün olarak değerlendirilip geliştirilmesi, toplumun sosyal ve kültürel değişimini ulusal nitelikler paralelinde yenilenmesi ve insani değerlerin geliştirilmesidir (Akyüz, 1991: 1).

Eğitim ile diğer toplumsal kurumlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi tartışmak toplumbilimsel bir bakış açısı gerektirmektedir. Eğitim toplumsal yapıdan kopuk olarak araştırıldığında açıklamalar yetersiz kalacaktır. Aynı zamanda, toplumsal beklenti ve istekleri karşılama yeteneğinden yoksun olduğunda işlevselliğini yitirecektir (Sağ, 1990: 6).

Toplumun en önemli kurumlarından olan ailenin oluşumu için eğitim uygun olanaklar taşımaktadır. Okullar ve diğer eğitim kurumları bir anlamda “evlenme pazarı” olarak nitelenebilirler. Öğrencilerin çoğu eşlerini, kendi eğitim ve sınıf ilişkileriyle seçmektedirler. Okul bu olanakları sağlama konusunda oldukça önemlidir. Eşlerin birbirlerini tanımaları konusunda, okullar uygun ortam ve zaman özelliğine sahiptir. Eğitim düzeyi ile bireyler tanıdık çevresini genişleterek olanaklarını arttırmaktadırlar. Mesleki yaşamlarında, ticaret ağında, statü kazanımlarında bu durum olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle açık sınıf tabakalaşmasında ve gelişmiş ülkelerde eğitim, “hareketlilik merdiveni”

niteliği kazanmıştır. Bireylerin bir toplumsal konuma gelmelerinde, yükselmelerinde en etkin yol eğitimidir. Çocuk bakıcılığı ile son zamanlarda kadının toplumsal ve ekonomik alanda varlığının artmasıyla, birlikte anaokulu ve okul öncesi düzeyindeki okullar aileler için en önemli yardım kaynağıdır. Belirli saatlerde çocukların bakımı, korunmasını sağlarken aynı zamanda çocuklara birçok beceri kazandırılmakta toplumsallaşma sürecine alınmaktadırlar (Tezcan, 1997: 62).

Eğitim sürecinde olan bireyler gizli işsiz olarak nitelendirilmektedir. Diploma aldıklarında iş aramaya çıkan gençler artık bu durumdan çıkarak iş bulamadıklarında işsizlik kervanına katılmaktadırlar. Zorunlu ve temel eğitim süresi içinde olan ve işgücü olarak kullanılmak istenen çocuklar eğitim sürecinde olduklarından ekonomik yaşamdan uzak tutulmaktadırlar. Ekonomik bakımdan sömürülmeleri böylelikle erken yaşlarda engellenmiş olmaktadır. Okul, çocukları suç işlemekten ve zararlı madde kullanmaktan büyük oranda uzaklaştırmaktadır. Aşırı nüfus artışı, toplumsal sapma gibi birçok alanda okulun çözüm yeteneğine sahip olduğuna inanılmakta, ilgili konularda öğrencilerde davranış değişikliği oluşturacak en önemli kurum olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 1997: 64).

1.2. EĞİTİMİN TEMEL TOPLUMSAL TAŞIYICILARI

1.2.1. Eğitim ile Ailenin Yapı ve Değişimi

Endüstrileşmenin yeni bir yapıya sürüklediği aile günümüzde eski işlevselliğini yitirmiştir. Artık ailede ne ortak üretim ne de mülkiyet söz konusudur. Bir çalışma ve üretme alanı olmaktan, barınma mekanına dönüşmüştür. Teknolojinin gelişmesiyle bilgi hızlı bir şekilde çoğalmış, bilgi alanları özelleşip ve çeşitlenmiş, aile bu alanda eğitsel işlevini yitirmiştir. Eğitim alanında uzman kurumlar ortaya çıkmış çocukların eğitimi de zorunlu olarak bu kurumlara bırakılmıştır. Aile eğitim alanında yeterliliğini yitirerek değişmelere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Ailenin birçok işlevini özellikle de eğitim alanındaki işlevselliğini yitirmesi toplum için oldukça önemlidir. Çünkü toplum için aile kurumu, yeri doldurulamayacak bir kurumdur (Akyüz, 1996a: 38).

Aile; verdiği eğitim ile benliğimizin, kişiliğimizin temelini atmakta, toplumsal statümüzü belirlemekte, geleceğimize yön vermektedir. Bu süreçlerin sadece ailede belirlendiği başka kurum ve grupların olmadığını varsaymak da doğru olmamaktadır. Aileyle

birlikte birçok kurum ve grup, çocuklar üstünde etki sahibidir. Arkadaşlık grubu bu grupların başında gelir ve aileden öğrenilemeyen birçok davranışı, gençlik ilişkilerini ve kültür özelliklerini genç nesillere kazandırır. Çocuklar üstünde egemen olan gruplar sürekli farklılaşmaktadır. İlk çocuklukta aile ve öğretmenler, ergenlik çağında arkadaşlık grupları ve toplumsal çevre daha etkilidir. Bu dönemde; edinilenler ve yaşananlar gençlerin aileleriyle ilişkilerini zedeleyecek boyuta ulaşabilmektedir. Çünkü ergenlik ve gençlik dönemlerinde herkesten çok arkadaşlık ilişkileri belirleyici olmaktadır. Kritik bir dönem olarak kabul edilen ergenlikte, aile ve yetişkin grupları arasına sıkışan gençler bazı kişisel sorunlar yaşamakta ve çözümler yine bu gruplar içinde aranmaktadır. Ergenlik çağı toplumlar farklılaşıp, bilim ve teknoloji ilerledikçe daha uzun sürmektedir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 50-52).

Toplum, örgün eğitiminin gelişmesiyle çocuğun eğitimini okullara bırakmıştır. Okula başlama yaşı düşmüş, bitirme yaşı ise yükseldiğinden okul çocuğun yaşamının büyük bir bölümünü etkisi altına almaktadır. Ailenin büyüklüğü, çocuğun kaliteli eğitim almasıyla, ailenin sahip olduğu çocuk sayısı arasında güçlü bir korelasyon mevcuttur. Çocuk sayısının fazla olduğu ailelerde, çocuklar yeterli ölçüde eğitim hizmeti alamamaktadırlar. İki ya da üç çocuğu olan çekirdek ailelerde ana babalar, çocukların eğitimlerine daha çok önem vermektedirler. Ülkemizde özel bir sorun olan göç sonucunda, gecekondu ailelerindeki çocuk sayısının fazla oluşu, yeterli eğitimin sağlanmasına engel olmakta ve toplumsal normlara aykırı olarak anti sosyal davranışlara yol açmaktadır (Tezcan, 1997: 143).

Tarım toplumlarında görülen, üyelerine hükmedip yönlendiren, tarımsal üretim ve el zanaatlarına dayalı ekonomik bir yaşam sürdüren dayanışma ve işbirliğinin ön planda olduğu, ortak üretim, tüketim ve mülkiyet ilişkilerinin yaşandığı geleneksel büyük aile; tüm bu özelliklerin yanı sıra çocuklara ve gençlere, yaşlılar tarafından ders verildiği, deneyimlere dayalı bilgilerin aktarıldığı, toplumsal değer ve inançların benimsetildiği bir eğitim de vermekteydi. Tarım ve zanaat becerilerinin ediniminde yaparak, yaşayarak öğrenme söz konusuydu. Aile, kendi toplumsal yapı özelliklerinin devamlılığını sağlayan bilgi, değer ve inançları genç nesillere aktarmaktaydı. Gençlerin topluma katılmaları, bütünleşmeleri olayında kişiler değil, tüm aileler sorumluluk taşımaktaydı. Geleneksel ailede eğitim çocukların büyütülmesi, bakım ve ihtiyaçlarının temin edilmesi, toplumsal ve kültürel kişiliğin oluşturulması için kullanılan bilgi ve değerlerin benimsetilmesi, ailenin kendine has bir kişilik yapının ve üyelerinin bu yapıya zorlanmaları konularında işlevseldir. Dar bir

alandan hem tarım yapılmakta, el tezgahları işlemekte, hem de bu alanlar bir okul olarak kullanılmaktaydı (Akyüz, 1996a: 37).

Çocuklar okula başlamadan, ailelerin sorumlulukları arasında çocuğu okula hazırlama, çocuğa temel becerileri kazandırma yanında ihmal edilmeyecek ölçüde çocuğun özgürlüğe ve bağımsızlığa yönlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu davranışların kazandırılmaları için ebeveynlerin bilgi, görgü ve deneyimleri yeterli değildir. Erken yaşta okula giden çocukların ilk günleri oldukça zor geçmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde çocuğu okula hazırlama konusunda okullar tanıştırma günleri düzenlemekte ebeveynler çocuklarla birlikte okulu gezmekte tanımakta ve olası korkuların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Çocuklar için ebeveynler otorite sembolüdür. Çocuklar okula başladıklarında öğretmenin otoritesi de ebeveynler tarafından özenle desteklenmelidir. Okul kurallarına uymayan çocuklar, veliler ve öğretmenler için ciddi sorunlar oluştururlar. Bu durum karşısında veliler çocuk yanında öğretmen ve okul yönetimini eleştirirken dikkatli olmalıdırlar. Çocuklar özellikle sınıfta öğretmenin otoritesine uygun davranmalıdırlar (Tezcan, 1997: 148).

19. yüzyılda endüstrinin hızlı bir şekilde gelişmesi birçok toplumsal kurumu olumsuz yönde etkilemiştir. Bu toplumsal kurumlardan biri de ailedir. Toplum hayatında bireylerin kendine ve topluma yabancılaşma olgusu ailenin hükmettiği alanı azaltmış ve birtakım işlevlerini yerine getirmeye engel olmuştur. Bilimsel ve teknik gelişmeyle birlikte iletişim olanaklarının gelişmesi toplumları birbirlerine yakınlaştırarak ailenin sahip olduğu özelliklerin ve işlevlerin çözülmesine neden olmuştur. Geleneksel yapıdaki aile kendini besleyen toplumsal, kültürel, ekonomik kaynakların farklılaşmasıyla temel bir kurum olma işlevselliğini yitirmiştir (Akyüz, 1996a: 35).

Şehir ailesi destek öğelerini (dede, nine, hala v.s.) yitirerek çekirdek aile halini almıştır. Şehir yaşamının zorlamasıyla eşler çalışmaya başlamış, çocukların eğitimi için gerekli zaman ve kontrol sağlanamamıştır. Aile içindeki eğitim, kültürel altyapıdan yoksunlaşarak etkisini yitirmiştir. Gerekli ve zamanında tedbirler alınmadığında problemin tüm topluma yayılacağı aşıkardır. Özellikle okul öncesi eğitim yoluyla kültürel kimliğin kazandırılması şarttır. Şehir ailesinde eğitim alanındaki bu işlev kaybı, ancak bu şekilde en aza indirilebilir (Akyüz, 1991: 201).

Kent yaşamındaki çekirdek aileye biçimi bireysellik doğurmakta ve ebeveynlerin çocuklar üzerindeki hakimiyeti azalmakta ve ailenin bütünleyici işlevi zayıflamaktadır.

Değişen ekonomik koşullar, kadının çalışma yaşamına girmesini kolaylaştırmış ve onun örgün eğitimden yararlanmasına olanak sunmuştur. Belirgin olarak kentsel alanlarda ortaya çıkan bu özellik kadının toplumsal hareketliliğini doğurmuştur (Tezcan, 1997: 200).

1.2.1.1. Ailenin Eğitsel İşlevleri

Ailenin eğiticilik işlevi düşünüldüğünde ilk olarak bir sorun bilincine sahip olması gerektiği vurgulanmalıdır. Bu bilince sahip olması gereken ailelerin göz önünde bulundurulması gereken durumlar ise şöyle özetlenebilmektedir: Çocukların 0-3 yaş dönemi hızlı bir gelişim göstermekle beraber zihinsel, duygusal ve toplumsal kişiliğinde temelinin olduğu bir dönemdir. Aile toplumsal kültürün en önemli taşıyıcısı, toplumsal değer ve normların bireye aktarıldığı en önemli yapıdır. Kültürel öğelerin pratik yaşamla ilişkilendirilmesi, masallar, öğütler vb. araçlarla sağlanmaktadır. Toplumsal yaşamda bir olgu olarak var olan toplumsal statüler ve onlara ilişkin roller doğal olarak bir toplumsal tabakalanma yapısında gerçekleştirilmektedir. Çocuğun benzer yapılanmayı ailede görmesi, statüye dayalı hiyerarşik yapılanmayı kavraması açısından aile oldukça önemli olmaktadır. Toplumsal yaşamda hakim olan değerler yanında, yapı ve işleyişini düzenleyen kurallar söz konusudur. Yasaklar, övgüler, onaylanma ve reddedişler ilk olarak doğal bir yapı olan ailede gerçekleştirilmektedir. Aileler çocukları okula hazırlamaktadır. Bedensel, duygusal ve zihinsel açıdan çocuğun hazır hale gelişi ailede sağlanmaktadır (Akyüz, 2008: 134-135).

Toplumsal yaşamı oluşturan, değişimine katkıda bulunan ve destekleyip sürdüren nitelikleriyle bu iki temel kurum, toplumsal yaşamda oldukça işlev üstlenmişlerdir. Bu işlevsellik toplumların oluşumuyla paralel bir süreç izlemiştir. Bu temel iki toplumsal kurum kendi aralarında oldukça güçlü bağlarla ilişkilerini sürdürürken toplumsal yaşam için önemli işlevler yerine getirmişlerdir. Aile dikkate alındığında bireylerin varlıkları dahi ancak onun varlığıyla mümkün olmaktadır. Eğitim ise hep daha rahat yaşam koşullarını oluşturmada bir süreç olarak algılanmaktadır. Aile bireylerin toplumsallaşma ve eğitim süreçlerinde birincil düzeydedir. Toplumsallaşma süreci ilk olarak ailede başlar. Genç nesillerin toplumsallaştırılması sürecinde aile, eğitim alanında üstüne düşen toplumsal görevleri yerine getirirken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Eşlerin aile içi uyumları, sosyal kültürel farklılıklar ve çatışmalar, toplumsal yapıda meydana gelen hızlı değişimler, geleneksel aile yapısının direncinin kırılması, aile üyelerinin yalnızlaşması bu sorunların bazıları olarak

anılabilir. Çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi için emsalsiz bir ortam olarak aile; değerlerin, günlük pratik yaşamın çocuklara aktarılıp içselleştirildiği, hayatın önemli bir örneğini oluşturacak nitelikte statü ve rollerin tanımlanıp anlaşıldığı bir örgüttür. Örgün eğitim öncesi davranış kazanma süreci olarak aile ise bir okul öncesi eğitim kurumudur. Çocuğu okula hazırlama, ruhsal ve toplumsal bir olgunluk düzeyine ulaştırma söz konusudur. Aile eğitsel işlevini yerine getirirken bir kaç konuya dikkat etmelidir. Ebeveynler çocuklarla iletişimde duygu ve mantık arasında bir denge tutturmalılar. Davranış kazandırma belli bir düzen de olmalıdır. Birbirleriyle çelişen davranışlarda bulunmamalılar. Oyunun çocuğun toplumsal yaşama hazırlıkta önemi bir işleve sahip olduğunu unutmamalılar (Kemerlioğlu, Kızılçelik, Gündüz, 1996a: 68-70).

Eğitim yaygın ya da örgün bir toplumsal süreç olarak algılandığında bilginin kullanılarak arzu edilen modele göre insan ve nesil yetiştirilmektedir. Bireylerin toplumun istekleri doğrultusunda yetiştirilmeleri göz önüne alındığında toplumsallaşmada doğal, görel bir süreklilik ve doğrudan bir durum söz konusu iken eğitimde bilinçli bir etki ile programlar çerçevesinde davranış kazandırılmaktadır. Bunların amacı bireylerde davranış kalıpları yerleştirmek, sahip oldukları potansiyellerini ortaya çıkararak toplumun nitelikleşmesine yardımcı olmaktır. Ailenin toplumsallaştırma işlevi göz önüne alındığında sistemden yoksun ve doğal bir ortama sahip olduğu anlaşılacaktır. Aile bir okul olmamakla beraber ebeveynler de birer eğitici, öğretmen ya da pedagoğ değildirler. Aile yaşamı içinde gerçekleştirilen eylemler gizil olarak bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Sahip olunan statülere uygun rollerde bulunmak söz konusudur. Model alarak öğrenmenin gerçekleştiği bir ortamdır. Ailede sistemli bir eğitim süreci olmasa da çocukların yetiştirilmesinde büyük bir toplumsal işlev sahibidir. Aile içi ilişkiler çocukların gelişimine olgunlaşmalarına etki etmektedir (Akyüz, 2008: 132-133).

Kültürel aktarım bakımından büyük bir öneme sahip olan toplumsallaştırma, genç nesilleri doğrudan etki altına alan bir süreçtir. Çocuk toplumsal kuralları, değerleri ve davranış kalıplarını ilk olarak toplumsallaşma süreciyle edinir. Gençlerin toplum tarafından onaylanmayan anti sosyal davranışlarının kontrol altına alınmasında da aile önemli işlev sahibidir. Ailenin ardından eğitim ile ilgili faaliyetleri okul yürütür. Tıpkı ebeveynler gibi öğretmen de çocuk üstünde önemli etkiler bırakır. Aile içi etkileşim ve roller yoluyla çocuk değerleri, duyguları ve statü beklentilerini öğrenir. Temel kişilik gelişimine yardımcı olan aile içi ödüllendirilme ve cezalandırılmalar, çocuğun kendisini tanıma konusundaki araştırma ve davranış örnekleri içermektedirler. Çocuğa rehberlik etme, çocuğun sorularına yanıt

verme ve model olma gibi davranışlar yollarıyla ailede toplumsallaşma sürdürülür. Özellikle örnek olma konusunda davranış seçimi, gözlem, başkalarına katılma, rol oynama, kendi düşünce ve davranışlarını kıyaslama ön plandadır (Tezcan, 1997: 142-143).

Aile çocuklara kimlik ve biçim veren, yeri doldurulamayan ilk ve en önemli eğitim kurumudur. Çocuklar için hayat boyu gerekli temel bilgi ve beceriler edinildiği ilk toplumsal çevredir. Bireylerin edindiği bilgi ve beceriler sonraki yaşamında ve eğitim sürecine etki etme özelliğine sahiptir. Aileler buldukları toplumsal tabakanın alt-kültür içeriğini ve yapısını çocuklarına benimsetirler. Kendi tabakalarına ait onları diğer tabakalardan ayıran değerleri, kuralları, duygu ve düşünceleri, alışkanlıkları, ilişki biçimleri yanı sıra kendi sınıf ve tabakalarının dışında, kendilerine uygun olmayan özellikleri de çocuklarına öğretirler. Dolayısıyla tabakalar kendi alt-kültürel yapısını sonraki nesillere aktarıırken, tabakalar arası kültür farklarını korumaktadırlar. Ailelerin verdiği temel eğitimler tabakalaşma türüne göre değişmektedir. Tabakalar arası ayırım artıp, hareketlilik azaldıkça verilen eğitimde katı özellikler taşıyarak keskinleşmektedir. Eşitliği ön plana alan toplumlarda ise bu farklılıklarda nispeten yumuşama ve esneklik ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar farklılıklar bütünüyle kalkmasa da yapılan araştırmalar tabakalar arasındaki esnek yapı, eğitim alanında da ortaya çıkmaktadır. Ailelerin bağlı buldukları tabakalar ile çocukların eğitimlerinin farklılaşması, deneysel bulgularla desteklenmektedir. Orta sınıfta bulunan aile çocukları daha erken yaşlarda temizlik alışkanlığı kazanmakta kızlar dikiş dikmeyi ve yemek pişirmeyi daha erken yaşlarda öğrenmekte sorumluluk bilinci kendine güven ve başarıya güdüsü artmaktadır. Alt sınıf aileleri ise bu davranışları benzer ölçüde verememektedir. Çocukların eğitim öğretim imkânlarından yararlanmaları; ailelerin buldukları toplumsal tabaka, sahip oldukları ekonomik imkânlar, kültürel düzeyleri, ikamet ettikleri mahaller, ebeveynlerin eğitim düzeylerinden değer ve inançlarından etkilenmektedir. Köy ve kentteki eğitim koşulları elbette ki aynı olmamaktadır. Devletimizde birçok toplumdan daha ileri düzeyde, eğitim uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Yatılı parasız okullar açmak, öğrenim ve harç kredisini geniş öğrenci kitlelerine ulaştırmak, yuvalar ve yurtlar kurmak, halk eğitimi için pek çok örgütler geliştirip çalıştırmak bu uygulamalara kimi örnekler oluşturmaktadır (Kemerlioğlu, 1996b: 106-109).

Anne babanın boşanması çocuklarda güvensizlik duygusu artmasına ve toplumsal bağların zayıflamasına, düzensiz ailelerin ortaya çıkmasına, çocuk suç oranının artmasına, çocuğun duygusal sorunları sonucu okul başarısının düşmesine neden olmaktadır. Ülkemizde hızlı kentleşme sonucunda, kadının çalışma hayatına dahil oluşuyla; kreş, bakımevi, yuva ve

anaokulu gereksinimini arttırmıştır. Bu ihtiyacı giderecek kamu ve özel kuruluşların bu tür kurumları açması ve bilgili donanımlı elemanları getirterek faaliyete geçirmesi, ayrıca bu kurumlarda eğitilen çocukların okul bitiminde boş zamanlarını değerlendirecek çocuk kulüpleri gibi yapıların ve kitaplıkların yeterli sayıda açılması da gerekmektedir (Tezcan, 1997: 145-146).

Gerçekte aile, bireyleri kimi zevk ve arzularını giderdikleri bir beraberlik değil, saygı ve sevgi temelinde bir yaşam kurma isteğiyle oluşmuş birliktir. Aile yaşamıyla işlenen ve yaratılan değerler çocuğa aktarılmakta toplumsal ve kültürel etkileşim sağlanmaktadır. Ailenin oluşturduğu mikro toplumsal çevre, aile bireylerini birtakım hak ve sorumluluklar ile birbirine bağlayan bir eğitim kurumudur. Çocuk aile içi ilişkilerden beslenerek “organik tabiat” çerçevesinde çıkarak “sosyal varlık” olma niteliklerini kazanmaya başlayacaktır. Ailenin oluşturduğu bu toplumsal atmosferiyle çocuk toplumsallaşma sürecine girip kendini ve toplumu daha kolay anlamlandıracaktır (Akyüz, 1991: 240).

Veliler ile öğretmenler, öğrencilerin bütün gelişim süreçlerinde ve ödevlerinde sürekli bir işbirliği sağlamalıdır. Çocuklarının okul başarılarıyla aşırı derecede ilgilenen ailelere rehberlik öğretmenler yapmalı çocuklarında kendiliğindenlik ve girişim eksikliğinin oluşmasına engel olmalılar. Çocuklara ödevleri ve araştırmalarında asgari yardım yapılmalı, çoğunlukla kendileri yapmalıdırlar. Ebeveyn ve öğretmenler arasında, okul ve velilerin çocuktan farklı beklentiler içerisinde bulunmalarından kaynaklanan başka sorunlar da çıkabilmektedir. Okul daha çok evrensel değerleri çocuğa aşılama isterken, aileler, üyesi oldukları alt grupların değerlerini çocuğa benimsetmek isterler. Yine her iki tarafın farklı disiplin anlayışları taşımaları da belirtilebilir. Öğretmenlerin ev ziyaretleri, ana babalar için çocukla ilgili programlar, okulda gecelerin düzenlenmesi, öğretmen veli işbirliğinin güçlendirilmesine yapılacak faaliyetler uyumu güçlendirmektedir (Tezcan, 1997: 148-149).

Kuşkusuz tüm toplumlar ve tarihler için aile toplumsal alanda birçok işleve sahip olmuştur. Bu işlevlerden en önemlisi her zaman oldukça ön planda olan eğitim işlevi olmuştur. Aile çocuk için yeri doldurulamayacak bir eğitim ortamıdır. Ancak ailenin gerek kendi içindeki gerekse de toplumsal değişme sonucunda yapı ve uyum sorunlarının yaşanmaması gerekmektedir. Günümüzde ailenin bu önemli işlevini yerine getirmesinde önemli sorunlar yaşanmaktadır. Ailenin nüfus planlaması vb. faktörlerden dolayı üye sayısı azalmış ve yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Sanayileşmeyle birlikte ekonomik, kültürel, siyasi birçok neden onun çocuk doğurma ve yetiştirme işlevini tartışır hale

gelişmiştir. Sanayi toplumlarında birçok aile çocuk doğurma bakım ve yetiştirme konusunda oldukça çekimser görünmektedirler. Bu yaşam biçimi kendini düşünen, iyi bir tüketici olan, rahat ve konforlu yaşayan, başkası için fedakarlık etmekten kaçınan insan tipi var etmektedir. Çocuğun geleceği büyük sorumluluk ve fedakarlık gerektirmektedir. Kimi aileler, ya hiç çocuk yapmıyor, yapanlar ise sorumlulukları, çocuğun bakım ve yetiştirilmesini kreş ve anaokulu gibi, aile dışı eğitim kurumlarına bırakmaktadırlar. Sanayileşmiş ülkelerde çoğu zaman eşlerin ikisi de çalışmakta çocukların eğitimine ve diğer gereksinimlerine yeterince zaman ayıramamaktadırlar (Akyüz, 2008: 136).

Araştırmalardan, daha çok alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının başarı durumlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu olumsuzlukları gidermek amacıyla iki temel öneri geliştirilebilir. Yaygın aile eğitim programları geliştirmek ile ebeveynlere, çocuğun gelişim özelliklerini, çocuğun belirli yaşlardaki durumunu, gereksinimlerini tanıtmaya yönelik programlar düzenlemek. Böyle bir program, kırsal ve kentsel kesim için de gereklidir. Bu süreçte kitle iletişim araçları, sağlık merkezleri, dispanserler kullanılabilir kaynaklar arasındadır. Yine, Ana-Baba Okulu oldukça önemlidir. Aileler çocuklarına, kendini denetleyen, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, girişimci bireyler olarak yetiştirmeleri için, çocuklarını tanımaları ve sağlıklı bir iletişim kurmalarıyla ilgili konularda sürekli eğitim almalarıyla olanaklıdır. Bu nitelikte sistemli ve programlı bir Ana-Baba Okulu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1989'da faaliyete başlamıştır. Bu programlarda ebeveynlerin, çocuklarına karşı olumlu bir tutum ve davranış geliştirmesine yardımcı olunma, çocuğun süreç içinde değişimi ve gelişimine ilişkin bilgileri ana babalara aktarma, etkili anne baba eğitimi, cinsel eğitim gibi amaçlar bu okullar için öngörülmüştür. İlgili kurslarda eğitim alan anne ve babaların çocuklarına karşı aşırı koruyucu ve otoriter tutumlarında azalma görülmüş, eşitlik ve aile içi paylaşma açısından artma ve çocukla ilgilenme gibi değişiklikler görülmüştür. Yaygın okul öncesi eğitim programları düzenlemek de gerekmektedir. Kırsal ve kentsel alanlar için olan bu eğitim yoksul çocukların gelişim ve eğitimini olumlu açılardan etkileyecektir. Çocukların, ilkokula hazır hale getirilmesinde ve ana babanın veremediğini bu kurumlarla karşılamak yoluna gidilmelidir (Tezcan, 1997: 158).

1.2.1.2. Aile ve Toplumsallaşma

Sanayi toplumlarında çocukların ve gençlerin toplumsallaştırılması aile ve okul dışında resmi olmayan ilişkiler ağı içerisinde gerçekleşen oyun arkadaşlık ve akran grubunun etkileri söz konusudur. Bazı sosyologlar gençlik gruplarının toplumsal yapı içerisinde bir alt kültür olduğunu belirtmektedir. Onları anlamamanın temeli bu alt kültürü tanıma, anlama ve analizden geçmektedir. Yine oyun vasıtasıyla çocuklar oyun kuralları ile toplumsal kuralları tanımaktadırlar. Bütün toplumlarda ailenin yanında toplumsallaşmayı sağlayan başka kurumlar da mevcuttur. Bunların en önemlisi kuşkusuz pedagojik ihtiyaçlara cevap veren örgütlü bir yapı olan okul bulunmaktadır. Okul aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsallaşma olayından toplum şu sonuçları beklemektedir. Bireysel potansiyel ve değerlerinin ortaya çıkarılarak toplumsal yarara yöneltmek, bireylerin toplumsal kültür ve değerler uyumlarının sağlanması ile değerleri ve kültürü korumak, bireysel gelişim aracılığıyla istenilen toplumsal reformlar geliştirmek ve arzulanan hedefler doğrultusunda planlı ve programlı bir toplumsal değişme meydana getirmek (Akyüz, 1991: 225).

Bireyin yeniden biçimlendirilmesi sürecinde toplumsallaşma ve eğitim kavramlara farklı anlamlar yüklemektedirler. Bu kavramlar aracılığıyla olay ve olgular tanımlanmaktadır. Toplumsallaşma ve eğitim arasında form, amaç, içerik ve yöntem açısından da farklar mevcuttur. Toplumsallaşma olgusu sosyolojik anlamda açık, gözlenebilir bir süreç ve faaliyettir. Toplumsal kişiliğin yaratılmasına dönük çabalar içermektedir. Eğitim toplumsal bir davranış olarak açık ve kesin bir nitelik taşımaktadır. Yine sınırları, yöntem vb. özelliklerden dolayı toplumsallaşmadan ayrılmaktadır (Akyüz, 1991: 228).

Bireylerin toplumsallaşması normal ve doğal bir süreçte toplumla etkileşim sürecinde gerçekleşir. Bireyler maddi ve manevi toplumsal öğeleri doğrudan ve yaşayarak öğrenir. Ancak karmaşık toplumsal yapı içerisinde yetişkinler bu durumu yeterli görmezler. Toplumsallaşma ile birlikte toplum tarafından kabul görmüş, meşru bir insan yetiştirme süreci olarak eğitim işlevsel olmuştur. Buna bağlı olarak doğal bir süreçte edinilmeyen bilgi, duyum ve beceriler de eğitim aracılığıyla bireye aktarılmaktadır. Yüksek yetenekli kişilerin yetiştirilmesi ve bireylerin geliştirilmesi ancak organize olmuş bir eğitim-öğretim faaliyetleriyle gerçekleşmektedir (Akyüz, 1991: 229-230).

1.2.1.3. Toplumsallaşma Olayından Çıkan Pedagojik

Pedagojik faaliyetler toplumsallaşma ile öğrencilerin ilgi ve kabiliyetleri arasında ilişkinin varlığını dikkate almalıdır. Toplumsallaşma ve eğitim benzer gelişme özelliği gösteren süreçlerdir. Kimi zaman devletler uyguladığı resmi eğitim ile doğal olan toplumsallaşma arasında çelişkilere bulunmaktadır. Toplumsallaşan yönü ile toplumun yön ve eğilimleri arasında zıtlık olabilmektedir. Ailelerin inançları ve yaşama bakış açıları çocukların davranışlarına yansiyabilir. Çocuklar tarafından alınan bu örnek davranış kalıpları doğal süreç içinde toplumsallaşma ifadesidir. Bu durum eğitim alanında ters ve arzu edilmeyen roller içerebilmektedir. Öğrencilerin kendine has özelliklerinden yararlı olanlar desteklenmelidir. Farklı kesim ve yerel özelliklerden bütünlüğü zedeleyici nitelikte olanlar engellenmelidir. Herkesçe kabul edilen kültürel değerler ön plana çıkarılmalıdır. Okul toplumun eğilimlerini desteklemelidir. Okul çevre kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerini ve yönlendirmelerini engellemelidir. Okul ve sınıf içerisinde öğrenci öğretmen ile öğrenci arasında bir toplumsallaşma olayı ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte kimi hususlara dikkat etmek gerekir. Öğrenciler; değer gören başarılı arkadaşlarının davranışlarını benimser. Belirlenmiş kurallara göre davranırlar. Sınıf içinde uygulanan metotlar ile grupla işbirliği, ortak amaç ve çalışma, dayanışma ve sorumluluk bilinci edinirler. Aynı zamanda öğrencilerin, öğretmen ve yöneticileri model alacağı dikkate alınmalıdır. Sınıfta çeşitli değer ve normların bilinmesi gereklidir. Okul topluma ve çevreye hizmet etmeli, bütün insan ve madde kaynaklarını kullanarak bu durum gerçekleştirilmelidir. Toplumsallaşma sürecinde kullanılan araç ve yöntemler pedagojik açıdan incelenmelidir. Aile ve diğer grupların toplumun sahip olduğu değer ve arzuları nasıl ve hangi araçları kullanarak aktardığı da analiz edilmelidir. Pedagojik bakış çocuğa en yakın olan bilgi ve değerden hareket etmelidir. Pedagoglar yeni bir insan modeli oluştururken, perspektif geliştirirken toplumsallaşmanın doğal bir süreçte yürüttüğü düşünce ve yöntemlerden yararlanmalıdır (Akyüz, 1991: 229-232).

1.2.2. Okulun Toplumsal Yapısı Ve Kökeni

Okul ve okul sistemleri, toplumsal eylemlerin biçimsel, organize edilmiş boyutuyla sosyologlar tarafından olması gerektiği kadar, araştırma nesnesi olmamışlardır. Okulun sistemleşmiş hali ve yapısı göz ardı edilmiştir. Toplumsal değerlendirme ihtiyacının

olmasına karşılık, pedagoğlar da okulun mikro sorunlarıyla ilgilenmiş ve temel özelliklerine ilişkin analizler yapılamamıştır. Toplumsal, bireysel amaç ve hedefler doğrultusunda oluşturulmuş bir toplumsal kurum olan okul aile gibi doğal işleyiş değil, programlanmış ve organize edilmiş bir yapıdan oluşur. Ancak bütünüyle bir toplumsal sistem ve örgütlenme söz konusu değildir. Sahip olduğu yapı ve işlevleri onu klasik sistem değerlendirmelerin dışına iter (Akyüz, 1991: 246-247).

Okulların işleyiş ve yapılarının toplumun yapısal özelliklerini taşıdığı görüşü genel olarak kabul edilmektedir. Okulların, toplumsal yapıların birer izdüşümü olduğunu kabul etmek kolay değildir. Çünkü okullar da çoğu zaman belli bir bilinç ve istek ile kurulmaktadır. Okullar ile toplumsal yapı arasındaki uyum her zaman olumlu olmamakta, kendi düzen yapı ve hedeflerini sürdürmektedirler. Geleneksel ve somut toplumsal yapı ise çoğu zaman devamlılığı arzulamaktadır. Kimi toplumbilimciler okul ile toplumsal yapı arasındaki etkileşim ile ilgili birtakım ilkeler kabul etmektedirler. Okul kendi programlarını diğer toplumsal kurumlardaki değişimlere uyumlu hale getirmeli ve toplumsal değişmeye uyarlanmalıdır. Kimi zaman bu değişimlere öncülük etmelidir. Toplumsal evrimin ilerleyen zamanlarında meydana çıkan, gelişen ve farklılaşan okul karmaşık toplumsal bir yapılanma ve örgüttür. Onun içinde bulunduğu toplum için büyük işlevler edindiği kuşku götürmez bir gerçektir. Kimi zaman içinde bulunduğu toplumsal yapıya uyumlu hale gelirken kimi zaman da toplumsal gelişimde öncü olan bir kurum olmuştur. Günümüzde ürettiği bilgi, beceri ve insan unsurlarıyla binlerce okul türü mevcuttur. Kendi başına ve kendine özgü bir yapı olarak okul, günümüzde kalkınmanın, gelişmenin, ilerlemenin kaynağı ve yaratıcısı olarak kabul edilmektedir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 103-104).

Kendine özgü bir kültüre sahip olan okul örgütlü bir toplumsal kurumdur. Okulda herkesin birtakım hak ve sorumlulukları vardır. Aile ve okul karşılaştırıldığında okulda ödüllendirmeler, ilerlemeler, bazı eylemler için izin, önderlik ve övme biçimseldir. Okul ve aile beraber toplumun otoritesini temsil eder ve taşır. Okul içinde öğrenciler her ne kadar farklı toplumsal sınıf ya da etnik gruplardan gelmekte iseler de, bir araya geldiklerinde tekdüze bir grup özelliği taşımaktadır. Okul siyasal yapısından kaynaklı olarak otokratik bir görünüm almaktadır. Bu otoritenin, okul yöneticilerini ve öğretmenleri koruyucu bir işlevi mevcuttur. Okul, pek çok kişinin birbirlerine yakın etkileşim kurduğu, samimi bir atmosfer sağlamaktadır. Grup içi güçlü etkileşim, grubun ayırt edici simge ve diğer kültürel etkilerden soyutlanarak güçlü bir “biz” duygusu, bilinci yaratır. Her okulun kendine özgü bir ruhu, iklimi var ve bu iklim okulu toplumsal yapıya kavuşturur ve öğrencilerin okulla özdeşim

kurmaları ile kendiliğinden yaratılır. Okulda eğitim belirli bir amaca yönelik olarak biçimseldir. Günlük hayattaki örgün olmayan bir eğitime benzemez. Okuldaki biçimsellik öğretmen, öğrenci ve yöneticinin okul içi tüm ilişki ve mekânlarını belirlemektedir. Okullar aynı zamanda informal eğitimi de sürdürürler. Okul, karmaşık inançları, değerleri, düşünce ve davranış biçimleri açısından diğer toplumsal kurumlardan farklılaşır. Okul içte ve dışta çatışan toplumsal, siyasal ve ekonomik faktörleri uzlaştırmak ve dengelemekle görevlidir. Bu özellik okulun sadece öğrenim kurumu olmadığı ifade etmektedir. Okul diğer toplumsal kurumlardan, yalnızca davranış ve kuralları açısından değil ayrıca okul kültürünün parçaları olan okul toplantıları, sportif faaliyetler, yıllık özel şenlikler, mezuniyet törenleri, okul şarkıları, simgeleri, şakaları, eğlenceleri bakımından da ayrıdır (Tezcan, 1997: 204-206).

Toplumsal evrim ve gelişmenin ancak ileri aşamalarında eğitim kurumlaşarak okullar ortaya çıkmıştır. Okulun ortaya çıkışı yazının kullanılmasıyla paralellik gösterir. Yazının kullanılmadığı ilkel toplumlarda bir eğitim örgütü olan okul söz konusu değildir. Okulların ortaya çıkışı ancak bilgi birikimin arttığı mekânlarda öğrenenler ve öğretmenler aracılığıyla bilim ve teknikte ilerlemiş ve farklılaşmış toplumlarda olmuştur. Okullaşmanın ve okul sayısının sanayi toplumlarında artışı hızlanmaktadır. Bireylerin okul yaşamı anaokulundan başlamakta ilköğretim, ortaöğretim, yüksek öğretim ve lisansüstü öğretimle devam etmektedir. Bu yönüyle okul toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. Örgün eğitim kurumları herkesi kapsayacak nitelikte yapılanmalarıyla bunu daha da sürekli kılmaktadırlar. Yazının kullanılmadığı ilkel toplumlarda okulun olmayışı toplumda eğitim de olmadığı anlamına gelmez. Çocuklar aile, komşuluk ve akrabalık ilişkilerinden yaparak-yaşayarak, büyükleri gözleyerek, onları taklit ederek basit ve yalın yaşamsal bilgiler edinirler. Toplumsal değişim hızının neredeyse olmadığı bu gibi toplumlarda, toplumsal kültür nesilden nesile aktararak devam ettirilir. Bu gibi yalın işbölümü ve ilişkilerin bulunduğu toplum tiplerinde toplumsal yaşama katılmak, sürdürmek bir örgütsel eğitim ve yapıyı da gerektirmez. Eğitim cinsiyet temelli üretim ilişkilerinden ve işbölümünden, büyüklerin model oluşundan doğar ve sürdürülür. Okulun bulunmadığı ancak işbölümünün, farklılaşmanın ve uzmanlaşmanın geliştiği kimi toplumlarda mevcut olmuştur. Bu toplumlarda eğitim, toplumsallaştırma kültürün devamının sağlanması ile gerçekleştirilmiştir. Kültürel aktarım; dinsel, sanatsal, ekonomik, teknik, toplumsal bilgi ve beceriler günlük ilişkiler içinde, törenler, danslar, şarkılar, masallar, tabular gibi pratik yaşam unsurları ile gençlere aktarılır (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996a: 92-93).

Okul toplumsal hayatın bir modeli, kültür atmosferi, fiziksel bir yapı olmakla beraber farklı unsurlarıyla eğitim sürecinin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü toplumsal bir kurumdur. Okulun toplumsal bir kurum olarak gelişmesini zorunlu kılan noktalar arasında toplumsal kültürün geniş boyutlara oluşması, karmaşık hale gelmesi ve yaygın eğitim ile aktarılma düzeyinin güç hale gelmesi sayılabilir. Okuldaki etkileşimin yoğun olması, belirlenmiş kurallara uygun hareket etme, öğrencilerin aynı kıyafetleri giymesi, öğrenciler hatta tüm üyeler arasında güçlü bir birleşim oluşturmaktadır. Hatta öğrencilik ruhu arkadaşlık süreciyle sonraki yıllara da yayılmaktadır. Yakın zamanlara kadar okulların yapısını toplumsal tabakalaşma ve siyasal ilişkiler belirlemekteydi. Böylece ayrıcalıklı olanlar, soylular ve din adamları okula egemen olmuş ve eğitim öğretim onlar aracılığıyla sürdürülmüştür. Ardından demokratikleşme, sanayileşme, laikleşme gibi değerlerle bu durumun sürekliliğini engellemiştir (Celkan, 1996: 149-150).

Okul toplumsal evrim basamağının ileri süreçlerinde, farklılaşma ve işbölümünün doğurduğu sınıfların yaygın bir düzeye ulaşmış bir toplumsal örgüt ve kurumdur. Kendine has değerleri sembolleri, uygulama biçimleri, iletişim düzeni ve kuralları olan bir yapıdır. Toplumsal yapı içinde diğer toplumsal kurumlar ile güçlü bağlar geliştirmekte değişim ve farklılaşma sürecinden etkilenmektedir. Bilimin gelişmesi, bilgi birikiminin artması, teknolojik ve ekonomik gelişmeler okulun son iki yüzyılda önemini oldukça artırmıştır. Çünkü ortaya çıkan bu bilgi ve beceriler artık geleneksel bilgi taşıyıcı ve aktarıcı unsurları olan aile akrabalık ve komşuluk usta çırak ilişkilerinden edinilecek düzeyi aşmıştır. Örgütsel bir işleyiş ve düzen olarak okul eğitim sosyolojisinin en çok araştırdığı yapıdır. Okul da diğer toplumsal eğitim kurumlarıyla birlikte eğitsel görevini açıkça gözlenebilen bir sonuç olarak yerine getirmektedir. Okul dışındaki eğitim ve öğretim kurum ve işleyişler arasında aile, arkadaşlık grupları, akrabalık ve komşuluk çevreleri, kitle iletişim araçları ve örgütleri, dernekler ve birlikler, dinsel, siyasal, ekonomik, vb, kurumlar sayılabilirler (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996a: 91).

Pedagojik ve öğretim sistemlerinin uygulandığı, öğrencilerin birçok alandaki gereksinimlerinin giderildiği okul eğitim için vazgeçilmez bir toplumsal kurumdur. Sanayileşmiş toplumların yapısı ve gereksinimleri, nüfus artışlarıyla birlikte daha da karmaşıklaşmaktadır. Nüfus artışı okullaşma oranını artırırken okula devam edenlerin okula ilişkin beklentileri de o oranda artmaktadır. Farklı bireysel gereksinim ve ilgiler okulda karşılanmak zorunluluğunu getirmiştir. Tüm bu belirlemeler “okulun demokratikleştirilmesi” konusunu doğurmuştur (Celkan, 1996: 157).

Kendine özgü toplumsal kuralları, değerleri, etkileşim simgeleri ile okul, sahip olduğu önemden dolayı toplumun tümü üstünde etkilidir. Aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal yapıya uygun hal alır. Gelişmiş toplumların yapısal farklılıkları, onların okullarında da mevcuttur. Gelişmekte olan ülke okullarında, birbirleriyle çatışan geleneksel ve modern alt-kültür yapılarını toplumbilimciler vurgulamaktadır. Diğer taraftan gelişmişlik farkı göz önüne alınmadan tüm ülkelerde öğretmen ve öğrencilerin sahip oldukları değer ve kurallar, onlara ayrı birer alt kültür yapısı kazandırmakta ve birbirleri için bir çatışma ortamı oluşturmaktadır. Toplumsal değişim ve yenileşme süreç içinde okulların üstlendikleri görevleri farklılaştırmaktadır. Yinede tüm toplumlar için ortak olabilecek görevler üç başlıkta toplanabilir. Öğrencilere önemli ve geçerli sayılan bütün bilgileri kazandırmak, şimdi ve gelecekte yararlı olacak bir takım tutum, davranış ve alışkanlıkları benimsetip yerleştirmek ve iş meslek hayatına hazırlamada yardımcı olmak. Her toplum kendi amaç ve hedeflerine göre eğitim kurumları ve okullar oluşturur. Toplumsal değer ve amaçlar, elbette ki ayrılaşıp önem sıralaması yapıldıktan sonra bunların gerçekleştirilmesi için okulları işler hale getirir. Ancak okulların amaçları, görev alanları bilimsel bir altyapıdan ve öngörüden uzaklaştığı oranda olumsuzluklara neden olacaktır (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 99-101).

Toplum üyelerinin eğitimleri için oluşturulmuş bir yapay kurum olarak okul var olduğu için eğitim var değil, bunun aksine olarak eğitim olgusu var olduğu için oluşmuştur. Okul bir yapı olarak ele alındığında onu oluşturan unsurları iki grupta değerlendirmek gereklidir. Bu unsurlardan ilki amaç, muhteva, metot, bina, sınıf, laboratuvar ve okul bahçesi gibi maddi unsurlardır. İkincisi ise idareciler, öğretmenler, öğrenciler, danışmanlar, memur ve hizmetliler, okul aile birliği ve okul koruma derneği gibi insani unsurlardır. Bu öğeler, belirlenmiş bir eğitim mevzuatı çerçevesinde bir araya geldiğinde bir sistem oluştururlar. Bu sistem içinde çeşitli rol ve statüler mevcut olmakta bir takım, ilkelere göre hiyerarşik bir oluşturmaktadır. Basitçe okul bu rol ve konumların görev ve sorumlulukların oluşturdukları bir toplumsal sistemdir (Akyüz, 1991: 248).

Birçok toplumda okullar çağlar boyunca sadece küçük ve seçkin soylu kişilere hizmet vermiştir. Diğer kişiler gereksinim duydukları bilgi ve becerileri aile büyüklerinden, çevresinden, ustasından, kalfasından örgün olmayan yollardan edinmişlerdir. Günümüzde ilköğretimin zorunlu kılınması, devletin bir görev olarak yüklenip yerine getirmesi sonucunu doğurmuştur. Bilimsel ve toplumsal gelişmeler Osmanlı Devletini eğitim ve öğretim alanında yenileşmeye zorlamıştır. Tanzimat döneminden önce askeri okullarda başlayan bu

yenileşme batı ülkelerinin model alınmalarıyla gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen en önemli devrim elbette ki 3 Mart 1924 yılında çıkarılan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”yla eğitim-öğretimdeki birliğin sağlanmasıydı. 1926 yılında Eğitim Bakanlığı kurulur. Eğitim öğretim işleri artık bu kurum aracılığıyla ana okuldan zorunlu olan ilköğretimden, fakültelere kadar geniş bir alana yayılmıştır. Tüm toplum özellikle devlet kurumları ve aydınlar önemle ilgi gösterdikleri eğitim öğretimi çağın ihtiyaçlarını giderecek ve verimli bir duruma ulaştırmak istemişlerdir (Kemerlioğlu, Kızılçelik, Gündüz, 1996a: 95-99).

Ülkemizde geleneksel okul etkin olduğu için, okulun çevre ile ilişkileri sınırlıdır. Öğrenci, okul çevresinde gerçekleşen ekonomik, toplumsal, kültürel yaşamdan, fabrikadan, çarşıdan, müze, sergi ve konser salonundan uzaktır. Sınıfın dört duvarı arasında öğrenimini devam ettirmekte ve öğrenmenin kaynağı olan yaşamdan ve onun öğrenme olanaklarından yoksun kalmaktadır. Okulun çevreyle bağ kurmasını engelleyen bürokratik engeller, malı olanaksızlıklar, öğretmenlerin ağır ders yükü gibi birçok etmen vardır (Tezcan, 1997: 222).

Okulun en önemli unsurlarından olan sınıflar da kendilerine özgü niteliklere sahip toplumsal birer sistemdirler. Her sınıf kendine özel bir atmosfere sahiptir. Bunu belirleyen faktörler arasında; öğretmen öğrenci ilişkileri, sınıf içi demokratik işleyiş, otoriter tutum, öğrenci sayısı cinsiyeti ve yaşları sayılabilir. Okulun verimliliği de bu ilişkilere göre belirlendiğinden eğitim sosyolojisi için özel bir alan oluşturmaktadır. Örgün olmayan ilişki biçimi sınıf ortamına etki etmektedir. Aynı zamanda arkadaşlık ilişkilerini, başarı düzeylerini, değerlerini etkilemektedir. Öğrencilerin başarılarında öğretmenlerin kişiliklerinin, yönetici tutumlarının, okul içi ve okul dışı ilişkilerin, denetim ve disiplin uygulamalarının, vb. süreçlerin etkileri de dikkate alınmalıdır. Toplumbilimcilerinin küçük gruplar üzerine yaptığı araştırmaların sonuçlarından yararlanılmalıdır. Sınıf gibi bir küçük grup üzerinde çok daha verimli ve ilginç araştırmalar yapılabilir (Kemerlioğlu, Kızılçelik, Gündüz, 1996a: 102).

Küçük bir ortam olan sınıf kendine özgü öğrenmeyi etkileyen etkileşim ağları taşır. Öğrencinin başarısı, büyük oranda öğretmen öğrenci etkileşimine bağlıdır. Sınıf içinde öğrenci edilgendir, öğretmeni dinler, öğretimi takip eder, söz almadan konuşarak sınıfı rahatsız etmez. Geleneksel okul yapısında öğrenci hep edilgen ileri okul sisteminde ise bunun tersidir. Deneyimler, bireysel ve sınıf projeleri, gerçek materyallerin biçimlendirilmesi, alan gezileri öğrenciyi etkin kılar. Böylece öğrenme sürecine öğretmen

kadar öğrenci de etken biçimde katılır. Genel olarak grup tartışmaları ve grup yaşamının etkin olduğu bir ortamda öğrenciler daha başarılı, mutlu ve yaratıcı olabilmektedir. Öğrencilerin öğrenme konusunda kendi başlarına bırakılmaları bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle derslerin ve öğrenmenin temelinde öğretmenle öğrenci arasındaki karşılıklı etkileşim olmalıdır (Tezcan, 1997: 262).

Okullardaki sınıflar, çocukların gelecekteki rollerini yerine getirmelerinin önkoşulu olan, uyumların ve kapasitelerin gelişimini sağlayan toplumsallaştırma kurumudur. Eğitim sürecinde koşullar ve olanaklar açısından küçük sınıflar başarıyı ortaya çıkarmada daha etkindir (Tezcan, 1997: 254).

1.2.2.1. Okulun Toplumsal İşlevleri

Zorunlu ve zorlayıcı bir boyuta sahip olan okul, aile ve diğer sosyal organizasyonlardan farklıdır. Okulu düzenleyen çocuğun yapısından kaynaklanan ilkeler yanı sıra çeşitli toplumsal ve kültürel ilkelerde bulunmaktadır. Okulun işleyişini düzenleyen bu ilkeler toplumun ihtiyaçları ve çocuğun ilgi, yetenek ve bedensel özelliklerine göre şekil almaktadır. Aynı zamanda okulda verilen eğitim ailenin verdiklerinin tamamlayıcısı niteliğindedir (Akyüz, 1991: 253).

Okul öğrencilere insan sevgisini, insanın değerli olduğu anlayışını, kendini ve diğer insanları tanıması gerektiğini aşilayarak temel bir ilke olan her şeyin insan için var olduğu, duygu ve düşüncesini aktarmaktadır. Kişilik, psikolojik farklılıkların ortaya çıkardığı bireysellik, duygu, zeka, yetenek ve kendini bilme anlama çabalarından oluşmaktadır. İnsanın biricik ve tek başına olma hali kişiliğe bir boyut kazandırmaktadır. Aile insanı toplumsallaştırarak onun sosyal bir varlık olmasını desteklemektedir. Ancak ailenin yaptıkları değerlendirme ve eleştiriden uzak tutulamaz. Okulun yaptığı etkiler gibi ailenin de kimi zaman olumsuz sonuçlar doğurduğu bir gerçektir. Toplumsal kültürün korunmasıyla, milli dilin, değerlerin, toplumsal kuralların aktarılmasıyla okul çocuğu iyi bir vatandaş olarak yetiştirmeye gayret göstermektedir. Vatan sevgisi, ülke bütünlüğü, tarih ve millet bilincinin oluşturulmasıyla bireylerin toplum ve devlete olan bağlılıkları artırılmaktadır (Akyüz, 1991: 254).

Okul bireylerin ilgi ve yeteneklerini, girişimcilik ruhunu geliştirerek onların başarılı, atılgan, akıllı üretici ve bilinçli tüketiciler olmalarını sağlamaktadır. Okulda alınan bilgiler ile ülkenin sahip olduğu kaynakların birleşimi, ekonomik girişimcilerin ortaya çıkmalarına olanak sağlanmaktadır. Eğitim insan ve onun zihin kaynağı üstüne yapılan yatırımdır. Yetenekleri geliştirilmiş birer uzman ve kalifiye olmuş bireyler ülkelerin toplumsal yararına potansiyel olarak işlenmeye hazır birer enerji kaynağı oluşturmaktadır. Edinilen bilgi ve beceriler ülkenin üretim ve tüketim faaliyetlerine nicelik ve kalite açısından doğrudan etki etmektedir. Bilimsel bilginin işlenmesi, kullanılması, pedagojik ilkeler çerçevesinde öğrencilere aktarılması ve aşılması da okulun sahip olduğu işlevler arasında sayılır. Yeni değerlerin oluşturulmasında hızlandırıcı bir güce sahip olan bilgi, çocukların zihinsel ve potansiyel gücünün ortaya çıkması ve yönetilmesinde oldukça etkili olmaktadır. Etkin bir eğitim öğretim çocuğun birçok özelliğın tanımlanması ve geliştirilmesi anlayışıyla hareket etmelidir. Öğrencilerin bilişsel güçleri yanında, mesleki eğilimlerinin varlığı da göz ardı edilmemelidir. Hatta bu iki yön arasında bir denge oluşturmak önemlidir. Toplumsal koşulların rehberliğinde, meslek kazandırma mesleğe yönlendirme gereklidir. Hatta ilkokul çağından başlayarak sürekli bir takip ile çocukların bu yöndeki kabiliyetlerini işlenmelidir (Akyüz, 1991: 255-267).

Okulda sadece formel faaliyetler değil aynı zamanda enformel ilişki biçimleri de mevcuttur. Belirlenmiş kurallar çevresinde hareket etmeli derslerin işlenişi, karne, not vb. faaliyetler yanında okulun biz ruhunu geliştiren, okulun kendine has düşünce duygu davranışları da mevcuttur (Celkan, 1996: 150-151).

Eski çağlarda okul kapalı bir mekanda öğretmen ve öğrenci arasında bilginin aktarıldığı bir özelliğe sahipti. Öğretmen her şeye hakim, gözeten, denetleyen, bilgi aktaran ve davranış kazandıran kişiliği geliştiren, değil bir otorite sembolüydü. Bu yapı yanı sıra okulun bilgi yuvası olduğu da söz konusudur. Böyle bir yapıda okulun açık işlevi bilgi kazandırmaktır. Kazandırılan bilgiler öğrencinin gelişimine uygun, toplumsal ihtiyacın yön verdiği üst değerlerin oluşturulduğu niteliktedirler. Bilginin yaşamla iç içeliğinin olduğu bu yapıda öğretmen bilgi ve davranışların kazandırılmasında destek ve araç niteliğindedir. On sekizinci yüzyıldan itibaren okul anlayışlarında oldukça değişimler yaşanmıştır. Günümüzde ise bu anlayış okula verilen amaç ve bu amaç için seçilen metotlardan oluşmaktadır (Akyüz, 1991: 249).

Okula atfedilen başlıca toplumsal işlevler şunlardır. Öğrencileri yetenekleri yönünde geliştirmek, genel ve mesleki bilgi ile beceri kazandırmak, öğrencileri hayata hazırlamak; toplumla bütünleşmelerini sağlamak ve herkese eşit imkan ve fırsat hazırlamaktır. Bu işlevlerin yanı sıra okullar toplumsal farklılığı yaratmış ve devam ettirmişlerdir. Ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler göz ardı edilerek mevcut olan yapının muhafazası için işlev yüklenmişlerdir. Okulun toplumsal eşitsizliğe araç olması öğretimin demokratikleşmesine sebep olmuştur. Bu süreç şunları ifade etmektedir. Öğretmen ve öğrencilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, okul aracılığıyla toplumsal hareketliliğin hızlandırılması, öğretmen ve öğrencilerin okulun işleyiş ve yönetimine katılması ve onu yaratmaya devam ettirmesi bulunmaktadır. Okullarda öğretimin demokratikleşmesi okulun seçicilik niteliğine karşı ortaya çıkmıştır. Seçicilik geleneksel okulun, demokratik olma ise modern okulun özelliklerindedir. Seçicilik fırsat eşitsizliğini doğururken demokratik okul ise fırsat eşitliği temeline dayanır. Okulun demokratik niteliklere sahip olması ile zorunlu eğitimin niteliğinin artması ve süresinin uzatılması, seçme ve eleme işlevinin geri plana alarak uyum ve mesleğe yöneltme sınıflarının oluşturulması, öğretimin ilgi ve yeteneklere göre düzenlenmesi, başarı faktörünün önem kazanması sağlanmaktadır. Okullara kendilerinden beklenen işlevlere karşın toplumsal eşitsizliğin devamına araç olması öğretimin demokratikleşmesine yol açmıştır. Öğretimde demokratikleşme, geleneksel eğitim içinde seçkinlerin lehine olan yapılanmayı çözmeyi de amaçlamaktadır. Ancak seçkin eğitimin ortadan kalkmayacağı savından hareketle alt ve orta tabakalardan da seçkinlerin yetiştirilmelerine olanak sağlama hedeflenmiştir. Okulun toplumsal işlevlerinden biri de öğrencilerin aileleriyle iyi ve dengeli iletişim sağlamalarını sağlamaktır. Okul aile ile birlikte hareket etmediği sürece başarı en aza inecektir. Bu amaçla ülkemizde yeterince işlevsel olmayan Okul Aile Birlikleri önemli sorumluluk olarak eğitimin birçok faaliyetine katılmalıdır (Celkan, 1996: 158-159).

Okul, çocuğun ailesinden duygusal olarak bağımsızlaşmasına yardımcı olmaktadır. Okul seçme ve ayıklama işlevi ile öğrencilerin üst tabakalara ve sınıflar yükselmelerine yardımcı olmaktadır. Okul, toplumun değerleri ve kültürünü aktararak bireylerin toplumsal sadakatini sağlar. Öğretmenler de bazı ortak değer ve düşüncelerle yetişkin ve model olarak çocuğun toplumsallaşmasını sağlayan birer araçtır. Otoritesinin gerekliliği, düzen ve disiplin gereksinimi, doğru konuşma, kibarlık ve düzenlilik gibi orta sınıf kişilik özelliklerini temsil ederek toplumsallaşma sürecine katkı sunarlar (Tezcan, 1997: 212-214).

1.2.2.2. Okul Başarısızlığının Toplumsal ve Bireysel Nedenleri

Başarıyı ödüllendirme sistemi, öğretmen-öğrenci ilişkisinde kaygı düzeyini artıran, sevimsizleştiren ve yabancılaştıran etkenlerden biri olarak düşünülür. Ödül sistemi sınıf içi öğrenmeyi yalnızca not almak için zorunlu bir etkinlik durumuna getirir. Ender bir kaynaktan bilgi almak için, öğrenciyi bireysel bir çabaya götürmekte ve öğrencilerin işbirliği yapmaları engelleyerek rekabet etmelerini ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir sistemin verimliliği ve yaratıcılığı engellediği öne sürülmektedir (Tezcan, 1997: 261).

Bireysel başarısızlık nedenleri arasında zeka yetersizliği, fiziksel ya da fizyolojik engeller bulunmaktadır. Öğrenme zorluğu çeken çocukların çoğunlukla zeka özürleri mevcuttur. Bu özelliklere sahip çocuklar normal zeka bölümüne sahip öğrencilerle değil kendi özelliklerine uygun oluşturulmuş sınıflarda öğretime tabi tutulmalıdır. İhtiyaç duyulduğunda psikiyatrist, doktor, psikolog desteği de alınmalıdır. Özel eğitime muhtaç nitelikteki öğrencilere çocuğu etkin duruma getirmek, ilgi ve dikkatini uyandırmak, el becerileri kazandırmak, kendi gereksinimlerini karşılayacak düzeye getirmek gerekmektedir. Çocuğun başarılı olmasında aile içi etkileşimin dengeli ve düzenli olması gerekir. Yeterli duygusal ve aile içi etkileşim ortamının olmadığı ailelerde çocuğun başarısız olumsuz etkilenmektedir. Ergenlik döneminin yarattığı duygusal nedenler başarısızlığı artırmaktadır. Ailenin çocuğa karşı ilgisizliği ve duyarsızlığı da başarıyı etkileyen nedenler arasındadır. Anne babanın çok sert ve otoriter tutumları da önemlidir (Tezcan, 1997: 228-230).

Öğretmen, okul, yönetimi, ders programları, öğretim yöntemleri öğrenci başarısında etkin rol oynamaktadır. Özel eğitim programları, çocukların gelişim düzeyleri ve yetenekleri dikkate alınmalıdır. Yine ezberciliğe dayalı müfredat programları da başarısızlığa yol açar. Böylece çocuk araştırma, bilimsel düşünme, karşılaştırma ve senteze varma olanağını bulamamaktadır. Ayrıca bizdeki ders programları çocuklar için çok yüküldür. Öğretmenin olumsuz davranışları, otoriter tutumları, bilgi yetersizliği, çocuklara ve mesleğine karşı ilgisizliği öğrencilerin başarı durumlarını etkilemektedir (Tezcan, 1997: 231).

Ekonomik açıdan düşük gelirli aileler çocuklarına okul araç-gereçleri, boş zaman değerlendirme olanakları sağlayamamakta, biyolojik gereksinimlerini karşılayamadıkları için çocuklar başarısızlığa uğramaktadırlar. Okul başarısızlığı çok yönlü olarak araştırılmalıdır. Ebeveynler çocuklarının gelişim süreçlerini ve sorunlarını, yeteneğini ve ilgisini dikkate

olarak yönlendirmelidir. Ayrıca müfredat programlarında bilgi ezberciliğini azaltacak çalışmaların yapılması, öğretmen yetiştirme sisteminin oluşturulması, okul başarısını olumlu etkileyeceği kuşku götürmeyecektir (Tezcan, 1997: 231).

1.3. TOPLUMSAL YAPI VE ÖĞRETMENLİK STATÜSÜ

Öğretmenliğin tarihini belirlemek oldukça güçtür. En az insanlık tarihi kadar eskidir. Ne Rönesans ne antik çağlar ne de yazının ilk kullanılmasıyla tarihlenebilir. En eski toplumlarda bir kabile reisi, ardından bir dini lider, şaman, sonrasında bir filozof ya da bir düşünür olarak öğretmen hep vardı. İster günümüz toplumları için isterse de ilkel veya antik bir dönem için düşünülmüş, toplumda olsun öğretmen hep yön verici, şekillendirici olmuştur (Akyüz, 1994b: 34).

Öğretmen neredeyse her türlü toplumsal işleyişin ve ihtiyacın giderilmesinde etkindir. Bir meslek olarak tarif edilmesi yeni olmasına karşılık öğretmenlik toplumsal hiyerarşide önemli roller üstlenen statülerde de (toplumun önderleri, yaşlılar, alimler, devlet adamları, kabile reisleri, komutanlar vb.) açık ya da gizli söz konusu olmuştur. Günümüze doğru gelindikçe demografik nedenler, teknoloji, bilim, toplumsal tabaka, sınıflaşma ve hareketlilik gibi gelişmeler öğretmenliği bir meslek olarak zorunlu hale getirmiştir (Celkan, 1998a: 31).

Ülkemizde öğretmenlik tarihine bakıldığında Osmanlıda Maarif Nezareti 1856 yılında kurulmuştur. Bununla birlikte daha önce çeşitli özel kuruluş ya da vakıfların etkisinde olan öğretmenlik artık resmi bir mekanizmaya kavuşturulmuştur. Cumhuriyetin ikinci yılında 1924'te çıkarılan Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu ile öğretmenlik özel bir meslek olarak resmiyet kazanmıştır. Öğretmen yetiştiren okullar 2547 Yüksek Öğretim Yasasının 6 Kasım 1981 tarihinde kabulüne kadar farklı (Yüksek Öğretmen Okulu, Orta Muallim Mektepleri gibi) isimler altında işleyişlerini sürdürmüşlerdir. Bu tarihten sonra öğretmen yetiştirme, üniversitelerin eğitim fakültelerine bırakılmıştır. Öğretmenlerin yetiştirme ve istihdamı sorunları ise beş temel açıdan analiz edilebilmektedir. Öğretmen yetiştirmenin yasal dayanakları öğretmen okullarının fiziki kapasiteleri ve yönetim yapıları, öğretmen okullarının öğretim programları, öğretmen okullarına öğrenci alımı ve yetiştirme biçimi ve öğretmenlerin istihdamı politikası (Celkan, 1998a: 31).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren öğretmen yetiştirmeyle ilgili olarak birçok yeni arayışa gidilmiştir. Bunun sonucunda Türk devletinin dünya görüşüne uygun, yeni bir köy öğretmeni yetiştirme politikası ortaya çıkmıştır. İngiliz Eğitim felsefecisi John Dewey'in görüşleri doğrultusunda "Köy Muallim Mektepleri" açılmış, takip eden yıllarda ise Gazi Terbiye Enstitüsü ve OrtaÖğretmen Okulu, Köy Enstitüleri, Kız ve Erkek teknik Yüksek Öğretmen Okulları gibi öğretmen yetiştiren kurumlar açılmıştır. Bunların başında "Köy Muallim Mektepleri"ni belirtilmektedir. Ayrıca H.Fikret Kanad ve arkadaşlarınca savunulan daha sonra İ.Hakkı Tonguç ve ekibi tarafından Köy Enstitülerine dönüştürülen, kalite ve niteliği ile bir "iş okulu" hareketi olan "Köy Eğitim Yurtları" uygulamaları ile 1957 yılında öğretime açılan Ankara Yüksek Öğretmen Okulu uygulamasıdır (Akyüz, 1994b: 35).

1.3.1. Türkiye'deki Öğretmenlik Sistemi Ve Temel Sorunları

Cumhuriyet sonrası dahil olmak üzere, ülkemizde tutarlı bir eğitim politikası ve felsefesinin olmayışı, Milli Eğitim ile üniversiteler arasında, yetki ve eşgüdüm problemleri, öğretmen yetiştirme sürecinde hedeflerin sistematik bir işleyişe kavuşturulmasını engellemektedir. Öğretmen yetiştirme konusu bir eğitim felsefesine oturtulamamıştır. Gerçi, Cumhuriyet döneminde özel bir meslek dalı haline gelmiş olsa da meslek olmanın koşulları hala tam olarak sağlanmış değildir. Tüm bu olumsuzluklara karşın, öğretmen ve onun yetiştirilmesi konularında bir takım işlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Öğretmenlik mesleğinin kendine özgü birtakım özel niteliklere sahip olması gerekir. Üniversitelerde, öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri diğer fakülteler gibi bir yönetim anlayışla değerlendirilmemelidir. Bu konu, özel olarak ne yapılması gerektiği için şunlar vurgulanabilir (Celkan, 1998a: 32).

Üniversite sistemi içinde ayrı bir mevzuatla öğretmenler yetiştirilmesi ve mezuniyet sonrası istihdamı sağlanmalıdır. Öğretmen adaylarının ortaöğretimden geldikleri alanın da meslekle uyumlu olması için Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı öğretmen liselerinin adları, programları, amaçları yeniden düzenlenmeli ve öğretmen yetiştiren kurumların kaynağı sadece bu okullar olmalıdır. Öğretmen adaylarının üniversite sınavı eğitim fakültesindeki öğretim programları, metotları ve uygulamaları diğer fakültelerden ayrı biçimde ele alınmalıdır. Öğretmen adayları özel bilgi ve kültür ortamında yetiştirilmelidir. Bunun da ilk şartı bu öğrencilerin bir yılı hazırlık, dört yılı lisans olmak üzere beş yıl süreyle

yatılı okutulmasıdır. Böylece lisansüstü eğitim ihtiyacı kalmayacaktır. Mezun olacak adaylara mecburi hizmet şartı getirilmeli, ülke genelinde öğretmen açığını karşılamak için başka kaynak arayışına gidilmemelidir. Öğretmen adayları için düşünülen eğitim programı, alan dersleri ve formasyon eğitimleri bir kaynaktan sağlanmalı adaylar bu bilgi ve becerilere donatılmalı başka kaynaklardan öğretmen alınmamalıdır (Celkan, 1998a: 32).

Lisans öğrenimini tamamlamış öğretmenlerin üniversitelerle bağlarının kopmaması için Milli Eğitim Bakanlığıyla eğitim merkezlerin ve enstitülerin hizmet içi eğitim alanında sürekli bir işbirliği içinde olması, öğretmenliğin sadece öğrenci ve okulla sınırlı olmadığını aynı zamanda toplumun bütününe yayılması gerektiğini, bu nedenle öğretmenlerimizin sağlam bir alan, meslek bilgisine, pedagojik formasyona, özel becerilere (spor, sanat, teknik vb.) sahip olması gerekmektedir. Kuşkusuz öğretmenlerin üstlendikleri en önemli işlevi bir anlamda toplumsal önderliktir (Celkan, 1998a: 33).

Cumhuriyet döneminde yapılan maarif şuralarında, çoğunlukla öğretmen yetiştirme politikaları bilimsel temellere oturtulamamış, ilköğretim düzeyi dışında etkili çözümler ortaya çıkarılamamıştır. Yönetmelik değişiklikleri, burslu öğrenciler, kontenjanlar, öğrenim süreleri, ilk ve ortaokulların birleştirilmesi, hangi branştan olursa olsun yüksek eğitim alan herkesin öğretmen olarak atanabilmesi, gibi etkili olmayan konular tartışılmıştır (Celkan, 1996: 165).

Öğretmen yetiştiren kurumların, özellikle öğretmenlere meslek bilinci, otorite ve toplumsal konularında saygınlık kazandırmada, gerekli düzeyde olmadıkları bir gerçektir. Kendi çabalarıyla meslek yaşamında birçok problemi çözmeye çalışan öğretmenler için önemli sayılabilecek sorunlar arasında, çalıştıkları toplumsal çevre ile uyumda zorlanmaları ve toplumla bütünleşememeleridir. Geleneksel toplum yapısının bu sorunu ortaya çıkardığı söylenebilir. Geçmişe dayalı bir takım sorunlar öğretmenlerde çevreleri, meslekleri ve hayata bakışlarında çeşitli yargılar oluşturmuştur. Öğretmen yetiştiren kurumlar, öğretmenlerin yetiştirilmeleri konusunda devlet kurumlarıyla işbirliği içinde olmalıdır. Özellikle, mesleğe iyi hazırlama yolları, saygınlık, toplumsal statü, ruhsal ve ahlaksal açıdan karakterli yetiştirme, konuları öğretmene önemli nitelikler kazandırırken, öğretmenin kültürel çözülme ve toplumsal sorunlardan etkilenmemesini, hatta çözümlerine katkı sunmalarını sağlayacaktır (Celkan, 1996: 166).

Öğretmen, toplumda belirli bir toplumsal statüye sahiptir. Öğretmenlerin devlet memuru olmaları konularının saygınlığını düşüren bir sonuç doğurmaktadır. Öğretmenler,

tüm ülkelerde devlet memurlarının çoğunluğunu oluşturan büyük bir grupturlar. Günümüzde, dünyada 22 milyon öğretmen bulunmakta ve bu sayı, yaklaşık olarak, 20 - 64 yaş arasındaki dünya nüfusunun 1,3 ünü oluşturmaktadır. Karar alma sürecinde bağımsız olabilme saygınlık için önemli ölçüt iken, öğretmenlerin hiyerarşik olarak amirlerine bağımlı oluşları konularını düşürmektedir. Genellikle, birçok mesleğe oranla, tüm ülkelerde öğretmenlerin ücretleri de az olmaktadır. Düşük gelir öğretmenlerin düşük konumda bulunmalarına neden olmuştur. Hatta maaşı yeterli olmayan öğretmenler, ya meslekten ayrılmakta, ya da ikinci bir iş yapmaktadır (Tezcan, 1997: 268-269).

Öğretmenliğin meslekler hiyerarşisinde bulunduğu konumu, öğretmen yetiştirme politikalarındaki hatalar ve tutarsızlıklar olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü öğretmenlerin yetiştirilmesinde mesleğin gerektirdiği olanak ve koşullar dikkate alınmamış, yalnızca gereksinimlere göre ve yeteri kadar yetiştirilmesi düşünülmüştür. Öğretmen yetiştirme konusunda önemli ihmaller söz konusudur. Bunlardan başlıcaları; öğretmen okullarına öğrenci alınırken bazı özel şartlar aranmaması ve daha dikkatli olunmaması, öğrencilerin mesleki, ahlaksal ve toplumsal açılarından eksiksiz yetiştirilmeleri, yasal güvenceler ve çalışma olanaklarının uygun hale getirilmesi, öğretmenlerin örgütlenmemesi (Celkan, 1996: 167).

Ülkemizde köylerde çalışan öğretmenlerin birçok sıkıntısı mevcuttur. Lojman sayılarının yetersiz oluşu öğretmenlerin uygun koşullarda olmayan evlerde kalması, giyim, ulaşım, arkadaş ilişkileri bakımından sürekli olarak toplumsal çevrenin kontrolünde bulunması olumsuz koşullardandır. Ortaöğretim düzeyinde çok kalabalık sınıflarda ergenlik döneminde olan gençlerle baş edebilmenin, sınıfa egemen olmanın kadınlar açısından güç olacağı doğaldır (Tezcan, 1997: 266).

Öğretmen okullarına, merkezi sınavlarda düşük puan alan öğrencilerin kabul edilmesi hem kaliteyi azaltmakta hem de toplumun öğretmenlik mesleği hakkında yanlış düşünceler edinmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, öğrenci alınırken gözden kaçırılmaması gereken nokta, çalışkan ve yetenekli öğrencilerin tespit ve kabul edilmesidir. Toplumda yerleşmiş olumsuz düşüncelerin giderilmesi mezunların mesleki olanak ve fırsatlardan en iyi şekilde yararlandırılmasıyla olanaklı olacaktır. Bunun içinde öğretmenlerin nitelikli bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Öğretmen yetiştiren okulların yüksek öğretim kapsamına alınması ve eğitim süreleriyle ilgili düzenlemelerin yapılması, bu gereksinimlerin sonucudur. Öğretmen yalnızca kendi alanları ile

ilgilenmemeli, diğer alanlardaki bilgilerinden de en üst düzeyde yararlanmalıdır. Bunun yanında çevresiyle iyi ilişkiler kurmalı, ahlaklı ve karakterli olmalıdır. Gerekli olmadıkça, nitelikli bir örgün eğitimden geçmemiş, öğrenim süresi ve formasyonu açısından yeterli olmayanlar öğretmen olarak istihdam edilmemelidir. Öğretmen yetiştiren kurumlardan mezun olan öğretmen adaylarına maddi manevi her türlü olanak sunulmalı, toplumsal çevrenin ve devletin baskısını en aza indirilmelidir. Öğretmen ücret, terfi çalışma olanaklarındaki engeller giderilirse gerçek anlamda öğretmen olacağı anlaşılmalıdır. Aynı zamanda öğretmen adayları planlı istihdam hedefleri doğrultusunda yetiştirilirse mezuniyet sonrası işsiz kalma, yeterlik sınavı gibi riskler söz konusu olmayacaktır (Celkan, 1996: 168).

Öğretmen eğitiminin yenilenmesi konusunda keskin, köktenci bir anlayışın gereği yoktur. Sadece yeni eklemelerle ve basit dönüşümlerle uygulamalar etkinleştirilebilir. Eğitim fakülteleri; okul öncesi eğitimi, sınıf öğretmeni ve toplu dersler öğretmeni olarak yeniden yapılanmalıdır. Öğretmen adaylarına pedagojik formasyon ve alan eğitimi, aynı fakülte bünyesinde verilmelidir. “Uzman branş öğretmeni” yetiştirme konusunda yeni bir düzenlemeye şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. “Pedagoji Enstitüsü”, Yüksek Öğretmen Okulu ya da Eğitim Öğretim Bilimleri Araştırma, İnceleme ve Uygulama Merkezi adında doğrudan rektörlüğe bağlı bir kurumun oluşturulmasıyla problemlerin aşılabilecektir. Eğitim fakülteleri dışında lisans eğitimini tamamlayan öğretmen adayları öğrenim süresi 1,5 yıl olan alan eğitimi, ders uygulamaları, genel pedagojik formasyon eğitimi olarak öğretmen olabilmelidir (Akyüz, 1994b: 36).

1.3.2. Toplumsal Statü ve Rol Açısından Öğretmenlik

Öğretmenliğin herkesin kolayca edinebileceği bir statü olduğundan mesleki özgünlüğü azalmaktadır. Öğretmenlik mesleğinin değer sisteminde genel belirlemeler yerine bireysel deneyimler ve kişisel değerler etkili olmuştur. Böylece bir meslek ahlakı oluşmamıştır. Ortak bir çerçeve olmadığından kimi zaman çatışmalar ve çelişkili davranışlar meydana gelmektedir. Ülkemizdeki hızlı toplumsal değişme göz önüne alındığında meslek açısından bir değerler sisteminin öğretmenler için varlığı daha da önem arz etmektedir. Eğitim neredeyse tüm toplumlarda devlet denetiminde olduğundan öğretmenler de önemli oranda bu otoriteye bağımlıdırlar. Devlet denetiminin yönlendirici gücü arttıkça

öğretmenliğin mesleki özelliği azalmaktadır. Çalışma özgürlüğü açısından bağımlı bir durum söz konusudur (Tezcan, 1997: 234-236).

Öğretmenler içinde kadın üyelerin oranı geniş bir yer tutmaktadır. Saygınlık sıralaması açısından alt sıralarda yer almakla birlikte öğretmenlik kadın için yüksek saygınlığı olan bir meslektir. Kadınlar için doyum sağlayıcı niteliktedir. Birçok kişi, öğretmenliğin kadınlar için uygun bir meslek olduğu düşüncesindedir. “İlkokul öğretmenliği kadın mesleğidir.” yargısı kalıplaşmış haldedir. Batıda gerçekleştirilen araştırmalarda öğretmenlerin çoğunluğunun alt ya da alt orta sınıflardan gelmektedir. Ülkemizde ise, özellikle ilkökul öğretmenlerinin alt toplumsal sınıflardan geldiği bilinmektedir (Tezcan, 1997: 237).

Gelişmiş ülkelerde üst konumlara ve mesleklere geçebilmek için öğretmenlikten bir basamak olarak kullanılmaktadır. Öğretmen ücretlerinin az oluşu da daha yüksek ücretli mesleklere geçişe neden olmaktadır. Öğretmenler genellikle devlet kesiminde çalışan memurları olduklarından devletin yasalarına bağlı oldukları için kendi kendilerini yönetim olanakları sınırlıdır. Birçok ülkelerde okullaşmanın farklı düzeyi, kamu ve özel sektörlerin varlığı, yöneticilerin çıkarlarındaki yarışçılık, okul müdürü ve öğretmen biçimindeki konum farklılıkları, ortaöğretimde ayrı disiplin uygulamaları ve öğretmenler arasında farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Öğrenci, olgunlaşmamış, denetim ve rehberliğe gereksinimi olan kişiler olarak öğretmen karşısında daha düşük konumdadırlar. Bu durum öğretmenin kendi konumunu azaltmaktadır. Öğrenci öğretmen ilişkileri gönüllü bir ilişkiye dayanmayan yasal temellere dayanan zorunlu bir ilişkidir. Öğrenci öğretmen ilişkisi diğer mesleklerde olduğu gibi kısa süreli, bir anlık değil yıllarca süren yoğun ve düzenli bir ilişkidir (Tezcan, 1997: 239).

Öğretmenlik mesleği birçok meslekteki gibi çok yüksek, zahmetli ve uzun bir öğrenimi gerektirmez. Bu nedenle kısa süreli öğrenim, onun uzmanlığının düzeyini azaltmaktadır. Öğretmen bilgi yaratıcısı değil sadece bilgiyi öğrenciye aktaran durumundadır. Öğretmen ders anlatırken ve diğer eğitim faaliyetlerinin sürdürürken diğer meslektaşlarından soyutlanmıştır. Kapalı bir sınıfta tek başına görevini sürdürmekte bu durum da gerçekten öğretmenlik mesleğinin aleyhinedir. Öğretimde değerlendirme belirsiz bir süreçtir. Kişisel olarak değerlendirme yapılır ve kişilere göre farklılık gösterir. Eğitimin amaçları öğretimde başarıyı arttıran öğeler, başarı ölçütlerinin neler olduğu konusunda uzlaşma düzeyi çok düşüktür (Tezcan, 1997: 240).

Öğretmenlik entelektüel bir boyut taşımaktadır. Öğretmenler; okuyan, bilen, dünyada olup bitenleri merak edip araştıran kişilerdir. Bu nedenle her zaman görüşleri önemsenen aydın kişilerdir. Bireylerin arzuladığı ahlaksal, dinsel ya da entelektüel idealizm için uygun bir meslektir. Bu mesleğin tercihinde oldukça çeşitli gereksinimler bulunmaktadır. Bunda kişisel ve psikolojik nedenlerle birlikte bazı toplumsal ve ekonomik nedenler de rol oynamaktadır (Tezcan, 1997: 242).

Günümüzde kırsal kesimde ikamet eden geleneksel Türk ailesinde ataerkil normların geçerli oluşu, büyüklerine ve ulusuna bağlı, saygılı ve insan ilişkilerinde toplumsal uyma, otoriteye baş eğmenin önemli yeri bulunmaktadır. Bu geleneksel ve kısıtlatıcı yapı çocukların bağımsız duygu ve becerilerinin gelişmesini engellemektedir. Bununla beraber kentlerde çeşitli değişmelerle birlikte orta sınıf çekirdek aileler çoğalmıştır. Bu değişmeler geleneksel otoriterlikten, çağdaş demokrasiye doğru bir geçiş de sağlamıştır. Bağımsız düşünmeyi, özerkliği ve özdenetimi önemseyen çağdaş aileler, çocuklarına karşı demokratik, anlayışlı ve hoşgörülü davranılmasını arzulamaktadırlar. Bu isteğin abartılması ve aile içi tutumlarda dikkatli davranılmadığında çocuklarda bağımsız olma, girişimcilik yerine tersi gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Böylece, geleneksel yapıdaki otoriterliğin yerini, çağdaş çekirdek ailede, sevgiye dayanan denetim almaktadır (Tezcan, 1997: 251).

Günümüzde hala Türk ailesinin kısıtlayıcı ve bağımlılığı pekiştirici tutumlarının tam olarak zayıflamadığı bilinmektedir. Bu tutumun okulda ve sınıfta hala etkisi söz konusudur. Küçük yaşlarda çocuklar ana babalarının, ilkokulda öğretmenin söylediklerini, kuşku duymadan hatta severek ve rahatlıkla kabullenmektedir. Çocuk sonradan gelişen zihinsel, toplumsal ve duygusal durumuyla merak ve kuşkusuyla soru sormaya başlar bu yaklaşım da otoriter anlayış içinde saygısızlık olarak yorumlanır. Hatta bu soru sorma ve tartışma davranışı büyüklerce onaylanmaz. Düşüncelerinde bağımsız, özerk ve girişimci insan yetiştirme amacına ters düşen bu tür öğretmen öğrenci ilişkisi ülkemizde çok yaygındır. Türk öğrencilerinin tedirgin, huzursuz ve kaygı düzeylerinin yüksek oluşunun temelinde otoriter kültürel değerlerin ve cezaların getirdiği sınırlamaları ve öğretmen öğrenci ilişkileri bulunmaktadır (Tezcan, 1997: 252).

Öğretmen kültürlü, idealist, çocuk eğitimi uzmanı, orta sınıf ahlakı savunucu, toplumsal yabancılaşma yaşayan, yeni düşüncelerde ve çevre kalkınmasında önder olma gibi birçok toplumsal role sahiptir. Toplumumuzda öğretmenlerin araştırmacılar, toplumun değer ve ideallerini formüle eden önderler ve toplumun gelişmesine sürekli olarak katkı sağlayan

kimseler olması gerektiği hakkında bir gelenek yerleşmiştir. Öğretmeni yaşadığı zamanı aşan, topluma yön verici olarak değerlendirme eğilimi mevcuttur. Kimi zaman öğretmen toplumsal açıdan bir reformcudur. Öğretmenin toplumsal çevrenin kalkınmasına katılması bazen önder oluşu onu bazı önemli sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Bunlar arasında; yoksulluğun azaltılması çabaları, yurttaşlık hak ve bilincinin geliştirilmesi ve kazanılması, yetişkin ve yaşam boyu eğitim, boş zamanların değerlendirilmesi, sağlık sorunları ile diğer ulusal ve uluslararası sorunlar bulunmaktadır (Tezcan, 1997: 278-280).

Birçok nedenin ortaya çıkardığı öğretmenlik mesleğinin günümüzdeki toplumsal konumu geçmişten farklı özellikler taşımaktadır. Mesleğin saygınlığı yalnızca toplumun meslek için düşündüğü konum ve verdiği değer ile açıklanmaz. Başka nedenler de söz konusudur: Öğrenim süresinin yetersizliği, devlete bağımlılık düzeyi, örgütlenme sorunları, ders verdikleri öğrencilerin toplumda önemli bir statüsünün olmayışı, çalışmalar karşısında verilen düşük ücret, genellikle toplumun alt ve orta sosyo-ekonomik tabaklarından gelenlerin öğretmenlik mesleğini seçmeleri, öğretmen yetiştiren kurumların öğrenci seçiminde yüksek başarı (bilgi derecesi) şartı aranmaması, eğitime olan talep ve öğretmene duyulan gereksinim toplumun nüfusu arttıkça çoğalacaktır. Bu durum da, sistemsiz ve acele öğretmen yetiştirme politikalarını doğurmakta ve öğretmenlik mesleğini herkesin kolaylıkla elde edebileceği bir meslek konumuna inmektedir (Celkan, 1996: 170).

Öğretmenler genellikle orta sınıftan geldikleri için, bu sınıfın değerlerini benimseyip ve ahlakının savunucusu olmuşlardır. Orta sınıfın davranış biçimlerine ve ekonomik vb özelliklerine katılmaları beklenmektedir. Hatta toplum öğretmenlerden orta sınıf değerlerini, erdemlerini benimsemesini, uygulamasını istemektedir. Çünkü öğretmenler, çocukları için çok önemli ve etkin bir model durumundadırlar. Model olma konusunda öğretmenlerden özellikle dostluk, dürüstlük, sorumluluk, otoriteden bağımsız olma gibi davranışlarının çocuklara aktarılması istenmektedir. Ayrıca öğretmenin zarif, kibar, çok okuması, söylediklerine itibar edilmesi, dış görünüşü bakımından düzenli, oturaklı olması, edebiyat, sanat müzikle ilgilenmesi de beklenmektedir (Tezcan, 1997: 279).

Eğitimciler gençler ile ailelerinin dengeli bir iletişim kurmaları için zemin hazırlamalılar. Gençlik sorunlarını genç ile aile arasındaki sorunları çözme de kendilerine yardımcı olmalılar. Bu nedenle ilk olarak gençleri anlamak hatta ailelerin de onları anlamalarına katkı sağlanmak gerekmektedir. Bireylere çalışma ve arkadaşlarıyla birlikte yaşama alışkanlığını kazandırma konusunda öğretmenler özen göstermelidirler. Bireyleri

içinde yaşadıkları kültüre uyum göstermelerini sağlamak amacıyla, öğretim programı zenginleştirilmeli ve grup tartışmalarına yer verilmelidir (Tezcan, 1997: 293).

Öğretmeni okulda etkileyen temel bir neden de mesleki etkinliği ve başarısı ile yakından ilgili olan öğrencilerdir. Öğrencilerin pasifliği ve ilgisizliği öğretmeni tembelliğe, çalışkanlığı, fazla bilgi istemeleri de o oranda aktif olmaya zorlayacaktır. Böylece kendini her zaman derslere hazırlayacak, yenileyerek onların beklentilerine cevap vermeye çalışacaktır. Öğretme üzerinde kanun ve yönetmelik değişikliklerden ziyade, idarecilerin ve meslektaşlarının, arkadaşlarının etkisi daha belirgindir. Bunların yanı sıra öğretmenin verimliliği ve çalışmaları üstünde bir takım okul dışı faktörler de önemlidir. Son zamanlarda eğitim üstünde etkili olmaya başlayan veliler bunların başında gelir. Eğitim ve ekonomik düzeyi iyi olan veliler, öğretmen ve okul üstünde etkili olmaya başlamışlardır. Ancak eğitim sistemimizin yapısı gereği bu etki yine de belli bir oranda bulunmaktadır. Teftiş sisteminde de çeşitli eksiklikler mevcuttur. İlk ve ortaöğretimde müfettişlerin sayılarının yetersizliği, okullardaki disiplin olayları, şikâyet, soruşturma gibi sorunlar nedeniyle rehberlik çalışmaları da yeterli düzeyde yapılmamaktadır. Öğretmenlerin mesleki örgütlenmeleri mesleki gelişimlerine ve toplumsal statülerine katkı sağlayamamaktadırlar. Örgütsel farklılıklar, örgütlerin politik bakışlarının olması ve kimi zaman özel çıkarlar için kullanılması, öğretmenlerin mesleki yarar ve statülerinin korunması gibi asıl görevlerin geri planda kalması sonucunu doğurmuştur (Celkan, 1996: 169).

Gençlerin gereksinimleri önemsenerken müfredat programları hazırlanmalı, grup etkinlikleri ve tartışmaları ile birlikte çalışma ve grupta konuşma becerileri geliştirmeli, konular öğrencileri ilgilendirecek nitelikte ve yaşamla ilgili olmalıdır. Öğretmenler ergenlik dönemi özelliklerini ve sorunlarını öğrenmeli, ergenin özel sorunlarına dikkat etmelidir. Ergen, anne babasından bağımsız hale geldiğinde, kendisi için bir modele gereksinim duyar ve en yakınındaki öğretmeni çoğunlukla model olarak seçer. Öğretmen bu açıdan gençleri tanımak, gereksinimlerini değerlendirmek ve onlara kendilerini ifade etme olanağını sunmak zorundadır. Davranışlarında tutarlı, birbirleriyle çelişen tutumlardan uzak ve öğrencilerle ilişkilerinde içten, aktif, sevecen olmalıdır. Öğrencilere arkadaşça yaklaşmalı kendini sevdirmelidir. İnsanları tanıma ve değerlendirmede nesnel olmalı ve öğrenciler arasında ayırım yapmamalıdır. Eğitim ve öğretim yöntemlerini iyi bilmeli, düşünce, inanış ve davranışlarında dürüst ve kendini yenileme, geliştirme gayreti içinde olmalıdır (Tezcan, 1997: 294-295).

Öğretmenlerin okul içi ve dışı toplumsal rolleri incelenmeye değer niteliktedir. Öğrencilerle ilgili olarak öğretmenin toplumsallaştırıcı, sırdaş, öğretici, yol gösterici yönlendirici, yargılayıcı, disipline ve himaye eden rolleri mevcuttur. Elbette ki en önemli ihmali veya aksatması söz konusu olmayacak ana, merkezi rol bilgi verici yani öğreticilik rolüdür. İyi ve başarılı bir öğretmen olabilmek, öğrenciler tarafından sevebilmek ile diğer rollerin de yerine getirilmesine bağlıdır. Model, yenilikçi ve kültürlü olmak, kendi yetiştiği çevrenin ve sosyo-kültürel ortamın temsilcisi, karakter ve şahsiyet sembolü olmak gibi roller çevreleriyle ilişkileri bakımından da öğretmenin üzerine düşen bazı rolleri arasındadır. Mesleğinde tarafsız kalması, çevresiyle etkileşiminde ölçülü olması, disiplin ve otoriteyi sağlamak için öğrencilerle mesafeli olması, öğretmenin okul ve çevre açısından toplumsal rollerinin hem karmaşıklığını hem de zorluğunu göstermektedir (Celkan, 1996: 171).

İlköğretim öğretmenlerinin önemli bir kısmını gelişmiş ülkelerde kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların özgürleşmesi sürecinde erkeklerle eşit olarak sağlanan olanaklar kadın öğretmenleri de etkilemiş ve eşit ücret almaya başlamışlardır. Her ne kadar kadın öğretmenler erkek öğretmenler kadar ücret almalarına rağmen buldukları kurumlarda toplumsal konumları daha düşük olmaktadır. Bu durum neredeyse tüm toplumsal yapılar için söz konusudur. Geleneksel açıdan kadın mesleği olarak kabul edilen öğretmenlik mesleğin saygınlığının düşüklüğünü dile getirilmiştir. Türkiye’de öğretmenlik kadınlar için uygun görülen meslekler arasındadır. Özellikle köylerde ve küçük kasabalarda, öğretmenlik yapmak bu açıdan tercih edilen bir durumdur. Kadın bu ortamlarda ailevi sorumluluklarını yerine getirebilmekte ve çocuklarının eğitimi için daha fazla zaman bulabilmektedir. Özel öğretim-eğitim alanında, özel okullarda neredeyse eğitimin tüm basamaklarında kadın öğretmenler çalışmaktadırlar (Tezcan, 1997: 264-267).

Rol uzmanlaşması açısından kendini bütünüyle öğretime adayan, öğrencilerinin davranışları ve kişisel problemleriyle ilgilenen, manevi değerleri aşlamaya çalışan misyoner ruhlu öğretmen tipleri vardır. Öğretmenlerin rollerinin karmaşıklığı bazen rol çatışmalarına neden olmakta ileri düzeylere vardığında ise değerlendirme yanlışlıkları, meslektaşları ve velilerle anlaşmazlıklar meydana gelebilmektedir. Ülkemizde fazla olmasa da öğretmenlerin kişisel özellikleri ve nasıl olması gerektiği konularında birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların çoğunda öğretmenlerin uysal, entelektüel, hoşgörülü ve anlayışlı, yardımsever kişilik özelliklerine sahip olduklarını göstermiştir. Yine işbirliği, adalet, arkadaşlık, demokratiklik, otorite ve disiplin öğretmenlerin öteki kişilik özellikleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca araştırmalar katı ve aşırı otoriter öğretmenden çok demokratik ve hoşgörülü

öğretmenlerin daha çok istendiğini, ilkökul öğretmenlerinin bu niteliklere, orta dereceli okul öğretmenlerine nazaran daha fazla sahip olduklarını göstermiştir (Celkan, 1996: 177).

19. yüzyılda sosyal bilimlerin statü durumu fen bilimlerine kıyasla çok daha yüksekti. Fen bilimleri ders öğretmenleri sosyal bilimleri ders öğretmenlerine oranla düşük konumdaydılar. Teknoloji ve bilimsel gelişim düzeyinin artmasıyla durum tersine dönmüş, fen bilimleri, pozitif bilimler ders öğretmenleri, sosyal bilimcilere, kıyasla daha yüksek bir konum edinmişlerdir. Sanayileşme süreci ile toplumda teknik elemanlara gereksinim doğmuş ve bunları yetiştirecek öğretmenlerin sayısında da bir artış gerçekleşmiştir (Tezcan, 1997: 269).

1.4. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE HAREKETLİLİK

1.4.1. Toplumsal Yapı ve Tabakalaşma

Toplumsal bir süreç ve kurum olan eğitim, toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Eğitim kendine özgü bir ilişkiler ağı oluştururken, kendinin de ayrılmaz bir parçası olduğu toplumsal yapının hakim ilişkiler düzenine de uyum sağlamaktadır. Eğitim ile dinamik ve güçlü bağları olan toplumsal tabakalaşma, bireylerin eğitimlerinin niteliğini, düzeyini ve şeklini belirleyebilmektedir. Öte yandan bireylerin eğitim düzeyleri de onların buldukları toplumsal tabakayı belirlemektedir. Her tabakanın kendine özgü bir eğitim biçimi ve anlayışı mevcuttur. Bu farklılık bütün toplumlarda gözlenen bir olgu olarak vardır. Her çağda sahip olunan olanaklar açısından eğitim, toplumsal tabakalar açısından farklı nitelikler kazanmıştır. Her ne kadar günümüz toplumlarında keskin bir ayırım olamamakla birlikte bu durum varlığını sürdürmektedir. Toplumsal tabakaya dayalı bu nitelikte bir ayırımın ortadan kaldırılması, herkesin eşit nitelikte bir eğitim alması, nesnel boyuttaki engeller kaldırılrsa bile varlığını sürdürecektir, eşitlik ancak ideal bir amaç olarak kalacaktır. Çünkü aile ve okul gibi temel eğitim kurumları verdikleri eğitim ile birer alt-kültür yapısı oluşturarak, farklılaşmaya katkı sağlamaktadırlar. Günümüz toplumlarında olduğu gibi her toplumsal sınıf, sınırları açık olmasa da kendine göre şekil almış bir alt-kültür yapısına ve buna bağlı olarak eğitim öğretim niteliğine sahiptir. Her ne kadar tabakalar arası eşitsizlik, birey ve grupların yaşam olanakları, biçimleri arasındaki fark azalsa da belirli faktörler açısından ayrılıklar sürekli olmuştur.

Gerçekleştirilen tüm çabalara rağmen herkes için eşit nitelikte eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği, hala bir ideal olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumsal tabakalaşma ve sınıf yapılanması bu eşitsizliğin temel nedenini oluşturmaktadır. Sınıfsal yapılanma birçok yetenekli bireyin ve çocuğun nitelikli eğitim almalarına engel olmaktadır. Çünkü alt takalara doğru gidildikçe çocuk sayısının fazlalığı vb. nedenler eğitimi oldukça olumsuz etkilemektedir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 43-49).

Bütün toplumların ortak bir özelliği ve evrensel bir olgu olan toplumsal tabakalaşma; bireylerin, grupların, nüfuz, servet, iktidar ve yaşam biçimleri gibi faktörlerden meydana gelen farklılaşmadır. Toplumsal tabakalar, sınıflar ve hareketlilik analiz edildiğinde temelde bu farklılaşma bulunmaktadır. Günümüzde ister demokratik ve sosyal devletlerde isterse de sosyalist ve komünist ülkelerde olsun her zaman için üst sınıf çocukları eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmışlardır. Hatta bu ülkelerde eğitimde imkan eşitliğini sağlamak bir yana, aile de okul gibi temel eğitim kurumları bu söz konusu durumun devamlılığı için işlev üstlenmiş durumdadırlar. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte ortaya çıkan toplumsal sınıflar; aynı ekonomik düzeydeki, servet, eğitim durumu, meslek açısından benzer özellikteki bireylerin ve grupların oluşturduğu zümredir. Toplumsal sınıfı belirleyen başka birtakım ölçütler de mevcuttur. Gelir düzeyi, prestij, sınıf bilinci, tutum ve değerler, iktidar, yaşama biçimi, sosyal etkileşim biçimi ve eğitim düzeyi bu ölçütlerin en önemlileridir (Celkan, 1996:76-77).

Günümüzde kitle iletişim araçları (radyo televizyon, gazete, dergi) ile tiyatro ve diğer sanat alanlarındaki faaliyetler eğitim öğretim alanında oldukça etkili hale gelmektedir. Tabii ki tabakaların anılan faktörlerden yararlanma oranı ve düzeyi değişmektedir. Üst tabakalar bu konuda daha şanslı sayılabilmektedir. Bu alanlarda edinilen bilgi, beceri ve davranışlar doğaldır ki okul başarısını da olumlu etkileyecektir. Özellikle erişkin eğitimi alanında etkileri daha büyüktür. Yetişkin yaşamın ekonomik boyutunu önemli ölçüde yönlendiren, meslek eğitimindeki farklılaşmalara etki etmektedir. Edinilen meslekler bireylerin yaşamı algılamalarına, kişiliklerine, tutumlarına da etki etmektedir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 57-58).

Gelişme ve bütünleşme eğitimin özünden gelen iki temel niteliktir. Eğitim bir yandan çocuğun yeteneklerini bilgi ve iş aracılığıyla hareketlendirirken diğer taraftan da çocuklar arasında yarışmayı hızlandırarak toplumda belirli bir hareketliliğe neden olur. Kişilerin başarı için çabasının artması maddi ve toplumsal konumlarının değişmesine ve

gelişmesine katkı sağlar. Demokratik toplumlardaki eğitim yeteneklerin belirlenip yerinde kullanılmasına yönelmiştir. Fakat yeteneklerin bu şekilde sınıflandırılması bir yandan toplum tabakalarında geçiş sağlarken diğer yandan da yeni tabakaların oluşmasına neden olur. Fakat bu değişimin getirdiği hareketlilik, süreklilik gösterdiği için katı ve kapalı bir tabakalaşmanın oluşmasına fırsat vermez. Çünkü bu noktada yeteneklerin sürekli dolaşımı söz konusudur (Akyüz, 1991: 283).

Okul sistemi ile toplumsal tabakalaşma arasında güçlü bir ilişkinin varlığı çağlar boyunca söz konusu olmuştur. Okullar geçmişte yalnızca ayrıcalıklı bir kesime hizmet vermekteydi. Günümüzde çağdaş devletlerin tümü, ilköğretimi zorunlu kılrsa da toplumsal sınıflara göre eğitimin şekil almasını tümüyle engelleyememektedir. Okulların paralı oluşları toplumsal sınıf eksenli oluşunu belirlemektedir. Dolayısıyla okullar açıkça toplumsal tabakaya bağlı eğitimin devamına katkı sağlamaktadır. İleri endüstri toplumlarının kimisinde tabakalar, sınıflar arasındaki ayrım netlik kazanmakta sınıflar kendilerinin açtıkları okullarda çocuklarını talep ettikleri şekilde yetiştirmektedirler. Bu özel nitelikli okullarda diğer toplumsal sınıflardan ayrı olarak kendi sınıfının kültürel yapısını ve kişilik özelliklerini çocuklarına gençlerine aktarmaktadırlar. Ülkemizde de yabancıların kurdukları “kolej” olarak adlandırılan okullar üst tabakadan küçük bir azınlığa hizmet vermekteydi. Ayrıcalıklılarını yitiren bu okullara denk düzeyde saygınlığa sahip, Türk okulları hizmet vermeye başlamıştır. Bu okulların paralı olması kimi öğrencilerini seçme sınavıyla alması eğitimdeki farklılığı artırıcı nitelikte olmuştur. Eğitimde fırsat eşitliliğinin sağlanmasına yönelik ulusal ve uluslar arası çalışmalar yapılmaktadır. Kişilerin ırkına, cinsiyetine, din ve tabakasına bakılmaksızın; eğitim veren okullar açılmakta, örgütler kurulmakta ve hukuksal düzenlemeler yapılmaktadır. Her şeye rağmen okulların toplumsal sınıf ve tabakalardan bağımsız olarak hizmet sunmaları kabul edilir değildir. Eşitliği temele aldığı ileri süren komünist ülkelerde dahi bu farklılıklar söz konusu olmuştur (Kemerlioğlu, Kızılçelik, Gündüz, 1996a: 54-55).

Farklı toplumsal yapı ve kültür özellikleri taşıyan, farklı toplumsal tabakalarda yaşayan şehir insanları, bölge ve toplumsal farklılıklar taşıdığından toplumda kültürel harmoniden söz edilememektedir. Özellikle gelişmekte olan ülke şehirlerinde kültürel unsurlar arasındaki farklılık daha fazladır. Hızlı sanayileşmenin doğurduğu asfalt kültürü, gecekondulaşma, alt kültür ve kültürel gecikme gibi sorunlar insanları etkilemektedir. Bütün bu olgular kentin toplumsal yapısını belirlemektedir. Geleneksel eğitim yapısının bu koşullara uygun gelmediği görüldüğünden ailenin merkezde olduğu eğitim faaliyetleri, yerini

resmi yapının olduğu okullara bırakmıştır. Yeni nesillerin bu koşullara uyumu için devlet eliyle formel bir eğitimin uygulanması zorunlu olmaktadır. Anasınıfı ve anaokulunun bu işleyişe öncü olacağı kabul edilecek bir durumdur. Bu problemler ÷lkemize özgü değil evrensel nitelik taşımaktadır. İnsanların kendilerine ve toplumlarına yabancılaşmalarının engellenmesi ve toplumsal bütünlüğün sağlanması için eğitimin bütün unsurları kullanılmıştır (Akyüz, 1991: 2000).

Ayrıca okullar kentleşme sürecinde farklı bölgelerden gelen insanlar için mesleki eğitim ve rehberlik gibi hizmetlerle beraber yetişkin eğitimi kursları, dil, yurttaşlık bilgisi ve tarih gibi alanlarda eğitim vermek zorundadır. Gecekonulardaki eğitim ve halk eğitiminin hem yeni gelenleri kentle uyumlu hale getirmek hem de klasik öğrenim türünden çok teknik öğretime yönelmek, geçim sağlamak için gerekli becerileri kazandırıcı nitelikte olmalıdır. Böylece buralarda yaşayan gençler teknik eğitim ile kısa bir sürede meslek sahibi olmaları sağlayabilir. Bunun yanı sıra yetişkinler için okuma yazma kursları, kadın eğitimi ve çeşitli meslek kursları da gereklidir (Tezcan, 1997: 197).

Eğitim, toplumda hakim olan tabakalaşma sistemini değiştiren, sosyo-ekonomik hareketliliğin hızlanmasına yön veren bir süreçtir. Bireyler yeni statüler elde etmenin olanağını bulmuş ve böylece sınıflar arası mesafenin bir ölçüde azalmasına neden olmuştur. Ülkemizde cumhuriyet döneminden bu yana alt sınıfların çocukları eğitim yoluyla yüksek toplumsal statüler elde etmişlerdir (Tezcan, 1997: 199).

1.4.2. Toplumsal Sınıf ve Eğitim

Toplumsal sınıf ile ekonomik dinamizm arasında güçlü bir bağ gözlenmektedir. Kimi zaman insana aktarılan eğitimin sonucu olarak üst tabaka ve statüleri ulaşma isteği, bir rekabet ve mücadele bilinci oluşturmakta, yetenek ve becerilerin edinilen bilgi aracılığıyla, bu isteğe ulaşmanın yollarını göstermektedir. Vasıfsız işçinin gelişerek kalifiye olması, işçi çocuğunun okuyarak üst seviyeli görevlere gelmesi gibi. Bu durum bir nevi sınıf yapısının bozulması anlamına gelir. Dikkat edilirse, burada fert alt bir toplumsal konumdan daha yüksek bir konuma gelerek yeni bir sınıfa yükselmektedir (Akyüz, 1991: 186).

Toplumsal sınıflar ile eğitim arasındaki etkileşimde gözlenen olgular şunlardır: Öğrencilerin anne babalarının ait oldukları toplumsal sınıfların farklılığı, eğitim

kurumlarında öğrenciler arasında çeşitli farklılaşmalara neden olmaktadır. Toplumsal sınıflar öğrencilerin edineceği eğitimin süresini modelini belirlemektedir. Öğrencilerin okul başarılarında ailesinin içinde bulunduğu sınıfın etkileri bulunmaktadır (Celkan, 1996: 78).

Eğitimdeki farklılaşmanın neredeyse tüm toplumlarda, toplumsal tabaka ve sınıflara göre şekil aldığı sosyolojik bir olgu olarak kabul edilmektedir. Çağdaş sanayi toplumlarında açıkça gözlenebilen sınıf ve tabaka farklılaşmasının tarihsel bir boyutunun olduğu kesindir. Toplumsal sınıflar bu farklılaşmanın sürekliliği konusunda kendileri için özel okullar, değer ve sistem oluşturmuşlardır. Alt tabaka ve sınıfta olan aileler, çocuklarını daha çok mesleki ve teknik eğitim almaları konusunda yönlendirirler. Ülkemizde mesleki ve teknik öğretim, genel klasik lise öğretime oranla daha alt basamaklarda bulunmaktadır (Tezcan, 1997: 131-132).

Eğitim, toplumdaki sınıflara bireylerin geçişlerini sağlayan buna meşruiyet kazandıran etkidir. Eğitim ile elde edilen toplumsal konumun temelinde bireylerin edindiği eğitim ve deneyimin bulunmasıyla bu meşruiyet anlam kazanmaktadır. Bu toplumsal değerlendirme elbette ki, çoğulcu demokratik toplumsal yapılar içinde anlam kazanmaktadır. Bu yapılarıdaki eğitimin sahip olduğu imkan ve fırsat eşitliği, eğitimin herkes için doğal bir hak olması, cins, sınıf ve din özelliklerin gözardı edilmesi, eğitimin toplumun bütün kesim ve zümrelerine ulaştırılması ve yeteneklerin geliştirilmesi ile ancak belirtilen şekilde sınıfsal yapıları oluşturulmalarını meşru kılmaktadır (Akyüz, 1991: 187).

Ailelerin ekonomik geliri çocuklarının alacakları eğitimin sadece miktarını değil, aynı zamanda çeşidini de belirlemektedir. Kırsal kesimdeki köylü çocuklarımız ilkökul sonrası klasik lise onlar için işlevsel olmadığından, öğrenimine devam için zorunlu olarak mesleki ve teknik okullara yönelmektedirler. Alt sınıfların kısa yol ve zamanda hayata atılmak ve bir meslek sahibi olmak kaygısı, onları daha çok bu tür okullara yöneltmektedir. Oysaki yüksek gelirli aileler çocuklarına daha çok eğitim olanakları sunmaktadırlar. Ana babaların gelir düzeyi ile çocuklarına verdikleri eğitim miktarı arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur (Tezcan, 1997: 137).

1.4.2.1. Toplumsal Sınıf ve Öğrenci Başarısı

Gelir düzeyleri düşük ailelerin çocukları yeterli düzeyde beslenememekte, bu durum onların zihinsel gelişimini yavaşlatmakta ve okul başarısını etkilemektedir. Kötü sağlık koşulları ve evlerinin yetersiz ve kalabalık oluşu, onlara uygun bir çalışma ortamı yaratamamaktadır. Bunların yanı sıra ısınma, temizlenme, giyinme gibi biyolojik gereksinimler de yeterli düzeyde karşılanamamaktadır. Dolayısıyla çocukların başarısızlığı, sınıfta kalması ya da okuldan ayrılması söz konusu olmaktadır (Tezcan, 1997: 140).

Ailenin büyüklüğü, kalabalık oluşu da çocuğa gösterilen ilginin derecesini belirlemede, başarı üzerinde etkili olmaktadır. Aşırı kalabalık aile çocuğun ders çalışmasını, ev ödevlerini yapmasını engellemekle beraber kitap okumasını ve yapıcı oyun oynamasını da engellemektedir. Kimi zaman ailenin gelir düşüklüğü, çocuğun okuldan ayrılmasını ve dışarıda çalışmasını doğurmaktadır. Orta sınıf ana babaları, işçi sınıf ebeveynlerine kıyasla çocuklarının okuldaki gelişimleri ile daha fazla ilgilenmektedirler. Çocuklarının başarı durumlarını takip için okulu sık sık ziyaret ederler. Müzik, spor, izcilik ve okul dışı etkinliklere katılma öğrencinin sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde geniş rol oynamaktadır. Alt sınıf çocukları bu etkinliklerin gerektirdiği araç gereçleri satın alamadıklarından dolayı bu etkinliklere genellikle katılamamaktadırlar (Celkan,1991; Tezcan, 1997: 140).

Üst öğrenimden yararlananların sayısında üst sınıfa ait bireylerin oranı, diğer toplumsal sınıflara oranla daha yüksektir. Bu olgu ilk ve ortaöğretimde bu kadar belirgin olarak mevcut değildir. Alt tabakalardaki çocukların birçoğu mesleki ve teknik eğitim kurumlarına ilköğrenimden sonra geçtikleri bir gerçektir. Hayata daha kısa sürede atılma, yüksek öğrenimi sürdüreceği maddi olanaklara sahip olamama gibi nedenler bu yönelimde temel faktördür. Üst ve orta sınıfın çocukları eğitimden daha çok yararlanabilmektedirler. Resmi kurumlar dışında özel eğitim kurumlarından yararlanma olanakları mevcuttur. Bu durum onları daha başarılı kılmaktadır. Sadece üst öğrenim için değil diğer öğrenim basamakları için bu söylenenler geçerlidir. Okul öncesi eğitim olanaklarından yararlananlar arasında üst sınıf mensupları daha fazladır. Bu ayrıcalıklı sayılabilecek durum, ilk ve ortaöğretimde özel okullardan ve kolejlerden yararlanma ile daha da güçlenmektedir. Alt sınıf çocukları ise ancak devlet olanaklarından yararlanabilmektedirler. Bu sınıftan üst öğrenime gidenlerin sayısı her gün artmakta birlikte genel olarak mesleki ve teknik eğitim ile ara eleman ve iş gücü olarak istihdam edilmektedirler. Tüm bu belirlemelere rağmen, eğitim

toplumsal sınıf farklılıklarının azaltılmasında toplumsal hareketliliğin ve sosyo-kültürel bütünleşmenin gerçekleşmesinde en etkili araçtır (Celkan, 1996: 79-80).

Dar gelirli aileler çocukların eğitim giderlerinin zorluğu nedeniyle eğitim tercihini daha çok erkek çocuklar lehine kullanmaktadırlar. Geleneksel toplumda kız çocuk evde geçici, erkek çocuk, ailenin temeli kabul edilmektedir. Bu nedenle kız çocukları için eğitim maliyeti göze alınmaz. Yine okuldan ayrılma ya da devamsızlık belirgin olarak kız çocuklarında vardır (Tezcan, 1997: 141).

Köylerde eğitim okuldan bağımsız, yaygın, informel nitelikte ve köy yaşamını düzenleyen üretim ile tüketim ilişkilerini biçimlendiren, insanları bir arada tutan, cemaat bilinci oluşturan inanç ve değerlerin çocuklara aktarılmasıyla gerçekleşmektedir. Köyün toplumsal ve kültürel yapı unsurları olan yardımlaşma, işbölümü, başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı, düşkünü koruma, haksızlığa karşı çıkma, aynı inanca bağlanma, büyüğe saygı, konuk ağırlama ve töreyi koruma gibi davranış kalıplarının çocuklara aktarılmasını içermektedir. Her çocuğa telkin ve pratik nitelikli metotlarla, model olunarak hayatın her alanına ilişkin davranışlar kazandırılmaktadır (Akyüz, 1991: 198).

Eğitim yoluyla toplumsal sınıf farklarının azaltılmasına yardımcı olmak, sınıf farklılıklarının giderilmesi için başta gelen önlemler arasındadır. Bununla beraber eğitime ayrılan kaynakların artırılması ve toplumda gelir dağılımındaki eşitsizliklerin bir dereceye kadar azaltılması da oldukça önemlidir. Eğitim yatırımları alt tabakalardan hareketlilik yoluyla bireylerin daha üst basamaklara çıkmasına olanak sağlayacaktır. Bireylerde yarışma ve beklenti düzeyini arttırıp, ekonomik kalkınmada önemli bir öge olan girişimci işgücü ve aydınların doğuşuna neden olabilmektedir (Tezcan, 1997: 141).

1.4.3. Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik

Toplumsal hareketlilik klasik yaklaşımla yatay ve dikey olarak ikiye ayrılır. Toplumsal yapı içindeki statü gruplarının yükselme ve alçalma şeklindeki hareketlerini dikey hareketlilik kavramı ifade eder. Burada sözü edilen düşük statülerde bulunanların daha yüksek bir statüye ve daha yüksek konumda bulunanların daha düşük bir statüye geçmesidir. Toplumsal hareketliliğin ikinci şekli ise yatay olandır. Toplumdaki fert, zümre, grup veya tabakalar sadece alt alta dizilmemişlerdir. Dolayısıyla toplumdaki hareketler sadece dikey olarak gerçekleşmez. Yan yana sıralanan statü konumlarında da geçişlerin gerçekleşmesi

mümkündür. Özellikle dikey şekil içerisindeki toplumsal hareketlilik ve eğitim ilişkisini sadece bir neden-sonuç bağıntısı kurarak ele almaktan çok, karşılıklı bağımlılık yaklaşımı doğrultusunda değerlendirmek daha doğru olur. Çünkü demokratik toplumlarda uygulanan eğitim anlayışı hem statü gruplarının dikey şekilde hareketlenmesine yardımcı olur hem de üst statü konumuna yükselen fertlerde özellikle kaliteli eğitime olan talebi artırmaktadır. Bunun sonucunda eğitim ve toplumsal hareketlilik arasında sıkı bir bağımlılık ortaya çıkar (Akyüz, 1991: 282).

Eğitim dikey toplumsal hareketliliğin nedeni ve aracıdır. Mesleklerin gerektirdiği bilgi ve beceriler, eğitim yoluyla edinilmektedir. Yeni meslekler için bireyleri hazırlamak konusunda hem örgün hem de yaygın eğitim verilmektedir. Teknik okullar, yüksek teknik öğretim yapan yüksek okul ve üniversiteler, sanayileşme olgusunun ürünüdürler (Tezcan, 1997: 159).

Toplumsal hareketlilik toplumsal tabakalar arasındaki değişme ve döngüdür. Bireylerin ve grupların tabakalar arasındaki iniş ve çıkışlardır. Toplumsal hareketlilik sınıflaşma ve tabakalaşmanın olduğu tüm toplumlarda vardır. Toplumsal kurum olarak eğitimin önem ve etkisinin artması onu toplumsal hareketlilikte tek meşru araç haline getirmiştir. İster dikey isterse yatay olsun tüm toplumsal hareketliliklerde en etkili faktör eğitimidir. Tabakalara geçiş sürecindeki seçimde esas görev, bireylerin sahip olduğu eğitimin niteliğidir. Bazı mesleki ve ekonomik kuruluşlar, siyasal örgütler gibi toplumsal kurumlar da bu hareketlilikte birer aktördür. Okul ve eğitim bir kişiyi en alt tabakadan en üst tabakaya taşıyabilmektedir. Her zaman için okul hareketliliğin en önemli aracı olmuştur. Modern toplumlarda bu önem daha da artmış durumdadır. Siyasette, ekonomide, bürokraside yüksek statülere gelmenin en önemli yolu iyi üniversitelerden mezun olmaktır (Celkan,1996: 88-89).

Eğitim Osmanlı İmparatorluğunun sonuna gelinceye kadar şehirlerde dikey hareketliliğe yol açmıştır. Çağdaş bir anlayışla eğitim sürecine alınma toplumsal kökene göre değil, kişisel yeteneklere göre olmaktadır. Ancak kırsal alanlarda kalanlar için eğitim yoluyla meslek değiştirme oldukça zordur. Cumhuriyetin kuruluşundan yaklaşık olarak 1970 yılına kadar eğitim dikey hareketliliğe neden olmuştur. Aydın ve bürokratlar hem toplumsal saygınlık hem de gelir dilimi bakımından yüksek bir konumda bulunmaktaydılar. Cumhuriyetin ilk yıllarında yetişmiş teknik işgücü kıtlığı eğitilmiş kişilerin değerini oldukça arttırmıştı. Bu durumu takip eden gelişmelerde, üniversite ya da yüksek okul mezunu olmak

bireylerin toplumsal konumunu yükseltmek konusunda önceki kadar belirleyici değildi. Üniversite ya da yüksek okul mezunu olmakla elde edilen ayrıcalıklar bir süre sonra azaldı. 1970'lerden sonra salt yüksek öğrenim görmüş olmak toplumsal hareketliliği sağlama bakımından yeterli değildi. Çoğunlukla serbest mesleğe yönelik ya da teknik personel yetiştiren yüksek öğrenim kurumlarından mezun olmak dikey hareketliliği belirliyordu (Tezcan, 1997: 164).

Toplumsal hareketlilik toplumları oluşturan unsurların değişiminin ilişkilere yansımaları sonucu ortaya çıkan olgudur. Bir başka deyişle toplumsal hareketlilik dinamik toplumlarda, toplumu oluşturan sınıf, zümre vb. grupların rollerinin ve konumlarının değişmesi ile gerçekleşir. Statik toplumlardaki yapı buna uygun değildir. Çünkü bu toplumların yapısını temsil eden kast sistemi, kölelik veya sınıf farklılıkları değişime karşı büyük bir direnç gösterirler. Bunun altında yatan nedenlerin başında ise dini, mitolojik ve ideolojik gibi sübjektif unsurlar vardır ve bunların değişimi çok ağır olmaktadır. Toplumsal hareketlilik daha net bir ifadeyle fertlerin, grupların ve zümrelerin toplumsal statülerindeki değişim anlamına gelir. Toplumlardaki toplumsal hareketlilik olgusu şekil açısından incelendiğinde iki temel neden ile karşılaşılır. Bunlar bir yanda zümreler ve zümrelerin fertleri arasındaki olaylardan kaynaklanmakta iken diğer yandan devletin değişik durumlar karşısında aldığı tedbir ve verdiği teşviklerle ortaya çıkmaktadır. Fakat daha geniş çerçevede bakılırsa bu durumu oluşturan unsurlar arasında eğitim, teknoloji, bilimsel gelişmeler ve siyasilerin ideallerini görmek mümkündür. Bütün bu nedenler zümrelerin konumlarında bir hareketlenmeye neden olurlar (Akyüz, 1991: 281).

Eğitim her zaman için bireylerin toplumsal yaşamında etkili olmuş ve toplumsal alanda hareketliliğin temeli ve kaynağı olmuştur. Bireylerin tabaka değiştirmelerinde en önemli unsur olan eğitim düzeyi sosyal devletlerde eğitim olanaklarının ve okul koşullarının gelişmesine paralel olarak artmıştır. Günümüz sosyal devletlerinde siyaset faaliyetlerinin merkezinde tabakalar arasındaki farklılığın azaltılması eğitim kanalıyla toplumsal hareketliliğin sağlanması yer almaktadır. Eğitim-öğretim amacını üstlenmiş okullar toplumsal tabakalaşmada üst tabakalara çıkma için bir kanal konumundadır. Tüm kesimler için eşit fırsatların tanındığı okullarda alınan eğitim ile bir üst tabakaya geçiş kolay olmaktadır. Bu işlevi bir asansör niteliğiyle yerine getirmektedir. Okulların yalnızca seçkin bir zümrenin eğitilmesi amacıyla açıldığı toplumlarda ancak belirli, başarılı ve zeki kimi bireylerin üst tabakalara geçişi olanaklı olabilmekteydi. Çin ve Osmanlı İmparatorluklarında bu nitelikte bir yapılanma söz konusu olmuştur. Osmanlı'da yüksek memurlar ve askerler,

Yeniçeri birliklerinden, devşirilen çocuklardan özel bir eğitim ile yetiştirilirlerdi. Günümüz endüstri toplumlarında yüksek öğretim edinmek, toplumsal hareketliliğin ve üst tabakalara yükselmenin zorunlu kanalı konumuna gelmiştir. Bu yükselmede geleneksel değerlendirmeler artık geçerliliğini yitirmiş yerini sahip olunan uzmanlığa bırakmıştır. Hiçbir etnik, dinsel vb koşula bakılmaksızın herkes bu olanağı kullanarak yüksek statü ve tabakalara ulaşabilmektedir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 63).

Günümüzde kadın değişen rolünden kaynaklı olarak önemli bir toplumsal hareketlilik olanağı bulmaktadır. Sanayileşmenin yarattığı iş olanakları kadının işgücüne de gereksinim duymaktadır. Kadınların ev kadınlığından iş piyasasına kabul edilmeleri onlar için bir toplumsal hareketlilik doğurmaktadır. Kadın tarım dışında sanayi ve hizmet sektörlerinde artan ölçüde bulunmaktadır. Sanayileşmiş toplumlarda, kadınların eğitimine değer verilmekte ve edindikleri eğitim dereceleri onlara dikey toplumsal hareketliliği sağlamaktadır. Ayrıca eğitimle yerel ve ulusal boyutta, siyasal süreçlere katılma ve siyasal konum elde etme olanağı da bulmaktadırlar (Tezcan, 1997: 165-166).

Toplumsal hareketliliğe etki eden bazı önemli etkenler bulunmaktadır. Eğitim ve ekonomik büyüme arasında doğru ve sıkı bir bağ vardır. Çünkü yatırımların en verimli olanı insan kaynaklarına yapılan yatırımdır. Eğitimin nicelik ve nitelik açısından gelişmesi, bireyin ve toplumun yaşantısında belirgin bir iyileşmeye yol açar. Bu noktada eğitim, bilgi birikimi ve bunun doğru alanlarda nasıl kullanılması gerektiğini göstererek, hem ekonomik gelişmeleri etkiler hem de ekonominin hareketlenmesine katkı sağlar. Buna bağlı olarak uzmanlık bilgisi, bilgi bakımından donanımlı insanların yerinde kullanılmasını da sağlar. Günümüzde uzmanlık bilgisi, ekonomik ve siyasi açılardan büyük bir güçtür. Çünkü yaşadığımız çağ bilgi ve teknoloji çağı olma özellikleri taşımaktadır (Akyüz, 1991: 283).

Toplumdaki zihniyet değişiklikleri ve eğitim arasında sıkı bir bağın var olduğu söylenebilir. Çağdaş eğitimin nitelikleri arasında en baskın olanlar akılcılık, laiklik ve dünyeviliktir (secularisation). Daha iyi kazanmak ve bununla daha rahat yaşama isteği insanları dünyevi olmaya yönlendirmektedir. Ayrıca bu istekler insanların iş yaşamında daha akılcı davranmalarını gerektirmektedir. Bunlar aile içinde rol farklılaşmasına neden olmakta ve her iki eşin çalışarak aileye katkıda bulunma zorunluluğunu doğurmaktadır. Bununla birlikte çalışan kadında kendine güven oluşturmakta ve ailenin geleceği konusunda söz sahibi olma ve karar verebilme gibi roller, belli bir davranış şeklini meydana getirmektedir. Erkek egemen, yani babanın mutlak otoritesine dayanan aile düzenleri, yetki ve

sorumlulukların paylaşıldığı çağdaş ve demokratik bir aile hayatına dönüşmektedir. Çalışan kadınla birlikte değişen hava bazen de politik kararlara yansiyarak, toplumda feminist yaklaşımların doğmasına, yavaş da olsa bazı alışkanlıkların ve düşüncelerin değişmesine neden olmaktadır. Arka planda bunu sağlayan güç ise laik eğitimidir. İnsanlar eğitim ile her şeyden önce kendilerine güven duyarlar. Bu güven duygusunu kazanan bir insan toplumsal hayatta cesur, atılgan ve girişimci olur. Eğitim en azından bireye karşılaştırma yeteneği kazandırır. Kendi güç ve değerlerinin farkına varan insan çevresindeki diğer insanlarla kendi durumunu karşılaştırır. İnsanlar genelde kendi durumlarını toplumsal tabakalaşma piramidin tabanı veya tavanı ile değil de kendi yakınlarında bulunan bireylerin konumlarıyla karşılaştırırlar. İnsanlar bir yanda yukarılara özlem duymakla birlikte, daha çok rekabeti göze aldıkları konumlarda yarışa girip karşılaştırma yaparlar. Böyle bir karşılaştırma ve rekabet ise değişimin ve gelişimin itici gücüdür. Bunu sağlayan en etkili güç ise eğitimidir (Akyüz, 1991: 285).

Her zaman için örgün eğitim yukarı doğru toplumsal hareketliliğin bir ön koşulu durumunda değildir. Geleneksel olarak birçok meslek, doğal olarak usta çırak ilişkisi çerçevesinde ve uygulama için fazla bilgi gerektirmeden öğreniliyordu. Söz konusu olan durum artık büyük oranda sanayi koşulları için değer bulmamaktadır. Sanayileşmiş toplumlarda hukuk ve tıp gibi alanlarda lisans mezunu olabilmek için de para gereklidir (Tezcan, 1997: 161).

Günümüz uzmanlık bilgisi yeni bir insan tipinin oluşmasına neden olmuştur. Bu insan tipi özellikleri itibari ile çok şey bilen, bildiğini her an her yerde kullanabilen ve buna paralel olarak ekonomik açıdan tatmin edici bir hayat yaşamak isteyen tiptir. Eski çağlardaki fedakâr, entelektüel, sanatkâr ve filozof tipi, günümüzde yerini daha kaliteli yaşam sürmek isteyen uzmana bırakmıştır. Son dönemlerin pedagojisine hâkim olan bilgi ve iş diyalogunun, bu insanın neden olduğu hareket ve dalgalanmalarda etkili olduğu söylenebilir. Özellikle iş pedagojisi anlayışı, yetenekleri iş ve bilgi aracılığıyla işlemek amacıyla, yanlışlığa düşmemek için toplumsallık, millilik ve bütünlük (totalite) gibi eğitim prensiplerini ön plana çıkarıp, yeni bir “devlet vatandaşı” yetiştirmeyi hedeflemekteydi. Günümüzde ise tersi yönde hareketliliği ön planda tutan bireysellik, aktiflik, özgürlük ve kendiliğindenlik gibi prensipler daha etkin görünmektedir (Akyüz, 1991: 284).

Kırsal alanlarda eğitim aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal hareketlilik, Cumhuriyetin ilk yıllarında yetersizdi. İlköğretim faaliyetlerinin çok yetersiz olması

nedeniyle kırsal alanlardaki kişilerin eğitim yoluyla meslek kazanması oldukça güçtü. Köy Enstitüleri uygulamasıyla köylülere meslek değiştirme konusunda ilk fırsat verildi. Günümüzde eğitim toplumsal ve ekonomik konum kazandırma niteliğini kaybetmektedir. Kişisel yetenekler gibi bireysel belirleyiciler yerine daha çok bölgesel, yöresel (kırsal-kentsel), ekonomik, toplumsal ve cinsel faktörler ön plana çıkmaktadır. Özel yüksek okulların çoğalmasıyla ekonominin taleplerinin oldukça üstünde mühendis, mimar, eczacı, diş doktoru vb. yetiştirildi. Bir süre sonra ancak tıp ve özel sektörün işgücü gereksinimlerine cevap veren meslek öğretimi değerini korudu. Bu süreçte birçok eğitilmiş insan istihdam edilemedi. Kimya mühendisleri ve eczacılar bu sonuçtan en çok etkilenen iki meslek grubu olarak ifade edilebilir. 1980'lerden sonraki ücret politikası da tıp eğitiminin değerini yitirmesine neden oldu (Tezcan, 1997: 164-165).

Toplumlarda statü simgesi olan yüksek lisans ve doktora derecelerinin bazı meslekler için ön koşul olarak ileri sürülmesi hareketliliği zayıflatmaktadır. Alt sınıfların yukarı doğru hareketliliği, yüksek öğretimin paralı olmasıyla engellenmektedir. Böylece alt sınıflar yukarı doğru hareketlilikte engellenmemekte ve üst düzeylerdeki iş ile sanayi mesleklerine sahip olamamaktadırlar. Bazı sanayileşmiş toplumlarda devlet eğitim kurumlarını farklı etnik öğrencilerin dikey toplumsal hareketliliği için pek olanaklı kılmamaktadır. Öğrencilere hemen iş bulma olanakları sağlanarak, mesleki bir eğitime yönlendirilmektedir. Daha nitelikli eğitim için gerekli zaman ve maddi kaynaktan yoksun olmaları onları mesleki yaşama zorlamakta böylece örtük olarak dikey toplumsal hareketlilik engellenmektedir (Tezcan, 1997: 162).

Yüksek öğrenim toplumun uzmanlaşmasının en etkin aracıdır. Üniversiteler, büyük araştırma çalışmalarını yürüten en önemli kuruluşlardır ki bu araştırmalar bilgiye ve teknolojinin gelişmesine katkıda bulunurken, sanayinin gelişmesine kent örgütünde, tarımsal yöntemlerde, gıda üretiminde ve dağılımında, tıpta ve ruh sağlığında önemli sonuçlar doğurmaktadır. Yüksek öğrenim toplumumuzda toplumsal hareketlilik için bir basamak durumuna gelmiştir (Tezcan, 1997: 199).

1.5. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE BÜTÜNLEŞME

İnsanın gereksinimleri, arzuları, hedeflerinin oluşturduğu yapılar ve sistemler zaman içerisinde bir değişim süreci yaşar. İnsanın yetilerinin, olanaklarının gelişmesi ile

kurduğu sistemler ve yapılar da buna bağlı olarak değişmek zorundadır. İnsanlık tarihi bu olguyu ispatlar niteliktedir. Eğitim de insanoğlunun yarattığı en önemli değerler arasındadır. Günümüzde eğitim sosyal, kültürel, ekonomik birçok faktörün birleşimi durumundadır. Bu ilişkiler onu güçlü bir yapılanmaya ve sistemleşmeye yönlendirmiştir. Toplumsal yapıdaki en küçük bir değişim eğitim sistemine de sirayet etmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında büyük sosyal, ekonomik, siyasi vb. dönüşüm ve oluşumlar eğitimde farklılaşmaya neden olmuştur. Toplumsal yapıyı meydana getiren unsurların değişimi doğrudan kurum olarak eğitimi de etkilemektedir. Eğitimin, değişimin nedeni ya da sonucu olduğu kesinlik taşımamaktadır. Sebep-sonuç açısından bakıldığında eğitim kimi zaman etkileyen, yönlendiren kimi zaman da değişimlerden etkilenen durumda olmuştur. Bu ilişki unsurlarının taşıdığı anlam, amaç ve işlevlere de bağlı olmaktadır. Değişim planlı ve örgütlü bir süreçte gerçekleştiriliyor ise eğitim de bu süreçte yardımcı bir kurum olarak bulunmaktadır (Akyüz, 1991: 277-78).

Toplumsal değişim ile eğitim arasında karşılıklı ve diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Eğitimdeki değişimler toplumsal değişimlere neden olduğu gibi toplumsal yapı unsurlarındaki değişimler de eğitimi etkilemektedir. Her alanda söz konusu olan hızlı değişimler, ancak düzenli bir işleyişe sahip örgün eğitim sistemi ve kurumları ile sürdürülebilir olma özelliğini taşıyacaktır. Eğitim kurum ve süreçleri ile toplumsal değişim arasındaki karşılıklı etkiler her zaman uyumlu değildir. Değişim vazgeçilmez bir olgu olarak toplumsal yapı unsurlarının tümünde köklü farklılaşmalara neden olmaktadır. Eğitim süreçlerinde de bu durum elbette ki söz konusudur. Ayrıca toplumsal değişim tüm kurumlar için paralel bir süreç izlemez. Ekonomik, bilimsel ve teknolojik değişimler nedeniyle eğitimin farklı yapısal unsurları, toplumsal değişimin zorunlu kıldığı yenilikleri yaparak kendileri için belirlenmiş görevleri yerine getirme konusunda etkili olurlar. (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996a: 107).

Toplumsal değişim ile eğitim arasındaki etkileşim kolay anlaşılabilir değildir. Bu durumun yanı sıra eğitime yüklenen kimi zaman karşıt işlevler olarak da ortaya çıkan kültürel değerleri koruma ve sürdürme ile değişimlere katkı sunma hatta yön vermesi eğitimi birtakım çıkmazlara sürüklemiştir. Toplumsal değişim kültürel yapıda, toplumsal ilişkilerde, kurumlarda, toplumun bütünleşme çatışma ve dengesinde meydana gelen değişimlerin toplamıdır. Kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda ortaya çıkan değişimler toplumbilimleri için nesnel ve evrensel bir olgudur. Toplumsal değişim, sosyal ve kültürel bir değişimdir. Değişim kavramı aynı zamanda gelişim ve ilerlemeyi de içine almaktadır. İlerleme ve

gelişme birey ile toplumların bilinçli ve bir amaca dönük müdahaleleridir (Celkan, 1996: 89-90).

Toplumsal değişim evrensel bir olgu olarak toplumun ortaya çıktığı dönemlerden günümüze kadar devam etmektedir. Değişim hızı ve niteliği kapalı toplumlarda daha yavaştır. Bu da daha çok değerlerdeki değişimleri içermektedir. Toplumsal evrimleşme olarak görülen bu toplumsal değişim, her toplumda aynı hız ve karakterde bulunmamaktadır. Toplumlar zaman ilerledikçe diğer toplumlarla kültürel ve sosyal bağlar geliştirdiler. Bu etkileşim sonucunda, kendi değer ve kültür yapılarına ek olarak yeni bir takım değer ve öğeler edindiler. Kapalılıkları bu süreçte gittikçe azaldı. Kendi gerçeklikleriyle yüzleşen toplumlar değişimin zorunlu bir süreç olduğunun farkına vardılar (Sağ, 1991: 3).

Eğitimin alanının ve kapsamının geniş oluşu tanımlanmasını güçleştirmektedir. Bundan dolayı eğitimin kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur. Her tanım eksik bir tanım olacaktır. Eğitim üstüne çalışan onu uygulayan herkesin farklı bir tanımı vardır. Herkes kendi açısından değerlendirmektedir. Toplumsal yaşamın her alanında gelişim ve değişim bir süreklilik arz eder. Bu süreç insan toplumlarının oluşumundan günümüze kesintisiz olarak devam etmiştir. İnsanlar doğaya, yaşama ve topluma anlam yükleme çabasında olmuşlardır. Değişimin hızı gittikçe artmakta ve toplumsal hayatın her alanına yayılmaktadır. Bu alanların başında aile düzeni, devlet sistemi, ekonomik hayat, iletişim, din, dil ve sanat gelmektedir (Sağ, 1991: 4-5).

Antik Yunanlılarda, Roma'da, Ortaçağda, demokratik ve modern toplumlarda hep farklı eğitim anlayışları mevcut olmuştur. Bu değişiklikler aslında eğitimin toplumsal değişme ile ilişkisini ispat niteliğindedir. Eğitim değişir çünkü o da diğer toplumsal yapılar gibi yapının unsurlarındandır. Toplumsal değişme ile eğitim arasında hangisinin etken, yönlendiren konumda olduğunu belirlemek oldukça zordur. Buna rağmen yaygın kabul toplumsal değişimin etken olduğu eğitimin de toplumda meydana gelen değişimlere göre şekil aldığıdır. İlgili konuda karşıt görüşler de bulunmaktadır. İdeolojilerin, eğitim ile ilişkisinden kaynaklı olarak toplumsal değişmeye etki ettiği ifade edilmektedir. Günümüzde eğitim kurumlarına okula önemli görevler yüklenmesi bu görüşü güçlendirmektedir. Karşılıklı etkileşimden yola çıkıldığında toplumsal değişim hususunda eğitime birtakım işlevler yüklenmiştir. Bu noktada eğitim toplumsal değişmelerin aktarılmasının, ihtiyaç duyduğu insan tipinin yaratılmasının ve değişimlerin gerçekleştirilmesinin aracıdır. Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, kentleşme gibi problemler, sosyal kültürel farklılıklar,

tabakalaşma alt ve üst kültür, toplumsal çözülme, dağılma, yabancılaşma ve anomi gibi sorunlar doğurmaktadır. Bu önemli sorunların çözümünde eğitime ve onun kurumlarına inanç oldukça güçlüdür. Kentleşmenin doğurduğu heterojen kültür yapısının, bireylerde çatışmaya neden olmasını engelleyecek en örgütlü sistem olarak da eğitim görülmektedir (Celkan, 1996: 93-94).

Eğitimin kendi başına değişimleri etkilediğini söylemek tamamı ile doğru değildir; çünkü eğitim toplumları yöneten iktidarlar tarafından belirlenmektedir. Hükümetler çoğunlukla merkezi bir anlayışla okulların iç ve dış kuruluş sistemlerini, ders programlarının derslerin isimlerini ve muhtevalarını, öğretmen ve yöneticilerin yetiştirilmesini yapmaktadır. Eğitim toplumsal değişmeyi başlatmaz, toplumsal değişme bazı üstün nitelikteki insanlar tarafından başlatılır. Ancak başlamış bir toplumsal değişmeyi yayan, hızlandıran ve güçlendiren eğitim-öğretim çabalarıdır. Türkiye'nin hedeflediği ulusal ülküye ulaşması, yarıyacağı uluslardan geri kalmaması için toplumsal değişimin sürekliliğini sağlaması gerekmektedir. Toplumsal kalkınma alanında bütünsel bir gelişmeye ihtiyaç duymaktayız. Bu nedenle dışarıdan bir baskı veya nedenle değil kendi güçlü ve anlamlı iç nedenlerimizden hareket etmek zorundayız. Türkiye'nin sanayi kültürüne ve üretimine geçmesi gerekmektedir (Sağ, 1991: 17).

Eğitim toplumsal değişme ile toplumsal düzen arasında hassas görevler üstlenmiştir. Düzeni koruma çabaları ile değişimin zorlayıcılığı arasında sıkışan eğitim ve kurumları çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Kültürel birikimin yeni nesillere aktarılması, varolan kültürel değerlerin korunması işlevi yüklenmişken öte yandan eğitime değişmelere paralel bir önderlik işlevi de verilmektedir. Basit ve dinamik olmayan toplumlarda eğitimin anılan birinci işlevi ön plandadır. Toplumun devamlılığını ve düzeni sağlama yönünde kültürel bilgi beceri ve değerleri aktarmaktır. Modern toplumlarda eğitimin bu iki önemli unsuru bir arada bulunarak çözüme ulaştırılmaktadır. Günümüz toplumları, toplumsal değişmede amaç ve değer olarak ekonomik gelişmeyi kabul etmektedirler. Buna ulaşmanın yolunu da okulların göstereceği başarıda görmektedirler. Bununla da kalmayıp okullara yüklenen birçok önemli işlev söz konusudur. Bilimsel ve teknolojik yenilikleri geliştirmek, yenilikçi ve yenilikler yaratabilen kişileri yetiştirmek, geleneksel alışkanlıkları ve tutumları ortadan kaldırarak yeniliğe karşı dirençleri kırmak, toplumsal hareketliliği hızlandırmak, yenilikçi ve yaratıcı bireyler yetiştirmek. Elbette ki bu amaç ve beklentiler arasında bir denge ve destek her zaman için söz konusu değildir. Değişimin zorlayıcılığı yine hep ön planda tutulmaktadır (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996a: 108-109).

Toplumsal değişmeler her zaman istenir şekilde değildir. Çoğunlukla hakim yöneticiler aracılığıyla benimsetilmektedir. Değişime direnenler yasal ya da toplumsal baskılara maruz bırakılmışlardır. Hatta hapis, sürgün, idam, zorunlu vergi, ceza gibi yöntemlerle cezalandırılmışlardır. Artık toplumsal hayatın tümüne yayılan değişim, devrimler ve zorlamalar ile değil demokratik sreerle gerçekleştirilmektedir. Demokrasinin geliştiği kabul gördüğü endüstrileşmiş açık toplumlarda değişimler zorlukla değil toplumsal bir talep olarak ortaya çıkmaktadır (Sağ, 1991: 7).

topyalar, felsefi doktrinler, pedagojik stiller yeni bir toplum ve insan oluşturulmasının düşünsel zeminini oluşturmaktadır. Bu alan sosyal, kültürel olguların yorumlanması açısından önemlidir. Değişim ve model yaratma için bilgi birikiminin oluşturulması ve işlenmesi gerekmektedir. Farklı toplumların benzer süreçlerde nasıl bir değişim yarattığı hakkında bilgilerin derlenmesi ve araştırmaların incelenmesi gerekmektedir. Pedagojik uygulanabilirlik için bu bilgilerin analizinin yapılması gerekmektedir. Böylelikle, uzun bir süreçte insanları ve toplumu belirlenen ideallere yönlendirme gerçekleşebilmektedir (Akyüz, 1991: 279).

Toplumsal yapı oldukça karmaşık bir özellik taşıdığından okullar ile üniversitelerin, yapının tüm unsurlarıyla bütünleşmeleri kolay olmamaktadır. stlendikleri değişim işlevi onları çeşitli çatışmalara srlemektedir. Örneğin bazı öğretmenler ve okullar toplumun hakim yapının isteklerinden uzaklaştıkları zaman görevlerini yapamaz hale getirilmektedirler. Katı ve açık olmayan bir tabakalaşma sisteminde eşitlik, adalet gibi değerlerin yetiştirilen nesle aktarma isteği pek de geçerli olmayacaktır. Okullar çoğunlukla planlı değişmeyi sağlama konusunda önemli görevler üstlenebilmektedir. Eğitim kurumların yaygınlaştırılması, içeriklerinin yenilenmesi, öğretmenlerin yetiştirilmesi, okulların yeniden geçerli ve gerçek amaçlara uygun yapılara getirilmesi ancak toplumsal gelişme ve kalkınmayı sağlayacaktır. Eğitimin toplumsal kalkınma ve gelişmenin en önemli belirleyicisi olduğu genel kabul görmektedir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kalkınmayı sağlayacak temel unsur olan eğitim yatırımlarının savunma yatırımlarını geçmesi bu genel kabulün yansıması olarak kabul edilebilir. Yine de toplumsal kalkınma ve ekonomik gelişmenin temelini eğitimi alarak kaynak ve yatırımların eğitime olduğundan çok aktarılması her zaman için iyi sonuçlar vermemekte kaynakların verimli ve dengeli kullanılmasını engellemektedir. Eğitimin toplumsal değişmeye olumlu etkisini azaltan başka nedenler de bulunmaktadır. Nüfus artışı, siyasi iktidarın kamu yönetimi anlayışı, politik ve

düşünsel baskılar da bu nedenler arasında sayılabilir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 110).

Toplumsal yaşam alanında gerçekleşen değişimlerin yansıdığı kimi unsurlar arasında değerler, tutumlar, toplumsal rol ve statüler, ekonomik yapı ve varlıklar, nüfuz artış hızı, üretim ilişkileri, aile ve akrabalık ilişkileri, dini kurumlar, gelenek ve görenekler, teknolojik araç ve gereçler, kişilik yapıları, sanat anlayışları, cinsel tutum ve davranışlar, dil, kitle iletişim araçları, yetiştirme ve eğitime teknikleri, eğitim kurumları bulunmaktadır. Toplumsal değişimin çoğu zaman, toplumun kimi alanlarında evrimsel bir süreç olduğu da kabul edilir. İnsanların değer ve inançlarında, yaşama bakış açılarında bu evrimsel süreç kendini açıkça ortaya koyar (Sağ, 1991: 5).

Ülkemizde olduğu gibi birçok gelişmekte olan ülkede de eğitim türleriyle ilgili işlerde eksiklikler mevcuttur. Örneğin; sosyal bilimler alanında okulların çokça açılması doğa ve fen bilimlerindeki yetersizlik temel olarak bu eğitimlerin bütçeleriyle ilgilidir. Ucuz ve kalay olanlar tercih edilmektedir. Ülkemizde beyin göçüne, teknik ve imam hatip liselerinin işlevlerine bakıldığında bu durum söz konusudur. Yurtdışında devlet desteğiyle okuyanların geri gelmemeleri, imam hatip mezunlarının kendi alanlarında çalışmak yerine büyük kentlerde çalışmak istemeleri, uygulamaların yanlışlığını belirtecek örnekler arasında sayılabilir. Eğitim gelişen toplumlarda ilerleme ve yenileşmenin, verimliliğin, hayat yorumlamada akılcılığın artmasının temelinde bulunmaktadır. Kimi düşünürler ancak okulların ilerlemeyi gerçekleştireceğine inanmaktadırlar. Eğitim ile geleceğe yönelik beklentilerin, düşünsel gelişimin, demokrasinin paralellik gösterdiği düşüncesi de oldukça savunucu bulmaktadır. Aksi görüşü ileri sürenler de bulunmaktadır. Yinede eğitim ile bir toplumun demokratik düzeyi arasında bir ilinti kurmak kabul edilecek bir sonuçtur. Demokrasi yüksek değerlerin eşlik ettiği bir siyasal yönetim biçimi olarak tarihsel bir geçmiş ve birikim üstüne kuruludur. Demokratik gelişim düzeylerini artırmak isteyen ülkelerin bu düzeni sağlamak için elli yıllık bir eğitim sürecinin böylesi bir demokratik bilinci oluşturacağı fikrine sahip olmaları doğru görünmemektedir (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 111-112).

1.5.1. Eğitimin Toplumsal Değişmeye Etkisi

Toplumu oluşturan tüm toplumsal kurumların ve birimlerin toplumsal değişimde görevleri olduğu gibi bir toplumsal kurum olarak eğitim kurumunun da toplumsal değişimde sorumlulukları vardır. Eğitim bu sorumluluğu yerine getirmek için şu görevleri üstlenir: Değişimin çok hızlı olduğu günümüzde yaşam biçimlerimizde, eylemlerimizde, uyumumuzda çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bunları giderme konusunda bilgi üretmesi gereklidir. Eğitim hem kendinin hem de diğer bilimlerin bulduğu yeni bilgileri yayarak, bunların kullanılmasını sağlar. Eğitimin topluma yaydığı ve yerleştiği her yeni bilgi toplumsal değişimlere yol açabilir. Değişim çeşitli toplumsal değerleri etkilemektedir. Kültürün durağan olmadığı sürekli geliştiği anlayışını göz önüne almalıdır. Vazgeçilmez bir değer olan demokrasinin tüm topluma yaygınlaştırılması, bir yaşama biçimi olarak benimsetilmesi okulların ve eğitim kurumlarının temel görevi olmalıdır. Eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesi demokrasinin daha etkin işleyişini sağlayacaktır (Sağ, 1991: 16).

Eğitim sadece gelişme ve kalkınmanın merkezinde değil aynı zamanda manevi kültür unsurlarından toplumsal değerler ve geleneklerin değişmesinde de ön plandadır. Hatta bu alanda en etkin olan faktördür. Okulların yanı sıra değerler siteminin genç nesillere benimsetilmesinde başka araçlar da bulunmaktadır. Aile, arkadaşlık ve iş grupları, kitle iletişim araçları, gençlik örgütleri vb. örgütler, toplumsal değerleri aktarma görevi üstlenmişlerdir. Bu yapıların her zaman için birbirlerini destekledikleri sonucu söz konusu değildir. Ülkemizin de arasında sayılabileceği gelişmekte olan ülkelerde, okulların benimsetmeye çalıştığı değerleri, geleneksel yapılardan aile, din örgütleri, köy çevresi vb. bozucu etkide bulunmaktadır. Ailelerin örgün eğitim kurumlarının arzu edilen yönde değerlerin değiştirilmesine en büyük engel oldukları, ardından dinsel grupların sayılabileceğini araştırmalar göstermektedir. Kimi zaman plansız değişimlere neden olarak okullar, değişmeye karşı duran bir konuma gelebilirler. Eğitim görmekte olan kişilerin okullarda uzun süre kalmalarından dolayı sahip oldukları değerlerde ve değişimin olduğu da kabul edilmektedir. Toplumsal değişim alanında eğitim ve okullardan kendi sınırlarını aşacak boyutta talepte bulunmak pek de olumlu sonuçlar vermemektedir. Bu anlamda eğitimden beklentilerin gerçekçi olması ve değişim sürecinde diğer toplumsal kurumlardan yardım alınması gerektiği vurgulanmalıdır (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 113).

Değişimin insanların toplumsal hayatlarında gelişmeye neden olduğu bir gerçektir. Ancak tüm toplumsal değişmelerin birer gelişme olduğu söylenemez. Çünkü toplumun kimi kurumlarında meydana gelen değişmeler, bir gelişimden çok onların işlevini olumsuz etkilemektedir. Ailenin içine düştüğü durum bunun en açık örneğidir. Değişmeler onun işlevini yerine getirme konusunda olumsuz etkide bulunmaktadırlar. Toplumsal kurumların yapısının değişmesine etki eden birçok neden vardır. Bu nedenlerden biri toplumsal bir kurum olan dindir. Din toplumların yapılarında, oluşumlarında bir güç olduğu tarihsel bir olgudur. İdeolojiler, tarihsel açıdan sosyal değişmelere temel oluşturmuş kaynak fikirlerdir. Günümüzde ideolojilerin toplumsal yapı ve işleyişi belirleyen bir faktör olduğu söylenebilir. Toplumsal değişimde toplum önderlerinin, liderlerin önemi de kuşkusuz oldukça büyüktür. Toplumsal yapının düzen ve işleyişinin düzenlenmesi sürecinde liderler bu yapıya düzen ve işlerlik kazandırmışlardır. Bu güçte liderlerin temel özellikleri karizmatik liderlik vasıflarıdır. Atatürk, Gandhi, Lenin karizmatik liderlik için önemli örneklerdir. Günümüzde toplumsal değişimin itici gücü teknoloji ve onun hızlı değişimidir. Teknik alandaki buluşlar, hızlı nüfus artışı, yönetim biçimlerindeki değişmeler bir olgu olan değişmeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu da toplumsal değişimin, genelde dıştan gelen ve zorlayıcı özellikleri olan birtakım faktörlerin etkisi altında olduğunu göstermektedir (Sağ, 1991: 6).

1.5.2. Eğitim ve Toplumsal Değişim

Eğitim hem toplumsal gelişmeye yön ve düzen vermekte hem de ondan etkilenmektedir. Eğitim yoluyla, toplumunun arzu edilen ve düşünülen yönde değiştirilmesi gerçekleştirilebilir. Eğitim alanındaki değişmeler kendinin karşılıklı bağ ve etki içinde olduğu diğer alan ve kurumlara kolaylıkla yayılabilir.

Değişme konusunda eğitimin iki fonksiyonundan söz edilebilir: Eğitimin tutucu işlevi; toplumun kültürel değerlerini ve toplumsal davranış örneklerini genç üyelerine aktarmaktır. Bu araçlarla toplum, temel toplumsal uyumu sağlar ve geleneksel yaşam biçimini korur. Bu açıdan eğitim, bir toplumsal denetim aracı olarak görülür. Çünkü bu yönüyle eğitim, mevcut kültürü korumaya ve düzeni bozucu nitelikte görülen davranışları denetlemeye yöneliktir.

Eğitimin yaratıcı işlevinde; modern toplumun aynı zamanda eleştirici ve yaratıcı, yeni buluşlar ile keşifler yapan ve toplumsal gelişmeyi başlatmayı arzulayan bireylere de

ihtiyacı vardır. Değişikliği hazırlamak eğitimin yaratıcı işlevini oluşturur. Eğitim sistemi, yenilikçi elemanları sağlar ve asgari uyumsuzluklarla gerekli değişmelere enerji sağlar. Yenilikçi elemanlar, daha çok okullar yoluyla sağlanır. Bu yüzden de, eğitim sisteminin kendini yeniliğe uydurması gerekir. Örneğin, Sanayileşmekte olan bir toplumda eğitim sisteminin sürekli teknik yenileşmeye müfredat programlarıyla, bu alandaki uzmanları sağlayan okullarıyla ve öğretim elemanı yetiştirmekle ayak uydurması gibi (Sağ, 2003: 16).

Eğitimin sanayileşmeyle birlikte, tutucu ve yaratıcı işlevleri bir çatışmaya neden olmuş, birbirine zıt olan bu işlevler onun önemini desteklercesine görevlerini yerine getirmişlerdir. Değişimi düzenleyen politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Tüm toplumsal unsurların korunarak sonraki nesillere aktarılması, değişim sürecinde oldukça zordur. Bu nedenle değerlerin aktarılması, kültürün korunması aynı zamanda değişim sağlıklı işlemesi için sosyal politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Yine geleceğe ilişkin amaçlar belirlenmeli, eğitim okullar ve programlar bu süreçte tasarlanmalıdır (Sağ, 2003: 17).

Sanayileşmekte olan toplumlarda değişmeye karşı direnç bulunmaktadır. Geleneksel yapıdan sanayileşme sürecine geçişte ortaya belirgin bir şekilde çıkan bu karşı olma; yenilikçi unsurlar, okullar ve eğitim yoluyla gerçekleşecektir. Eğitim ve unsurlarının kendilerini değişime uyarlamaları bir zorunluluk arz etmektedir. Araştırmalar, buluşlar, teknolojik gelişmeler yenilenecek kültürel mirasa da katkılar sunmaktadır (Tezcan, 1997: 553).

Kentleşme düzeyi sanayileşmeye paralel olarak artmıştır. Tüm ülkelerde sanayi nedeniyle kentlere sürekli bir nüfus akışı olmaktadır. Böylece, okul öğrenci sayısının artmasına, sınıfların kalabalıklaşmasına, okul kapasitelerinin yetersizliğine, öğretimin niteliğinin düşmesine, öğretmen sayısının, öğretim araç ve gereçlerinin sayıca yetersizliğine neden olmaktadır. Kentleşme toplumsal ilişki biçiminde ve yapısında önemli farklılaşmaya da neden olmaktadır. Kırsal alanlarda hakim olan samimi ve yüz yüze ilişkiler ortadan kalkmakta, ilişkilerde çözülme meydana gelmektedir. Göç ile birlikte farklı değer ve anlayışların çatışması ortaya çıkmaktadır. Bu durum değer çatışmasına ve toplumsal çözülmeye kaynaklık etmektedir. Bireylerin ahlaksal ve düşünsel görüşlerinde bölünmeleri doğurmaktadır. Kentleşme, okullar yeni önleme tekniklerini bulmaya çalışsa da çocuk suçluluğunu da arttırmaktadır. Kentleşmeyle beraber, okulların sorumlulukları şu noktalarda toplanmaktadır: Farklı toplumsal sınıf, etnik gruplardan kent okuluna gelen öğrencileri kültürleştirmek, toplumla kaynaştırmak. Okul toplumsal denetim mekanizmaları ile

toplumsal normların çiğnenmesi karşısında bir rol sahibi olmaktadır. Özel eğitsel deneyimlerle çocukların kent yaşamına uyum göstermeleri konusunda çalışmalar yapılmaktadır (Tezcan, 1997: 166).

Dünyanın birçok ülkesinde görülen nüfus artışı, eğitime olan talebi artırmakta ve hızlı artışla birlikte bu ihtiyaca karşılık verilemediğinden eğitimde sorunlar ortaya çıkmaktadır (Tezcan, 1997: 197).

Okulun ve eğitimin toplumu değiştirmeye, biçimlendirmeye olanağı ve gücü vardır. Eğitim ve okulun temel işlevleri olan milli birliği sağlama ve aktarılan yeni bilgilerle toplumda yeni idealler oluşturma, toplumsal değişimi düzenlemede etkindir. Yine değişimi kontrol etme değişimi etkileme yönünde gücü vardır. Değişimin hemen algılanıp desteklenmesi de eğitimin güçlü yönlerindedir (Sağ, 1991: 15).

Teknolojik değişimler okulu üç açıdan etki altına almışlardır. İlki gereksinimlere uygun üretken bireylere olan ihtiyaçtır. Toplumsal değişimin meydana getirdiği yeni statüler ve bunlara uygun rollerin yerine getirilmesi için bireyleri eğitim kurumlarının yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu gereksinim, ilk olarak okulların müfredat programlarının uyumlu hale getirilmesini sağlamıştır. Bu sürecin ortaya çıkardığı en önemli çalışma alanları; bilgisayar uzmanlığı, turizme ilişkin uzmanlıklar, TV'ye ilişkin uzmanlık alanları okullarda rehberlik hizmetleri için uzmanlar, çeşitli planlama uzmanları (kent plancısı, ekonomik planlama ve eğitim plancılığı), sosyal hizmet uzmanlığı vb alanlardır. Bu alanların gereksinimlerini karşılamak için öğretim süresinin daha çok uzaması ve uzmanlaşması gerekmektedir. Hızlı teknolojik değişmelerin ikinci etkisi, mezun bireylerin değişmelere uyumlarının sağlanması amacıyla eğitim sistemlerinin bireyleri yeniden eğitime gerekliliğidir. Değişen mesleki gereksinimlere uyarlanmak için yeni beceriler edinmek, bunun sağlanması için tüm okullar, yetişkin eğitimi programlarına ve örgün yeniden eğitim uygulamalarına zorunluluk duymuştur. Okullar değişen iş dünyasına çalışanların katılımını sağlamak için, onların temel beceriler kazanmasını da üstlenmişlerdir. "Yaşam boyu eğitim" kavramı tüm ülkelerde kabul görmekte ve bir eğitim bakışını içermektedir (Tezcan, 1997: 193-194).

Teknolojik değişmelerin okul üzerindeki üçüncü etkisini birkaç noktada birleştirebiliriz. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi (özellikle televizyonun), ulaştırma sistemindeki değişmeler ile öğretim araç ve gereçlerindeki gelişmeler. Ülkemizde eğitim alanında TV, kitap, gazete, dergi ve filmlerden oldukça fayda sağlanmaktadır. Örgün eğitim

ve doğal eğitim açısından birer araç durumuna gelmişlerdir. Okulları etkileyen önemli faktörlerden biri de yeni öğretim ve yönetsel tekniklerdir. Bilgisayarlar ve diğer teknolojik öğretim araç gereçleri öğretime yeni bir boyut kazandırmıştır. Otomatik sınıf sistemleri, kayıt, plak koruma araçları, dil laboratuvarları, fiziksel bilim malzemeleri, görsel işitsel araçlar, mesleki teknik alandaki modern atölyeler eğitimde kaliteyi artırmıştır (Tezcan, 1997: 193-195).

1.5.3. Eğitim ve Kültürel Değişme

Toplumun kültürel mirasını genç nesillere aktarmak eğitimin temel işlevlerinden kabul edilir. Bu aktarım ile toplumsal düzen ve süreklilik sağlanmaktadır. Kültürel değerlerin, mirasın korunması eğitimin tutucu işlevi olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda toplumsal yaşamın doğasında bulunan değişme özelliği, toplumsal gelişmeyi sağlayacak bilimsel teknik alanda yeniliklerin yaratılması bu değişimlere ayak uyduracak bireylerin yetiştirilmesi de eğitimin yaratıcı işlevi olarak adlandırılmaktadır. Günümüz şartları, hızlı bilimsel gelişmeler, artan toplumsal sorunlar, eğitimin bu işlevinin önemini arttırmaktadır. Günümüz yaşamı bireyleri de yaratıcı, eleştireci ve kendini yenileyen olmaya zorlamaktadır. Toplumun yeni ve eski değerleri, norm, yöntem, ideoloji arasında çatışma doğurmaktadır. Bu çatışma bazı toplumsal bunalım ve krizlere neden olmaktadır. İşte bu noktada eğitim anılan çatışmaların etkisini azaltmak eski ile yeni düzen ve değişim arasında denge sağlamak zorundadır (Celkan, 1996: 54-55).

Eğitim ile kültür etkileşimi tartışıldığında birtakım temel konular ortaya çıkmaktadır. Toplumsal ideallere erişimde bir araç olarak eğitim, eğitimin kültürü aktarma amacı, toplumlarda uygulanan eğitim sistemleri buldukları toplumların kültürüne göre biçimlenmektedir. Amaç ve istekler toplumsal kültürel politikalara ve felsefelere göre belirlenmektedir. Kültürün en etkili unsurlarından olan dil bireylerin kişiliklerinin geliştirilmesinde ve kültürel mirasın aktarımında oldukça etkilidir. Günümüzde eğitim siyasal toplumsal ve kültürel değişmelerin aracı olmuştur. Eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması kültürel bütünlüğü sağlamaktadır. Eğitim toplumsal kontrolü sağlayan ve sapmaları önleyen araçtır. Toplumsal düzeni ve kültürü korumak için bireylere kural ve yaptırımlara uyulmanın erdemlerini aşilar böylelikle kültürel alanda dayanışma ve bütünlük sağlanmış olur. Eğitim, kültürel gecikme (kültürel boşluk) konusuna çözüm getirilmelidir.

Toplumsal değişme süreci içinde meydana gelen bu durum maddi ve manevi değerlerin paralel bir zaman sürecinde değişmemesidir. Maddi kültür alanındaki değişimler hızlı iken manevi kültür unsurları aynı hızda değişmemektedir. Yenilikler buluşlar ve gelişmelerin hızı ile insanların bakış açıları arasında uyumu sağlama eğitimin özellikle de okulun üstlenmesi gereken bir görevdir (Celkan, 1996: 56).

1.5.4. Eğitim ve Toplumsal Bütünleşme

Her toplum kendi kültürel değerlerine göre eğitimi biçimlendirir. Bununla beraber eğitim kültürel değişimin de aracıdır. Toplumsal denetim ve kontrol araçlarından en önemlisi eğitimidir. Toplumsal kültürün değer ve normların aktarılması ile bunlara uyulmasının sağlanması eğitimle gerçekleştirilir. Okullar resmi nitelikteki yaptırımları ile yönetmelik ve kurallar çerçevesinde yürütülürken toplumsal yaşamın sürdürülmesini kolaylaştırıcı hukuksal bir alt yapı da oluşturmakta, bu yönde bir bilinç kazandırmaktadır (Tezcan, 1997: 70).

Değişme kavramı dinamik bir var oluşu içermektedir. Ancak herkes tarafından olumlu karşılanan bir durum değildir. Birey ile grupların istek ve yararlarına göre anlam kazanacaktır. Böyle olunca değişmenin çekiciliği de azalacaktır. Sosyal değişme ilerleme, gelişme, kalkınma gibi çoğunluğun arzuladığı durumları anlatmaktadır. Bu değişmeler belirlenmiş bir plan ve sürece göre yapılmaya ihtiyacı duymaktadırlar. Belirlenmiş amaç ve hedeflere dönük değişmeler çoğunlukla, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kabul ettikleri değişimlerdir. Çünkü az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkeler ile aralarındaki gelişmişlik farkını en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bilimsel gelişmeler, teknoloji transferleri ve insan hakları gibi alanlarda değişme ön plan alınmaktadır. Planlı ve programlı bir sosyal değişme söz konusu olduğunda, bilim, teknoloji ve kültürle birlikte eğitimden de söz etmek zorunludur. Değişmede en etkili araç olarak eğitim kabul edilmektedir. Ancak eğitimin yapısının da çağdaş değer ve normlara göre düzenlenmesi gerekmektedir. Eğitim değişmelere önderlik ederken hızlı bir şekilde kendini de bu değişmelere uyumlu kılması gerekmektedir (Akyüz, 1991: 270).

Birçok toplumda hakim toplumsal kültürün dışında kimi alt kültürler bulunmaktadır. Kendilerine özgü nitelikler ile genel kültürden farklılaşmışlardır. Bu farklılaşma din, dil, kırsal alanda bulunma, gelir düzeyinin düşük oluşu, etnik ve engellilik gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedirler. Bu alt kültürün, hakim kültürün dışında oluşu

eğitim s¼reçlerini baltalamakta, toplumsal b¼t¼nleŒme engellenmekte denetim zayıflamaktadır. Hakim k¼lt¼r ile birlikte okulun değerleri de alt k¼lt¼r değerleri değildir. Zeka ve yetenek g¼z ardı edilerek bu alt k¼lt¼r çocuklarının eğitim yaŒamlarını s¼rd¼rmeleri oldukça g¼çt¼r. Ancak bu durumların ortadan kaldırılması için programlar hazırlanmalı ve hazırlanan programlar Œu niteliklere sahip olmalıdır: Alt k¼lt¼r değerlerinin ¼zel oluŒunu g¼z ardı etmeden farklılıkları azaltmak. Alt toplumsal sınıflarda bulunan çocuklara da orta sınıf niteliğinde bir eğitim sunulmalıdır. Bu konuda ¼đretmenler ilgili çocukların tutum ve değerlerini anlamalı, alt k¼lt¼r değerlerini iyi ¼đrenmelidir (Tezcan, 1997: 72).

Toplumsal yapıdaki maddi, manevi ve karmaŒık ¼đeler ile g¼çlerde g¼zlemlenen her t¼rl¼ farklılaŒma olayını ifade eden toplumsal deęiŒme, oldukça kapsamlı bir kavramdır. Sosyolojik literat¼rde ilerleme, b¼y¼me, geliŒme olarak kullanılmaktadır. DeęiŒme kimi zaman, genel anlamda toplumsal alandaki farklılaŒmayı içerirken, kimi zamanda ¼zel spesifik olayları içermektedir. DeęiŒim s¼reçleri genel olarak geniŒlik, derinlik, hız, Œekil ve amaç gibi ¼zellikler açısından değerlendirilmektedir. ¼nk¼ deęiŒme eŒitlileri olarak tarif edilen tekam¼l, ilerleme, devrim, ¼k¼Œ, yozlaŒma, baŒkalaŒma, kalkınma ve teknikleŒme bir takım baskın ¼l¼lerin ortaya çıkardığı s¼reçlerdir. Biçim olarak b¼t¼n deęiŒimler tekam¼l ile devrim arasındaki farklılaŒma durumu zaman açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkan deęiŒim içten içe planlı, hızlı veya radikal deęiŒmeler olarak kabul edileceklerdir. D¼nyevileŒme, laikleŒme, aklileŒme genel deęiŒmelere, bunların devamı niteliğinde olan deęiŒmeler de ¼zel deęiŒmeler olarak değerlendirilebilir (Aky¼z, 1991: 268).

Modern toplumlarda siyasi ve hukuki yaptırımlar kadar eğitimin de toplumsal k¼lt¼rel b¼t¼nleŒmede oldukça ¼nemli etkileri bulunmaktadır. Sosyal ve k¼lt¼rel b¼t¼nleŒmenin ¼nemi toplumsal deęiŒmenin sebep olduğu k¼lt¼rel geliŒmeler, ekonomik krizler, toplumsal rahatsızlıkların dengelenmesinde oldukça b¼y¼kt¼r. Bir dıŒ tehdit s¼z konusu olduğunda toplumda b¼t¼nleŒme kolay sağlanabilmekte yabancı k¼lt¼rlere karŒısında milli ve manevi k¼lt¼r¼n etrafında hemen birlik sağlanabilmektedir. Ancak bu durumlar s¼rekli olmayan b¼t¼nleŒmeleri doğurur. S¼rekli b¼t¼nleŒmenin sağlanabilmesi için sosyal ekonomik ve manevi değerlere bağlılığın sağlanması gerekmektedir. Değerler, kural ve yaptırımlar, k¼lt¼rel ve iŒlevsel b¼t¼nleŒmeyi kolaylaŒtırmaktadır. Toplumsal iŒb¼l¼m¼ ekonomik faaliyetlerde fonksiyonel b¼t¼nleŒmeyi doğurmaktadır. Fonksiyonel b¼t¼nleŒme, k¼lt¼r¼ oluŒturan unsurların ¼stlendikleri iŒlevleri yerine getirmek amacıyla bir araya getirilmesini sağlar (Celkan, 1996: 84).

Kültürel öğelerin korunması veya yenilenmesi eğitimle sıkı bir şekilde birbirine bağlanmaktadır. Eğitimciler, toplumdaki değişmelere sorunlara uygun nitelikte programlar oluşturmak için geçmiş deneyimleri ve bilgileri analiz ederek, bu programların hayata yakınlığını sağlamak durumundadırlar. Bu boyutta evrensel değişmeler, teknolojik ve ekonomik gelişmelerle yakından ilgili olmaktadır. Kültürün manevi öğeleri olan ideolojiler, zihniyetler, gelenekler; teknolojik, bilimsel ve diğer gelişmeler karşısında engelleyici bir özellik taşırlar. Kültürel boşluk veya gecikme olarak nitelenen bu olgunun kısa ve sorunsuz yaşanabilmesi için eğitimin manevi kültür öğelerini, maddi kültür öğelerinin değişimine, uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus manevi kültür alanında gerçekleştirilen köktenci değişmelerin buhran ve bunalımlara neden olmasını engellemektir. Bir başka açıdan bakıldığında eğitim insanın gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu süreçte onun manevi boyutunu, yani toplumsal ve kültürel yanını, değerlerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu anlamda, eğitim bireylerin zihinsel ve düşünsel farklılaşmalarını da sağlamaktadır. Kültürel değişme içten içe, özümserenerek sağlanmalı, toplumun tüm tabakalarına dengeli bir şekilde yansıtılmalıdır (Akyüz, 1991: 280).

Toplumsal bir değişim olayında eğitimin üç tür işlevi vardır. Bunlar sosyal değişim karşısında tutucu bir davranış sergileyerek değişime direnme, bu değişimin merkezinde yer alarak onu bizzat yönlendirmek ve yönetmek, alternatif önlemler olarak olası zararları engellemektir. Başka bir deyişle, değişim karşısında temel kavram ve değerlerin korunması için çaba göstermek, değişimin hızına ve şekline uygun bir bilgi birikimi oluşturarak, bunların aracılığıyla yetenekleri işleme ve değişim sayesinde bütünleşme meydana getirmektir. Bunlardan birinci ve üçüncüsü eğitimin birleştirici, ikincisi ise ayırıcı özelliklerini ifade eden işlevlerdir. Fakat bütün eğitim sistemleri toplumlarda meydana gelebilecek bu hızlı, şiddetli ve radikal değişimler söz konusu olduğunda daha ılımlı bir yol izleyerek denge unsuru olmayı tercih ederler. Çünkü bu tür değişimler ve hareketler birey ve sosyal katmanlar arasında şiddetli çatışmaların doğmasına ve toplumsal yapıdaki bütünlüğe zarar verebilirler. Bundan dolayı toplumdaki bilimsel gelişmeler, ekonomik değişimler, teknolojinin getirdiği yenilikler hatta siyasi ve ideolojik değişimlerin yarattığı zıtlıklar, yani eğitimin neden olduğu yaratıcı ve geliştirici işlevlerin neden olduğu ayrılığa yönelik faaliyetler, yine eğitimin birleştirici ve bütünleştirici işlevleriyle etkisiz hale getirilmektedir. Eğitim toplumun dengeli bir şekilde gelişmesinden yanadır. Bu bağlamda şöyle bir yargıya ulaşabiliriz: Eğitim söz konusu olduğunda bireylerin, sosyal grup ve sınıfların istek ve beklentileriyle toplumun bütün olarak çıkar ve beklentileri arasında bir dengenin olması

öncelikli ve gereklidir. Başka bir ifadeyle eğitimin amaçlarından biri de bu unsurlarla, toplumun ihtiyaçları arasında bir kaynaşma ve bütünleşme sağlamaktır (Akyüz, 1991: 285).

Acaba söz konusu bu kaynaşma nerede ve nasıl gerçekleşmektedir. Tam bu noktada göz önünde bulundurulması gereken motif milli kültürdür. Milli kültürü oluşturan parçaların da birbirleriyle ilişkisi, yani birbirlerini destekleme ve tamamlama şekilleri de sosyal bütünleşme açısından önemlidir. Kültürü oluşturan unsurlar ve bunları birbirine bağlayan etkenlerin durumu da, toplumun homojen yapısı için önemli faktörlerdir. Kültürün sosyal bütünleşmede etkili bir rol alabilmesi için bir sistem geliştirmesi gerekir. Milli bir toplum veya millet olunabilmesi için, kültürü oluşturan unsurlar ve onların kendileri arasındaki ilişkilerinin çok güçlü olması gerekmektedir. Milletleşme süreci, kültürel unsurların belli bir mekanizma içinde uyumlu çalışmasıyla doğru orantılıdır. Kültür sosyal bütünleşme için bir malzeme ve bunu işler hale getiren etken ise eğitimidir. Eğitim bir yandan kültürü işleyip geliştirirken, diğer yandan da bir sistem içinde bu ilişkileri sağlayan araçları veya parçaları uyumlu çalışmaları için güçlendirir. Ancak eğitimin bir olma bilincini geliştirmesi ve bu şekilde bütünleşmeyi sağlayan bir araç olarak kullanılması, düşünce özgürlüğü açısından zararlı olarak değerlendirilir. Bununla birlikte bu durum tüm gelişmeleri engelleyen bir kontrol sistemine dönüşebilir. Fakat bu kaygıların yersiz olduğu görülmektedir. Bu durum hem birey hem de toplum için bir var oluş koşuludur. Hiç bir toplum, bu koşul konusunda fedakârlık yapmayı düşünmez. Çünkü toplumun varlığını sürdürebilmesi için söz konusu koşulların zaaf gösterilmeden devamı gerekir. Toplumun varlığını sürdürmesi buna bağlıdır (Akyüz, 1991: 286).

1.6. EKONOMİ VE EĞİTİM

Toplumsal bir kurum olarak ekonomi, çağımızda en çok etkin olan kurumdur. Yakın Çağ'da egemen toplumsal değer ise teknolojidir. Ekonominin de alt yapısı artık teknolojiye dayanmaktadır. Ekonominin; ekonomik olayların, din, hukuk, sanat, aile, teknoloji olduğu gibi eğitim ile de yakın ilişkisi bulunmaktadır (Celkan, 1996: 100).

Eğitim kalkınmanın ön koşullarındandır. Kalkınma bir bilinç durumu, bu bilinci oluşturma da eğitimin sağlaması gereken bir işlemdir. Eğitim ile yine kalkınmayı sağlayacak insan gücünün yetenekleri ve imkanları geliştirilmektedir. Ekonomik büyümede okul ve eğitimin ürettiği bilgilerin teknolojiye uygulanması önemlidir. Kalkınma ile eğitim ilişkisi üç

boyut taşımaktadır. Bunlar; kalkınma için gereksinim duyulan bilgi ve becerilere sahip insan gücünün yetiştirilmesi, toplumsal düşünce yapısının zihniyetinin değiştirilmesi ile teknolojinin geliştirilerek bilimsel bilginin üretilmesidir (Tezcan, 1997: 83-84).

Eğitimle ekonomi arasındaki ilişkiler şu problemleri kapsar: Eğitimin, üretim ve tüketim ilişkilerine etkisi, Ekonominin, eğitim yatırımlarındaki rolü, Ekonomik koşulların, bireylerin eğitim-öğrenimlerine olan etkileri, Ekonomik etkenlerin, eğitim hizmetleri sunumundaki rolü, İnsan gücü ile ekonomi ilişkisi, nitelikli insan gücünün, ekonomik kalkınma ve gelişmedeki rolü vb. Üretimde verimlilik üstünde eğitimin etkileri (Celkan, 1996: 101).

Eğitim ekonomik açıdan iki yönlü işleve sahiptir. Nitelik açısından, ekonominin istediği nitelikte üreticiler ve tüketiciler yetiştirmek; niceliksel açıdan, işgücünün gerek duyduğu sayıda uzman, usta ve işçi sağlamak. Bu iki işlev yerine getirilirken çeşitli nedenlerden dolayı kalkınmayı sağlayıcı nitelikte bilgi ve becerilere sahip, gelişmeye yatkın başarıya motivasyonu yüksek nitelikte ve sayıda bireyler yetiştirmek kolay olmamaktadır. Örneğin; kimi alanlarda istihdam edilebilecek sayıdan daha çok uzman yetiştirilmektedir. Bundan dolayı, ülkemizde üniversite mezunu, uzman olan pek çok kişi eğitim gördükleri alan dışında çalışmakta ya da hiç iş bulamamaktadırlar. Aşırı nüfus artışı, üniversiteye girmeye aday gençlerin oluşturduğu yığılma, siyasal kaygıların yön verdiği işe alımların kimi kurumlarda yığılmalara neden oluşları gibi sorunlar eğitim alanındaki bazı zorluklara kaynaklık etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yeterli mesleki rehberliğin olmayışı, arzu edilen işgücü ihtiyacının dengesini bozmaktadır. Piyasa istekleri ile okulların ürettiği işgücü arasında dengesizlikler de problemlere neden olmaktadır. Geçmişten bu yana arzu edilen en önemli sonuçlardan biri, herkesin kendi istek ve yeteneklerine uygun ve topluma faydalı iş ve mesleklere yönlendirilmesi ve edinmesidir. Mesleki rehberlik de tam da bu isteği yerine getirme konusunda işlevseldir. Mesleklere ilişkin yetenek tespitleri, kullanılacak yöntem ve yollar hakkında bilgilerin verilmesi gibi işler söz konusudur. Bunların yanı sıra, eğitim kurumlarına işgücünü planlanma konularında dersler ile meslekler arasında bağların kurulması, mesleklerin etkin bir şekilde tanıtılması da mesleki eğitimin kapsamına girmektedir. Eğitimde fırsat eşitliğinin ve sosyal adaletin sağlanması yönünde, siyasal önlemlerin alınması hem eğitim hem de ekonomik gelişmeyi sağlayacaktır (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996: 78-80).

Ülke ekonomisi bakımından eğitim-öğretim uygulamaları üretim ve tüketim niteliği taşırlar. Bir anlamda eğitim üretimdir. Eğitim öğrencilere bilgiyi aktarma, onların yeteneklerini keşfetme, bilimsel araştırmalara yöneltme üretim yatmaktadır. Halkın ekonomik kalkınmaya etkisi, yarattığı iş alanlarının yönetimi, onların yetenekleri ve becerilerinin geliştirilmesi ancak yaygın eğitimle etkili hale getirilir. Dolayısıyla ekonomik refah ve eğitim düzeyi yüksek olan toplumlar; toplumsal değerlendirmeleri, gelişmeleri, toplumsal sorunları, kültürel ve ekonomik krizleri daha olgun karşılayacaktır. Aynı zamanda; eğitim hizmetleri için kullanılan eğitim yatırımları ve kaynaklar, eğitimin tüketim yönünü göstermektedir. Bir ülkenin eğitim için yapacağı harcamalar doğrudan doğruya ekonomik gücüne bağlıdır. Eğitim harcamaları; okul ve diğer eğitim kurumlarının yapımları için harcananlar, öğretmen ve öğrenci yetiştirilmesi için harcanan para, eğitim kurumlarının ve okulun araç, gereç, malzeme, donanım ve onarım gereksinimleri, personel giderleri, öğretmen maaşları için ayrılan para yatırım harcamalarıdır. Nüfus olgusundan kaynaklı olarak, tüm ülkeler özellikle; öğrenci, öğretmen, eğitim sektöründe çalışan memur ve hizmetliler, eğitim yatırımları ve personel giderlerinin artışı, dolayısıyla eğitim harcamalarını da öteki sektörlerdeki yatırım ve harcamalar gibi, arttırmak zorunda kalmıştır (Celkan, 1996: 101-102).

Eğitim ile ekonominin odak noktasında; işgücü kaynağının yetiştirilmesi, ekonomik kalkınma ve toplumun gelişim düzeyi bulunmaktadır. Bu alanda eğitim hizmeti, tüketim ve yatırım özelliği, finansmanı ve kalkınma gibi konular bulunmaktadır. Eğitim, toplumsal yaşam kalitesini artırırken, üretilen mal ve hizmetlerin de artışını sağlamaktadır. Eğitime yapılan yatırımlar onun tüketim boyutunu oluşturur. Ancak sürekli kullanılmakla tükenmez, hem insan hem de maddi olanakları uzun sürelidir. Sanayi ve teknoloji ile eğitim giderleri, manevi ve bilgisel doyum doğrultusunda gelişmektedir. Herhangi bir ülkede eğitime ayrılacak giderlerin miktarını belirleyen birçok değişken mevcuttur. Toplumun eğitime olan gereksinimi, ülkenin gereksinim duyduğu iş gücü ihtiyacı, öğrenim çağında bulunan gençlerin sayısı bu değişkenlerden bazıları sayılabilir (Tezcan, 1997: 79).

Eğitim genellikle ekonomik yapıyı şekillendirir. Eğitime de şekil veren bir takım etkenler vardır; eğitim için ayrılan süre, eğitimin yaygınlık derecesi, yayıldığı geniş halk kitleleri, eğitim-öğretimin niteliği ve türü, amaçları ve hedefleri, diğer toplumsal kurumların eğitim üstündeki etkileri gibi faktörler mevcuttur. Değer yargıları ise sürekli olarak değişim göstermektedir. Değer yargılarındaki kimi değişimler şunlardır: Kız ve erkek çocukların bir arada okula gönderilmesi, karma eğitime geçilmesi, kadın-erkek eşitliği, kadının iş hayatında

etkin olması, kadınlara siyasal haklarının verilmesi, bireylerin dogmatik düşüncelerden kurtulup rasyonel ve bilimsel zihniyete sahip olmalarıdır. Eğitimde cinsiyet ayrımının kalkması, okullaşma oranının artması, çocukların eğitim-öğretimin son kademesine kadar okutulması, hatta yüksek lisans, doktora, doktora ötesi gibi araştırmalara yöneltilmesi gibi tutumların gelişmesini sağlamıştır. Değer yargıları ve tutumlardaki bu değişimler bazı açılardan, ülkelerin toplumsal ve ekonomik yönden gelişmişlik veya az gelişmişlik durumlarıyla ilgilidir (Celkan, 1996: 124).

Toplumsal kurumlardan en önemlileri arasında sayılabilecek olan eğitim ve ekonomi kurumları arasındaki güçlü bağ onların birbirleriyle olan sıkı ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu karşılıklı ilişkinin temelinde, her toplumsal yapıda olduğu gibi eğitimdeki ekonomik ihtiyaçlar bulunmaktadır. Ekonomik alanda, toplumsal ihtiyaçları karşılayacak nitelikli ve verimli üretim yapmanın da koşulu, ekonomik alanda geçerli olabilecek uzman, usta ve üreticilerin yetiştirilmesine, sağlıklı bir tüketim mekanizması ile tüketicilerin bilinçlenmesine bağlıdır. Bu üretim etkinliklerine paralel olarak bilgi ve teknolojinin üretimi de ancak eğitim kaynaklı olmaktadır. Ekonomi ve eğitim alanlarında verimliliği artıracak ve ihtiyacı giderecek nitelikte akılcı ilke ve yöntemler kullanılmadığında, bu alanlardaki çalışmalarda belirleyici olarak ideolojik değerlendirmeler yapıldığında arzu edilen boyutta olumlu sonuçlar doğmayacaktır (Kemerlioğlu, Kızılçelik, Gündüz, 1996: 75).

Endüstri devrimiyle birlikte önü alınamayacak şekilde artan bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda eğitim öğretimin süresi uzamış, eğitim alanında okullaşma oranları ile yüksek öğretimden yararlananların sayısı artmış ve eğitim adeta kendi başına bir endüstri durumuna gelerek büyük gelişmeler kat etmiştir. Ancak bu gelişmeler ileri düzeydeki toplumlarda gerçekleşme şansı ve olanağı bulmuştur. Tüm toplumlarda ekonomik kalkınmayı ve toplumsal ilerlemeyi eğitimin sağlayabileceği görüşü gelişmektedir. İyi eğitim görmüş, uzman ve geleceğe ilişkin bilgi ve teknik temelli algıları olan bireyler, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi sağlamaktadırlar. Eğitimi tüm problemlere çözüm getiren, faktör olarak gören kimi düşünür ve siyasetçi devlet bütçesinin büyük çoğunluğunun eğitime ayrılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu hem akılcı hem de beklenen sonuçları doğurmaktan uzaktır. Üretim ve tüketim alanlarında etkinliğin artırılması yönündeki bilgi ve teknolojilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Okullar gelişmiş toplumlarda ekonomik istekler doğrultusunda, nitelikli kişilerden oluşan bir işgücünün yetiştirilmesine, ekonomideki verimliliği ve ulusal

geliri artırmaya yönelik görevler yerine getirmelidirler (Kemerlioğlu, Kızılcelik, Gündüz, 1996a: 76-77).

Eğitilmiş nitelikli bireylerin katma değer sağlayacağı görüşüne karşın, ölkemizdeki uygulamalar bu kabulü gerçekteleştirmede yetersizdir. İőverenler bu değerlendirme dışında üniversiteye, siyasal bakışa, akrabalığa, görünüm ve gösteriőe göre eleman seçmektedirler. Eğitime oldukça kaynak aktarıldığı halde ekonomik yansıması aynı paralellikte olmamaktadır. Eğitimde kalite, kimilerine göre okula giden çocukların akademik başarıları, eğitimin günlük yaşamsal problemlere getirdiği çözümler, düşünme, sorgulama becerileri paralelinde toplumsal kalkınma ile orantılıdır. Eğitim gıda, giyim, tüketim mallarına sahip olabilmek, çalışan nüfusun gelecekteki verimlilik düzeyini arttırmak açısından önemli bir yatırımdır. Ulusal üretimin niteliğinin arttırılması için de bilimsel araştırma boyutlarını geliştirmek, bilgi ve deneyimlerin genç kuşaklara nakli için uzman yetiştirmek ve potansiyel yetenekleri keőfedip yetiştirmek gerekmektedir (Tezcan, 1997: 82).

Az geliőtmiő ölkelerin eğitim-öğretim yaşamlarını belirleyen bazı sorunlar şunlardır: Kaliteli ve uzun soluklu eğitim öğretime ilgi azdır. Eğitim alanında yetiőtmiő uzman sayısı yetersizdir. Kırsal ve kentsel bölgeler arasında eğitim hizmetlerinde nicelik ve nitelik yönünden belirgin farklar mevcuttur. Toplumsal gereksinimlere, sosyal geliőtme ve ekonomik büyümece cevap verebilecek nitelikte öğretim programları söz konusu değildir. Toplumun yapısal nitelikleri ile derslerin içerikleri arasındaki uyum yeterli değildir. Eğitim faaliyet ve uygulamalarında geleneksel değerler ile modern değerlerin bir arada bulunması, eğitim hizmetlerindeki cinsiyet ayrımı, eğitim öğretimde milli dilin hakimiyetini yitirmesi, yabancı bir dilin ikinci öğretim dili olması gibi özellikler söz konusudur. Geri kalmıőlıđı gidermenin en kısa yolu ekonomik yapıyı iyileőtirmektir. Eğitim yoluyla alınacak şu tedbirleri yerine getirmek de iyileőtmeyi kolaylaőtıracaktır. Birey ve toplumdaki eğitime iliőtkin eksik ve olumsuz algı ve davranışları deđerőtirme, okul ile çevrenin bütünleőtmelerini sağlama, üretimi, temele alan bir eğitim anlayışına yönelme, seçkinci (elit) bir eğitimi önemseme, eğitimin özellikle teknik alanında yabancı eğitim sistem ve programlarından yararlanma, beyin göçünün önlenmesi kullanılacak tedbirler arasında sayılabilir (Celkan, 1996: 125).

1.6.1. Planlı Kalkınmada Politikalarında Eğitim

Planlı kalkınma döneminde, eğitim politikaları ve bunların ilkeleri ile eğitim yatırımlarının tespiti ve uygulamalarında ortaya çıkan bir takım problemler görülmektedir. Bunların belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz. Okulların yapımı ve araç gereçlerinin temin edilmesi, mantıklı bir şekilde dağıtılması özellikle mesleki ve teknik öğretim alanlarındaki yatırımlarına öncelik tanındığı bir gerçektir. Eğitimde mesleki ve teknik alana ağırlık verilmesi, sanayileşme ve kalkınma stratejileri, ekonomik ilişkiler ve toplumsal değişmelere uyum sağlama çabalarından kaynaklanmaktadır. Ancak söz konusu çabalar kültürün maddi öğelerini ön plana çıkarmakta, manevi kültür öğelerini zayıflatarak milli kültürün çözülmesine neden olabilmektedir. Yetenekli öğrencilerin belirlenmesi ve bunun devamı olan elit eğitim politikasını güçlü kılmak, eğitimde fırsat ve imkan eşitliği sağlanmak için eğitim yatırımlarının ülke genelindeki tüm öğretim alanlarına dengeli biçimde yayılması sağlanmalıdır (Celkan, 2000: 130).

Eğitim yatırımlarının artmasıyla okullaşma oranının yükseltileceği bir gerçektir. Eğitim ve sanayi alanında yapılan yatırımlar kritik bir denge arz eder. Çünkü eğitim yatırımlarına ağırlık verilmesi halinde sanayileşme hızının ve yatırımlarının yavaşlayacağı bilinen bir durumdur. Yalnız eğitime değil öteki sektörlerde yapılan yatırımlara ağırlık verilmesi durumunda da sanayileşme hızının yavaşlaması söz konusu olabilir. Ters durumda yatırımlarda sanayiye öncelik verilmesi öteki sektörlerdeki gelişmeyi yavaşlatacaktır. İstihdam olanaklarının artması ve rahat para kazanma yollarının oluşması en azından yüksek öğretimdeki okullaşma oranını azaltacak bu durumda yetenekli gençlerin gelişmesine ve bunlardan ülkenin entelektüel potansiyelini geliştirmede yararlanılması engelleyecektir. İşsizliğin önlenmesi adına, yatırımların çoğaltılmasıyla yaratılan istihdam alanları ilk bakışta en uygun çözüm olarak görülebilir. Ancak hızlı nüfus artışı yatırımların farklılaşmasını doğuracak hatta ülke çapında yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Ülkemizdeki nüfus artış hızı, eğitim için ayrılan yatırımlarının her zaman önünde gitmekte, yani eğitim yatırım miktarı ne kadar artarsa artsın gereksinimlerde, eğitim-öğretim için okullara başvuran öğrenci sayısı da her geçen gün arttığından, yinede yetersiz kalmaktadır. Örneğin; her yıl ilköğretim için bir milyonu aşkın çocuk okul kapılarına dayanmaktadır. Okulların fiziki kapasite artırımı için ne kadar para ayrılırsa ayrılısın, bu hızlı artış karşısında devletin olanakları gereksinimlere cevap verememektedir. Özel sektörün

desteğini almak, nüfus artış hızını kontrol etmek bu ihtiyacı az da olsa kontrol edecektir. Ya da sanayileşmenin olumsuz sonuçlarına karşın insan beden ve zihin gücünün bu alana kaydırılması gerekmektedir. Her ne kadar bu durum devlet için ferahlatıcı nitelikte olsa da eğitimde niteliğin kaybına neden olacaktır (Celkan, 2000: 131).

BÖLÜM 2

EĞİTİM SOSYOLOGLARININ

EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN BAZI KONULAR

HAKKINDAKİ ANALİZ VE ÖNERİLERİ

Eğitim sistemimiz açısından çözümlenmesi gereken çok önemli konular bulunmaktadır. Öğretmenlerden öğrenciye, okuldan dersliğe, amaçlardan davranışlara, araç gereçten müfredata, eğitim politikasından felsefesine birçok alanda problemlerimiz mevcuttur. Bununla da kalmayıp modern yaşamın değişime zorladığı bir sistem olarak eğitim, sürekli yenilenmek ve değişmek durumundadır. Neredeyse tüm göstergeler eğitim alanında daha çok mesai yapılmasını ortaya koymaktadır. Milli eğitim şuralarına, eğitim istatistiklerine ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın verilerine bakıldığında gerçeklik daha da netleşmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde, genel olarak ilk ve ortaöğretim sistemi, öğretmen yetiştirme sorunu, imkan ve fırsat eşitliği, gizli müfredat, beyin göçü, kitle iletişim araçları, bilgi toplumu gibi durum ve olguların analizi yapılmaya çalışılmaktadır. Eğitim sosyologlarımızın ilgili konulardaki görüşleri makale ve kitaplarından yapılan alıntılarla tespit edilmektedir.

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASINDA EĞİTİM SİSTEMİ

2.1.1. Siyasal ve Toplumsal Yapı ile Eğitim

Osmanlıda Medrese Sistemi ile Tanzimat Mektepleri Sistemi olmak üzere iki eğitim sistemi söz konusudur. Bu iki sistem, birbirinden farklı eğitim içeriği ve anlayışları ile farklı dünya görüşüne sahip insanlar yetiştiriyorlardı. Cumhuriyetle birlikte, bu ikili sistem yeni yasayla birleştirildi; çünkü ikili eğitim sistemi ülke için oldukça önemli problemler üretmekteydi. Yeni cumhuriyetin bağımsız yaşayabilmesi için toplumsal değişmeyi, hem kurumsal hem de halkın bilinçlendirilmesini boyutuyla gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bunu sağlayan en güçlü faktör ise kuşkusuz eğitim olacaktı. Eğitime bu süreçte sadece okullarla sınırlı olmayan, aynı zamanda kültürel ve politik bir işlev de yüklenmekteydi (Sağ, 1984: 19).

Türk eğitim sisteminin dayandığı kaynaklar, tarihsel açıdan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenileşme hareketlerine kolaylıkla dayandırılabilir. Bu dönemde Osmanlı toplumunun eğitimi amaç, değer, işleyiş ve yapıları birbirinden farklı eğitim kurumlarının meydana getirdiği iki sisteme sahipti. Kökleri geçmişe dayalı dinsel eğitim merkezli Medrese Sistemi ile Tanzimat Mektepleri Sistemi. Bir tarafta yabancı okullar, azınlık okulları, diğer tarafta tekkeler, zaviyeler ile sübyan mektepleri, rüştiye, idadi ve sultaniler bulunmaktaydı. Bu ikili sistem de farklı anlayışlarla birlikte farklı kurumlara bağlıydı. Kimi Evkaf Nezareti'ne, kimi medreseler Şeyhülislam idaresi olan Meşihat Makamı'na, kimi de bugünkü Milli Eğitim Bakanlığı'nın yerini tutan Maarif Nezareti'ne bağlı bulunuyordu. Bu anlamda etkin bir kontrolün, uyum ve organizasyonun da eksik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, okullarda okutulan ders ve programların farklılığı da derindi. Geleneksel okul işleyişini dinsel bakış oluştururken, yenilerinde ise daha çok bocalamaya, uzlaşmaya ve çatışmaya kadar değişen tutumlar bulunmaktaydı (Sağ, 1990: 29).

Yenileşme hareketleri iki farklı eğitim sisteminin bir takım unsurlarının cumhuriyete kadar sürdürülmesini sağlamıştır. En belirgin unsur, karma eğitim yerine kız ve erkek okullarının ayrı tutulmaları ve kızların toplumsal rollerinin ev hanımlığı ve annelik olduğunun kabullendirilmesidir. Yani cumhuriyet Türkiye'si toplumsal alanda ve eğitimde cinsiyet konusunda ayrılık bakışını devraldı. Osmanlı İmparatorluğu sona erdiğinde, eğitimin her kademesinde öğretmen, öğrenci ve okulu olan köy sayısı oldukça sınırlıydı. Anadolu'da yaşayan insanların % 90'ından fazlası okuma yazma bilmemekteydi. Bu koşullar doğal olarak geniş halk kitlelerine eğitim olanaklarının sağlanmadığını, kırsal bölgelerde ve kadınlar arasında bilgisizliğin olduğunu ifade etmektedir (Sağ, 1990: 30).

Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca, Ankara hükümeti ulusal güçler ile birlikte kurtuluşu hedeflediğinden eğitime yönelmesi oldukça zor olacaktı. Kurtuluşun bütün sıcaklığıyla varlığı, hedefin doğrultusunu belirlemekteydi. Eğitim ve kurumlarına mesai harcamak, elbette ki mümkün görünmemekteydi. Savaş yılları boyunca toplumun bütün alanlarında, İstanbul hükümetinin siyasal-kültürel kurumları ile Ankara hükümetinin siyasal-kültürel kurumları birbirlerine neredeyse karşıt yapılar olarak var olmuşlardır. Eğitim alanında, geçmiş tüm belge, işleyiş, düzen ve yapılanması İstanbul hükümetinin elindeydi.

Bu nedenle, Ankara hükümeti 02 Mayıs 1920’de Eğitim Bakanlığı’nı oluşturmasına rağmen, eğitim alanında yeni yapılanma için güçlükler söz konusuydu. Birçok yerde Kurtuluş Savaşı’nda gençlerin cephelerde savaşmasından dolayı öğrenci sayısı oldukça azalmıştı. Savaşın sebep olduğu birçok problem eğitim alanında da yaşanmaktaydı. Gerek ekonomik gerekse de diğer kaynaklar açısından büyük sorunlar yaşanmaktaydı. Gittikçe yoksullaşan halk, eğitime gerektiği oranda destek veremez olmuştu (Sağ, 1990: 12).

Kurtuluş Savaşı süresince, ulusal kurtuluşa katılmış önder yapılanmanın toplumsal kökenine bakıldığında, toplumu oluşturan tüm kesimlerin istisnasız katılımının varlığı görülmektedir. Eşraf ve ağalar, şeyhler, din adamları, aydınlar, esnaf, köylü ve halk toplumsal sınıf özelliklerini bir tarafa bırakarak, kurtuluş için mücadeleden kaçmamışlardır. Bu dönemde, endüstriyel yapılanma ve istihdam göz önüne alındığında bir burjuva sınıfının var olmadığı anlaşılmaktadır. Köylü ve çiftçiler Kurtuluş Savaşı’nın insan kaynağını oluşturmuşlardır. Savaşın önderliğini duruma paralel olarak asker-sivil bürokrasi, geleneksel orta sınıf gerçekleştirmiştir. Her ne kadar, Kurtuluş Savaşı sürdürülse de doğal olarak sivil-askeri bürokrasinin bulunması dönemin eğitim anlayışına ve uygulamalarına etki etmiştir (Sağ, 1990: 10).

Kurtuluş Savaşı sırasında eğitim alanında gerçekleştirilen en önemli olay “Türkiye Muallime ve Muallimler Birliği”nin kurulmasıyla beraber, 15 Temmuz 1921’de, Ankara’da Eğitim Kurultayı (Heyet-i İlmiye) kongresinin toplanmasıdır. Bu kongrede, halkın yaşamsal ihtiyaçlarını giderecek kuramsal bilgi, çiftçi ve işçi sınıfının dikkate alınması, Anadolu’nun sanat merkezi olması gerektiği yaklaşımı tartışılmıştır. Ayrıca ilköğretim ve ortaöğretim ile köy öğretmeni yetiştirmek gibi konular da tartışılmıştır. Bu bakış açısı, Kurtuluş Savaşı’nın önceliği nedeniyle sonuçlandırılmamıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde eğitim alanındaki önemli sorunlardan biri de yabancı ve azınlık okullarının verdiği eğitim ve ulusal kurtuluş mücadelesine karşı olumsuz tutumları hatta aleyhine ajanlık yapmalarıdır (Sağ, 1990: 13-14).

2.1.2. Düşünsel ve Kültürel Reformlar ile Eğitim

Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının ardından, arzu edilen toplum ve devlet modelini yaratma birçok alanda devrimsel yapı değişikliğini zorunlu kılmaktaydı. İlk devrimsel süreç, teokratik devletin cumhuriyete dönüştürülmesiydi. Bu temel değişimin

üstüne, diğer toplumsal alan ve kurumlardaki değişimler gerçekleştirilebilirdi. Birçok alanda gerçekleştirilen reformlar, her türlü emperyalizme karşı, ulusal değerlerin önderliğinde Batı uygarlığı düzeyine ulaşmayı amaçlamaktaydı. Atatürk devrimleri bu dönüşümleri gerçekleştirecek güç ve kararlılıktaydı. Bu devrimlerin en önemli özelliği, toplumsal unsurlardaki sınıfsal, ekonomik ve teknolojik güçlerin, siyasal yapıda gerçekleştirdikleri değişim değil, aksine siyasal ve düşünsel yapının (Atatürkçü düşünce ve devrimleri) toplumun kurumsal yapısında gerçekleştirdiği dönüşümdür (Sağ, 1990: 15).

Atatürk devrimlerinin gerisinde, uzun bir olgunlaşma dönemi vardır. Tanzimat ile II. Meşrutiyet arasındaki süreçte, düşünsel ön hazırlık çalışmaları bu olgunlaşma sürecinin en önemli deneyimleridir. Bu ön hazırlık sürecini canlı kılan ve sürdürenler, devletçi-seçkinci bir siyasal yapıyı oluşturmaktaydı. Bu düşünsel çabanın karşısında, gelenekçi yapılarıyla kimi zaman kısa da olsa iktidar olanağı bulmuşsa da, cumhuriyetin kuruluşunu gerçekleştiren anlayış ve siyasi kadro, kurumsal değişimi yerleştirerek sürekli bir kalkınma sağlamışlardır (Sağ, 1990: 16).

Cumhuriyetle birlikte, her alanda gerçekleştirilen yeniden yapılanmalarda olduğu gibi, eğitim reformunda da Osmanlı döneminde olgunlaşan kimi düşünsel oluşumlardan beslenildi. Ulusal bir eğitim sisteminin geliştirilmesinde ilk ve en önemli adım, Eğitim Birliği Yasası (Tevhid-i Tedrisat Kanunu)'nın 3 Mart 1924'te çıkarılmasıdır. Ardından okuryazarlığı yaygınlaştırmanın en etkin yolu olarak görülen Latin harflerinin kullanılması yasası (1 Kasım 1928), uluslararası rakam sisteminin kabulü (24 Mayıs 1923), liselerden Arapça, Farsça derslerinin kaldırılması (1 Eylül 1929) gibi köktenci reformlar, eğitim birliği ilkesini bütünleyen ve çağdaş Türk eğitim sisteminin temelini oluşturan gelişmelerdir. Eğitim ülkeyi yeni ve çağdaş bir ulusal yapıya ulaşmanın en etkin aracıydı. Bu nedenle uluslaşmanın köktenci bir yaklaşımla, çağdaş değerlerle bezenmiş eğitim sistemiyle oluşturulması gerekmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında seçkinci ve onu koruyan bir kadronun oluşturulması da gerekliydi (Sağ, 1990: 10).

2.1.3. Cumhuriyet Sonrası Ortaöğretim Kurumlarına Genel Bir Bakış

Anadolu'nun içinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında halka yayılmış bir eğitimden bahsedilmemektedir. Kurtuluş Savaşı'nın önceliği ve doğurduğu çabalar bu gibi faaliyetlerin ertelenmesine neden olmuştur. Bu süreçte halkın bilinçlenmesini sağlayacak,

çağdaş ve cumhuriyet değerlerinin önünü açacak nitelikte bir halk eğitimi gerçekleştirilmiştir. Halkı ulusal mücadeleye duyarlı kılan, davet eden, ulus bilincini artıracak halka açık konferanslar verilmiştir.

Ulus Okulları (Millet Mektepleri); halkın bilgisizliğini gidermek, azaltmak amacıyla Latin alfabesinin kabulünden sonra 28.11.1928'de faaliyete girmişlerdir. Bu eğitim kurumlarında hiç okur-yazar olmayanlar, biraz okur-yazar olan ve eski yazıyı bilenler için ayrı ayrı programlar oluşmaktaydı. Okuma-yazma eğitiminin yanında, halka gündelik yaşamda kullanacakları bilgiler de verilmekteydi. 1929 yılında öğretime başlayan ve etkisi 1932 den sonra azalan bu okullarda 15-45 arasında, okur-yazar olmayan, bütün nüfus için zorunlu kılınan bu kurslarda yaygın bir eğitim verilmekteydi (Sağ, 1990: 20).

Halk Evleri-Halk Odaları; Türk Ocakları'nın kapatılarak, onların yerine kurulan Halkevleri 19 Şubat 1932'de düşünsel boyutta merkezîyetçi ve devletçi bir ideolojiyi yaygınlaştırmak amacıyla kurulmuştur. Birbiri ardına gerçekleştirilen reformların, halka benimsetilmesinde ve ulus bilincinin aşılmasında, bu kuruluşlar temel bir araç olarak görülmüştür. Siyasal bir hedef yüklenmişken, kültürel ve sosyal alanda gerçekleştirdikleri daha ön plana çıkmıştır. Halk Evi çalışmaları, merkez ve merkez-dışı olmak üzere ikiye ayrılıyordu: Merkez çalışmaları; okuma, spor, tiyatro, sinema, geçeler gibi alanlardaki etkinlikleri kapsar. Merkez dışında ise köy gezileri, çeşitli kurumlarda yapılan eğitimsel etkinlikler, konferanslar, tarih yapıtlarının araştırılması gibi etkinlikler vardır. Halk Evleri halktan folklorik öğeleri alıyor, halka çağdaş kültürü veriyordu. Bir yerde halk Evi açılabilmesi için dokuz kol çalışmasının yapılması gerekiyordu. Dokuz kol çalışmasına olanakları elvermeyen kimi kasaba ve köylerde ise, en az üç kol çalışması yapılması koşuluyla Halk Odaları açılıyordu. Halk Evi çalışmasının bu dokuz kolu şunlardır: Dil ve yazım kolu, güzel sanatlar kolu, temsil kolu, spor kolu, toplumsal yardım kolu, halk derslikleri ve kurslar kolu, kitaplık ve yayın kolu, köycülük kolu ve tarih ve müze kolu. Ulus Okulları yanında bu okullarda çıkış belgesi edinen vatandaşların edindikleri bilgileri unutmamaları ve okuma alışkanlığı kazanmaları amacıyla açılan halk okuma odaları da mevcuttur (Sağ, 1990: 20-21).

1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Eğitim Birliği Yasası)'nın kabul edilmesinden günümüze lise müfredatları on bir defa değiştirilmiştir. Bu süreçte ortaöğretim kurumlarında genel olarak iki temel alanda eğitim yapılmaktaydı. Fen ve edebiyata, daha sonra kısa bir dönem uygulanan Latince adı altında bir dal da eklenmişti.

Liselerin öğretim süreleri zaman içinde dört ile üç yıl arasına değişikliklere tabi tutulmuş, programları ve ortak sınıflar farklı yıllara uygulanmıştı. Programların çoğu bir üst öğrenime yönelik öğrenci yetiştirme konusunda yoğunlaşmış, bunun üstüne de kimi zaman eleştiriler yapılmıştır. IV. Maarif Şurası'nda liselerin dört yıla çıkarılma önerileri, kişisel görüşler ifade ederken bilimsel temel ve destekten de yoksundur. Nedenler sıralandığında söz konusu durum daha iyi anlaşılabilir olacaktır (Sağ, 1986: 20).

Liselerin zayıf öğrenci yetiştirdikleri ve lise öğretiminden beklenen faydanın 11 yılda sağlanamayacağı, başka memleketlerde lise süresinin ilköğretim dahil 12 yıl olması, Öğrencilerin yetiştirilmesinde, özellikle ana diller ve yabancı diller bakımından zamanın, çok önemli bir faktör olarak kabul edilmesi, bugünkü liselerde normal süre içinde, öğrencilerin ancak % 35'inin başarı gösterdikleri, geri kalanın liseyi 4 yıldan daha uzun sürede bitirmesi, öğretim metodunda en önemli yeri alması gereken endüktif (tüme varım) yöntemin, serbest çalışma ve araştırma yönteminin üç yıl gibi kısa bir sürede sağlanmasına olanak olmadığı, bu kadar kısa bir zamanda öğrencilerin muhtevayı öğrenemedikleri, öğretimdeki karmaşıklığın, öğrencilerin sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilediği, liseyi bitirenlerin yüksek öğretime yorgun olarak gitmeleri, bu kadar kısa bir zamanda öğretmenlerin öğrencileri yeteri kadar tanımaya zaman bulamadıkları gibi nedenlerdir". Eğitim ve öğretimi iyi ve nitelikli düzeye ulaştırmanın nedeninin anlaşılmalı ve çözümü sadece eğitim süresinin uzatılmasına bağlamak gerçeklerle bağdaşmamıştır. Toplumsal değerlendirmenin ihtiyacı gözardı edildiği bu durumda öğretimin içeriğinin de tartışılmaması önemli bir eksiklik olmuştur (Sağ, 1986, 21).

1949 yılında yapılandırılan, 4 yıllık lise programı 1952-1953 öğretim yılında ancak uygulanmaya başlanmış ve 1955-1956 öğretim yılına kadar devam etmiştir. 1957-1958 yılında lise programları yeniden değiştirilmiştir. Önceki oranla edebiyat, felsefe, psikoloji, sanat tarihi, matematik derslerinin lise ikinci sınıftan itibaren, edebiyat ve fen kollarına göre az ya da çok yer verilmiş olmasıdır. İhtisaslaşma konusunda getirilen yenilik ise ortaöğretim okullarında ikinci sınıftan başlayarak bölümlerin oluşturulması olmuştur (Sağ, 1986: 22).

28 Eylül - 3 Ekim 1970 tarihinde VIII. Milli Eğitim Şurası'nda da vurgulandığı gibi uygulamada bulunan programlar, bireylerin yetenek ve becerilerini gözardı etmekte ve üniversitelerin önünde yığılmalara neden olmaktadır. Eğitimin, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana vurgulandığı gibi toplumun ve çağın gereksinimine uygun bir nitelik alması

gerektiği hala güncelliğini korumaktadır. Benzer bir şekilde bu sorunlar, 24 Haziran - 4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan IX. Milli Eğitim Şurasında da tartışılmıştır. Eğitim sistemimizin, özellikle ortaöğretim seviyesinde gençlerimizi hem kendi arzu ve yeteneğine göre hem de hayata, mesleğe ve iş yaşamına hazırlamalı, yöneltmeli düşüncesinde odaklanmıştır. Burada, ikinci devre ortaöğretim kurumlarında, yüksek öğretime, hem yüksek öğretime hem de mesleğe ve hayata ve iş alanlarına hazırlayan üç tür program uygulaması ve öğrencileri bu programlara yöneltmek amacıyla, birinci sınıfın bir yöneltme sınıfı olarak düzenlenmesi ilke olarak kabul edilmiştir (Sağ, 1986: 23).

2.1.4. Ortaöğretim Kurumlarındaki Bazı Temel Sorunlar

Modern toplumlarda eğitimi, öğrencilere bilgi aktarmak olarak sınırlamak doğru değildir. Öğrencilerin her alandaki gelişimlerini bir süreç olarak takip etmeli, değerlendirmeli, onları bütünüyle tanımalı, sorunlarını bilmeli ve gerekecek bütün çalışmaları yaparak yetiştirmek gerekir. Kalkınmanın, toplumsal gelişmenin kalifiye, alanında uzman, nitelikli iş gücüne bağlı olduğu kabul edilen gerçekler arasındadır. Ülkemiz için de söz konusu olan bu durum, eğitim kurumlarının önemli bir sorunu olarak değerlendirilmektedir. Nitelikli ve yetişmiş insan gücü ancak sağlıklı ve amaca dönük eğitim uygulamalarıyla gerçekleşecektir. Hepimizi, tüm toplumu ilgilendiren bu problem ebeveynlerin, sosyal bilimcilerin ve diğer bilim alanlarının yönelmeleri gereken önemli bir sorundur. Ortaöğretim süreci çeşitli değişkenler açısından oldukça hassas bir dönemdir. Özellikle gelişim süreçlerinin önemli bir dönüm noktası olan ergenlik ve gençlik problemleri hem öğrencilerin gelişim düzeylerini hem de eğitimlerini etkilemektedir. Bu nedenle öğrenci başarısızlığını önlemenin yolu, başarıyı etkileyen diğer tüm koşulların bilinmesi ve gerekli önlemlerin alınmasıyla olanaklı olacaktır (Sağ, 1984: 35).

Ülkemizde temel eğitimde yüksek eğitime kadar olan eğitim süreçleri için MEB ve DPT istatistik ve çalışmaları incelendiğinde şu bilgiler ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze doğru eğitimin her aşamasında yıllara bağlı olarak bir gelişme ve artış görülmektedir. Anne ve babaların eğitime ilişkin tutumu, bilinçlenmeleri, okul sayısındaki artışlar bu gelişmenin nedenlerinden sayılabilir. Bu gelişmelere rağmen yine de okullaşma oranında bir düşüşün olduğu da bir gerçektir. Yani ilkokuldan üniversiteye doğru gidildikçe bir önceki eğitim basamağına oranla bir azalmanın olduğu görülmektedir. Bu oran

ortalama olarak, ilköğretimde % 73, ortaöğretimin birinci devresinde % 22, ikinci devresinde % 10, yüksek öğretimde % 4,2'dir. Toplam 44 yıllık dönemde (1935-1980 yılları açısından) 7-12 yaş nüfusunun % 73 olan okullaşma oranı içinden sadece % 22'si ortaöğretim birinci aşamasına, % 10'u ortaöğretim ikinci aşamasına ve sadece % 4,2'si de yüksek öğretime geçebildiği istatistiki verilerde belirtilmektedir. 1927-1978 yılları esas alındığında kimi yıllardaki dalgalanmalar da bir kenara bırakıldığında genel eğitim veren ortaokul ve liselerde kız öğrencilerin okullaşma oranında bir artış olduğu söz konusudur (Sağ, 1984: 36-38).

Liselerimizde başarının düşmesinin ve üniversite kapılarına yığılmaların temel nedenlerinden biri de genel liselere aşırı talebin olmasıdır. Bu nedenlerden bazıları şunlardır: Günümüze değin üniversitelerin birçoğunun lise mezunu öğrencileri diğer lise dengi okul mezunlarından üstün tutulmaları, üniversite öğrenimine önem veren ana-baba ve öğrencilerin liseyi bu isteğin gerçekleşmesinde bir araç olarak değerlendirmeleri, mesleki ve teknik okulların masraflı olanakları gerektirdiğinden liselere göre yaygınlık kazanmamaları nedeniyle gerek kapasitelerin gerekse sayılarının sınırlı oluşu, mesleki ve teknik okul mezunlarına sağlanan olanakların cazip olmayışı, geleneksel değer yargılarının mesleki ve teknik okullar aleyhine gelişmiş olması yani eğitilmiş olmayı el ve beden işlerinden kurtulma anlamında değerlendiren geleneksel kanının varlığı gibi faktörleri sayabiliriz (Sağ, 1984: 41).

Ülkemizde özellikle 1950'li yılların ardından, ortaöğretim düzeyinde bulunan öğrenci sayısında önemli artışlar oluşarak 1960'lı yıllarda mevcut imkânların üstünde bir düzeye artmıştır. Bu duruma bir de hızlı nüfus artışı eklenince, sorunun derecesi yükselmiştir. Ortaöğretim kurumlarımız söz konusu talebi "geçici önlemler" adı altında geçici tedbirlerle, kaliteyi ve başarıyı gözardı edip, üçlü hatta dörtlü öğretim yaparak karşılamaya gitmişlerdir. Doğal olarak bu durum eğitim kalitemizi düşürerek sorunlarımızın büyümesine neden olmuştur (Sağ, 1984: 41).

Öğretmen yetersizliği ve kalitesi açısından bakıldığında ülkemizin en büyük sermayesi olan gençlerimizin sağlıklı ve nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi, nitelikli öğretim kurumlarımızın varlığına ve eğitim kadromuzun uzman, alanında yeterli bilgi ve donanıma sahip, görev bilinci yüksek gibi niteliklere sahip olmalarına bağlıdır. Ancak tüm eğitim kurumlarımızda, sayı ve kalite açısından öğretmen yetersizliğinin olduğu bir gerçektir (Sağ, 1984: 42).

Öğretmen sayısının yetersiz olduğu durumlarda bu eksikliği kapatmak amacıyla çeşitli kaynaklardan faydalanma seçeneği değerlendirilmiş ve belli bir düzeyde eğitim almış kişilerin öğretmen olarak atanmasıyla, öğretmenlik mesleği herkesin yapabileceği fikrini doğurarak bu alanda yeterliliği olmayan kişiler öğretmen olmuş, bu duruma paralel olarak da kalite gittikçe düşmüştür. Özellikle resmi ortaöğretim kurumlarındaki başarısız uygulamalar, özel liselerde gerçekleştirilmeyince ikisi arasındaki kalite farkı giderek artmış ve bir fırsat eşitsizliği olgusunu doğurmuştur. İstatistikî veriler göz önüne alındığında, öğrenci- öğretmen oranındaki durumun gittikçe arzu edilenin dışına çıktığı anlaşılmaktadır. 1956-57 öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 17,9 iken, bu rakam 1973-74 öğretim yılında yaklaşık iki katına yükselmiştir. Üniversitelerarası giriş sınavlarına katılma ve yerleştirme açısından özel ve resmi liselerde okuyanlar açısından herhangi bir farklı değerlendirme olmamasına rağmen eğitim öğretim koşulları açısından eşit fırsatlar sunulmadığı verilerle de desteklenmektedir. En azından öğretmen başına düşen öğrenci sayısı açısından değerlendirme oldukça bilimsel boyuttadır (Sağ, 1984: 43).

Liselerde görev yapan öğretmenler çok farklı kurumlardan ve kaynaktan gelmektedirler. Uzun yıllar Yüksek Öğretmen Okulları ve farklı fakültelerin öğretmenlik sertifikası düzenleyen bölümleri ortaöğretim kurumlarının öğretmen kaynağını oluşturmuştur. Eğitim Enstitüleri her ne kadar ortaokul öğretmenleri yetiştirse de buralardan mezun olanlar liselerde görev yapmışlardır. Bu noktada şunu belirtmek yerinde olacaktır. Cumhuriyet döneminin Türk eğitim alanına getirdiği en önemli kazanımlardan biri kuşkusuz öğretmenliğin bir meslek haline getirilmesidir. 13 Mart 1924 tarihli Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu'nun 1. maddesi açıkça belirtse de, öğretmenliğin kolay ulaşılabilir bir meslek olduğu algısı varlığını artırarak sürdürmüştür. Bu değerlendirişin gerisinde öğretmen okullarının ve fakültelerin vaktiyle ülke için gerekli olan öğretmen ihtiyacını karşılayamaması, nitelikli öğretmenler yetiştirmemeleri ve hükümetlerin politik bakışları yatmaktadır. Her ne kadar öğretmenlik bir meslek haline getirilse de öğretmen yetiştirme sürecinde niteliksel ve niceliksel sorunlar gerektiği kadarıyla çözülmemiş, öğretmen yetiştiren kurumların programlarındaki farklılıklar, programların içeriklerinin düzeni ve ağırlığı, ders çeşitleri, öğretim süreçleri, değerlendirme sistemleri, öğretim süreleri vb. yönünden farklılıklar giderilememiştir. Anılan problemler günümüzde hala bütünüyle giderilmiş değildir (Sağ, 1984: 46).

Ülkemizdeki eğitim öğretim sorunları yalnızca öğretmen eksikliği okullaşma oranı ya da okuma yazma oranı değildir. Kaliteli eğitim sunmanın en önemli gereği eğitim

sürecinde kullanılan eğitim öğretim araç ve gereçleridir. Bu konularda, okullarımız oldukça şanssız bir durumda bulunmuşlardır. Özellikle görsel malzemenin zorunlu olduğu kimi derslerde, fizik, kimya, dil ve biyoloji alanlarında laboratuvarlardan ve malzemelerinden yoksun olma, bunların yerine, kuru teorik ve ansiklopedik bilgilerin aktarılması kaliteli eğitim için sorunlar yaratmıştır (Sağ,1984: 49).

Son yüzyılda gerçekleştirilen gelişmeler kütüphaneleri eğitim öğretim süreçlerinde oldukça etkin hale getirmiştir. Klasik öğrenme ve öğretme ilişkileri yerine, kütüphane kaynaklarıyla öğrenciler bireysel gelişimleri için özel araştırmalarda bulunabilmekte, salt dinleyici olmaktan uzaklaştırıp, araştırmacı ruhu geliştirmektedir. Kütüphanesiz okullar, neredeyse değerlendirme dışında tutulmaktadır. Günümüz eğitimi için artık kütüphaneler vazgeçilmezdir; çünkü günümüz eğitiminde bireyler ve onların ilgi ve ihtiyaçları, zeka başarı, fiziksel ve ruhsal bakımlardan merkeze alınmaktadır. Eğitim sürecinde etkin olacak artık öğrenen kişidir (Sağ, 1984: 49).

Okul kütüphanelerimizin öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçlarına karşılık verdiği, işlerliğinin sağlandığı, deneyimli personeller tarafından yönetildikleri söylenemez. Okul kütüphanelerinin sayısı, koleksiyonların genişliği, bu kütüphanelerin işleyişi ile ilgili gözlemler bu alanda pek çok eksikliğin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca mevcut kütüphanelerdeki kaynaklardan öğrencilerin yararlanma sıklıkları ve kitap alış verişlerinde sorunların bulunduğu da bir gerçektir (Sağ, 1984: 50).

2.1.5. Eğitim Sistemi İçinde Özel Okullar

Demokratik toplumlarda her türden eğitime olanak bulunmaktadır. Demokratik toplumlar, çoğulcu toplum niteliğine sahip olduğundan, eğitim alanında da çeşitlilik söz konusudur. Toplumun çağdaştırılmasında demokratikleştirilmesinde, kamu kurumlarının devletin sorumluluğu ve yönetimiyle eğitim bir araç olarak kullanılmaktadır. Günümüzde birçok alanda olduğu gibi, özel girişimler ve yapılanmalar bulunmaktadır. Hatta bu girişimler toplum için zorunlu olmaktadır. Çünkü özel okullar, devlet okullarına oranla daha kaliteli eğitim sunma olanağına sahiptirler. Bu nitelikte eğitim veren kurumlar arasında; örgün kurumlar, kurslar, dershaneler bulunmaktadır. Türkiye’de; eğitim için talepte bulunan çağ nüfusunun fazlalığı, sınıf mevcutlarının çokluğu, devletin mali kaynaklarının yetersizliği,

yeterince okul açılmaması gibi temel nedenlerden dolayı özel okullara ihtiyaç duyulmuştur (Tezcan, 1993: 32).

Özel Okullar, devlet okullarında bulunan nitelikli öğretmenleri almak yerine, öğretmen yetiştiren kurumlardan burslar aracılığıyla öğretmen sağlamalıdır. Sadece büyük kentlerde, metropollerde değil, diğer yerleşim alanlarında da açılmaları gerekmektedir. Klasik lise öğretimi yanında, pratik iş yaşamının özel ihtiyaçlarını, mesleki teknik eğitim ile de sağlamalıdır. Öğrencilerden talep edilen ücretler uygun bir düzeyde olmalıdır. Gereksinimlerini ve sürekliliklerini sağlamak için nitelikli bir denetim mekanizmasına tabi tutulmalıdırlar (Tezcan, 1993: 33).

2.1.6. Özgün Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri

Köy Enstitülerinin, eğitim öğretim alanında gösterdikleri başarılar, herkesin kabul ettiği gerçekler arasındadır. Her ne kadar kısa bir süre faal bir eğitim öğretim süreci yaşasalar da, siyasal boyut açısından tartışılabilirler de, kendinden önceki ve sonraki dönemlerde eğitim koşulları, nitelik ve nicelik açısından değerlendirildiğinde aradaki olumlu yöndeki farkın nedeni oldukları hemen anlaşılacaktır. Toplumsal alanda, özellikle köylerin, köylülerin aydınlanmaları konusunda, rehber olma özellikleri dikkate değerdir. 1935’li yıllarda, Türkiye nüfusu dikkate alındığında okur-yazar oranı, köy ve kentler dikkate alındığında oldukça düşündürücüdür. Bu problemlere paralel olarak, kullanılacak en önemli unsur, eğitim öğretim alanında bulunan öğretmenlerdir. Dahası, köylerde öğretmen olacak kişilerin bulunmayışıdır. Köylere, ihtiyaç duydukları nitelikte ve sayıda öğretmen bulma, onları nitelikli halde yetiştirme büyük bir problemdir. Köy enstitülerinin kuruluşlarının temelinde de bu sorun bulunmaktadır. Bu esas işlevler yanında, ekonomik ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlama, köylülere her türlü çalışmada önder olma gibi işlevlerde söz konusudur. Yani, çocukların eğitilmesi değil köylülerin de yetiştirilmeleri hedeflenmiştir (Sağ, 1994: 3-4).

Klasik bir eğitim anlayışının dışında, Köy Enstitüleri’nden mezun öğretmenler oldukça önemli görevler yüklenmiştir. Eğitim alanlarının oluşturulması, köydeki tarım ve hayvancılığa ilişkin örnek uygulamalarda liderlik edilmesi, eğitim ortamlarının, okul binasının, işliklerin yapılması, düzenlenmesi ve kullanılabilirliklerinin artırılması, öğrencilerle ilgili olarak sağlık alanına değin tüm olası önlemlerin alınması bu görevler arasında sayılabilir. Köylerde görevlendirilen eğitimci ve öğretmenler, yirmi yıllık bir mecburi

hizmetle yükümlüydüler. Kendilerinin yetiştirilmesi süreci, geleneksel okul ve eğitim anlayışı dışında, gerek konu gerekse de yöntem açısından farklılık taşımaktaydı. Bu farklılıkların temelinde ise, Köy Enstitüleri kuruluş esas ve ilkeleri söz konusuydu. Baltacıoğlu ve Gökalp'ın da bakış açılarını doğrular nitelikte, okulun yapı ve işleyişini toplumun içinde bulunduğu şartları, istek, beklenti ve gereksinimleri belirler, yani toplum okulu yaratır ilkesiydi. Bu belirleme, Köy Enstitülerinin kuruluşunda açık bir şekilde algılanabilmektedir. Nüfusun büyük bir bölümünün o tarihlerde köylerde bulunması, sanayileşme oranının düşük olması, köy temelli bir toplumsal kalkınmanın gerekliliğini zorlamaktaydı. Bu nedenle, enstitülerin kuruluşu toplumsal, ekonomik ve kültürel beklentilerle yakından ilgiliydi. Bunların yanı sıra, Köy Enstitüleri kuruluşları ve yapıları ulusal nitelik taşımaktaydı. Toplumsal kalkınma yanında, öz değerlerin güçlendirilip, yaygınlaştırılması, birlik ve bütünlüğü sağlama, çocuklara milli kültürün aktarılması açısından bu nitelikler vazgeçilmez unsurlardır. Köye, topluma gerekli meslek ustalarını ve öğretmenleri yetiştirme koşuluyla açılan Köy Enstitüleri, toplumdaki eksikliklerden sorunlardan kaynaklanmıştır. Bu uygulamalar ile toplum kendi elbisesini kendi ölçüsüne göre yapmıştır, denilebilir (Sağ, 1994: 6-8).

Eğitim açısından Köy Enstitüleri'nin sahip oldukları bir diğer önemli ilke de “yaparak yaşayarak öğrenme” ilkesidir. Bilgi, kuru bir teoriden öte, sınıflarda öğrencilere aktarılan değil, yaşamsal hayatın içinde tarlada, bahçede ve barınaklarda ihtiyaç duyulmaktaydı. Gerek öğretmenlerin eğitim sürecinde, gerekse de köy halkına yönelik eğitimde, bu ilke hep ön plandadır. Eğitimci köyde, arazide, tarlada köylüye örnek olmakta, işliklerde öğrencilerin mesleki becerileri geliştirilmekte, sınıflarda ve okuma salonlarında kültür ve onun milli unsurlarını katmaktaydılar (Sağ, 1994: 9).

Köy Enstitüleri, günümüzde de çeşitli uygulamalarla gerçekleştirilmeye çalışılan okula eğitime ve diğer süreçlere, öğrencilerin katılımlarının sağlanması ilkesini kendi çalışmalarında gerçekleştiriyordu. Öğrencilerin, okul yönetimine katılmaları kararların alınmasına etki etmeleri, uygulamaları, eleştirmeleri, tartışmaları, demokratik katılım ve gelişim için olması gereken çalışmalardır (Sağ, 1994: 14).

Köy Enstitüleri'nde uygulanan eğitim öğretim programı da, onun birtakım ihtiyaçları gidermesine yönelikti. Ders programlarında iş ve ders birlikte değerlendirilirdi. Çalışma zamanının yarısı kültür derslerine diğer yarısı da, eşit biçimde olmak üzere tarım ve teknik ile ilgili dersler için kullanılmaktaydı. Çalışma planları, çevreden kopuk statik planlar

değil aksine çevresel koşulların önemle dikkate alındığı bölgesel, coğrafi vb. koşullar göz önüne alınarak oluşturulmaktaydı. Sosyal, kültürel, sanatsal çalışmalarda eğitimde önemli yer tutmaktaydı. Serbest okuma saatleri, okumanın boş bir zaman uğraşı olmadığını etkinlikleriyle eleştirmekteydi. Okumalar, tartışma ve eleştirilerle sonuçlanırken öğrencilerin bu alandaki kazanımları desteklenmekteydi. Müzik aleti kullanmak, sporla ilgilenmek ve halk yaşamını, onun folklorik yapısını tanıma ve sürdürmek eğitim süreçlerinde önemli yer tutmaktaydı (Sağ, 1994: 16).

Köy Enstitüleri, Atatürk'ün amaçladığı boyutta çağdaş ve modern bir toplum yaratma ve toplumsal kalkınma, gelişme hedefinde eğitimin gerekliliği üstüne kurulmuş eğitim kurumlarıydı. Köy Enstitüleri'nin kısa bir süre varlıklarını sürdürmeleri, kimi alanlarda arzu ettikleri alan ve yapıyı bulamamaları gibi birçok nedenden dolayı, kendilerinden beklenen sonuçları vermediği düşünülebilir. Tüm bunların yanında Köy Enstitüleri, cumhuriyet tarihinde kuruluş nedenleri, yerleri, programları, yöntemleri, amaçları açısından geleneksel eğitim anlayışlarının dışında, sorunları giderme yönünde, toplumsal ihtiyaçları karşılama, yaparak yaşatarak öğrenme, teorik ile pratik bilginin iç içeliği, üretici eğitim, bilimsel ve laik nitelikler açısından birer çağdaş eğitim kurumlarıydı (Sağ, 1994: 20).

2.2. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE VE DEMOKRASİ

2.2.1. Atatürkçü Eğitim Anlayışı ve Temel İlkeleri

Atatürk'ün temel amacı; Türk toplumunu, yeni değerler ve kurumlar oluşturarak çağdaşlaşmaya yöneltme ve devamında da bu uygarlık düzeyine ulaştırmaktı. Bunun için akılcı davranmak gerekmektedir. Daha önce gerçekleştirilen yenileşme ve değişme hareketlerinde maddi değişim söz konusu iken Atatürk, değişmeyi devrimsel bir yapıyla toplumun tüm alanında maddi ve manevi unsurlarının tümünde gerçekleştirmek istemekteydi. Toplumdaki yapıyı parçalanmış bir şekilde kültür ve uygarlık olarak değerlendirmek söz konusu değildi (Tezcan, 2000: 13).

Atatürk, çağdaşlaşma sürecinde kültür ve değerlerin taklit edilmesine karşıdır. Toplumda çeşitli gereksinimleri karşılayan aile, din, ekonomi, siyaset ve eğitim gibi temel kurumlar üstünde ayrı ayrı değerlendirmeler yapmış ve köklü değişikliklerde bulunmuştur. Bu nitelikte algılayışlar Atatürk'ün toplumsal bakışının gücünü ifade etmektedir. Çağdaş ve

demokratik bir toplum yaratmanın ön koşulu böyle bir toplumcu ve bilimsel bakışa sahip olmaktır. Tüm değişim sürecinde göz ardı edilmeyen temel ilkelere biri evrensel kültür ve değerlerden vazgeçmemektir. Bu durum, Atatürk'ün bir hümanist ve insanlık idealini oldukça önemseyen kişi olmasında saklıydı. Böylelikle Atatürk, sömürülen ve ezilen uluslar için, çağdaşlaşma ve ulusal egemenlik açısından bir model olmuştur (Tezcan, 2000: 15).

Atatürk'e göre eğitimimiz; amaçlara hizmet eden, çağdaş ve işlevsel, bilim ve teknolojinin ışığında gelişen, laikliği temel alan, milli birlik ve bütünlüğü önemseyen nitelikte olmalıdır. Eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar toplum için oldukça önemli görevler yerine getirmiştir. Bu reformlar, cumhuriyet sonrasında da etkinliğini güçlü bir şekilde devam ettirmiştir. Eğitim ile bireylerde demokratik kişilik oluşturma konusunda arzu edilen başarı sağlanamamıştır. Demokrasi bir alışkanlık düzeyine kavuşturulamadı, bir davranış biçimi, yaşam biçimi olarak erken yaşlarda çocuklara istenilen boyutta kazandırılmadı. Milli eğitimin temel amaçları arasında bulunan demokratik değerler, tutum ve beceriler istenilen nitelikte kazandırılmamış ve okullarımızda bu yönde eğitime yeterince önem verilememiştir. Halbuki gelişmiş ülkelerde tüm sınıflarda öğrenciler demokrasiyi bir zorunlu ders olarak görmektedirler. Ülkemizde ise ancak sekizinci sınıfta “vatandaşlık bilgileri” dersi dışında bağımsız bir ders mevcut değildir. Böylece öğrencilerimizde demokratik bir bilincin oluşması zorlaşmaktadır (Tezcan, 2000: 17).

Atatürk için eğitim; bağımsız bir devlet yaratacak, cumhuriyetin yeni önderlerini ve koruyucularının yetiştirecek, modern bir toplum yaratacak bir kurumdur. Halkı eğitmek, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, ülkenin gereksinim duyduğu hizmet üretmek, onun diğer önemli işleri arasında sayılmaktadır. Atatürk ve arkadaşları, yeni Türkiye Cumhuriyeti için iki önemli unsurun etkisinin farkındaydılar. İlki, Osmanlı'dan devralınan Türk milletinin gerilemesinde de en önemli etken olan geleneksel eğitim sistemi ve unsurlarının ortadan kaldırılması, ikincisi; köylüsü, aydını, cahili, kadını ve erkeğiyle bağımsız bir devlet olabilmek için köklü bir toplumsal değişimin gerçekleştirilmesiydi. Milli benlik duygusunun zayıflamasına neden olan geleneksel eğitim, milli dil, milli tarih, milli sanat, yani milli kültürün gelişmesine uygun ulusal nitelikli değildir. Bilimsel nitelikli olmayan, çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyen, yaratıcı, üretken nesillerin yetiştirilmesine engel özelliktedir. Çünkü nitelikli bir toplumsal değişim Türk ulusunu ulus haline getiren dil, din, gelenek ve tarihinden uzaklaştırmadan çağdaş uygarlığa uyumlu ve onun içinde yaratıcı güç haline getirecektir. Atatürk, ulusal eğitime büyük önem vermekteydi. Çünkü bahsedilen toplumsal kalkınma ve gelişme, ancak akıl ve bilimin

önderliğinde olan bir eğitim ile olanaklıydı. Bu anlamda kız-erkek, köylü-kentli bütün Türk çocuklarının, tüm halkın eğitime tabi tutulmaları, çağdaş eğitim teknolojisinin sağladığı bütün olanaklardan yararlanarak, büyük bir hızla, verimli şekilde eğitilmeleri, aydınlatılmaları gerekmektedir. Yeni kuşaklara bunları sağlamak, yeni toplum düzeninin bilgi, beceri, tutum ve davranışlarıyla donatmak bir kuru bakış değil; aksine tarihsel bir deneyim ve çaba üstüne kuruluydu (Sağ, 1985: 30-32).

Atatürkçü eğitim sisteminin temelinde ulusallık ilkesi bulunmaktadır. Bu ilkenin varlığı, Türk devletinin temelinde aldığı tam bağımsızlık ve milli egemenlik, devlet yaşamı, fikir hayatı ve ekonomik hayat ile bütün kurumsal yapılanmaların temelinde bulunacak olan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik ilkelerinin içselleştirilmesi anlamına gelmektedir. Atatürk'ün de her fırsatta belirttiği gibi, her alanda olduğu gibi eğitimde de bu ilkedan vazgeçmek söz konusu değildir. Milli Eğitim sistemi, milli nitelik ve çağdaş değerlerle birlikte kurulacaktır. Temmuz 1921'de "Maarif Kongresi"ni açış konuşmasında eğitim alanında gerçekleştirilecek her türlü yeniliğin, reformun temelini "bize görelilik" ilkesi üstüne kurulmasını ve başka ulusların eğitim yapılarının aynen aktarılmamasını belirtmiştir. Ulusallık ilkesinin eğitim alanındaki yansımaları, toplumsal bütünleşme sürecinde kültürel amaçlara dönük olmasını, ulusal bilinç düzeyinin yükseltilmesi ile ulusal bağımsızlığı ve gururu doğuracaktır. Ulusal birlik ve bütünlük, tüm toplumun temel arzu ve değerini yansıtacaktır. Bu değerlendirme dünyadan bir kopuşu değil; aksine onunla bir arada olmayı ama bağımsız olarak olmayı anlatmaktadır. Kalkınmayı temele almış, gelişmiş ve yükselmiş bir ulus olarak yaşamayı sağlayacak bir eğitim sisteminin varlığı gereklidir (Sağ, 1985: 32).

Bu ilke ile toplumsal alanda güçlü bir bütünlük gerçekleşmiştir. Kültürel ve eğitsel boyutu da içine alan bu bütünleşme, özellikle eğitim olgusu ve sisteminin ulusal bir öz ve nitelik kazanmasını gerektirmekteydi. Ulusal bilinçlenmenin en önemli aracı, kuşkusuz bu süreçte eğitim olacaktı. Okulları, öğretmenleri, program ve yapılarıyla eğitim sistemi ulusal, laik ve demokratik bir öz gerçekleştirecekti (Tezcan, 2000: 19).

Atatürk'ün bütün konuşmalarının ve çalışmalarının temelinde bilimsellik ilkesi insanı, aklı, gelişmeyi, bilim ve teknolojiyi, her zaman ve her statüde bu özellikleri görmek mümkündür. İlim ve fennin, Türk milletinin her alanında yol gösterici olacağını, sanatından edebiyatına nitelik ve güzellik katacağını açıkça ifade etmiştir. Yüksek uygarlık düzeyine ulaşmak için bilim ve tekniğin öneminin tüm ulus tarafından algılanması gerekmektedir.

Atatürk, Türkiye'nin bilim ve teknoloji alanında çağdaş ülkeler düzeyine erişebilmesinin yolunu, eğitimimizin bilimsellik ilkesine göre yapılandırılmasına bağlanmaktadır. Ancak tüm bu uyarılara rağmen, bilimsellik ilkesi eğitimimizde en az uygulanan ilke olmuştur. Eğitim programlarımızda fen bilimleri ile matematiğin diğer derslere oranı giderek düşmüş, bununla beraber oluşturulan plan ve programlarda bilimsel çalışmalardan yeteri kadar yararlanılmamıştır (Sağ, 1985: 33).

Atatürk, eğitim sistemimizin laik bir anlayış temeline oturtulmasının gerekliliği üstünde önemle durmuştur. Batılılaşmanın ilk koşulu, ona uygun bir eğitim sisteminin oluşturulmasına bağlıdır. Eğitim alanındaki laikleşmenin, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin yayılmasına ve korunmasına etkisi fazla olmuştur. Zaten Atatürkçü anlayışta, laiklik ilkesi gerçekleştirilmeden çağdaşlaşma yolunda ilerleme olamazdı. Dinsel bir boyuta sahip olan eğitim sistemi ve içeriği bu ilkeyle birlikte ulusal bir nitelik de kazanmıştır. Bu ilke ile eğitimde devletin denetimini güçlendirmiş, amaç ve içeriği yaşanan koşullara uygun, pratik ihtiyaçların giderilmesine yönelmeyi sağlamıştır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen "Eğitim Birliği Yasası (Tevhid-i Tedrisat)" ile eğitim alanındaki birbirine zıt nesillerin yetiştirilmesine neden olan ikilik kaldırılmış, böylece demokratik ve laik bir eğitim sistemine geçilmiştir. Bu yasanın kabul edilişiyle ülkedeki bütün bilim ve eğitim kurumları, özel vakıflar tarafından yönetilen bütün okullar, Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve birer dini eğitim kurumu olan medreseler kaldırılmıştır (Sağ, 1985: 34).

Laiklik, eğitim sisteminin tüm amaç, işleyiş ve süreçlerinde belirleyici olmuştur. Eğitim sistemi çağdaşlaşmayı sağlamak için kullanılacak kurum olduğundan, eğitimin laikleşmesi vazgeçilmez olmuştur. Laiklik eğitim ile sınırlanmamış; politik, toplumsal, kültürel alanlarda da ortak ve belirleyici bir ilke olmuştur. Eğitim alanında laiklik; eğitimin dinsel otoritelerden arındırılması, devletin denetimine geçmesi, dünyevi gerçeklere göre düzenlenmesi anlamına gelmekteydi (Tezcan, 2000: 20).

Cumhuriyet öncesinde kadın ekonomik ve sosyal alanın dışında, eşit haklardan yoksun bırakılmıştır. Atatürk kadın ve erkek ayrımına karşı çıkarak ikisi arasındaki eşitlikten yana olmuştur. Toplumsal yaşamda, ödev ve haklarda olduğu gibi eğitimde de cinsiyet temelli bir ayrım söz konusu olmamalıdır. Bu aynı zamanda, sağlıklı aile ve toplumun da temelini oluşturmaktadır. Bir ulusun yüceliği ancak kadınlarının yüce oluşlarıyla orantılıdır. Atatürk'ün karma eğitim ilkesine karşı çıkanlar olsa da, eğitim sistemimizde bu ilkenin gelişimine engel olunamamıştır (Sağ, 1985: 35).

Atatürk, çağdaş ulusal eğitimimizin toplumsal ihtiyaçların karşılanması yönünde programlanmasını ve kişiye yaşamında kullanabileceği bilgileri kazandırmanın gereği üzerinde önemle durmaktadır. Uygulamalı Eğitim İlkesi, nitelikli bir eğitim ile verimli, üretken insanı yetiştirmektedir. Toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi gerekmektedir. Bilgi, insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı, ya da bir uygarlık zevkinden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlamak için kullanılmalıdır. İlk ve orta dereceli okullarda, öğretimin işe dayanması, çocukları toplumsal ve ekonomik alanlarda etkili ve verimli kılabilmek için de gerekli olan ön bilgileri iş üstünde öğretmek yönteminin kullanılması gerekmektedir. Böylece ekonomik kalkınmanın yanında insan ve bilgi gücü doğmaktadır (Sağ, 1985: 36).

Halkçılık ilkesi ile alt toplumsal, sosyo-ekonomik kesimlerin eğitime önem verilerek, eğitimde fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Seçkin, elit bir eğitim anlayışı yerine halk ve kitle eğitimine yönelme gerçekleşmiştir. Yine yaygın halk eğitimleri ve kadın eğitimi bu ilkenin önemli yansımalarıdır. Eğitim toplumda devrimlerin kabul edilmesinde, yaygınlaşmasında ve korunmasında önemli işlevler üstlenmiş durumdaydı. Eğitim kurumlarından, okullardan ve öğretmenlerden bu işleyle konusunda içtenlik ve adanmışlık istenmekteydi (Tezcan, 2000: 19).

Atatürk'e göre geleneksel eğitim sistemi ülkenin gelişimi için yetersizdir. Bu konudaki eleştirileri şu şekilde özetlenebilir: Toplumda bulunan bilgisizlik ve cahillik büyük boyuttadır. Bu eğitim sistemi bunu giderecek düzeyde değildir. Ezberciliğe dayalı, yaticılıktan uzak oluşu, kullandığı yöntem ve teknikleri yetersizdir. Ulusal nitelikten yoksundur. Ulusal bir kültürün oluşumuna uygun nitelikte değildir. İstikrarlı bir eğitim politikası mevcut değildir. Bu konuda yetki sahipleri sürekli müdahalelerde bulunmaktadır. Hayatı öğrenemeyen, gereksiz ve yüzeysel bilgi sahibi insanlar yetiştirmektedir. Bu sistemde insanlar üretken, yenilikçi yerine; tüketici ve geleneksel olarak yetiştirilmektedirler. Çağın ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Daha çok dinsel ve gelenekseldir. Bütün bu belirlemeler, yeni bir eğitim sisteminin gerekli olduğunu ispatlamaktadır (Tezcan, 2000: 21).

Yeni eğitim politikasının temelleri; eğitim bilime dayalı ve milli olmalı, eğitim ve öğretimde birliğin sağlanması, halk eğitimi, işe dayalı uygulamalı eğitim, disiplin ve erdem, karma eğitim, Cumhuriyetin koyucularının yetiştirilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması, harf

devrimi, öğretmen yetiştirme, aile ve kadın, çevre eğitimi, demokrasi eğitimi üstüne kurulmalıdır (Tezcan, 2000: 22).

Eğitim milli değerler üstüne bina edilmeli, gençlerimiz ve çocuklarımız bu değerlerle yetiştirilmelidir. Eğitimin dili, amaçları millileşmelidir. Bilimsellik, eğitimin ve öğretimin tüm amaç, içerik ve çalışmalarında belirleyici ve yol gösterici olmalıdır. Bilim ve teknik de eğitimin özünü oluşturmaktadır. Eğitimde her türlü farklılık ortadan kaldırılmalıdır. Tevhid-i Tedrisat Yasası birçok ikiliği ortadan kaldırmış ve eğitimi laikleştirmiştir (Tezcan, 2000: 23).

Toplumdaki cehalet eğitim ile giderilmelidir. Halkın bilgi düzeyi artırılmalı ve ahlaksal düzey yükseltilmelidir. Halk kendi yaşam ve problemlerine sahip çıkacak şekilde yetiştirilmelidir. Özellikle halk eğitimi yaygınlaşmalı ve çeşitlenmelidir. İş eğitimde ve öğretimde önemli olmalıdır. Uygulamalı eğitim gençlerimizin ve çocuklarımızın beceri yeteneklerini geliştirirken birer meslek erbabı olmalarını da sağlayacaktır. Bu becerilerin yanı sıra çocuklarımıza fazilet, düzen, disiplin de kazandırılmalıdır (Tezcan, 2000: 24).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra onun koruyuculuğunu üstlenecek gençlerin yetiştirilmesi de gerekmektedir. Cumhuriyet varlığının devamı için kendine bağlı, adanmış nitelikte ve düşüncede genç kuşaklara gereksinim duyar. Bu da, Atatürkçü genç nesillerin yetiştirilmesiyle gerçekleşmiştir (Tezcan, 2000: 26).

Toplumda herkes eğitim olanaklarından eşit bir şekilde yararlanmalıdır. Herhangi bir grup ve sınıfın bu olanaklardan yararlanması söz konusu olmamalı, kadın erkek, çiftçi hamal herkes eğitimden pay almalıdır. Herkes okuryazar olmalı, ilköğretim ve zorunlu eğitim yaygınlaştırılmalıdır. Eğitimde cinsiyet ayrımı ortadan kaldırılmalıdır. Yatılı ilköğretimler açılmalı, okullar en uzak yere dahi yapılmalıdır. Teknik ve uzman insan yetiştirmek amacıyla yüksek okullar, üniversiteler yurdun tümüne yayılmalıdır (Tezcan, 2000: 27).

Cumhuriyet döneminde eğitim kendine özgü niteliklere sahipti. Cumhuriyet rejiminin kökleşmesi ve buna uygun toplum ve nesillerin yetiştirilmesi bu niteliklerin başında gelmekteydi. Gerçekleştirilen devrimlerin zemin ve devamlılık bulması için eğitim devrimlerin gücünü halka yaymakla yükümlüydü. Toplumun değişim sürecinde, eğitimin kalkınmayı doğuracak niteliklere kavuşturulması istenmekteydi. Atatürk'ün eğitime bakışında sosyolojik ve felsefi temeller bulunmaktaydı. Atatürk herhangi bir düşüncenin

izleyicisi değildir. Hiçbir şekilde, tekçi bir ideolojiden ve tek boyutlu bir düşünceden hareket etmemiştir. Düşünce özgürlüğünü temele alarak farklı düşünce ve yaklaşımlardan ulusal nitelikte bir yaklaşım oluşturmuştur. Atatürk'ün öngördüğü birçok ilke ve uygulama gerçekleşmiştir. Amaçlanan toplum ve insan; akılcı, hür, öz benliğinden ve kültüründen kopmamış, pozitif bilimlere dayanan, güzel sanatları seven, erdemli ve karakterlidir (Tezcan, 2000: 51-52).

Atatürk zamanında eğitim-öğretim güçlü ve işlevseldi. Ancak sonraki dönemlerde her ne kadar eğitimde birçok gelişme olduysa da eğitim sisteminde birçok çözümlenmemiş sorun da bulunmaktadır. Siyasal gelişmelere rağmen kalitenin azalması, eğitimin her kademesinde fırsat eşitliğinin sağlanamaması, mesleki ve teknik eğitime yeterince önem verilmemesi bu sorunlardan bazıları olarak kabul edilebilir (Tezcan, 2000: 52).

2.2.2. Demokrasi ve Eğitim

Eğitim demokratik ülkelerde, toplumsal ve bilimsel gelişmelere uygun öğretim programı uygularken, sınıf farklılıklarını ve karşıtlığını gidererek, toplumsal uzlaşma ve bütünlüşmeyi sağlamayı hedeflerken, antidemokratik eğitim; katı, kapalı ve kalıcı bir eğitimi uygulamayı sınıflar arasındaki ayrımları ve çelişkileri besleyerek çatışmayı hedeflemektedir. Her zaman olduğu gibi, insanı bir değer olarak kabul eden ve kendi eğilim, yetenek ve istekleri doğrultusunda gelişimini sağlayan pedagojik perspektifler tutarlı ve sürekli görünmektedir (Akyüz, 1991: 189).

Eğitim sisteminde demokratik bir anlayış kuşkusuz çok değerlidir. Gerek demokratik bilincin oluşturulmasında gerekse de vatandaşların temel siyasal ilgilerin eğitilmesinde oldukça önemlidir. Atatürk yeni toplumun demokratik, barışçı ve evrensel değerlerle oluşturulmasını istemektedir. Toplumsal barışın temeli, hiçbir sınıf, kişi veya gruba üstünlük tanınmamasıdır. İşbirliği ve dayanışmayı toplumun tümüne yayarak çatışmaların en aza indirilmesini öğütlemiştir. Tüm ülkelerle barış ve dostluk ön planda tutulmalı ve tüm ulusların refahı beraber düşünülmelidir (Tezcan, 2000: 35).

Öğretmenlerin okulda gençlere otoriter ve baskıcı bir tutum takınmamaları, kalabalık okul ve sınıflarda öğrencilere karşı ilgisiz olmamaları da gerekmektedir. Toplumumuzda ve aile yapımızda mevcut olan otoriterlik yerine, demokratik ve hoşgörülü

olmak arzulanan bir davranıştır. Baskıcı davranışlar öğrencilerin başarı düzeyini olumsuz olarak etkilemektedir. Birer eğitimci olarak okul yöneticileri de öğrenci ve öğretmenler arasında iyi ilişkiler geliştirmelidir. Ülkemizde bu davranışların gerçekleşmesi pek yaygın değildir. Öğrencilerle işbirliğine gitmemek, hoşgörü gösterip, eşit davranmamak yöneticilerin olumsuz davranışlarından. Öğrenciler kendileriyle etkili bir iletişim içinde olan, kendilerine sorunlarının çözümünde yardımcı olan, arkadaş gibi davranan, kültürlü, zevkli ders anlatan, hoşgörülü ve anlayışlı, güven verici öğretmenleri sevmektedirler. Okulda, öğrencilere bir ahlaksal boyut kazandırmalı, bu yapılırken de öğretmenler, bu amaca ters düşecek davranışlarda bulunmamalıdır. Gençler, çocuk gibi değerlendirilmek istenmemekte; aksine yetişkin olarak algılanmak istenmektedirler. Eğitimciler ergenin sevgi ve güvenini kazanmalıdır. Gençlerin, sosyal etkinliklere teşvik edilmek, gelecekteki rollere hazırlanmak, yaşamla ilgili olanakları tanımak, toplumsal, siyasal, ekonomik alanlardaki hak ve sorumlulukları bilmek gibi birçok gereksinimi mevcuttur. Bu gereksinimlerin demokratik bir atmosferin sağlanıp uygun bir şekilde yerine getirilmesi sağlıklı bir toplumsallaşma sürecini de sağlayacaktır (Tezcan, 1997: 292-293).

Demokratik eğitimin amacı, bireyleri kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmektir. Eğitimde katı bir sınıf yapılanmasına karşıdır. Bireylerin her zaman aynı toplumsal sınıf ve statüde kalmasını reddetmekte, eğitimdeki geleneksel değerlendirmeleri kabul etmemektedir. Bireylere değer ve konum kazandırmakla, çatışmacı sınıf anlayışı yerine uzlaşmacı bakışı getirmektedir. Muhafazakâr toplumlar, değişmeye direnerek toplumda var olan ilişkilerin devamını istemektedirler. Toplumsal yapıdaki egemen güçler, kendi konumlarının devamı için tehdit unsurlarını engelleyici nitelikte eğitim vermek zorunluluğu taşımaktadırlar (Akyüz, 1991: 188).

Tüm demokratik devlet yapılanmalarında temele alınan ilke, yönettiği insanların mutluluğu ve huzurudur. Bu amaç, demokratik devletlerde çoğulcu demokrasi gereği, tüm kurumlar tarafından üstlenilir. Demokratik yapılanmanın şeffaflığı, yapılan her türlü eylemi, toplumun önünde bütün açıklığıyla ortaya koymaktır. Demokratik yapılanmalar, kendilerini sürekli olarak yenilerler. Bununla da kalmaz, süreçlerini gözden geçirirken uzlaşmayı, hoşgörü ve benzeri değerleri ön planda tutarak, her insanın bir değer olduğu düşüncesini merkeze alır. Tüm toplumsal kurumlarda olduğu gibi, demokrasilerde de değişim ve gelişme bir temel niteliktir. Bu değişim süreci, çoğulcu demokrasinin uygulandığı ülkelerde devleti hukuksal ve sosyal bir devlet olmaya zorlamıştır. Değişimin kaynağını da sosyal, teknolojik, politik, ekonomik vb. değişkenler oluşturmuştur. Bu süreç sonucunda, devletler yeni bir

yapıya girmiştir. Yeni birtakım ekonomik, toplumsal, kültürel haklar doğmuştur. Devlet ise bu haklara koruyucu olma işlevi üstlenmiştir. Çoğulcu demokrasilerde klasik hak ve özgürlüklerin yanı sıra; toplumsal güvenlik, adaletli ücret, çalışma, toplu sözleşme, eğitimde fırsat eşitliği gibi haklar da ortaya çıkmıştır. Demokrasiler, bireysel kişiliğin bir bütün olarak korunmasını ve geliştirilmesini içermelidir (Sağ, 1999: 56).

İnsanın temel hak ve özgürlüklerinin başında eğitim özgürlüğü gelir. Demokrasi bir sistem olarak, onu özümseyen ve bir yaşam biçimi olarak algılayan bireyleri koruyarak daha güçlü hale gelir. Demokrasiyi özümseyen bireylerin varlığı da, ancak eğitim özgürlüğünün bu yolla kullanılmasıyla gerçekleşir. Eğitimin demokratikleştirilmesinde, bireylere sunulan imkan ve fırsat eşitliğinin önemi oldukça büyüktür. Böylelikle, eğitim kurumları, toplumsal değerleri, kültürü, bireylere aktarırken aynı zamanda eğitim süreci de daha demokratikleşmektedir. Bir olgu olarak gözlenebilen eğitimdeki demokratikleşmenin çeşitli göstergeleri bulunmaktadır. Fiziksel yapılar, donanım, okul binalarının yapılması, artırılması, eğitimin geniş kitlelere aktarılması, yaygınlaştırılması, bu göstergeler arasında sayılabilir. İlköğretimin yaygınlaştırılması, ilköğretimde sunulan eğitim hizmetinin kalitesinin artırılması, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması, ortaöğretimin yaygınlaştırılması, akademik açıdan olanakların geliştirilmesi, fonların oluşturulması, yaygın eğitim yoluyla okuma yazma oranının yükseltilmesi ve daha geniş kitlelere eğitsel hizmetlerin yaygınlaştırılması, tüm dünya ölçeğinde gerçekleşen önemli olaylardır (Sağ, 1999: 57).

Sosyo-ekonomik gelişmeler, eğitim alanında olumlu gelişmelere zemin hazırlamaktadır. Eğitimdeki demokratikleşme bu sonuçların olumlu birer gösterge olmalarıyla yakından ilgidir. Demokratik eğitim, toplumsal adaletin gerçekleştirilmesinde, verilen hizmetin kalitesinin artırılmasında önemli yer tutmaktadır. Yine eğitimin demokratikleşmesi, okuma-yazma oranıyla, teknolojik gelişmelerle, ahlaksal değerlerin korunmasıyla ve en önemlisi toplumun demokratikleşmesiyle yakından ilgilidir. Eğitimin demokratikleşmesinde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bunların en önemlileri arasında, demokratik gereklere ve donanıma sahip öğretmenlerin yetersizliği, eğitimde kullanılacak materyal eksikliği, yaşanan zamana paralel eğitim programlarının olmayışı sayılabilir. Ancak tüm bu önemli ve büyük sorunların giderilmesinde de demokrasinin, demokrasi eğitiminin olduğu kuşku götürmez bir olgudur (Sağ, 1999: 58).

Demokrasinin varlığı ve niteliği, onun pratik yaşamda uygulanmasıyla ilgilidir. Sahip olduğu niteliklerin algılanışı, ilke ve kurumlarının toplumsal yaşama aktarılması, bir yaşama biçimi olarak yerleşmesiyle olanaklıdır. Türk milli eğitim sisteminin en önemli sorunlarının başında, siyasal rejim olarak benimsediğimiz, cumhuriyet rejiminin yönetim şekli olan, demokrasi için uygun bir eğitim verebilme konusundaki yetersizliğimiz gelmektedir. Bilindiği gibi, her siyasi rejim kendi varlığını devam ettirebilmenin koşullarını yaşatmayı amaçlar. Bunun için en önemli ve etkili faktör kuşkusuz eğitimidir. Yapılan çeşitli araştırmalar gösteriyor ki, toplumun eğitim düzeyi yükseldikçe o toplumda demokrasinin yaşama ve yükselme şansı da o oranda artmaktadır (Sağ, 1999, 58). Demokratik bir toplum olmanın önemli bir boyutunu sağlıklı bir kentleşme oluşturmaktadır. 2000'li yıllarda gelecek ile kent bütünleştirilmelidir. Söz konusu durum için de eğitim gerekli olacağı kuşkusuzdur (Tezcan, 1995b: 167)

Büyük önder Atatürk'e göre, Türk insanının eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi, halkın egemenliğine dayalı demokratik cumhuriyetin oluşmasının temel ögesidir. Bu nedenle, Büyük Önder, Kurtuluş Savaşı'nın en acı dönemlerinde bile eğitim üzerinde duruyor, cumhuriyetin ve geleceğin teslim edileceği gençlerin eğitimlerinin ne kadar önemli olduğunu belirtiyordu. Gençlerin birer vatansever olarak yetiştirilmesinin üstünde önemle duruyordu (Sağ, 1999: 59).

Öte yandan zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması, Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda önemli yol alınabileceğinin bir göstergesidir. Eğitim alanındaki gelişmeler daha da hız kazanacaktır. Ülkemizde demokratik rejimin gelişmesi, cumhuriyetin kuruluşunun bir sonucudur. Cumhuriyetin kuruluşu demokratik rejimin bir bütün olarak, sosyal siyasal kurumların olgunlaşmasını sağlamıştır (Sağ, 1999: 59).

Atatürk'e göre cumhuriyet esasına göre kurulmuş hükümetlerde hâkimiyet halka, halkın çoğunluğuna aittir. Cumhuriyet rejimi, hâkimiyetin millete ait olmasını zorunlu kılar. Atatürk'ün ifade ettiği gibi, "Günümüzde cumhuriyet ve demokrasi düşüncesi daima yükselen bir denizi andırmaktadır." Asrımız, birçok hak ve özgürlük tanımayan hükümetlerin, bu denizde boğulduğunu göstermiştir (Sağ, 1999: 60).

Demokraside eğitimin yönetimi ile ilgili olarak kabul edilmiş bazı ilkeler vardır: Kendilerini yönetecek bireylerin eğitimi konusunda halk, eğitilmelidir. Gençlere, devlet yönetimi, siyasal ideolojiler ve sistemler, oy verme, basın özgürlüğü gibi konularda eğitim verilmelidir. Bireyler açık düşünme, eleştirel yaklaşım hakkında bilgilendirilerek, onlara

seçtikleri temsilciler ve hükümet konusunda değerlendirme yeteneği kazandırılmalıdır. Eğitim ile herkes kendi yeteneklerini geliştirmeli, estetik, entelektüel ve mesleki ilgiler desteklenmelidir. İnsanlar özgür olmak için eğitilmeli, bunun için de rehberlik ve disiplin uygulamaları bunu sağlayıcı nitelikte olmalıdır. Eğitim ile bireylerin açık fikirliliği geliştirilmelidir. Demokrasinin özünde bulunan eleştirel bakış tüm bireylerde oluşturulmalı, bireyler farklı düşünebilen ve değişime açık olarak yetiştirilmeli, okul da başkalarına saygılı olmayı kazandırılmalıdır. Demokrasilerde eğitim, dengeli bir yaşam için işbirliği alışkanlığını geliştirmeli, okul da bu alışkanlığın geliştirilmesi için uygun bir atmosfer olarak kullanılmalıdır. Toplumsal sorumluluk bilinci geliştiğinde bireyler siyasal ve mesleki örgütlenmeler aracılığıyla toplumsal bütünlüğe katkıda bulunabilmektedirler. Okul demokratik uğraşlara ortam oluşturmalı, demokratik değerlerin kazandırılması konusunda etkinlikler ders dışı nitelikte de tasarlanabilmelidir. Eğitim üstündeki siyasal denetim asgari düzeyde olmalı, özellikle üst akademik düzeylerde, üniversitelerde bu olgunun sağlanabilmesi demokratik değerler açısından zorunludur (Tezcan, 1997: 86-88).

2.2.3. Siyasal Toplumsallaşma ve Eğitim

Siyasal toplumsallaşma, siyasal inanç, değer ve davranışların toplum tarafından bireylere aktarılması ve benimsetilmesidir. Bu konuda en önemli kurum kuşkusuz ailedir. Bu süreçte, anne ve babaların eğitim düzeyleri etkili olmaktadır. Ailenin eğitim düzeyinin artması ile de okulun, öğretmenin çocuklar üstündeki etkisi azalmaktadır. Siyasal algıda ve parti seçiminde aile, okul, yaşlılar, toplumsal değişimler etkilidir. Siyasal toplumsallaşmada çeşitli sivil toplum örgütleri, dernekler, sendikalar, siyasi partiler de işlev sahibidirler. Yine kitle iletişim araçları, çeşitli eğilimleri beslemektedir (Tezcan, 1997: 89).

Ülkemizde siyasal içerikli ders programlarının eksikliği, bu konuda bilgi ve deneyim yetersizliğine neden olmaktadır. Siyasal toplumsallaşmada, bireylerin siyasal bilinçlenmeleri, tutum ve davranış kazandırma bulunmaktadır. Ülkemizde siyasal toplumsallaşma doğal bir süreç olarak aile, akrabalık, çevre ile doğmaktadır. Ancak, daha sonra eğitim kurumları bu süreçte belirleyici olmaktadır. Üniversitelerde, gençlerin siyasal toplumsallaşması dinamik ve hızlı bir şekilde, bilimsel olmaktan çok ideolojik ve yetersiz olmaktadır (Tezcan, 1997: 90).

Ülkemizde siyasal toplumsallaşma sürecinde bireylere toplumsal sorumluluklar da aşılanamamıştır. Demokratik davranış yerleşmediğinden kontrol bütünüyle resmi araçlara bırakılmıştır. Eğitim yoluyla bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi hususunda demokratik ilkelerin tam uygulandığı söylenemez. Bu konuda ülke kaynaklarının yetersizliği de etkili olmuştur. Okullar, eğitim öğretim işlerini ön plana aldıklarından, demokratik etkinliklerde yeterli bir toplumsal ortam oluşturamamaktadırlar. Eğitim çalışmaları, politikaları, siyasal iktidarın hükmünde olduğundan, her iktidar kendi görüşleri ve programları doğrultusunda eğitimi yönlendirebilmektedir. Batıda uzun bir deneyim sonunda gerçekleşen demokrasi, ülkemizde kısa bir tarihe sahip olmasına rağmen, eğitim alanında da birçok gelişmeye kaynak olmuştur. Bazı aksaklıklara rağmen ülkemizdeki demokrasi deneyimi, aile ve okul gibi temel kurumların güçlenmesiyle artacaktır (Tezcan, 1997: 91).

Eğitim ile siyasal düzen arasındaki ilişkinin karşılıklı etkilerde bulunduğu bir gerçektir. Siyasal düzenin sembolü olan devlet, eğitim öğretim işlerini yürütmekte, yaygınlaştırmakta ve denetlemektedir. Buna karşılık eğitim, siyasal yapının istek ve ihtiyaçlarına uygun nitelikte vatandaş ve önderler yetiştirmekte, siyasal düzenin varlığını koruyup geliştirecek bilgi ve hizmet yolları üretmektedir. Siyaset ve kurumlarının değişimine kaynaklık eden eğitim kurumları, siyaset kurumunun işleyişini ve kalıcılığını da sağlamaktadır. Bütün bu anlatımlara rağmen, eğitim ile siyasal yapı arasında üst düzey bir uyumun olduğu söylenemez. Hatta kimi zaman uyum yerine çatışma ve gerilim söz konusudur. Tüm bu olumsuz durumlara neden olanlar ikisi dışındaki faktörlerdir. Ekonomik yetersizlikler, siyasal iktidarın eğitim alanındaki uygulamalarının eksikliği ve ideolojik bazı engeller, engelleyici etkilerde bulunabilmektedir. Her şeye rağmen genel olarak eğitim siyasal yapıyı, siyasal yapı da eğitimi etkileyip yeni yapılar kazandırmaktadır. Eğitimin siyasal bakımdan iki ana görevi bulunmaktadır: İlki, hâlihazırda bulunan siyasal uygulamalara ve düzene sadık vatandaşlar yetiştirmek; ikincisi, toplumu yönetecek siyasal önderler yetiştirmektir. Siyasal yapının varlığının devamı için, genç nesillerin yetiştirilme sürecinde siyasal yapının temel ilke ve çalışmalarının kendilerine aktarılması gerekmektedir. İster totaliter, ister demokratik olsun tüm siyasal yönetim biçimleri, kendi değer ve ilkelerine uygun, onları koruyup geliştiren, amaçlarına bağlı vatandaşlar yetiştirmek çabasıdır. Siyasal yönetimler siyasal eğitim ile bunu gerçekleştirdiklerinde işbirliği ve dayanışma içinde olan, ilkelerini öğrenip benimsemiş, siyasal düzenin uygulamalarını, düzenin uyum ve sürekliliğini sağlayacak bilgi ve becerilerle donatılmış vatandaşlardan

oluşmuş, toplumsal bilinci gelişmiş, birlik içinde olan toplum doğar (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996: 83-84).

Eğitim öğretim yapı ve hizmetleri günümüzde en çok değer bulan ve savunulan demokratik yönetim biçimini genç nesillere aktarmak, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak yaygınlaştırmak temelindedir. Çünkü demokrasinin gelişebilmesi ve yaygınlaştırılması ancak üst düzey eğitim almış nitelikli ve onu koruyan erdemli insanlara, vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır. Demokratik yönetim biçimini sürdüren ülkeler bu nedenle, eğitim düzeyi ve niteliği yüksek vatandaşların bulunduğu ülkelerdir (Kemerlioğlu, Kızılcılık, Gündüz, 1996: 85-87).

2.2.4. Sivil Toplum ve Eğitim

Çağdaş demokrasilerde sivil toplum kuruluşları, örgütleri vazgeçilmez unsurlardır. Ülkemizde Cumhuriyetimizin gelişim sürecinde sivil toplum örgütleri de yer alsa da etkinliği ancak 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Ülkemizde Sivil Toplum Kuruluşları, kendi amaçları doğrultusunda meclis dışı muhalefeti sürdürmektedirler. Sivil toplum; devlet denetimi ya da baskısının az olduğu, büyük ölçüde bağımsız olarak hareket ederek tutum belirleyebildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerini ve kurumların oluşturabildiği bir toplumdur. Sivil toplum, bireylerin güçlü bir siyasal otorite olmadan, ekonomik ilişkilerini, aile ve akrabalık yapılarını, dinsel kurumlarını koruyabildikleri bir yapıdır. Sivil toplum, siyasal otoriteden varlığını yok sayma anlamında değildir. Aksine siyasal otorite olmadan uzun süre varlığını koruyamamaktadır (Tezcan, 2003a).

Sivil toplum, devletin ekonomik, siyasal ve kültürel düzeyde varlık alanının daraltılması ile gelişir. Sivil toplumun sağlıklı olması için demokratik ortama, demokratik olabilmesi için de devlete gereksinim vardır. Devlet otoritesi dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları olan, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, çoğulcu, hoşgörü, birey değeri, yurttaş kimliğinin önemsendiği katılımcı bir toplumdur. Çağdaş demokrasilerde, devletin sosyal yardım işlevlerini sivil toplum kuruluşlarına yüklemek gibi bir eğilim vardır. Sivil toplum örgütlerinin eğitim hizmetleri konusunda ülkemizde araştırmalar yapılmadığından bilimsel veriler bulunmamaktadır. Ülkemizdeki kimi sivil toplum kuruluşlarının eğitim hizmetlerine genel olarak bakıldığında önemli hizmetler bulunmaktadır. Özellikle vakıflar ve dernek türündeki sivil toplum örgütleri eğitimsel

etkinliklerde ön plana çıkmışlardır. Bu etkinlikler arasında bazı eğitim kurumlarına katkı ve yardım, vakıf öğrenci kampları ve yurtlarının açılması, kendi başına okuma olanağı bulamayan ahlâklı, anlayışlı ve çalışkan çocukların okumalarını sağlamak amacıyla burslar verilmesi sayılabilir. Yoksul ve başarılı çocukların okutulmasına dernekler katkıda bulunmuşlardır. Okul yardımlaşma dernekleri ile okulun birçok ihtiyacını gidermektedirler. Toplumun sorunları çözmeye işlevi olan devletin ve diğer kamu yönetimlerinin birçok alanda yetersizliği, bazen topluma karşı tutum alması, bireylerin kendi örgütlenmelerini geliştirme nedeni olmuştur. Türk toplumunun kalkınması ve modernleşmesi, potansiyel olarak sivil hareketlerin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Türk Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Derneği ve birçok dernek, Türk demokrasisinin gelişmesine ve Türk eğitimine katkıda bulunmaktadırlar (Tezcan, 2003a).

2.3. EĞİTİMDE FIRSAT VE İMKAN EŞİTLİĞİ

Eğitimde imkan eşitliği; dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm bireyleri eğitim olanaklarından yararlandırmaktır. Fırsat eşitliği ise, her bireyin kendi yetenek ve zihinsel kapasitesine uygun bir eğitim türünden faydalanmasını sağlamaktır. Bireylerin özellikleriyle eğitimin süresi, niteliği ve çeşidini uyumlu hale getirmektir. Eğitimde eşitlik dendiğinde; herkese eşit miktarda öğrenim imkanının sağlanması, öğrenim edinme hakkının tüm çocuklara en asgari düzeyde sağlanması, her çocuğun yetenek ve potansiyeline uygun öğretime kavuşturulması ve her çocuğun eğitimin en üst basamağına kadar eğitim olanaklarından yararlanmalarının sağlanması anlaşılacaktır.

Eğitim eşitliği konusunda dört temel neden üstünde durulmaktadır:

Herkese En Üst Basamağına Kadar Öğretim Sağlamak: Her ne kadar biyolojik ve ekonomik gibi birçok faktör gerçekleşmesini engellese de tüm bireylere, en üst düzeye dahil olmak üzere, tüm eğitim basamaklarından yararlanma hak ve olanakların tanınması durumudur. Ülkemizde olduğu gibi birçok sanayileşmiş ülkede de gerçekleşme olanağı düşüktür. Ülkemiz açısından koşullar bu durumu sağlayıcı güçten uzaktır (Tezcan, 1997: 94).

Herkese Muayyen Düzeyde Bir Asgari Öğrenim Hakkının Sağlanması: Tüm çocukların temel bir öğretim sürecinden geçirilmesi amaçlanmaktadır. Çocuklar arasından,

yetenekli ve zeki olanların belirlenmesi için eğitim olanaklarının tüm çocuklara ulaştırılması gerekmektedir. Bunun sağlanması için oluşmuş aksi değer yargılarının etkilerinin giderilmesi ve bu “yetenek deposunun” sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu hakkın, gelişmekte olan ülkelerde ilk ya da orta öğrenim düzeyleri bakımından kullanılması gerekmektedir (Tezcan, 1997: 95).

Her Bireyin Kendi Yetenek ve Potansiyelinin Tamamından Yararlanmasını Sağlayan Bir Öğrenime Kavuşturulması: Bireylerin kendi yetenek ve potansiyellerinden yararlanma hakkı sunulmalıdır. Mesleki ve teknik alanlara yetenekli olan çocukların, birtakım değer yargıları nedeniyle akademik okullara gönderilmesi engellenmelidir. Yine bu yönde eşitliğin gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmesinin olanağı daha üst düzeydedir (Tezcan, 1997: 95).

2.3.1. Eğitimde Fırsat Eşitliğini Engelleyen Faktörler

2.3.1.1. Ailenin Geliri ve Mesleği

Doğurganlık ile gelir düzeyinin düşük oluşu arasında paralellik mevcuttur. Bir çocuğunu bile okula göndermeye gücü olmayan ailelerin genellikle çok çocukları vardır. Doğal olarak, okul çağında olan çocukların çoğu, düşük gelirli ailelerin çocuklarıdır. Herhangi bir çocuğun alacağı eğitimin nitelik ve çeşidini ailesinin geliri belirlemektedir. Varlıklı aileler, çocuklarına daha nitelikli eğitim verme olanaklarına sahiptirler. Böylece onlar da toplumda daha nitelikli iş ve mesleklere yönelmektedirler. Düşük gelirli ailelerin çocukları ise daha yoğun olarak, ticaret ve sanayi kurslarına devam etmektedirler. Ebeveynlerin mesleki statüleriyle çocuklarına sundukları eğitim miktarı arasında doğrudan bir bağıntı bulunmaktadır. Gerçekten de ebeveynlerin mesleki düzeyleri ne kadar düşükse, çocuklarına sağladıkları eğitim de o derecede düşük olmaktadır. Ayrıca, düşük gelirli aileler yüksek öğrenimin paralı oluşu nedeniyle çocuklarını yüksek öğrenimine gönderememektedirler. Yüksek öğrenim paralı olmasa da, öğrenim yaşamında gereken harcamaları, düşük gelirli aileler çoğu zaman karşılayamamaktadırlar (Tezcan, 1997: 99).

Düşük gelirli aileler, çocuklarını okula gönderemezken, yüksek gelirli aileler, üst düzey özel okullarda okutabilmektedirler. Ancak eğitim yatırımlarına ayrılan bütçeler, ülkemizde olduğu gibi bunu sağlamaya istediğimiz oranda yetmemektedir. Yine ülkelerin

farklı sektörlere yönelik yatırımları da eğitimi etkilemektedir. Bütçe yetersizlikleri yanında, coğrafi faktörler arasında nüfusun büyük bir bölümünün kırsal alanlarda ikamet ediyor olması, bu yerleşim birimlerinin ulaşılması zor ve dağınık bir şekilde olması ve kimi zaman geniş alanlara yayılması, eğitim olanaklarının kendilerine ulaştırılmasını engellemektedir. Kırsal kesimlerde öğretmen yetersizliği, araç-gereç eksiklikleri, kız çocuklarının okula gönderilmeyişleri, devamsızlık, ortaöğretime devam oranının düşük oluşu, çocukların erkenden aile ekonomisine katkı amacıyla çalışma hayatına katılmaları, fırsat eşitliğinin sağlanmasını engellemektedir (Celkan, 1996: 80-81).

Gelişmekte olan ülkelerde sınırlı bütçe olanaklarından dolayı devletin bir görevi olan eğitimde fırsat eşitliğini sağlama gerçekleştirilememektedir. Ekonomik olanaklar ölçüsünde devletin bu görevleri, yoksul çocukların eğitimini sağlamak, bölge okulları, burs, kredi ve beslenme olanaklarını artırmak biçiminde gerçekleşmektedir (Tezcan, 1997: 100).

2.3.1.2. Coğrafi Faktörler

Ülkemizde, birçok ülkede olduğu gibi, kırsal alanda eğitim eşitsizliği daha yoğun olmaktadır. Kırsal yerleşim alanları çok dağınık olduğundan, ekonomik nedenlerle tüm çocukları okullandırmak zor olmaktadır. Yatılı bölge okulları sayı ve işlev olarak yetersiz kalmaktadır. Özellikle kırsal yerleşim mekânlarında kız çocuklarının okula devam etmemeleri, öğretim süresinin kısalığı, öğretmen yetersizliği ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı, ailelerin gelir yetersizliği ve çocuğun tarımsal faaliyetlerde işgücü olarak kullanılması, ilkokul sonrası eğitimden yararlanma olanağının olmayışı ve araç gereç yetersizliği, eğitim eşitsizliğini artıran olumsuzluklardır. Bölge okullarının ortaöğretim bölümlerini geliştirmek ya da dağınık köyler civarında belirli merkezler oluşturarak, bu merkezlerde eğitim hizmetlerinin, ilkokul üstü öğrenimin sağlanması bakımından fırsat eşitliği yönünden kısa vadeli çözüm kabul edilebilir. Ülkemizin doğu ve batısı arasında, eğitim hizmetlerinden faydalanma bakımından önemli bir farklılaşma bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, sunulan eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadırlar (Tezcan, 1997: 101).

2.3.1.3. Toplumsal Faktörler

Kadın eğitimi gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, erkeklere yönelik eğitime kıyasla daha düşüktür. Sanayileşmiş ülkelerde, ilkokul sonrası öğrenime devam dikkate alındığında, kadın-erkek farklılaşmasında yine erkeklerin lehine bir durum söz konusudur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ülkemizde, kadın eğitimi önemli hale gelmiştir. Okullaşma açısından, çağ nüfusunda, özellikle kırsal alanlarda, erkek ve kadın oranında denge yoktur. Bu durumun birçok nedeni mevcuttur. Bunlar arasında şu temel nedenler bulunmaktadır. Bağınazlık, ilgisizlik, gelenekler, görenekler, dinsel nedenler, tarımsal eylemlerde işgücünden yararlanma, ev işlerinde yardımcılık (Tezcan, 1997: 103).

Az gelişmiş ülkelerde cinsiyet açısından okuma yazma oranı dikkate alındığında erkek nüfusunun oranı daha yüksektir. Toplumsal yaşamda sürdürülen kimi inançlar, tutuculuk, örf ve adetler, tarım gibi faktörler, bu durumu temellendirecek nedenlerdir. Sanayileşmenin, demokratikleşmenin oranı artıkça bu oranın dengeleneceği kabul edilen bir gerçektir. Eğitim sistemimizden kaynaklanan kimi sorunlar mevcuttur. Öğrenci ve öğretmen oranının dengesizliği, özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarımıza yönelik olanakların sağlanmaması, öğretmen yetiştirme politikaları, öğretmen ve okulların belli bölgelerde yoğunlaşması, eğitimde fırsat eşitliğini engellemektedir. Biyolojik etkenlerin neden olduğu “fonksiyonel eşitsizlik”, her ne kadar politik toplumsal ekonomik koşullar, eğitim alanındaki fırsat eşitliğini giderse de zeka ve yetenekler açısından bu eşitsizliği sürekli kılmaktadır. Fonksiyonel eşitsizlik, eğitimde hedeflenen sonuçlara ulaşmayı da yavaşlatmaktadır. Gelişmiş ülkeler, ekonomik güçleri nedeniyle, kendi için gerekli olan insan ve beyin gücünü ya yetiştirmekte ya da diğer ülkelerden beyin göçü ile getirtmektedir. Böylece hem kendi toplumsal ve siyasal yapısını güçlendirirken hem de bilim, teknik ve buluşlar alanlarında yararlanmaktadır (Celkan, 1996: 82-83).

Birçok dilin konuşulduğu ülkelerde eğitim açısından çeşitli sorunlar doğmaktadır. Ülkemizde resmi dilin Türkçe olması, nüfusun neredeyse tamamına yakınının Türkçe bilmesi, bu konuda eğitimde fırsat eşitliği açısından bir problem yaratmamaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan bazı vatandaşlarımız yeterince Türkçe bilmemektedir. Bu durum, bu bölgelerdeki çocukların eğitimlerini olumsuz etkilemektedir. Ancak ülkemizde ulusal ve resmi dilin aynı oluşuna dayalı bir dil birliği bulunduğundan, eğitimde sorun yaşanmamıştır. Evinde Kürtçe konuşan çocuk, okulda Türkçe öğrenim

görmekte ve Türkçe konuşmaktadır. Bu açıdan, okulda dersleri takip edebilme yönünden bazı zorluklar yaşamaktadır. İlkokulun ardından ise Türkçeyi yeterince konuşabilmektedir. Türkçe konuşulan bölgelerle kıyaslandığında, belirli ölçülerde fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Çünkü Türkçe konuşan diğer yörelerdeki çocuklar, bilgi öğrenme düzeyinde buldukları halde bu bölgelerdeki kimi çocuk henüz Türkçe konuşabilme yeteneğini elde etmektedir. Bu durum da ilerdeki öğrenim aşamalarında onların başarısını olumsuz etkilemektedir (Tezcan, 1997: 105).

Söz konusu olumsuzlukları gidermek amacıyla, yetişkin eğitimi kurslarında Türkçe derslerinin verilmesi, okul öncesinde eğitimini yaygınlaştırarak, bu süreçte Türkçelerini geliştirecek anaokullarının açılması gerekmektedir. Bunların yanı sıra, bu bölgelerde kadın eğitime özen gösterilmesi düşünülmelidir. Ülkemizde bir ırk ayrımı bulunmadığından eğitime yansıma da yoktur. Müslüman etnik gruplar ise, milli kültürle bütünleşmişlerdir. Eğitim çağındaki nüfusun fazla oluşunun nedeni, ülkemizdeki yüksek doğurganlık düzeyidir. Özellikle ilköğretim düzeyinde eğitsel eşitsizliğe neden olmakta, hem aile ve hem de devlet için ekonomik sorunlar doğurmaktadır. Bu hızlı artışı, öğretmen, araç-gereç, okul sayısında da bir artışı getirmekte, öğretimin niteliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm toplumsal alanlarda kalkınmayı ve gelişmeyi engellediğinden nüfus artışının kontrol altına alınması önem arz etmektedir (Tezcan, 1997: 106).

2.3.1.4. Eğitimsel Dengesizlikler

Eğitim hizmetlerinin sürdürülmesinde en önemli unsur olan öğretmenlerin sayısı ve niteliği, ülkemizde yeterli değildir. Öğrenci ve öğretmen sayıları, doğru orantılı olmadığından, eğitim eşitsizliğine ve eğitimdeki kalitenin düşmesine sebep olmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde öğretmen yetersizliği daha belirgindir. Özel eğitim alanında da eğitimsel dengesizlikler bulunmaktadır. Zihinsel ve bedensel gelişim özellikleri farklı olan çocukların, bireysel yeteneklerini kullanma ve geliştirme hakkına sahip olmaları sağlanmalıdır. Ancak özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklara sağlanan olanaklar çok yetersiz kalmıştır. Sınırlı sayıda, sağır ve körler okulu ile bu okullardaki öğretmen sayısı da oldukça yetersizdir. Bu nedenle, duyuşsal ve ortopedik özürllüer, üstün zeka ve zeka geriliği olanlar, uyumsuz ve suçlu çocuklara, özel bir eğitim koşulları ve olanakları oluşturulmalı,

kendi yeteneklerine uygun sanat dallarında yetiştirilmeleri, fırsat eşitliğinin bir gereğidir (Tezcan, 1997: 108).

Okul, ders araç-gereçleri, öğretmen gibi eğitim unsurlarının yurdun tümüne dengeli yayılmasını ifade eden fırsat eşitliği ilkesi, çoğu zaman demografik, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların elverişli olmamasından dolayı layıkıyla uygulanamamaktadır. Eğitim öğretim olanaklarının ülkenin her yerine eşit bir şekilde dağıtılamamasının temelinde birçok sorun bulunmaktadır. Bunlar arasında hızlı nüfus artışı, ulaşım zorlukları, milli gelirin düşük oluşu, toplumsal sınıf ve tabakaların farklı eğitim anlayışları sayılabilir. Eğitimde imkan eşitliğinin sağlanması, eğitimde fırsat eşitliğini doğuracaktır (Celkan, 1996: 47).

2.3.1.5. Siyasal Faktörler

Eşitlik kavramının eğitimdeki yansıması olan “eğitimde fırsat eşitliği”, demokratik toplumlarda bireyler arasında hiçbir ayırım yapmaksızın herkese yetenekleri doğrultusunda gelişme olanağını vermeyi, eğitimsel kaynaklara ulaşabilme ve onlardan yararlanabilme konusunda eşit şanslar sunmayı ifade eder. Çoğu zaman, sadece az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak değerlendirilen eğitimde fırsat eşitliği kavramı, daha sonraları gelişmiş ülkelerde de toplumsal adaletin bir unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Böylece bütün ülkelerin temel amaçları arasında eğitimde fırsat eşitliğini sağlama önemli bir yer tutmaktadır. Hukuksal ve uygulama yönünden eğitsel eşitliği sağlama çabaları tüm ülkelerde yoğunlaşmış bir durumdadır (Tezcan, 1997: 94).

Hükümetler eğitim politikasını belirlediklerinden bazen eğitimde fırsat eşitliğini geri planda bırakmışlardır. Siyasal partiler arasındaki değişik görüş ayrılıkları, ortak bir eğitim politikası, felsefesi ve planlamasını engellemektedir. Bu nedenle, eğitimde fırsat eşitliğini de engellemiş ve iktidarlara göre değişik politikalar ve uygulamalar görülmüştür. Ülkemizde bu faktör, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamamasında ekonomik faktörlerden daha etkili olmuştur. Anayasa ve yasalarla devletin görevleri arasında bulunan, parasız yatılılık, burs ve yardım programları gibi fırsatların yaratılması, eğitimde fırsat eşitsizliklerini belirli miktarda azaltmaktadır (Tezcan, 1997: 108).

2.3.1.6. Bireysel Farklılıklar

Bireyler arasında gözlenen zeka, özel yetenek, duyumsal ayırt etme, motor kapasiteler, algı gibi farklılıklar bireysel ayrılıkların temelinde bulunmaktadır. Bireysel ayrılıklar diğer ekonomik, toplumsal ve siyasal eşitsizlik faktörlerinin denetlenmesi gerçekleşse dahi, bireylerin gizil güç ve yetenekleri eşit olmadığından eşitsizliğin sürmesi devam etmektedir. Eğitim hizmetlerinin bireysel ayrılıklarını göz önünde tutarak üretilebilmesi ve teknolojik gelişmelerin eğitim sürecine aktarılması, psikolojik engellerin giderilmesinde etkili olmaktadır (Tezcan, 1997: 110).

Eğitim yenilikleri, gelişmeleri bireylere aktarmak ardından bunların toplumun tümüne yaymakla görevlidir. Yeniliklerin, gelişmelerin ortaya çıkardığı uyumsuzlukları, sorunları, çatışmaları gidermeli ve değişimi sağlıklı işler hale getirmelidir. Çünkü toplumlar, her zaman değişimleri olumlu karşılayıp kabul göstermezler. Değişimler, bireylerin eylem ve tutumlarının değişimini de gerektirmektedir. Kimi birey ve toplumlar bu durum karşısında kayıtsız kalırken, kimi de var olanın muhafaza edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Eğitime düşen görev, bu temel ayrışmaları gidermektir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi tüm çocuklarımızı kucaklayacak boyutta işlevsel hale getirilmelidir. Ülkemizde, genellikle okullarda normal düzeyde çocuklarımız eğitim görmektedirler. Ancak özel eğitim ve öğretim gerektiren üstün zeka ve zeka geriliği olan çocuklarımız da mevcuttur. Onlara da kendi yetenek ve becerilerine uygun olanaklar sağlamak gerekmektedir. Özellikle zeka farklılıkları bireylerin yaşamları boyunca elde edecekleri meslek başarı gibi nitelikleri yönlendirecektir. Bu ilkedeki vurgulananları sağlamanın toplumsal yarara dönük olduğu belirtilse de ülkemizde çok da iyi işlendiği söylenemez. Yine imkan eşitliği de bir diğer önemli unsurdur (Celkan, 1996: 46).

Ülkemizde eğitim alanında bir işlev bozukluğu söz konusudur. Farklı zeka düzeyinde çocuklar aynı sınıfta ve müfredat temelinde eğitime tabi tutulmaktadır. İmkan eşitliği açısından bu durumun değerlendirilmesi gerekmektedir. Başka ülkelerde zeka ve yeteneklere göre bir ayrışma vardır. Aslında her iki yapıda da sakıncalar mevcuttur. Ekonomik üretim ve hizmet alanının ihtiyaç duyduğu hizmetlerin üretilmesi ve bireylerin yetiştirilmesiyle ilgilidir. Uygun tüketimi gerçekleştiren bireylerin eğitimi ve üretimi sağlayacak insan gücünün yetiştirilmesi de söz konusudur. Dengeli bir üretim için eğitim

önemli yer tutar. Üniversiteler, mesleki ve teknik liseler kendilerini sanayileşmeyle birlikte, reel ekonomik üretim sektörüne uyarlamak zorunda kalmışlardır (Tezcan, 1997: 59).

Eğitimde fırsat eşitsizliğini önleme konusunda dikkat edilmesi gereken unsurlar şunlardır: Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, zorunlu eğitimin süresinin uzatılması, yoksul çocuklar için yatılılık ve burs sistemlerinin geliştirilmesi, öğrenim basamakları arasında dikey ve yatay geçiş olanaklarının sağlanması, “eğitimdeki yitikler” olarak adlandırabileceğimiz öğrenimlerini yarıda bırakan öğrencilerin ayrıldıkları düzeyden, yeni ve kendilerine uygun programlarla eğitimlerini tamamlayabilmeleri yönünde bir sistemin oluşturulması, yaygın yetişkin eğitimi programlarının artırılması ve geliştirilmesi, çok amaçlı ve seçme olanağı olan çok programlı öğretimin yapılandırılması, her öğretim düzeyine uygun iş yaratma olanağı, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaşması, öğretmen, sınıf, araç gereç vb unsurların dağılımının dengelenmesidir. Modern toplumlarda vazgeçilemeyecek en önemli boyut, eğitim ve onun olanaklarından yararlanan kişiler arasında eşitliğin sağlanmasıdır. Demokratik toplumların sahip olması gereken eşitlik düzeyi ile ilgili politikalar geliştirilmektedir. Demokratik bir toplum ve onun gerektirdiği özgürlük, eğitilmiş, bilgilenmiş bireyler, eşit eğitim fırsatlarının sağlanmasıyla ortaya çıkarılabilir (Tezcan, 1997: 111).

2.4. EĞİTİM SİSTEMİMİZDEKİ PARADİGMALAR VE PEDAGOJİK BAKIŞLAR

Ülkemizde eğitim alanında yapılan, gerçekleştirilen her türlü değişim faaliyetinde güçlü iddialarda bulunmaktadır. Neredeyse tüm konuşma, kanun ve yönetmelik gibi yazılı metinlerde iddialar sıklıkla kullanılmaktadır. Kötü bir alışkanlığa dönüşen bu durum, neredeyse Tanzimat’tan bugüne sürmektedir. Kurtarıcı ve slogancı bu gibi iddiaların bir kısmında nesnellik ve bilimsellik ölçüsü de bulunmamaktadır. Eğitim ve öğretim alanındaki birçok değişimde, bu alanların kendine has koşulları ve yapısı göz ardı edilmektedir. Ülkemizin de kendine özgü nitelikleri, kaynakları, yapısı, insanının ve çocuklarının özellikleri, toplumsal ihtiyaçlar ve çağın koşulları dikkate alınmamaktadır. Halbuki, toplumsal özelliklerimiz ile ülke ihtiyaç ve koşulları arasında bir dengenin kurulması şarttır. Vazgeçilmez bir toplumsal kurum olan eğitim, birçok alt seviyedeki sistemden oluşmaktadır. Bu sistem, tüm ülkede sınıf ve okullarda bir felsefeye, amaç ve ilkelere, program ve derslere göre yapılanmaktadır. Birbirinden ayıramayacak kadar girift olan bu parçalar, onu anlamlı

bir bütüne kavuşturmaktadır. Ancak hedeflenen değişmelerin çoğunda, bizler bu sistemi bir bütün olarak dikkate almamakta, birbirlerinden kopuk, parça parça yapılarıyla düşünmekte ve değişmeleri de bölüm bölüm uygulamaktayız. Böylelikle eğitimin bir bütünlük ve sistem içinde işlemesini sağlayamamaktayız. Bütünün bir parçasında gerçekleştirilen değişimin bütünü düzelteceği, onaracağı düşüncesi, bilimsellikten uzak düşünmeyi ifade etmektedir (Akyüz, 1994b: 38).

Türk eğitim hayatında bir ilk olan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”nin kullanılmasından bu yana makyajlı ifadelerle, Türkiye’nin eğitim problemlerinin çözüleceği sıkça vurgulanmıştır. Ancak yine de, milli bir toplum olmadığımız gibi çağdaş medeniyete de ulaşamadık. Üç yüz yıldır sürekli tekrar ediyor, bir türlü ilerleyemiyoruz. Sistematik düşünme ve bunu besleyen bilgi kaynakları bu tekrarı ortaya çıkarmıştır. Okullarımız ile öğrenci ve öğretmenlerimiz, mevzuatımız ile eğitim felsefesi, amaç ve metotlar arasında mantıksal bir tutarlılık ve bütünlük sağlayamadık. Eğitimimizdeki değişimle de ne, nasıl, niçin ve ne kadar soruları etkili bir biçimde cevaplanmadı. Bütün sistem görmezlikten gelindi. Her çaba parçalar, unsurlar açısından ele alındı. Kurumsal yapı ve işleyiş yerine, sadece değişim ön plana alındı. Böylece eğitim sistemimiz yaz-boz tahtasına döndü. Batı uygarlığı seviyesine hala ulaşamadık. Kendimize ait bir pedagojik bakış açısı da geliştiremedik. Temel problemimiz, stratejik bir bakış açımızın olmayışıdır. Tartışmalar kredili sistemde olduğu gibi, bütüncü bakıştan uzak parça ve unsurlar üstünden yapılmaktadır. Geçmişte olduğu gibi, bazı uygulamalar da (iş okulu, üretim okulu gibi) arzu edilen sonucu doğurmadı. Tüm bu çabaların özünde farklı kültürel öze ve eğitim bakışları bulunmaktaydı. Bizim gibi, daha makro boyutta sosyo-ekonomik, kültürel ve eğitsel problemlerin üstesinden gelmemiş ülkelerin mikro boyutta eğitim problemlerini çözmek için bu alandaki sorunları çözmüş sanayi ötesi toplumlarda uygulanan sistemlerin kullanılması, eğitim tarihimizde oldukça fazladır (Akyüz, 1994b: 39).

Eğitim-öğretim faaliyet ve alanlarında hazır reçetelere ve mucizelere yer yoktur. Bugüne kadar, tüm toplum ve zamanlar için kabul edilecek bir eğitim anlayışı ve sistemi oluşturulamamıştır. Bunun yerine, çağın ve toplumun koşullarını ve niteliklerini dikkate alan sistemler kullanılmıştır. Bir toplum ve ülke için başarılı olan eğitim anlayış ve sistemi, diğer toplumlar için de bu sonucu doğuracağı fikri kabul edilmemektedir. İnsan yetiştirme olayı ile eğitim sisteminde bir bütünlük ve mantıksal tutarlılık olmalıdır. Tüm eğitim kademe ve süreçlerinde, güçlü bir uyum ve ilişki olmalıdır. Eğitim alanında, yapı ve fonksiyon arasında bir paralelliğin olması gerekmektedir. Ülkede uygulanan eğitim sisteminin önemli işlevlere

sahip olması gerekmektedir. Toplumdaki bireyleri sahip oldukları yetenekler doğrultusunda geliştirmek, bununla da ülkenin toplumsal yaratma kapasitesini aktif hale getirmek gerekmektedir. Anaokulundan lise birinci sınıfa kadar, öğrencilerin ilgi, beceri ve yetenekleri sürekli olarak takip edilmeli; ilk üç yılda sınıf öğretmenleri, devamında ise branş öğretmenleri eğitimi sürdürmelidir. Sekiz yıllık temel eğitim süresince öğrencilere ait ilgi, istek, yetenek ve alışkanlıklarıyla ilgili veriler kaydedilmeli, raporlaştırılarak lise eğitimine yön verilmelidir. Ortaöğretimde çok programlı liseler aktif hale getirilmeli, lise 1. sınıftan sonra branş ve bölümlere ayrılmalıdır. Lise müfredat ve bilgi düzeyi yüksek öğretime uygun ve ona hazır nitelikte olmalıdır (Akyüz, 1994b: 40-41).

2.4.1. Pedagojik Perspektif ve Kendiliğindenlik

Yalnızca yaşanan sorunlarla ilgili değil, geleceğe ilişkin bakış açısını da içine alan paradigma; bilimsel bir bakış açısı olarak, belli bir topluluğun paylaştığı inanç, değer ve teknikleri, bilim adamlarının ve düşünürlerin sahip oldukları dünya görüşünü, hakim olan düşünce, bakış açıları ve çerçeveleri ifade etmektedir. Paradigma, pedagojik perspektif ve diğer eğitim uygulamaları içinde kullanılmaktadır. Bütün pedagojik anlayışlar, merkeze insan ve toplumu aldıklarından, bunların da temel dayanaklarını bilgiler, düşünceler ve bilgi blokları oluşturduğundan, özü gereği birer paradigmadırlar (Akyüz, 1994a: 16).

Modern pedagojide temel paradigmlar olarak şunlar sıralanabilirler: Evrensel değer ve ilkeler, bireylerin kişiliklerinin, biyolojik ve ruhsal boyutlarında benzer nitelikler taşırlar. Bireyleri çevreleyen toplumsal ve kültürel dünyanın varlığında, evrensel değer ve ilkelerdeki, ortak yönler. Toplumsal tabiatı ortaklık. Her bireyin kendi olanakları paralelinde bulunan algı kapasitesi. Her toplumun kendine özgü toplumsal ekonomik ve kültürel özellikler taşıması. Bireyin varlık alanı ile toplumsal varlık alanını özleştiren, birey ve toplum bazında kendiliğindenlik.

Bir paradigma olarak kendiliğindenlik kavramı, insanın iki boyutu ile ilgilidir. İlki psiko-mekanik tabiatı sahip, bireysel varlık alanı olarak insan, ikincisi toplumsallaşma süreci içinde, bireysel boyut yanında, toplumsal bir kişiliğe sahip olan insan. Bunların yanı sıra üçüncü bir boyut daha söz konusudur. İnsanın kendinin bilincinde olmasıdır. İlk iki boyutu daha iyi kavramanın yolu, sosyolojizm ve psikolojizm tezlerinin anlaşılmasıyla gerçekleştirilebilir. İkinci boyuttaki görüş sosyolojizm tezidir, insan bir başına yaşamını

sürdürmede yetenekli değildir. Kendi kendine yetememektedir. Toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullar insan kişiliğine yön vermektedir. Bu görüşe karşı olarak ileri sürülen psikolojizm tezinde ise insan için yapılan bu değerlendirme yanlıştır. Toplumsal koşullar insan için ancak saklı ve potansiyel olanı ortaya çıkarma konusunda etkilidir. Önemli olan insanın sahip olduğu mekanik ve psikolojik güçlerdir. “İnsanın varoluş paradigmasına” uygun düşen üçüncü boyutu, iki varlık alanını yoğurarak yeni bir öz kazanmasını sağlayabilmektedir. Kendiliğindenlik, çağdaş pedagojinin vazgeçemediği bir paradigmadır (Akyüz, 1994a: 14).

Bu pedagojik paradigma ile kendi kendine etkin hale gelen birey, sahip olduğu ilgi ve yetenekleri ile toplumsal ilişkilerin doğurduğu koşullardan beslenerek “özerk bir şahsiyet” haline gelebilmektedir. Sadece toplumun tanınması, algılanması değil, bilgi ve düşünceleri doğuran, temel ilke ve nedenlerin anlaşılması da gerekmektedir. Kendiliğindenlik davranışının temelinde, bireylerin algılar ve semboller aracılığıyla edindiklerini, zihin dünyasında işleme ve kendine ait kılması bulunmaktadır. Böyle bir paradigma ve pedagojik bakış için tek yol eğitimden geçmektedir (Akyüz, 1994a: 15)

Kendi tarihsel arka planımıza baktığımızda, bize özgü bir düşünce dünyamız bulunmamaktadır. Zihnimizde bilgiler, paradigmlar var değildir. Eleştirel bir yaklaşım ve kendiliğinden hareketle bir tavır ortaya çıkamamaktadır. Bütüncül bir yaklaşımdan uzaklaşıp bilgiler ile değerleri karıştırıyor, yeni ile eski arasında sıkışıyoruz. Aydınımız, olay ve olguların zaman ve mekan değerlendirmesini layıkıyla yapamamaktadır. İradeye dayanan çözümler yerine, duygusal sonuç çıkarmalar bulunmaktadır. Geçmişte bir tarihsel boyut oluşturulamamışsa, kırılmalar söz konusu ise güçlü bir paradigma doğmayacaktır. Bize, tarihin sunduğunu iyi kullanmamakta, analize tabi tutmamaktayız. Ondan uzaklaşmakta, geleceğe ilişkin özü taşıdığından habersiz durumdayız. Günümüz düşünce hayatında bir kaos yaşanmaktadır. Kendimize ait bir paradigma kuramamakta ve kendiliğindenliği oluşturamamaktayız (Akyüz, 1994a: 13).

2.4.2. Kendiliğindenlik Problemi ve Özleştirilen Eğitim

Kendi kendini aktifleştirme ve düşünme eylemi, eğitim ve öğretimle alakalı faaliyetlerde önemlidir. Çağdaş eğitim-öğretim sistemlerinde, yaratıcı düşünebilmek ve kendiliğindenlik niteliğini elde etmek ana hedeflerdendir. Çünkü yaratıcı düşünme, yarına,

geleceğe ilişkin bir öneri ve tasarı içermektedir. Gerçeği aşma, ondan öteye geçme anlamına gelen bu düşünme biçimi ve kendiliğindenlik, yarına egemen olmayı sağlamaktadır. Yaratıcı düşünme üretiminin gelişmesi, kendiliğindenliğin etkin hale getirilmesi, her türlü yeniliğin, tasarımın, vizyonun hatta paradigmanın oluşturulmasını sağlayacaktır. Bu durumun kendisi bir paradigma olarak kabul edilecektir. “Paradigma bir vizyona sahip olmak birtakım yıldızda bulunmak, bir galakside yer almak ve bir düşünce kadrosu oluşturmaktır. İnsan ve onun yarattığı bütün varlık alanlarında kullanılabilen bir çerçevedir.” Bilimsel bilginin üretiminde, geliştirilmesinde kullanılan bir ölçü, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasi, ideolojik ve pedagojik yapıların oluşturulması ve irdelenmesinde kullanılan bir stil, bakış açısı bir paradigmayı ifade etmektedir. “Özleştiren eğitim anlayışı” ve onun gereği olan “iş okulu” düşünen insanı yetiştirmek, bireyleri etkin hale getirerek, kendiliğindenliği aktif hale getirmek için önemli bir pedagojik ölçüdür. Kendiliğindenlik birey ya da toplum için bir tekrarlama “malumun ilamı” değildir. Toplumsal etki karşısında gösterilen klasik bir uyma, boyun eğme, benimseme davranışı değildir. Kendiliğindenlik eyleminin özünde, bir öz katılım ve var olanı aşma çabası bulunmaktadır (Akyüz, 2000: 151).

Toplumsal çevreden gelen etkiler, bilgiler, bireyin zihin ve iç dünyasında tartışılır, anlamlandırılır. Kendine has değerler, düşünce ve eylemler olarak ortaya çıkar. Kendiliğindenlik eyleminde bireyin öz güçleri, çağdaş bilgiler ve toplumsal değerler harmanlanarak bir anlam oluştururlar. Bu anlam oluşturma özgün, orijinal bir boyut taşımaktadır. Bireyler olgunlaşıp gelişirken, toplumsal kalkınmanın da toplumsal ve pedagojik temelleri atılmaktadır. Bireylerin öz güçlerini meydana çıkaracak olan kendiliğindenliği besleyecek eğitim anlayışına “özleştiren eğitim düşüncesi” bunu gerçekleştirmek için kullanılan yöntem ise “iş eğitimi” ya da “iş okulu” denmektedir. Özleştiren eğitim, pedagojik açıdan güdülenmiş, bir amaca yönelik olan, programlı ve sistemli bir faaliyettir. İnsanın var oluş paradoksuna uygun nitelikte olan bu eğitim anlayışı, bireyleri içten kavrayıp kendiliğinden aktif hale getirerek onları kendi olgunlaşma modeline göre yönlendirmektedir (Akyüz, 2000: 152).

“Özleştiren eğitim anlayışında” bireylerin, düşünsel ve duygusal durumları, değer, kapasite ve yetenekleri yanında, bireyleri çevreleyen toplumsal ve kültürel alanlara da hükmetmek gerekmektedir. Bu eğitim anlayışını güçlü kılabilmek için bazı yöntem ve stratejiye ihtiyaç duyulmaktadır. Pedagojik anlamda iş uygulamalarını gerçekleştirmek, oluşturulacak dersleri bir müfredat programı şeklinde düzenlemekten çok, öğrencilerin öz güçlerini ortaya çıkaran, fırsat eğitimine yönelmek gerekmektedir. Pedagojik anlamda işin

amacı, birey merkezli ve onun olgunlaşmasını hedefleyen değerlerden oluşmalıdır. Öğrencilerin bütün potansiyellerini ortaya çıkarıcı nitelikte olmalıdır. Şekillenmelerin özgür bırakılması sağlanmalıdır. İş yapabilme becerisini geliştirmeli, ruhsal ve düşünsel başarı arzusunu güçlendirmelidir. Bir iş faaliyetinin pedagojik değere sahip olabilmesi için bireyin üretken, ürettiği eser ile kendi öz değerini anlaması gereklidir. Pedagojik anlamda iş faaliyetleri, değer ve yeteneklerin geliştirilmesi ile bireylerin ve toplumun mükemmelleştirilmesini sağlamaktadır. “Özleştirilen eğitim anlayışı” ve “iş okulu modeli” öğretmenleri bağımsız birer meslek mensubu, okulu kendine has özellikleri olan, eğitici, öğretici bir kurum ve organizasyon olarak tanımlamaktadır. Bu eğitim anlayışı, maddi bir üretim ve para kazanmaya dönük bir üretim hedeflememektedir (Akyüz, 2000: 154-158).

2.4.3. Türk Milli Eğitim Sistemine İlişkin Değerlendirme

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’dan kendine miras kalan geleneksel eğitim anlayışını değiştirerek bilimsel ve çağdaş bir yaklaşımı temele alan, milli bir eğitim hedeflemektedir. Günümüze kadar hiç kuşku yok ki, bu konuda birçok mesafe kat edildi. Ancak alınan bu yol zaten doğal olarak alınacaktı. Çünkü nüfusu hızlı bir şekilde artan ülkede buna paralel olarak öğretmen yetiştirilecek, okullar açılacak ve elbette çeşitli reformlar yapılacaktı. Bütün bu gelişmelere rağmen, geleneksel eğitimin kimi sorunlarını aşamadık. En açık göstergeyse, kalitenin niceliğe oranla artmamasıdır. Atatürk’ün önderliğinde bilim, teknoloji, akıl ve yenileşme açık hedef olarak belirlenmiş, buna ulaşmak için de devrimci, halkçı, devletçi niteliklere sahip eğitimin milli, laik, bilimsel ve demokratik özelliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Cumhuriyetin yetmiş beş yıllık süresi içinde, en önemli başarı her ne kadar ilköğretimden yükseköğretime gidildikçe bu oranda düşüş yaşansa da, okullaşma oranlarındaki artış da yaşanmıştır. Gerçi elit bir eğitim politikası için yüksek eğitimdeki bu düşük oran bir sorun yaratmamaktadır (Celkan, 1998b: 7).

Hala teorik bilgi aktarıcılığından kurtulamadık. Meslek okullarımızda uygulamalı eğitime bir türlü geçemedik. Yani idealist eğitim felsefesinden, realist ve pragmatist eğitim felsefesine geçemedik. Kaldı ki idealist anlayışı da layıkıyla yerine getiremediğimizden bahsedilebilir. Türkiye’de eğitim reformlarından önemlileri arasında köye, köy öğretmeni yetiştirmek amacıyla kurulan Köy Enstitüleri’dir. Bu konuda bizler olaya pedagojik açı yerine, daha çok politik ve düşünsel açıdan yöneldik. Köy Enstitüleri’nde teorik bilgiler

aktararak öğretmen adaylarını bilgilendirdik. Ama ağaç dikemeyen, ziraattan anlamayan, yeterli düzeyde beceri edinemeyen öğretmenler, öte yandan okul binasını onaran, tarım ve hayvancılık alanında başarılı ancak bilimsel bir zihin yapısından yoksun, genel kültür açısından eksik olan öğretmenler yetiştirdik. Öğretmen yetiştirilirken gereksiz kavram ve bilgiler için ısrar edilirse, yeteneklere uygun olmayan derslerin zorla okutulması, uygulama yerine daha çok teoriye ağırlık verilmesi, öğretim basamakları arasında uyumun sağlanmaması, nitelikli öğretmenlerin eğitilmesini engellemektedir (Celkan, 1998b: 8).

Okul program reformları, daha çok ilköğretim ve yükseköğretim basamaklarında gerçekleştirildi. Ortaöğretim alanında yeterli düzeyde yenileşme ve değişim sağlanamadı. Eğitime bütünsel açıdan bakıldığında, her bir eğitim basamağının birbiri paralelinde reforma tabi tutulmaları gerekmektedir. İhmal edilen ortaöğretim programının ülkenin toplumsal, siyasal, demografik koşullarına uygun ve bu ihtiyaçlara cevap vermesi, çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygunluk, yaşama dönüklük ile mesleki ve teknik oryantasyona uygunluk ilkeleri açısından değerlendirilmesi gerekmektedir (Celkan, 1998b: 8).

Mevcut ortaöğretim sistemi, bir belirsizlik ve hedef karmaşası içindedir. Bu dönemdeki çocukların, özel yeteneklerinin belirgin hale geldiği pedagojik bir gerçektir. Bu noktada, yönlendirmenin özel ve mesleki, teknik eğitimin mutlaka sağlanması gerekmektedir. Ortaöğretimin yeniden yapılandırılmasında, ortaöğretim kurumlarının isimlerinin analiziyle başlamak gerekmektedir. Tüm ortaöğretim kurumlarının sonuna “lise” ekleyerek sözde bir belirleme yapılmaktadır. Ancak lise kavramı sınırlı bir genel kültür bilgisi kazandıran, herhangi bir mesleki becerinin kazandırılmadığı anlamına gelen bir kavramdır. Oysaki, mesleki ve teknik alanlarda uygulamalı eğitim veren ortaöğretim kurumlarının isimlerinin sonuna, daha önceden kullanıldığı gibi “okulu” getirilmelidir. Ticaret Okulu gibi. İkinci olarak, bu kurumlarımızda branşlaşmaya yönelik çalışmalar gözden geçirilmelidir. İlköğretimden sonra çocuklarımız spor, sanat, teknik, ticaret, tarım gibi kollardan birine; edebiyat, sosyal, askerlik gibi alanlara yönlendirilmelidir. 3+3 toplam 6 yıllık bir eğitim verilmelidir. Ülkenin ihtiyaç duyduğu meslek elemanlarını yetiştirip, anadolu lisesi, spor lisesi gibi temelsiz bir yapılanmayı sona erdirmeliyiz. Böylelikle üretim sektörünün ihtiyacı olan ara işgücünü sağlayıp üniversite önlerinde yığılmalara engel olabiliriz (Celkan, 1998b: 8).

Cumhuriyet döneminde kimi eğitim politikaları ve uygulamaları sadece düşünce ve teorik boyutta kaldı. Elit eğitim politikası Z. Gökalp'ın ve M. Turhan'ın, üretici eğitim

politikası İ. Baltacıoğlu'nun, girişimci bireylerin yetiştirilmesi politikası ise P. Sabahattin'in düşüncelerinde kaldı (Celkan, 1998b: 9).

Yurt dışına öğrencilerin gönderilmesi, cumhuriyet döneminde de oldukça büyük boyutlara ulaştı. Ancak istenilen düzeyde yarar sağlanamadı. Öğrenim için giden öğrenciler ya geri gelmedi ya da geri geldiklerinde doğru ve etkin kullanılmadı. İhtiyaç duyulan alanlarda yeteri kadar girdi sağlanamadı. Hala sosyal bilimler ve eğitim alanında öğrencilerin yurt dışına gönderilmesi sürdürülüyor ise bunun açık nedeni de henüz eğitimin kültürel temelini atılmadığıdır (Celkan, 1998b: 9).

Günümüzde sürdürülen eğitim anlayış ve faaliyetleri, 1950 öncesinden uzaklaşmış ve yozlaşmış durumdadır. Yetişkin eğitimi seferberliği uygulamaları, demokratik, lâik eğitim anlayışı, öğretim birliği açısından olumsuzluklar gözlenmektedir. 2000'li yılların başında eğitim alanında, eğitim birliğinin ihlali, üniversite niteliksiz eğitimin yaygınlaşması ve liseleştirilmesi, özerk ve bilimsel olmayan bir Talim- Terbiye Kurulu'nun varlığı konularında kötümser olmamız söz konusu olabilir. Gelecek için eğitim sistemimizde bazı yenilikler gerçekleştirmek zorundayız. Bunun için şunların yapılması gerekmektedir. Zorunlu 8 yıllık temel eğitimin derhal yaygınlaştırılması, ortaöğretimde meslek eğitiminin ağırlığı oluşturması, yüksek öğretimde kalitenin yükseltilmesi, bilim ve teknolojiye daha fazla yatırım, eğitim sisteminde öğretmenlerin yanında uzman personelin yer alması gerekmektedir (Tezcan, 1995b: 171)

2.5. POSTMODERN ÇAĞDA EĞİTİM

19. yüzyıl sonlarına doğru toplum bilimlerinde bir paradigma değişimi olarak ifade edilen "modernizm" yerini, yeni bir ekonomik yapıya yönelen, farklı kültürel ve toplumsal yaşam biçimlerini ortaya çıkaran bir döneme bırakmıştır. Postmodern adı verilen bu dönem, sanayi sonrası toplumu ve uygarlığı ifade etmektedir. Mimari, sanat, politika, ekonomik alanda ortaya çıkan bu yeni paradigma, eğitim alanında da yeni anlayışlar doğurmuştur. Postmodernizm, sürekli bir arayış, emek üretim paradigması yerine enformasyon paradigmasını kabul eden, antiendüstriyel bir anlayışı ifade eder. Daha çok teknolojiye dayalı bilginin tüm alanlarda hakim olduğu, beyaz yakalı işlerin, yükseköğretim ve araştırmanın merkezde olduğu bir durumdur (Tezcan, 2002a: 2-3).

Sanayi toplumlarında eğitim katı ve disiplinli bir niteliktedir. Öğrenciler belirlenen yerlerde oturmakta ve ders görmektedirler. Derslere başlama saatlerle belirlenmiş, katı bir not verme sistemiyle bireysellikten uzaklaşmıştır. Bu düzen içinde yetişen çocuklar, yetişkin yaşamlarında topluma istenilen düzeyde uyum sağlamış, yerleşik iş olanaklarından istenilen şekilde yararlanmışlardır. Bu rollerin yapılaşmasında okul ve eğitim üzerine düşen görevleri yerine getirmiştir. Sanayi sonrası çağda, tekdüze ve kaba işler makinelere bırakılacak, insanlar bilgi, zeka, yaratıcılık faaliyetlerinde bulunacaklar. Gençlere okullarda, gelecek ile ilgili imkanlar, olasılıklar, değişmeler öğretilmektedir. Bilgi toplumunda gerçek sermaye ve kaynak olan bilgi, kendine dayalı bir ekonomi doğurarak okulların bu yapıya uygun eğitimde bulunmasını sağlayacaktır. Postmodern eğitimle birlikte, eğitilmiş genç, eğitilmiş insan kavramı yeniden anlamlandırılacaktır. Öğrenme ve öğretme biçimlerinde farklılaşma doğacak, yeni teorik bakışlar ve teknolojik alt yapı öğrenme sürecinde kullanılacak, okullardaki geleneksel müfredat programları yenilenecektir. Sanayi sonrası toplumda eğitilmiş insan, sadece okur-yazar değildir. Bireylere okuma-yazma ve temel matematik bilgisi edinmek yetmeyecek, bu bireyler bilgisayar temelli yeni beceriler edinmek durumunda kalacaklardır. Okur-yazarlıkta kitle iletişim araçları okul yerine daha çok bilgi sağlayan aktif kaynak olacaktır (Tezcan, 2002a: 5-8).

Bu dönemde herkes için aynı öğrenme öğretme anlayışı bulunmamaktadır. Öğrenen kişi bir okulla sınırlanmayacak, ulaşabildiği tüm okullar arasından seçim yapıp, eğitim alabilecektir. Okulların çeşitliliği, öğrencilerin beceri ve yeteneklerinin ortaya çıkarılıp geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Geleneksel araç gereç yerine eğitimde yüksek teknolojiler kullanılacaktır. Kitap yerine bilgisayarlar aktif olacak ve okullar daha çok bilgisayar, tv, video vb. araçları kullanma konusunda baskı altına alınacaktır. Öğrenme çeşitliliği içinde, öğretmenlerin rolleri değişmektedir. Öğretmen bilgi aktaran değil, öğrenen kişiye yol gösteren, yardım eden, öğrenciyi cesaretlendiren durumda olmaktadır. Bu bakış, eğitimdeki ilerlemeci akımın postmodern çağda sürdürülmesini sağlayacaktır (Tezcan, 2002a: 10).

Klasik sınıf algısı yerine açık sınıf yapılanması oluşmaktadır. Bu yapılanmada araç-gereçler sanat alanından tüm bilimsel alanlara kadar yaygınlık kazanmaktadır. Her öğrenci, kendi ilgi ve yeteneğine uygun araç gereci kullanacaktır. Zengin sınıf ortamı ile okuma yazma, aritmetik vb. alanlarda daha etkin bir eğitim yapılmaktadır. Sınıf ortamı bireysel gelişmeye göre düzenlenmekte, yarışmacı, test denetimli bir yapıdan uzaklaşmaktadır. Bireysel öğretim ile öğrenciler kendi hedeflerini oluşturacaklardır. Her

insanda olduğu gibi öğretmenler arasında da farklı yetenek ve becerilerde uzman olma söz konusudur. Bu nedenle her öğretmen kendi yetenekleri ölçüsünde eğitim vermeye yönlendirilerek, kendi deneyim ve bilgilerini öğrencilere aktaracaklardır. Öğrenciler farklı nitelikte öğretmenlerle karşılaştıkları için daha da gelişebileceklerdir. Öğretmenler de bu durumda mesleki doyuma ulaşabilmektedirler (Tezcan, 2002a: 11).

Postmodernizmde projeler, alternatif okul niteliği kazanmaktadır. Projeler yoluyla öğrenciler, doğal süreç içinde toplu olarak öğrenmektedirler. Yazılı kaynaklar ve sınıf ortamı, bilgi kazandırmada yeterli olmamaktadır. Tek tip sınıflar yerine çoklu ortam sağlayıcı nitelikte, klasik sınıf yerleşme düzeninin dışında bir yapı olacaktır. Modernist aşamada eskiyen müfredat programları, yeni toplumsal konulara uygun olarak oluşturulmaktadır. Kitle eğitimi yerine, bireysel eğitim, tekli öğretimden çoklu öğretime, katı içerikten esnek programa, bağımsız içerikten bağlantılı içeriğe geçiş olmaktadır. Öğrenciler “öğrenmeyi öğrenme”yi gerçekleştirmektedirler. Bilgi sürekli olarak yenilenmekte, paralel olarak eğitim de yaşam boyu sürmektedir. Toplumsal gelişim, kalkınma, uzmanlaşma, toplumsal uyum ve çok yönlülük gibi değerler, bu süreç içinde yeniden üretilmektedir. Okullar çevreye açık, çevrenin ve toplumun merkezidir. Okul herkese hizmet sunmakta ve hizmet yelpazesi oldukça genişlemektedir (Tezcan, 2002a: 12).

2.5.1.Postmodern Eğitimin Türkiye’ye Yansıması

Türkiye, hala sanayileşme sürecini tamamlamadığından, postmodern aşamaya geçememiştir. Yine de belirli oranda postmodernizm, ülkemizi etkisi altına almıştır. Ülkemizin bilgi toplumu olma yolunda, iki özel aşamayı geçmesi gerekmektedir. Birincisi, sanayileşmeden kalan eksikliklerin giderilmesi; ikincisi ise postmodern döneme hazırlanmadır. İlk aşamada, sanayi dönemi eksikliklerinden olan bazı eksiklikleri tamamlamamız gerekmektedir. Örgün eğitim açısından bu problem ve yetersizlikler şunlardır: Ezberci sisteme dayalı eğitim, öğretmen-öğrenci arasındaki iletişim kopukluğu, yüklü müfredatlar, günün koşullarından uzak konular, aşırı ve baskıcı disiplin, donanım açısından yetersiz ve kalabalık sınıflar, artan nüfusa oranla okul sayısının yetersizliği, fırsat eşitsizliği, mesleki ve teknik eğitimin yetersizliği ile bilimsel ve araştırmaya dönük çalışmaların yetersizliğidir (Tezcan, 2002a: 13).

Kişilik yönünden ise bağımsız ve sorumluluk eğitimi ile gençlerin kendi dünyalarını kurmaları sağlanmalıdır. Gençlerin özgür bir kişilik kazanma sürecinde otoriter ve baskıcı tutumlardan vazgeçilmelidir. Gençlerimizi kendi haklarına sahip, sorumluluklarının farkında olan, katılımcı, toplumu ilgilendiren sorunlarda karar süreçlerine katılabilen, işbirliği özelliği gelişmiş, demokrasiyi içselleştirmiş bireyler olarak yetiştirmek zorundayız (Tezcan, 2002a: 14).

İkinci aşama ise, toplumu postmodern niteliklere hazırlamadır. Ülkemizde sanayileşme sürecine paralel olarak kentleşmenin hızlanması, hem yaşam hem de yönetsel boyutta demokratikleşmenin artması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kadın hakları ve özgürlüğü, tüketim toplumu nitelikleri, postmodern sürece hazırlanmayı desteklemektedir. Bu süreci destekleyecek özel stratejiler, program ve mali kaynakların siyasal yönetimler tarafından sağlanması da gerekmektedir (Tezcan, 2002a: 15).

Türkiye'nin bugünkü sosyo-ekonomik yapısı, ne sanayi öncesi ne sanayi dönemi, ne de sanayi sonrası döneme uymaktadır. Neredeyse her üç dönem birlikte yaşanılmaktadır. Daha çok sanayileşmekte olan bir görünüm içinde bulunmaktayız. Eğitim alanındaki yetersizliğimiz, bu yapı için uygun olmamaktadır. Nitelikli işgücü üretme konusunda yetersizliğimiz söz konusudur. Eğitim sistemi, ilk olarak sanayi toplumunun gereksinimlerini karşılayacak niteliğe, ardından postmodern toplumun gereksinimlerini karşılayacak duruma getirilmelidir (Tezcan, 2002a: 32).

Türkiye'de yaz eğitim kursları ve öğrenci değişimi küresel ilişkilerin etkisiyle olmuştur. Özellikle üniversiteler düzeyinde öğretim üyesi değişimi bu göstergelerinden sayılabilir. Küreselleşmenin etkisi ne yazık ki tek yönlü işlemektedir. Kendimize özgü değer ve özelliklerimizi koruyamamaktayız. Birçok olgu batıdan eğitim sistemimize girmiştir. Evrensel değerlerin önemsendiği, ulusal kimliğimizi koruyacak nitelikte yenilenebilecek bir eğitim yaratamamaktayız. Eğitim sistemimiz, kendimize has kültürel özellikleri evrensel boyuta taşınmalı ve evrensel kültürün genişlemesine katkı sunmalıdır. Bilinçli bir küreselleşme, kendini, ulusunu taklitçi bir yaklaşımdan kurtarıp, yaratıcı düşünmeyi benimsemiş bireylerin yetiştirilmesiyle sağlanacaktır. Bu nedenle okullara, programlara, evrensel boyuttaki değişmelere nesnel olarak yaklaşmalı ve ülkemize olumlu bir şekilde yansımaları sağlanmalıdır (Tezcan, 2002a: 53-54).

Küreselleşmenin, dünya egemenliğini gizlemek, örtmek amacıyla güçlü devletlerin yönlendirdiği bir süreç olduğu da bilinmektedir. Güçlü ve zengin devletler yararına gelişen

bir süreç olduğundan, bu görüş destek bulmaktadır. Ulusları birbirlerine yakınlaştırırken, etkin ulusalcı yaklaşımlarla parçalayabilmektedir. Bu problemleri gidermenin yolları, işbirliği içinde etkileşimleri ve programlarındaki düşmanca yapılanmalar yerine, evrensel değerlerin yozlaşmaya neden olmadan ön plana çıkarmaktır (Tezcan, 2002a: 55).

Müfredat programları ile küresel düşünebilen nesiller, bireyler yetiştirilmektedir. Küresel ilişkilerde sorumluluk üstlenen bireyler aynı zamanda yerel boyuttaki görev ve sorumluluklarını da yerine getirmek durumundadırlar. Sanayileşme, küreselleşme ve laiklik anlayışıyla, dünya seküler bir yaşama geçmiştir. Bilgi toplumu, kaliteli üretim, yüksek öğretim bu yeni yaşam biçimlerinin göstergeleri sayılmaktadır (Tezcan, 2002b: 57)

2.5.2. Bilgi Toplumu ve Türkiye

Bilgi toplumu, mal üretiminden hizmet üretimine geçen, sosyal hizmetler yerine, bilgisayar sistem analizlerinin ön plana çıktığı toplumdur. Yeni bir sektör olarak bilginin temelde olduğu, enformasyon sektörünü ortaya çıkararak, teknik entelektüel sınıf değişimini yönlendirmektedir. Bilgi toplumunun temel ekseni bilgidir. Değişmeler bilgi merkezlidir. Sanayi toplumundan farklı değerler sistemi bulunmaktadır. Gerçek, bireysellik, özgürlük, güzellik gibi (Tezcan, 2002a: 4).

Ülkemizin bilgi toplumunun çok gerisinde olduğu kabul edilmektedir. Bunu ispatlayan birçok olgu ve sonuç mevcuttur. Bunlar arasında şu sonuçlar durumu özetleyecek niteliktedir. OECD ülkeleri arasında okullaşma oranı en az olan ülke Türkiye'dir. Eğitim sistemimizin ezberci, söyleneni yerine getiren, tekdüze insanlar yetiştirmesi, toplumsal değişmeyi göz ardı ederek özel eğitim yerine standartlaşmayı çabalamasıdır. Ülkemizde, bilim insanı sayısı ve niteliği yetersizdir. Araştırma-geliştirme çaba ve kaynakları yetersizdir. Merkeziyetçi ve bürokratik yapı eğitim üstünde egemendir (Tezcan, 2002a: 16).

Eğitim alanında yerelleşme, ulusal boyutta sürdürülen denetim, finansal destekler gibi uygulamaların bölgesel ve yerel kurumlara aktarılmasıdır. Hızlı toplumsal değişim, merkezi boyutta müdahale ve yön vermelerde gecikmelerine neden olmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı, merkezi kurumlar yetki ve sorumluluklarını yerele devretmek zorunda kalacaklardır. Ancak yerelleşme eğitimde çeşitli faydalar da sağlayacaktır. Merkezi müfredatın oluşturduğu paradigmlar ile kalıplaşan gerçek ve doğrular aktarılmaktadır.

Böylece demokratik değerler için çok seslilik ve yönlü oluş engellenmektedir. Çoğulculuk ve katılımcılık için yerleşme önemli olmaktadır. Okulların yenilenen programları ve akademik serbestliğin yaygınlaşması sağlanacaktır. Yine kararlara katılım, yerleşme ile herkese yayılabilecektir. Yerleşme ile halk eğitim sürecine müdahil olabilmekte ve politikacıların etkisinden kurtulabilmektedir (Tezcan, 2002a: 28-29).

Ülkeler arası etkileşim, ülkeleri yöresel davranmaya, evrensel ve küresel düşünmeye zorlamaktadır. Toplumlarda sahip olunan değerlerin yeniden yapılanma gereksinimi doğmaktadır. Genç kuşakların, oluşan yeni değerlere uyum sağlayabilmeleri için yeni bir toplumsallaşma modeli gerekli olmaktadır. Eğitim sisteminde bireyler, iyi düzeyde yabancı dil, geçerli meslek, ileri düzeyde bilgi teknolojilerini kullanma yetenekleriyle donatılmak zorundadırlar (Tezcan, 2002a: 42).

Ayrıca postmodern çağ, bir arayış süreci yaşamaktadır. Henüz kurumlaşmış bir yapı özelliğinde değildir. Ülkeler kendileri için gerekli olacak bu koşullara uyum gösterme çabası içindedirler. Postmodernizm, modernizmi eleştiren, ilke ve değerlerini yok sayan, kendine özgü değerleri olan bir akımdır. Postmodernizmin, eğitim ile bağlantılı bazı temel eleştiri ve belirlemeleri mevcuttur. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, ahlaksal ve toplumsal uzlaşma ve birleşmeyi sağlayamamaktadır. Artık bilimsel ve teknolojik gelişmelere olan inanç zedelenmiştir. Çoğu zaman savaş ve yıkım doğurmuştur. Bilim adamları, bir toplum üyesi olduklarından, toplumsal ve kültürel olandan etkilenmektedir. Çalışmalarında bu değerlerin etkisi vardır. Akılcı tutum yerine, içinde yaşadığı toplumun değerleri, önyargıları etkili olmaktadır (Tezcan, 2002a: 26-27).

2.6. EĞİTİM SÜRECİNDE YABANCILAŞMA VE ŞİDDET

2.6.1.Eğitimde Yabancılaşma

Günümüz sanayi toplumlarında, bütün toplumsal kurumları ve insan etkileşimlerini yönlendiren yabancılaşma olgusu, eğitim alanında da etkindir. Eğitim kurumlarının lise ve üniversite düzeyinde daha da belirginleşmektedir. Özellikle gençlik çağında ortaya çıkan ve belirginleşen sorunlarda ortaya çıkmaktadır. Psikolojik ve bireysel bir algılama durumu olan yabancılaşma, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun

değerlerinden, kültüründen uzaklaşması, bu olguya sosyolojik bir anlam da katmaktadır (Tezcan, 1997: 296).

Öğretmenlerin toplumsal yabancılıkları; toplumsal olaylara, karışmaması, tarafsız olması, başkalarından farklı olması biçimindedir. Onların yaşamları çoğunlukla oyunlar, sınavlar, törenler gibi çocukların merkezde olduğu çalışmalar üzerine kurulmuştur. Bu yoğunluk öğretmeni yetişkinlerin dünyasından uzaklaştırmıştır. Bunun yanı sıra ilginç olan durum, bir dereceye kadar da öğrencilerden uzaktır. Onlarla arasında bir toplumsal mesafe bulunmaktadır. Öğretmenin toplumsal yabancılığının temelinde birçok etken bulunmaktadır. Toplumda genel kanaatin yanında, öğretmenlerin kendine özgü kültürel düzeyleri gereksinim ve ilgileri söz konusudur. Öğretim sürecinde tarafsızlıkların sürdürülmesi ve değerlendirmelerinde nesnelliklerinin korunması açısından öğretmenlerin toplumsal yaşama, diğer bireyler kadar dahil olmadıkları bilinmektedir. Öğretmelerin yaptıkları görevin kutsal ve değerli oluşundan kaynaklı idealist boyutu bulunmaktadır. Öğretmenler, çoğunlukla genç öğretmenler, buldukları topluluğa sonradan katılmışlardır. Belirli süre kaldıktan sonra atama yoluyla kendi memleketlerine dönmektedirler. Böylelikle toplumsal çevre ile kalıcı ve sürekli bir ilişki sürdürememektedirler. Toplumsal kökenleri, aile biçimleri, eğitsel ve kültürel düzeyleri gibi çeşitli bakımlardan ayrı bir grup olarak toplumdan soyutlanmaları mümkün değildir. Bu durum da onların yabancılık durumunu azaltmaktadır (Tezcan, 1997: 278).

Bazı araştırmacılar, yabancılaşma hakkında değişik boyutlar ve içerikler ileri sürmüşlerdir. Bunlar arasında; bireylerin içinde yaşadıkları toplumu etkilemede yetersizlik ve ulaşmak istedikleri amaçlara ulaşamamanın ortaya çıkardığı güçsüzlük, bireyler amaçlarına ulaşırken sahip oldukları olanakların, karar verme süreçlerindeki eksikliklerin anlamsızlıkları, toplumun kabul etmediği olay ve davranışlara yönelme, kuralsızlık, bireylerin, toplumun tanımlanmış normlarını ve amaçlarını yeterli olmayan düzeyde benimsememesi ve bunlardan soyutlanması ile bireyin kendi kendine yabancılaşması bulunmaktadır (Tezcan, 1997: 297).

2.6.2.Yabancılaşma Kaynakları

Fonksiyonalistlere göre, gençliğin yabancılaşması, toplumla psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal açılardan bütünleşememeleri ya da bunun zayıflığı sonucu ortaya çıkar.

Eğitimci Weinberg, öğrenci yabancılaşmasına kaynaklık eden faktörleri daha ayrıntılı bir şekilde tartışmaktadır. Kişisel olmayan çevre, yetersiz ve ilgisiz öğretim, bürokratik üşengeçlik, kurallar ve yönetmelikler, okullardaki büyük değişimler, öğrenim sürecindeki can sıkıcılık ve yorgunluk gibi bazı temel nedenler, yabancılaşma kaynağı olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 1997: 298).

Bireyler için kişiselleştirilmiş çevre, yaşamlarını etkileyen kararlara katılımlarının gerçekleştiği ve anlamlı ilişkilerin sürdürüldüğü çevredir. Ancak kişisel olmayan çevre birçok olumsuz sonucu beslemektedir. Öğrencilerin bireysel ilgi gereksinimleri, kalabalık sınıflarda soru sorulmadığından, öğretmenin özel konularda öğrencileri yönlendiremediğinden karşılanamamaktadır. Öğrencilerin dersleri anlamsız, gereksiz ve önemsiz görmeleri, nitelikli öğretmen eksikliği, müfredat programlarının uygunsuzluğu yabancılaşmaya yol açmaktadır. Bürokratik kurumların yavaş işleyiş ve değişimleri kendilerinden istenen davranışları yerine getirmede engel olmaktadır. Dinamik bir özellik taşıyan, değişen bir kültürün parçası olan gençlik gereksinimlerin giderilmesini istemektedir. Öğrenciler, farklı gereksinimlerinin karşılanmasını isterler. Ancak bürokratik işleyiş algılamadıklarından dolayı sorunları tahmin edemezler. İşleyişin, kurallar yerine kişilerce yerine getirildiğini düşündüklerinden, istenilenin hemen yerine getirilmesini isterler. Olumsuzluklar, gecikmeler karşısında hemen tepki gösterirler. Öğretim sürecinin yüksek lisans, doktora derecelerine kadar gittikçe uzaması, yorgunluğa ve sıkıcılığa yol açmaktadır. Gençler hemen hayata atılmak isterler. Ancak bu yönde doyum geciktirildiğinde kopmalar gerçekleşmektedir. Yabancılaşma kaynaklarından biri de okulların büyük değişimlere uğramasıdır. Eğitim kurumları fiziksel ve insan kaynakları açısından büyümekte, velilerle okul arasındaki bağlar zayıflamakta, bürokratik işleyiş belirginleşmektedir. Birçok ülkede ortaöğretim kurumlarında otoriter bir yapı vardır. Lise düzeyinde olan öğrenciler, kurum ve toplum denetiminin düzeyini algılama konusunda görüş sahibi düzeyindedirler. Aşırı baskı ve otorite, katı denetim gençlerin yabancılaşmasını hızlandırmaktadır (Tezcan, 1997: 298-300).

Bazı batı ülkelerinde kamu okullarında bazı önlemler yoluyla öğrencilerin yabancılaşmaya uğraması, kısmen önlenmiştir. Sert toplumsallaşma, dışlaşma “cooling out”, sapmanın olumsuz olarak yaptırımlanması, yarışmaya dayalı başarıyı korumak bu önlemler arasındadır. (Tezcan, 1997: 300).

Bu klasik uygulamaların dışında, öğrencinin okula katılımını ve bütünleşmesini sağlamak, okulu küçültmek, okulun yönetimine öğrencilerin katılmasını sağlamak, okul iklimini insancıllaştırmak, öğretimi bireyselleştirmek sayılabilir. Özellikle bireysel öğretim faaliyetleriyle öğrencilerin okula devam etmeleri, eğitime karşı ilgisizlikler, disiplin suçları belirli düzeylerde önlenmiş olacaktır. Çünkü bireysel öğretim etkinliklerinde öğrenciler, kendi hedefleri doğrultusunda ilgili oldukları konuları daha kolay öğrenebilmektedirler. Yabancılaşmanın azaltılmasında eğitim sürecinde çeşitli öğretim yöntemleri, çok boyutlu araç gereçler, müzik ve beden eğitimi gibi grup çalışmaları kullanılmaktadır (Tezcan, 1997: 301).

Okullarda yabancılaşma; öğrenme için gerekli olan öğrenci katılımının sağlanması, bütünleşme açısından toplumsal ve psikolojik olarak insanların birlikte çalışmaları, birbirleriyle ilgili olmaları, rehber olarak eğitimsel ve ahlaksal ölçütler geliştirilmesi temel nedenlerinden dolayı azaltılmalıdır. Öğrencilerin yabancılaşmasını azaltmak için; örgüt kuramı ve örgütler toplumsal psikolojisi literatürü genel olarak şunları ileri sürmektedir. Öğrenciler aileleriyle birlikte belirledikleri hedeflere ulaşmak için devam edecekleri okulları seçerlerse yabancılaşma azalır ve öğrencilerde bireysellik, toplumsallık ve kişisel bütünlük artar. Okulun hedeflerinde belirsizliğin az olması, amaçlarındaki açıklık ve uygunluk yabancılaşmanın önlenmesinde etkilidir. Okulun işleyişine öğrenci katılımı ve okuldaki suçluluk oranının düşük düzeyde oluşu, amaçlar üzerindeki anlaşma ve kuralların pekiştirildiği okullarda yabancılaşma oldukça düşük durumdadır. Küçük okul, öğrenciler arasındaki ilişkileri birincil hale getirip birleşmeyi kolaylaştırır. Tüm üyeler arasında sürekli ilişki fırsatı sağlayarak yabancılaşmayı engelleyici nitelik kazanır. Küçük okul, bireysel seçimi giderebilir. Okulun büyük oluşunda, benimsenmiş amaçlar, okul yönetimine öğrenci katılımını geliştirmek, öğrenciler ve personel arasında uyumlu bireysel ilişkileri yaratmak güçleşir (Tezcan, 1997: 302).

Okullarda öğrencilerin okulun politikası, hedef ve amaçlarının belirlenmesinde yönetimine katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Okullarda ortaklaşa rollerin geliştirilip artırılması, öğrencilerin kendi çıkarları ile okul hayatları arasında bir örtüşmenin sağlanması daha güçlü bağlar geliştirir. Öğrenciler öğretmenlerle sürekli ilişki içinde olduklarında güvene dayalı ilişkiler artar ve beraber serbest zaman etkinlikleri, rehberlik çalışmaları gibi etkinliklerle ortaklaşa roller genişler (Tezcan, 1997: 303-304).

Bu belirlemeler daha çok sanayileşmiş ülkelerin eğitim koşullarına ve durumlarına ilişkin bulgular olmasına karşın, günümüzde eğitimi ve okulu artan bir biçimde etkileyen yabancılaşma olgusu; şiddet, siyasal aktivite, suçluluk, hippilik, sanat eserlerini tahrip (Vandalizm), düşük başarı, sınıfta kalma, devamsızlık, okul etkinliklerine katılım, öğrenci ilgisizliği, okula düşmanlık gibi toplumsal ve eğitsel sorunlara neden olmaktadır. 1968 yılından sonra ülkemiz gençliğinde önemli bir sorun haline gelen yabancılaşmanın, yakın zamanda sanayileşen ülkemizde de daha etkili olacağı muhakkaktır. Yabancılaşmayı doğuracak nedenlerin özenle takip edilmesi ve sistemli bir şekilde öğrenci yabancılaşmasına ilişkin ulusal çapta bilimsel araştırmaların yapılması gerekmektedir (Tezcan, 1997: 305).

2.6.3. Eğitim ve Şiddet

Şiddeti her koşulda yaşayan bir toplumda, toplumsal bir ortam olan okul da bu durumdan etkilenmektedir. Geleneksel okul sistemi içindeki okullarımız, birçok nedenden dolayı şiddetin ortaya çıkmasına uygundur. Değişen toplumsal koşullara ve gereksinimlere ayak uyduramayan eğitim sistemi, doğal olarak şiddet konusunda bir potansiyele sahip olacaktır. Okul ortamında öğrenci, öğretmen, yöneticiler, toplumsal çevrelerindeki şiddetten geniş ölçüde etkilenmektedirler. Okul toplumsal yapıdan soyutlanamamakta bu nedenle toplumsal olguların okula yansması da kaçınılmaz olmaktadır (Tezcan, 1997: 306).

Özellikle ortaöğretim kurumlarında görülen şiddet olaylarının bir kısmı kız arkadaş sorunundan kaynaklanmaktadır. Çünkü ergenlik dönemi yaşayan ortaöğretim gençliğinin en çok önemseydiği konu kız arkadaş sahibi olmaktır. Kız arkadaş üzerinde sahiplenme ve kıskançlık durumları şiddeti besleyen faktörlerdir. Bu konuda okullarda çeteler oluşarak farklı okullardan gelen gençlerin kendi okullarındaki kızlara sarkıntılık etmeleri engellenmekte “Okulun Namusu”, “Mahallenin Namusu”nu korumaktadırlar. Sert ve katı öğretmen tutumları da şiddeti ortaya çıkaran etkenlerdendir. Otoriter öğretmen tipi ülkemizde oldukça yaygındır çünkü otoriter olmayı kimi zaman gerekli kılan etmenler vardır. Bunlardan biri sınıfların aşın derecede kalabalık oluşudur. Öğretmen, disiplini sağlamak, sınıfa egemen olmak için sert davranmak durumundadır. Bu davranışlar hakaret içerebilmekte ve kırıcı olmaktadır. Bu tutum ve davranışlar öğrencileri şiddete yöneltebilmektedir (Tezcan, 1997: 307).

Medyanın, özellikle televizyonun, çocuklar ve gençler üstündeki etkisi kuşku götürmeyecek kadar açıktır. Kanlı sahneler, bıçaklı, silahlı, kavgalı, dövüşlü temalar gençlerde şiddeti pekiştirici, teşvik edici bir rol oynamaktadır. Dizilerdeki uygun olmayan karakterlerin model olarak alınmaları da olumsuz etkiler arasındadır. Yoksulluğun şiddeti doğurduğu birçok toplumsal olay da gözlenmektedir. Okullarda, farklı gelir düzeyinde olan ailelerin çocukları bir arada bulunmakta, bol para harcayan ve bundan yoksun olan kişiler arasında bir tahrik edici durum söz konusu olmaktadır. Ülkemizde öğrencilerimiz ders dışı zamanlarını geçirecek olanaklardan yoksundurlar. Uygun mekanlar olmadığından, sokak ve kimi merkezler gençleri etkilemektedir. Halbuki çağdaş okul sistemlerinde okul, sadece öğretim yapılan yer değil, aynı zamanda öğrencinin boş zamanını değerlendirmek konusunda önemli bir sorumluluğa sahiptir. Ne yazık ki bu konuda ülkemiz okulları, etkisiz kalmaktadırlar. Öğrenci ders dışı saatlerde başıboş kalmakta, çevrenin de etkisiyle kolaylıkla şiddete başvurmaktadır (Tezcan, 1997: 308).

Şiddetin başka bir görünümü okullarımızdaki dayaktır. Toplumsal yapımızda bazen dayak olayına hoşgörü ile bakılmıştır. Geleneksel kültürümüzde bir disiplin ve terbiye aracı olan dayak, çocuk iyi eğitilsin diye evde ana baba, okulda ise öğretmen tarafından atılmaktadır. Günümüzde öğrencilere dayak atmak suçtur. Buna rağmen yaygın olmasa da öğrencilere atılmaktadır. Demokratikleşme süreci ile dayığa karşı bir toplumsal tepkinin oluştuğu da bir gerçektir. Dayığın sıklıkla kullanıldığı okullarda, çocuk suçluluk oranları artmıştır. Okullarda dayak dışında, disiplin yöntem ve seçeneklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim psikolojisi, eğitimde psikolojik danışmanlık ve rehberlik, eğitim yönetimi gibi eğitim bilimlerinin uzmanlık alanlarından üst düzeyde yararlanılması gerekmektedir (Tezcan, 1997: 310).

Şiddet, çok yönlü bir olay olduğundan, okul ortamında ve okulla ilgili şiddet olaylarında da çeşitli nedenler vardır. Şiddetin tek bir nedene indirgenmesi bilimsel gerçeklerle açıklanamamaktadır. Ekonomik, psikolojik, toplumsal nedenler, şiddet olayında belirleyici olmaktadır. Şiddet bütünüyle toplumsal bir sorundur ve toplumsal çevreden kaynaklanmaktadır. Birey, kendini gerçekleştirme konusunda yeterli olanaklar bulamadığında şiddete ve saldırganlığa başvurmaktadır. Bireyin yaratıcılığı engellendiğinde, kendini kanıtlayıcı tek yol olarak geriye şiddet kalmaktadır (Tezcan, 1997: 311).

Günümüzde bir şiddet ortamı olan okul, daha önceden tüm dünyada şiddetin görülmediği bir kurum olarak algılanmaktaydı. Okul, diğer toplumsal kurumlar gibi

toplumsal olaylardan etkilenmektedir. Okuldan şiddetin arındırılması, ancak şiddeti doğuran temel nedenleri ortadan kaldırmakla mümkündür. Bununla birlikte okulda şiddeti engellemenin çözüm yolu için sevgi, hoşgörü ve öğrencinin okul yönetimine katılmasını sağlayan yasal ve örgütsel olanakların gerçekleştirilmesi ileri sürülebilir (Tezcan, 1997: 312).

3.7. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE EĞİTİM

Radyo, televizyon, basın, sinema, telefon, telgraf vb. kitle iletişim araçları modern çağın bir göstergesi olarak ön plana çıkmakta, etkileri toplumsal ve ekonomik açılardan olduğu gibi eğitim-öğretim yönünden de artarak devam etmektedir. Kitle iletişim araçları birçok açıdan işlevsel olmakla birlikte, eğitimin amaç ve işlevlerine göre de gereksinim duyulan önemli kaynaklardır. Yaygın ve örgün eğitimde kullanılışlıkları daha fazladır. Kitle iletişim araçlarının kullanılmasının zorunlu hale gelmesinde, eğitim görececek öğrenci sayısının sürekli artışı, eğitimin amaç ve niteliğinin değişmesi bulunmaktadır. Yaygın eğitim konusunda önemi toplumsallaşma sürecinde belirginleşmektedir. Kitle iletişim araçlarından toplumsallaşmada diğer eğitim kurumlarından farklı olarak, çocuğun, gencin ve yetişkinin tüm zamanını doldurabilir, her yerde yararlanılabilir niteliktedir. Çoğu zaman bir eğlence aracı olarak algılanan kitle iletişim araçları, günümüzde bazı özellikler açısından eğitim için bir zorunluluk içermektedir. Okuma-yazma öğretmek, temel bilgi, beceri, davranış ve genel kültür kazandırmak (açık oturum, tartışma, röportaj, toplantı, panel.), aktüalite, haber, yorum, eğitim, sanat, edebiyat, spor, eğlence, yarışma programları gibi konularla eğitsel nitelikleri tartışmaya gerek bırakmamaktadır (Celkan, 1996: 102).

Günümüzde, çocukların toplumsallaştırılmasında kullanılan en önemli araçlar basın, radyo, TV gibi iletişim araçlarıdır. Toplumda, bu araçların içerik ve önemlerine yönelik bir değer söz konusudur. Reklamlar yoluyla oldukça etkili olan bu araçlar, çocukların yaşam alanlarının önemli boyutunu oluşturmaktadır. Kitle iletişim araçları, çocukların günlük yaşamlarında büyük bir zamana karşılık gelmektedir. Popüler kültür taşıyıcısı olarak, diğer toplumsal kurumlardan daha etkilidirler. Çocuklara, farklı kişilik tipleri ve kahramanlar yoluyla modeller sunarlar. Çocuklar bu araçlarla, deneyim ve etkileşimlerinden uzak olan kişiler ve yaşam biçimleri hakkında bilgi kazanmaktadırlar. Çocuk, kamu simgesine dönüşen TV yıldızları ve kahramanlarla özdeşim kurar ve onları

taklit ederek bazı davranışlar kazanır. Çocuğun gelişim düzeyi, yaşı, bireysel tercihleri, tepkileri, kişiler arası ilişkileri, kitle iletişim araçlarının toplumsallaştırması üzerinde etkilidir (Tezcan, 1997: 178).

Televizyonun eğitim-öğretimde etkileyici bir araç olarak kullanılması düşüncesi, insanları etkileme gücünün yüksek oluşuna bağlanmaktadır. Oyun, eğlence ve müzik öğeleriyle beslenmesi, eğitim programlarının öğretici niteliğini de yükseltir. Dolayısıyla çocuk eğlenirken dinlenir, dinlenirken öğrenir, öğrenirken oynar. Kitle iletişim araçlarının kullanımı konusunda öğretmenler, anne-babalar için önemli sorumluluklar mevcuttur. Özellikle televizyonun ayrı saatlerde çocuklara, gençlere, yetişkinlere yönelik bir kısmı eğitimle doğrudan, bir kısmı dolaylı olarak eğitim yayınları bulunmaktadır. İlgili konularda, velilerin ve öğretmenlerin ilgisiz kalması, çocuklarda kişilik ve davranış bozuklukları gibi olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Sinemanın, çocukların duygusal gelişimindeki rolü ve etkisi büyüktür. Çocuklar herhangi bir filmin veya romanın kahramanı ile bağlar kurmaya çalışır, kişiliğini onunla bütünleştirir, onu model almaya başlar, tavırları ve davranışları verilen mesajla paralel olarak şekillenir. Kitle iletişim araçlarının eğitici etkileri, her sosyal sınıfta farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Toplumun tümüne uygun nitelikte eğitsel program ve yayınlar hazırlamak, toplumsal bütünlüğe, bireylerin bilinçlenmesine ve yaratıcılığına katkıda bulunmak, kitle iletişim araçlarının üstlenmeleri gereken en önemli işlevlerdir. Eğitimcilerin görevi ise, eğitimin amaçlarına göre bu araçlardan yararlanmaktır (Celkan, 1996: 103).

Televizyonun çocuk açısından hem yararlı, hem zararlı sonuçları mevcuttur. Çocukları eve bağlayarak, ailede ortak ilgiler yaratıp aile mutluluğunu gerçekleştirir. Çocuğu düşünmeye teşvik eder. Çocukların ilgi ve yaşam alanlarını genişletir. Çocuğun kültürünü ve estetik beğenilerini geliştirir. Bunların yanında çeşitli zararları da vardır. Çocuğu edilginleştirir, yaratıcılığını engeller. Çocukta kalıp değer yargıları oluşturabilir. Duygusal açıdan, dengede olmayan çocuklarda kaygılar, korkular ve saldırganlık duyguları geliştirebilir ve çocuklarda gerçek ile kurgu arasındaki dengeyi bozabilir. Saldırganlık içerikli programlarıyla televizyon, çocukların şiddet duygularının uyarılmasını da etkilemektedir (Tezcan, 1997: 179).

Kitle iletişim araçları, çocukların eğitim süreçlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Okullar, kitle iletişim araçlarının eğitimsel olanaklarını fark ederek, tarih, coğrafya, edebiyat vb. öğretmek için kullanılmaktadırlar. Eğitimsel radyo, okul dışındaki doğa araştırmaları,

edebiyat, tiyatro, coğrafya ve matematik dallarındaki uzmanları sınıfa getirmiştir. Batıda gelişmiş ülkelerde görsel, işitsel kitaplıklar oluşturulmuştur. TV yetişkin eğitiminde de yararlı olmaktadır. Yetişkinlere, hem okuma-yazma, hem mesleki kurslar açısından yarar sağlamaktadır. Ayrıca onların bilgi ve görgülerini artırmak, tutumlarını değiştirmek ve genel kültürlerini artırmak açısından da oldukça yararlı oldukları bir gerçektir (Tezcan, 1997: 181).

3.8. EĞİTİM SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN GİZLİ MÜFREDAT

Ders dışı eğitim faaliyetlerinde, açıkça hedeflenmemiş bir öğrenim, öğrenenlerin açıkça bilgilendirilmediği, resmî müfredatından ayrı olarak, birtakım değer, tutum ve ilkelere oluşan gizli müfredat, öğretmenler tarafından öğrencilere örtük, kapalı biçimde aktarılır. Gizli müfredat toplumsal kontrol, değer, tutum ve normların aktarımıyla kültürel yeniden üretimi kolaylaştırmaktadır. Gizli müfredatın analizini yaparken anahtar sözcükler müfredat programı, açık müfredat, gizli, örtük müfredat, kültürel yeniden üretim, egemen kültür kavramlarıdır. “Gizli müfredat” ya da “örtük müfredat (hidden curriculum)” kavramı eğiticilerin davranışları, yaklaşımları, değer yargıları, okul atmosferinin niteliği, değerleri, etkileşim ağı, okul içi rutinleri, disiplini, itaat etme gibi kültürel özelliklerden ve yazılı olmamasından dolayı sosyolojik nitelik kazanmaktadır (Tezcan, 2003b).

Gizli müfredat öğrencilerin pratik yaşamlarında edindikleri ve sonrasında özümstedikleri anlam, değer ve doğruları içerir. Resmi müfredat buna olanaklı değildir. Gizli müfredatın işleyişi daha sistematik olup ve daha başarılı sürer. Özellikle toplumundaki politik sosyalleşmeyi, itaati, boyun eğmeği, geleneksel değerlerin sürdürülmesini, toplumsal sınıf ve tabakalaşmanın doğal bir olgu olduğu kabulünü sağlar. Gizli ve açık müfredatın öğrencilere aktarılması süreci birbirinden farklıdır. Öğrenciler aktarılma sürecinde gizli müfredat, örtük ve bilinçsizce yapılır. Gizli müfredat, toplumsal denetim için önemli bir araçtır. Toplumsal denetim ile mevcut toplumsal düzenin yeniden yapılandırılması ve üretilmesi sağlanır. Bundan da amaçlanan ise, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasıdır. Öğrencilerin eğitim süreçlerinde bir toplumsal denetim işlevi görerek var olan düzenin devamında önemli bir rol oynar. Örgün program yanında demokratik toplum idealine katkı sağlar (Tezcan, 2003b).

Gizli müfredatın etkinliği gizli işlevlerinde bulunmaktadır. Bu müfredatın bir sonucu, yabancılaşmayı doğurabilecek özelliklere sahiptir. Geniş bir içeriğe sahip oluşundan dolayı bu kavram belirsiz ve kavramın ölçülmesi zordur. Gizli müfredata ilişkin eleştiriler, okuldan çıkarılma, karamsarlık, kadercilik, okulsuzluğa yönelme gibi konularda yoğunlaşır. Program geliştirme uzmanları, gizli müfredatı, normal eğitim programının bir parçası durumuna getirebilmelidirler. Bireylerin yaratıcılıkları gizli müfredat tarafından pek ele alınmamaktadır. Demokratik toplumların gereksinimleri doğrultusunda tekrar gözden geçirilmelidir. Özellikle dinsel, sınıfsal, ırksal, cinsel eşitsizlikleri destekleyip yayma yerine bunların giderilmesinde işlevsel olmalıdır. Özetle çağdaşlığa uygun düşmeyen gizli müfredat incelenmeli, olumsuz, istenmeyen unsurlar çözüme kavuşturulmalıdır (Tezcan, 2003b).

3.9. İLKÖĞRETİME SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Çocukların yetenekleri ve kişisel özellikleri zorunlu eğitim yıllarında belirlenmektedir. Bireylerin zorunlu eğitimden geçmesi, ülkenin gelişmesi ve kalkınması açısından önemlidir. Cumhuriyet ilkelerinin ve değerlerinin genç kuşaklara benimsetilmesi, laik düşüncelerin ve demokratik değerlerin güçlenmesi ve millet bilincinin kazandırılması için zorunlu temel eğitim oldukça gereklidir. Bireyleri hayata hazırlayan, ortak bir kimlik ve kültür sağlama konusunda da vazgeçilmezdir (Tezcan, 1989: 11-12).

Ülkemizde ilköğretim açısından bölgeler arası bazı niteliklerden kaynaklanan fırsat eşitsizliği mevcuttur. Nüfusun yoğun olduğu merkezlerde, sınıflardaki öğrenci sayısının çokluğu, fiziksel yetersizlikler ve donanım yetersizlikleri söz konusudur. Nüfus artışına paralel olarak, okul ve bina sayısının artışı sağlanamadığı sürece, tüm yerleşim yerlerinde normal ve tekli eğitimin uygulanışı güçleşecektir. Öğretmenlerin yurdun tüm yerleşim birimlerine dengeli bir şekilde yayılması sağlanmalıdır. Rehberlik merkezleri ve servisleri güçlendirilmeli, özel ve mesleki eğitim için işlevsel hale getirilmelidir. Köy okullarında okuyan öğrencilerin eğitim süreçlerine devam etmeleri sağlanmalıdır (Tezcan, 1989: 13-14).

Kırsal kesimler için fırsat eşitsizliği ortadan kaldırılmalıdır. İlköğretim sürecinin bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi yapılmalı, müfredatlar arasında da paralellik sağlanmalıdır. İlköğretimin ikinci basamağında okuyan öğrenciler pratik sanat, sağlık ve tarım okulları gibi alanlara yönlendirilmelidirler. Rehberlik merkezlerinde uzman psikolog,

eğitim ve sosyal hizmet uzmanları görevlendirilmelidir. Köy okullarına köyün gelişim ve kültürel birikimi aktarılmalıdır. Temel eğitim işlevsel olarak tüm ülkeye yayılmalıdır (Tezcan, 1989: 15-16).

3.10. KUŞAKLAR ARASI İLİŞKİLER VE EĞİTİM

Gençlere yönelik bakış açısı düşünüldüğünde, yetişkinlerin pek de olumlu görüşler ileri sürdükleri söylenemez. Gençler; sorumsuz, isyankar, eğlence düşkünü olarak nitelenmiştir. Kmsenmiş ve sürekli olarak eleştirilmişlerdir. Ancak bu tutumun engellenmesi konusunda da, önemli bakış açıları mevcuttur. Hızlı toplumsal değişmeler, aile yapımızı etkilemekte, anne babalar çocuklarına rehber olamamakta ve karmaşa içine girmektedir. Deneyimler, tecrübeler, bu hızlı değişim karşısında özelliklerini yitirmektedir. Bu değişimler, hem aile içinde hem de toplumsal düzeyde kuşaklar arasında çeşitli çatışmalara neden olmaktadır (Tezcan, 1994a: 5).

Kuşaklar arası çatışmanın temel nedenleri şunlardır: Aile içinde bireyler arasında paylaşımcı ve çözümleyici niteliğin olmayışıdır. Genç üyelere söz verilmeyişi, sözünün değer bulmayışi, aile içi iletişimi koparmaktadır. Baskıcı ve katı tutumlar ebeveynlerin otoriter, görüş ve düşüncelere kapalı oluşları, aile içi dayanışmayı zayıflatmaktadır. Gençlerin birey olarak algılanmaması, olgun değerlendirilmemeleri, kendilerine olan güvenin azalmasına neden olmaktadır. Ebeveynlerin birbiriyle örtüşmeyen kimi tutarsız davranışları, çocukları arasındaki ayrımlar, çatışmayı hızlandırmaktadır. Aşağılanıp, aşırı uçlarda değerlendirilen gençler, başkalarıyla kıyaslanıp önemsiz algılanmakta, bu durumlar da aile içi ilişkileri zedelemektedir (Tezcan, 1994a: 6).

Kendini yeteri olgunlukta gören gençler, kendi varlıklarını ve kişiliklerini kabul ettirmeye çalışırken, yetişkinler bunu kabule yanaşmamaktadır. Basit manada, farklı paradigmlar çatışma yaratmaktadır (Tezcan, 1994a: 7).

Yeni yaşam biçimleri ve değer yargıları ortaya çıkaran 20. yüzyıldaki hızlı değişmeler, iletişim aracılığıyla eğitimde de yeni şekillenmelere neden olmaktadır. Gençlerin, toplumsal yaşama katılması, yeni statülere kavuşmasına neden olan bu hızlı değişimler, aynı zamanda kuşaklar arasında çatışmalara da neden olmaktadır. Gençlerin en

önemli beklentileri siyasal sürece katılmak, meslek sahibi olmak, kendini gerçekleştirmek, kimliklerini aramaktır (Tezcan, 1994a: 8).

Başlıca çatışma konuları arasında; karşı cinsle onaylanmayan arkadaşlıklar, politik bakış farklılıkları, serbest zaman kullanımına ilişkin sorunlar, arkadaş tercihlerine müdahale, harçlık gibi ekonomik sorunlar, değişken başarı kriterleri, meslek ve eş seçimine müdahaleler, toplumsal değer ve normlara sadakat, çocuk olarak değerlendirilmek, eleştiri, nasihat ve baskılar sayılabilir. Bu temel sorunlar cinsiyet, yerleşim yerleri, sosyo-ekonomik düzey ve eğitim gibi değişkenlere göre az çok farklılık göstermektedir. Çözüm önerileri arasında şunlar bulunabilir: Gençlere sorumluluk vermek ve özgürlük tanımak, onları topluma katmak, kişiliklerini geliştirme imkanı sağlamak, yenilikçi ve ilerici görüşleri desteklemek, karşılıklı iletişimi güçlendirmek, gerekli deneyimleri aktarmak, duygusal denge sağlamak, empati geliştirmektir. Yine bunların yanı sıra, referans grupların varlığından gençlerin ebeveyn dışında değer verdiği güçlü modellerden, öğretmen ve üniversite büyükleri gibi modellerden yararlanmak, aile danışma merkezleri kurmak ve aktifleştirmek de anılabilir. Tüm bu öneriler kuşaklar arası çatışmayı tümüyle yok edeceği varsayımına dayanmamaktadır. Ancak azaltıcı bir etkide bulunacağı da kesindir (Tezcan, 1994a: 9).

3.11. GÖÇ VE EĞİTİM SORUNLARI

Türkiye’de göçler, toplumsal değişimin hızlandığı yıllarda yoğunlaşmıştır. Aileleri ve toplumu olumsuz olarak etkileyen bu göçler, eğitim alanında da birçok problem yaratmakta, öğretim kurumlarını da olumsuz etkilemektedir. Kırsal kesimden büyük kentlere doğru yapılan iç göçlerin, eğitim açısından iki yönü bulunmaktadır. Olumlu açıdan bakıldığında, kırsal kesimde bulunan eğitim yetersizlikleri aileleri, bu yeterlilikleri yüksek olan bölgelere göçe zorlamaktadır. Çocukların temel eğitimden sonraki basamaklarda da eğitim görmelerini istemeleri, göçleri pekiştirmektedir. Diğer taraftan, göçler beraberinde birçok olumsuzluğu da doğurmaktadır. Göçün neden olduğu nüfus yoğunluğundan kaynaklanan kalabalık sınıflarda, nitelikli eğitim verilmemektedir. Hızlı nüfus artışı, eğitime daha fazla kaynak aktarma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ortalama her yıl bir milyon üç yüz bin çocuk okula başlamakta ve eğitim hizmeti talep etmektedir. Bu nedenle eğitime ayrılan bütçe çoğunlukla alt yapı hizmetlerine ayrılmaktadır. Böylece eğitimde, öğrenci niteliğinin artışı sağlanamamaktadır. İç göçlerden önce eğitim yükü, kent ile kırsal alanlar

arasında paylaşılmaktaydı. Kırsalda bulunan okullar, göçlerden dolayı işlevlerini az çok yitirmiş, kentlerdeki okulların yükü ise ağırlaşmıştır. Kentlerde okul, öğretmen, sınıf ve malzeme yetersizlikleri doğmuştur. Bu duruma paralel olarak, göç eden öğrencilerin de yaşadıkları birçok problem mevcuttur. Okula, öğretmene ve diğer toplumsal koşullara uyum bu problemlerin önemlileri olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 1994b: 61).

Beyin göçünün, üstün zekalı ve kabiliyetli bireylerin yurt dışına göçünün önlenmesi de oldukça önemlidir. Bu göçün temel nedenlerinin analiz edilmesi, gerekli önlemlerin alınması şarttır. Bilimsel ve teknik alanlarda yetişmiş insanlara yeteri düzeyde olanakların sağlanmaması, kendilerine verilen ücretlerin doyurucu olmaması, çalışmalarında serbest ve bağımsız olmamaları gibi nedenlerden dolayı ülke dışına göç artmaktadır. Bilim adamlarının, teknik alanda çalışma yapan araştırmacıların yurt dışına çıkmaları konusunda demokratik ülkelerde bir engel bulunmamaktadır. Amaçları bilimsel araştırma ve insanlığa hizmet olduğundan hangi ülke çalışma koşulları açısından uygun ise oraya doğru bir beyin göçünün olacağı da doğaldır. Ancak önemli olan konu beyin göçünü veren ülkelerin uğradıkları kayıplardır. Çünkü göç veren ülkede, üretimin ve bilimsel araştırmaların hızı azalmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde yaklaşık olarak son otuz yıldan bu yana, yabancı ülkelere beyin göçü vermektedir. Ülkemizin bilimsel, teknik ve ekonomik açılarından uğradığı kayıplar düşünüldüğünde, beyin göçünün önemi daha iyi anlaşılacaktır. Beyin göçünün ardında sadece maddi sorunlar değil, çalışma şartları, mesleklerin saygınlığı, meslek mensuplarına sağlanan olanakların olduğu da düşünülmelidir (Celkan, 1996: 126).

İç göçlerin doğurduğu problemlerin giderilmesi için birkaç çözüm önerisi sıralanabilir. Okul rehberlik servisleri, kentler arasında gerçekleşen göç ile gelen çocuklara; yeni çevreye, okula, öğretmenlere uyum sağlamaları için yardımcı olmalıdırlar. Okul sayısı, araç-gereç sayısındaki eksikliklerin giderilmesi konusunda, kamu kaynaklarıyla beraber varlıklı kişilerin yardımlarının artırılması gerekmektedir. Toplumdaki yüksek doğurganlık oranının kontrol altına alınması ve sağlıklı bir kentleşme ile nüfusun büyük kentlerde göçü dengelenmelidir. Gecekondu bölgelerinde daha çok mesleki ve teknik eğitime önem verilmelidir. Klasik eğitim, gerçek hayatta beceri kazandırma konusunda yeterince işlevsel değildir. Göçün doğurduğu toplumsal problemleri azaltmak için kentlere uyum sağlamayı gerçekleştiren sivil ve resmi kuruluşların artırılması zorunludur (Tezcan, 1994b: 63).

Nüfus yapısı ile eğitim düzeyi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe toplumdaki ölüm oranı düşer, ailelerin sahip oldukları çocuk sayısı

azalır. Eğitim sistemini, imkan ve fırsat eşitliği sağlama konusunda en çok etkileyen, nüfusun artış hızı ve coğrafi dağılımıdır. Nüfus artış hızı yüksek olan toplumlarda, okul çağı nüfusta da artış hızı vardır. Bu durum da, okula olan gereksinimi artırır. Ülkemizde okul sayısındaki artış öğrenci sayısındaki artışı karşılayamamakta, okul sayısı yetersiz kalmaktadır. Ayrıca ülkemizde nüfusun coğrafi dağılımdaki dengesizlikler ile hızlı iç göç de eğitim yönetiminde önemli sorunlar yaratmaktadır (Tezcan, 2008: 104)

Göç; yasal, eğitsel, kültürel, toplumsal ve psikolojik boyutlarıyla çok boyutlu bir olgudur. İşçi çocuklarının eğitilmesi, dış göç için en önemli sorunu oluşturmaktadır. Yabancı ülkelerde toplumsal ve kültürel uyum sorunları doğmaktadır. Çocukların kendi ana dilleri ile gittikleri ülkelerin dillerini beraber kullanmaları, okul başarısızlıklarına neden olmuştur. Yabancı ülkelerde yetişen çocuklar, kendi ülkelerinin kültürü ve yaşantısına uyum göstermekte zorlanmaktadır. Almanya’da yetişen ikinci kuşak Türk gençleri, iki dil ve iki kültür arasında sıkıştıklarından marjinal kişilik edinmişlerdir (Tezcan, 2000b: 6-9).

Yurt dışındaki Türk çocuklarının kültürel ve eğitim alanındaki farklılaşması ailelerinin sosyo-ekonomik seviyeleriyle doğru orantılıdır. Sosyo-ekonomik düzeyleri iyi olan ailelerin çocukları daha kolay yabancı kültüre ve toplumsal yaşama uyum sağlamaktadır. Ancak Gettolarda yaşamak zorunda olan aileler ve çocukları için durum aynı nitelikte değildir. Eğitim açısından çok kültürlü toplumlarda, yabancıların çocuklarına yönelik, fırsat eşitliği ve olanağı sağlanamamıştır. (Tezcan, 2000b: 36).

Yurt dışından dönen çocukların eğitim süreçlerinde birçok sorun yaşanmakta ve topluma yansımaktadır. Bu sorunlar hem devleti, hem okulları hem de vatandaşların katkılarıyla azaltılabilir. Bu çocuklara gereksinimleri yönünde bir eğitim ile edindikleri bilgi ve becerileri tamamlayıcı nitelikte kurslar verilmelidir. Okul dışında onlara karşı katılmaktan uzak; ılımlı, hoşgörülü, sabırlı davranmalı, sağlıklı bir kişilik geliştirmeleri desteklenmelidir (Tezcan, 2000b: 105).

BÖLÜM 3

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Eğitim sosyologlarının, Türk eğitim sistemiyle ilgili görüşlerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, örneklem olarak alınan eğitim sosyologlarının çalışmaları incelenerek şu sonuçlara varılmıştır:

Eğitim sosyologları, temel bir toplumsal kurum olarak gördükleri eğitimi; toplumsal değerlerin, bilgilerin, düşünce ve becerilerin, maddi ve manevi kültür unsurlarının genç nesillere aktarıldığı evrensel bir süreç kabul etmektedirler. Onlara göre her toplumda eğitim; toplumsal, siyasal, dinsel vb. birçok belirleyicinin etkisinde kalmaktadır. Bununla birlikte, her toplum için eğitim alanında bazı ortak amaçlar belirlenebilmektedir. Bunlar arasında; bireysel özellikleri geliştirmek, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlamak, bireysel ve toplumsal gereksinimleri karşılamak, toplumsal değişimde öncü olmak, toplumsal hareketliliği ve gelişmeyi hızlandırmak, demokratik idealleri gerçekleştirmek, toplumsal huzur ve refahı arttırmada yardımcı olmak, toplumsal sapmayı önlemek gibi amaçlar sayılabilmektedir. Eğitimdeki amaçlar büyük oranda toplumların ideal ve değerlerini de içermektedir. Endüstri toplumu olabilmek, toplumsal adaleti sağlamak, tarımsal üretim alanında köklü reformlar yapmak, sosyal bir refah devleti olmak gibi. Kurumsal ve örgütlü bir yapı olan eğitimin temel öğelerinin arasında, kamu bilincini oluşturan unsurlar, çağdaş uygarlığın değer ve düşünceleriyle yoğrulmuş düşünce ve eylemler de bulunmaktadır. Böylece eğitim de, insanın en önemli yaratma alanlarından biri olmaktadır. Çünkü toplumlar kendilerini yenilemek, değişimlere uyarlamak ve sürekliliklerini sağlamak amacıyla, toplumsal modeller üretmek ve normlar oluşturmak zorundadırlar.

Ayrıca eğitim; dil, deneyim ve bilgi aracılığıyla; kültürel mirasın sürekliliğine neden olmakta, örgün ve yaygın eğitim yoluyla kültürel değerleri genç nesillere aşilayarak onlara toplumsal bir kimlik kazandırmakta ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktadır. Aynı zamanda eğitim toplumda bulunan “yetenek havuzu”ndan, bireylerin yetenekleri ve zekalarını ortaya çıkaran bir işlev de üstlenmektedir. Ailenin oluşumu için bir “evlenme pazarı”, toplumsal hareketlilik için de bir “hareketlilik merdiveni” görevlerini yerine getirmektedir.

Eđitim sosyologlarından bazıları (Sađ gibi), eğitim ile toplumsal kalkınma ve siyasal gelişmişlik arasında bir paralellik bulunmasına rağmen, nesnel koşullardan ve mekândan bağımsız bir ilişki kurmanın yanlış olacağı dūřuncesindedirler. Cumhuriyetin kuruluş aşamasında, Tūrk eğitim sistemi ile toplum yapısı arasındaki ilişki, belirtilen paralel ilişkiyi ařan özel bir anlam taşımaktadır. Cumhuriyetin hem kuruluş aşamasında hem de devamında eğitim ile okur-yazarlık, demokrasi, ekonomik kalkınma vb. ilişkiler değerlendirme yapma gerçeği tam anlamıyla açıklayamamaktadır.

Sosyologların önemle vurguladıkları konulardan biri de; eđitim alanında, ne evrensel deđerlerden uzaklařarak ne de milli deđerlerden vazgeçerek kurumsallařmanın sūrdūrūlmesidir. Onlara gōre, evrensel deđerler ūstūne bina edilecek olan insan ve kūltūr anlayıřı ile ulusal kūltūr ve tarih deđerlerine yaslanan yerel ūzellikler beraber eđitime yōn vermelidir.

Eđitim sosyologları, eđitimin temel toplumsal tařıyıcıları olarak, aile ve okul ūstūnde önemle durmaktadırlar. Gūnūmūzde hızlı toplumsal deđerıme, bilginin hızlı artıřı, teknik ve iletiřimdeki olanakların artması, ailenin ūstlendiđi birçok önemli toplumsal iřlevi yitirmesine neden olmuřtur. Endūstrileřmeyle birlikte aile, ūretme birimi olmaktan uzaklařmıř ve bir barınma mekanına dōnūřmūřtur. Mūlkiyetin de parçalanmasıyla cōzūlme hızı artmıřtır. Bilim ve teknolojinin hızlı geliřmesi sonucu, eđitim alanında uzman kurumlar ortaya çıkmıřtır. Eđitim sosyologlarına gōre aile, bu sonuçlar karřısında cōocukları yetiřtirme ve eđitme iřlevini bu uzman kurumlara bırakmak zorunda kalmıřtır.

Onlara gōre; toplumsal hayatın bir modeli, aynı zamanda toplumsal statū, rol ve kuralların cōocuklara aktarıldıđı bir ūrgūtsel yapı olan aile, gūnūmūzde bir eđitim kurumu olmadıđı gibi, anne babalar da, birer ūđretmen ve pedagođ deđerdirler; ancak ailede sūrdūrūlen yařam, cōocukların toplumsal olarak olgunlařması için bir gizil ūđrenme ortamı niteliđindedir. Bu ūđrenme ortamı cōocukları “organik tabiat” boyutundan çıkararak, “toplumsal varlık” kimliđi kazandırmaktadır. Cōocukların, toplumsal yařamı anlamlandırma çabası ailenin sunduđu atmosfer ile daha da kolaylařabilmektedir. Bōylece eđitim sosyologlarına gōre, toplumla būtūnleřme kolay olmakta, toplumsal sapma ve anti sosyal davranıřlar da engellenmiř olmaktadır. Bunlarla beraber; aileler, ūyesi oldukları alt grupların deđerlerini cōocuđa benimsetmektedirler. Dolayısıyla aileler, kendi alt-kūltūrel yapısını sonraki nesillere aktarırken, tabakalar arası kūltūr farkları da korunmaktadır. Ūzellikle kırsal alanlarda, ebeveynler ve cōocuklar açısından çeřitli sorunların bulunduđunun altı

çizilmektedir. Bunları gidermek amacıyla; yaygın aile eğitimi geliştirmek ve ebeveynlere çocuğun gelişim özelliklerini, gereksinimlerini tanıtmaya yönelik programlar düzenlenmelidir. Bunların yanı sıra, Ana-Baba Okulu uygulamasıyla, ailelerin çocuklarını; kendini denetleyen, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, girişimci bireyler olarak yetiştirmeleri sağlanmalıdır.

Eğitim sosyologları; her okulun kendine özgü bir ruha ve iklime sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Sanayileşmiş toplumların yapısı ve gereksinimleri, nüfus artışlarıyla birlikte daha da karmaşıklaştığından, okula ilişkin toplumsal ve bireysel beklentiler de farklılaşmıştır. Böylece, bilimsel ve teknik açıdan gelişmiş toplumlarda, okullaşma oranı, okul sayısı ve çeşidi artmıştır.

Eğitim sosyologlarına göre; ülkemizde hakim olan geleneksel okul yapısı, toplumsal ve kültürel çevreden uzaktır. Okul ve öğrenci; toplumsal çevresinde meydana gelen ekonomik, toplumsal, kültürel değişimlerden habersiz ve fabrika, çarşı, müze, sergi ve konser salonlarından kopmuş durumdadır. Bütün işleyiş ve öğeler duvarlarla sınırlanmış, öğrenme gerçek yaşam ve olanaklarından mahrum bırakılmıştır. Okul yalnızca öğretim yapılan bir merkez değil, toplumsal ve siyasal çatışmaları gideren, ekonomik çalkantılarda dengeleyici bir nitelik taşımaktadır. Okullar toplumdaki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri gözardı ederek mevcut olan yapının muhafazası ve devamı için işlev yüklenmişlerdir.

Eğitim sosyologlarına göre toplum, toplumsallaşma sürecinde eğitim kurumlarından; çocukların bireysel potansiyel ve yeteneklerini destekleyerek toplumsal yarara yöneltmek, bireylerde toplumsal kültür bilincini oluşturmak, gereksinim duyulan reformlar geliştirmek, belirlenen hedefler doğrultusunda sistemli bir toplumsal değişme meydana getirmek, öğrencilere şimdi ve gelecekte yararlı olacak tutum, davranış ve beceriler kazandırmak, iş ve meslek hayatına hazırlamada yardımcı olmak gibi işlevler beklemektedir.

Eğitim sosyologları (Akyüz ve Celkan), öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirme sistemi konusunda şu tespitlerde bulunmaktadır. Ülkemizde, cumhuriyet sonrası dahil olmak üzere, öğretmen yetiştirme, sistemli bir yapıya kavuşturulamamıştır. Tutarlı bir eğitim politikasının ve eğitim felsefesinin olmayışı, Milli Eğitim Bakanlığı ile üniversiteler arasında yetki ve eşgüdüm problemleri bu eksikliğin temelinde bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen “Maarif Şuraları”nda, öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunda bilimsel ve koşullara uygun bir çaba gösterilememiştir. Hala öğretmenlerin meslek formasyonları, özlük hakları ve istihdamı konularında da önemli problemler

bulunmaktadır. Öğretmenlerin yetiştirilme politikalarındaki hatalar ve tutarsızlıklar öğretmenliğin meslekler hiyerarşisinde bulunduğu konumu ve öğretmenlerin toplumsal statülerinin değerini düşürmektedir

Eğitim sosyologlarının tespitlerine göre, öğretmenler, genellikle alt ve orta sınıftan gelmekte ve bu sınıfların değerlerini benimseyip, ahlakını savunmaktadırlar. Toplum da, çocukları için etkin bir model durumunda olan öğretmenlerden çocuklarına; orta sınıf değer ve erdemlerini benimsetmesini istemektedir. Öğretmenlik mesleği, zor ve uzun bir öğrenimi gerektirmediğinden ve herkesin kolayca edinebileceği bir statü olduğundan mesleki özgünlüğü azaltılmaktadır. Öğrenim süresinin yetersizliği, devlete bağımlılık düzeyi, örgütlenme sorunları, çalışmalar karşısında verilen düşük ücret, genellikle toplumun alt ve orta sosyo-ekonomik tabaklarından gelenlerin öğretmenlik mesleğini seçmeleri, öğretmen yetiştiren kurumların öğrenci seçiminde yüksek başarı (bilgi derecesi) şartı aramaması öğretmenlik mesleğinin önemli sorunları arasında kabul edilmektedir.

Eğitim sosyologları (örneğin; Akyüz ve Celkan) tarafından, ülke koşullarına uygun nitelikte eğitim verebilmek için öğretmenlerin nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi için şunlar önerilmektedir: Öğretmenler üniversite sistemi içinde farklı bir mevzuatla yetiştirilmeli, adaylara mecburi hizmet şartı getirilmeli, ülke genelinde öğretmen açığını karşılamak için başka kaynak arayışına gidilmemelidir. Öğretmen yetiştiren kurumların kaynağını sadece Anadolu öğretmen liseleri oluşturmalıdır. Bu nedenle bu okulların adları, programları ve amaçları yeniden belirlenmelidir. Öğretmen adaylarına ayrı bir üniversite sınavı getirilmelidir. Eğitim fakültelerinde farklı öğretim programları, metotları uygulanmalıdır. Eğitim fakülteleri; okul öncesi eğitimi, sınıf öğretmeni ve toplu dersler öğretmeni olarak yeniden yapılanmalıdır. Öğretmen adayları özel bilgi ve kültür ortamında yetiştirilmeli ve öğrencilerin bir yılı hazırlık, dört yılı lisans olmak üzere beş yıl süreyle yatılı okutulmalıdır. Öğretmenlerin örgütlenmesi ve öğretmenlerin mezuniyet sonrası dengeli istihdamı sağlanmalı, yasal güvenceler ve çalışma olanakları uygun hale getirilmelidir. Öğretmen adaylarına maddi manevi her türlü olanak sunulmalı, toplumsal çevrenin ve devletin baskısı en aza indirilmelidir. Öğretmen adaylarına, pedagojik formasyon ve alan eğitimi, aynı fakülte bünyesinde verilmelidir. “uzman branş öğretmeni” yetiştirme konusunda yeni bir düzenleme yapılmalıdır. “Pedagoji Enstitüsü” ya da “Eğitim Öğretim Bilimleri Araştırma, İnceleme ve Uygulama Merkezi” adında doğrudan rektörlüğe bağlı bir kurum oluşturulmalıdır. Eğitim fakülteleri dışında lisans eğitimini tamamlayan öğretmen adayları

öğrenim süresi 1,5 yıl olan alan eğitimi, ders uygulamaları, genel pedagojik formasyon eğitimi olarak öğretmen olabilmelidirler.

Eğitim sosyologları; her ne kadar engelleyici nesnel ve gizil unsurlar giderilse de, herkesin eşit miktarda eğitim olanaklarından ve fırsatlarından yararlanabilmesinin söz konusu olamayacağını belirtmektedirler. Sınıfsal yapılanmanın biçimlendirdiği eğitim, birçok yetenekli çocuğun nitelikli eğitim almalarına engel olmaktadır. Okul ve aile gibi temel toplumsal kurumların sundukları eğitim de, birer alt kültür sistemi oluşturarak bu farklılaşmayı sürdürmektedir. Onlara göre, eğitimdeki eşitsizliğin temelinde toplumsal tabaka ve sınıf yapılanması da bulunmaktadır. Toplumsal tabaka ve sınıflardan bağımsız, herkes için eşit olanaklar ve eğitim fırsatlarının sunulması ancak bir ideal olarak kalacağı görüşü yaygınlık kazanmaktadır.

Ülkemizdeki toplumsal hareketlik konusunda sosyologlar şu belirlemelerde bulunmaktadırlar. Kırsal alanlarda, eğitim aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal hareketlilik, cumhuriyetin ilk yıllarında yeterli değildi. İlk kez Köy Enstitüleri uygulamasıyla, köylülere meslek değiştirme konusunda fırsat verildi. Bu kırsal alanlardaki çocuklarımız, zorunlu olarak mesleki ve teknik okullara yönelmektedirler. Alt sınıflarda bulunan gençlerin, kısa yol ve zamanda hayata atılmak, bir meslek sahibi olma kaygıları, onları daha çok bu tür okullara yöneltmektedir. Böylece, üst öğrenimden yararlananların sayısında, üst sınıflara ait bireylerin oranı, diğer toplumsal sınıflara oranla daha yüksek olmaktadır. Uzmanlaşmasının en etkin aracı olan yüksek öğrenim, toplumumuzda toplumsal hareketlilik için bir fırsat durumuna gelmiştir. Okullar toplumsal tabakalaşmada üst tabakalara çıkma için bir kanal konumunda bulunmakta ve bir asansör işlevi yerine getirmektedir. Okul öncesinden başlayarak tüm eğitim olanaklarından yararlananlar arasında üst sınıfa üye olanlar oldukça çoktur. Alt sınıf gençlerinin dikey olarak hareket etmesi, yüksek öğretimin paralı olmasıyla engellenmekte böylece üst düzeylerdeki statülere, sanayi mesleklerine sahip olmamaktadırlar. Siyasette, ekonomide, bürokraside yüksek statülere gelmenin yolu, ancak iyi üniversitelerden nitelikli bir düzeyde mezun olmakla gerçekleşmektedir. Bazı sanayileşmiş toplumlarda, eğitim kurumları farklı etnik grup öğrencilerin, dikey toplumsal hareketliliği için pek olanaklı olmamaktadırlar. Gerekli maddi kaynaktan yoksun olmaları, onları mesleki yaşama yönlendirmekte, böylece örtük olarak dikey toplumsal hareketlilik engellenmektedir.

Eğitim sosyologları eğitimi; dikey toplumsal hareketliliğin en önemli kaynağı ve hareketlilikte tek meşru araç olarak kabul etmektedirler. Her sınıfın kendine özgü bir eğitim anlayışı mevcuttur. Bunun kaynağını da toplumsal sınıfların kendilerine göre biçimlenmiş alt kültür yapısı oluşturmaktadır. Okullar da, bu toplumsal sınıfların ayrıcalıklı durumuna göre şekillenmektedir. Toplumdaki sınıf farklılıklarının azaltılması için, eğitime ayrılan kaynakların artırılması ve gelir dağılışındaki eşitsizliklerin bir dereceye kadar azaltılması ile beraber, eğitim yatırımları ve alt tabakalardan hareketlilik yoluyla, bireylerin daha üst basamaklara çıkmasına olanak sağlanması gerektiğinin altını çizmektedirler.

Sosyologlarımız; eğitimi tarihsel süreç içinde insanın yarattığı en önemli değerler arasında görmektedirler. Onlara göre; toplumsal değişme ile eğitim arasındaki etkileşim, karşılıklı ve diyalektik bir nitelik taşımaktadır. Değişme bir olgu olarak, toplumsal yapının tüm öğelerinde köklü farklılaşmalara neden olmaktadır. Doğal olarak eğitim süreçlerinde de, bu farklılaşma söz konusudur. Toplumsal değişme ve eğitimin, hangisinin ötekine yön verdiğini, etkilediğini açıklamak oldukça zordur. Değişim planlı ve örgütlü gerçekleştirildiğinde, eğitim bu süreçte yardımcı bir kurum olarak görev almaktadır. Toplumsal değişme; hızlı nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme, gecekondulaşma, toplumsal çözülme, yabancılaşma ve anomi gibi sorunlar doğurmakta, eğitimde bu sorunlara çözüm getirme konusunda görevli kılınmaktadır. Eğitim, toplumsal gelişme ve kalkınmanın merkezinde olmakla beraber, toplumsal değişme de; eğitim ve kurumlarının işleyişine yön vermekte; değerler, tutumlar, toplumsal rol ve statüler, ekonomik yapı ve varlıklar, nüfus artış hızı, üretim ilişkileri, aile akrabalık ilişkileri, dini kurumlar, teknolojik araç ve gereçler, sanat anlayışları, cinsel tutum ve davranışlar üstünde de etkili olmaktadır.

Eğitim sosyologlarına göre, toplumsal değişme konusunda eğitimin iki temel işlevi bulunmaktadır: Birincisi tutucu işlevi, ikincisi de yaratıcı işlevidir. Eğitim bir yandan toplumsal kültür öğelerini genç üyelere aktararak geleneksel değerleri korumakta, toplumsal uyum ve bütünleşmeyi sağlamakta ve toplumsal denetimi artırmaktadır. Bu işlev, toplumda hakim düzenin korunması ve sürdürülmesi konusunda oldukça önemlidir. Öte yandan eğitim ikinci işlev olarak; eleştirici ve yaratıcı, yeni buluşlar ve keşifler yapan, toplumsal değişmeyi sürdürmede etkileri olan bireyler yetiştirerek toplumsal değişmeyi hızlandırmaktadır. Özellikle sanayileşmeyle beraber, bu iki işlev kimi zaman çatışmalara neden olmaktadır. Bu nedenle, hem kültürel değerlerin aktarılması, kültürün korunması hem de değişimin devamlılığı için, çeşitli sosyal politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada, siyasal

iktidarlar, geleceğe ilişkin amaç ve hedefler belirlemeli, eğitim, okullar ve programlar bu süreçte yeniden tasarlanmalıdır.

Bütün eğitim sistemleri, eğitim sosyologlarına göre; toplumlarda meydana gelebilecek hızlı, şiddetli ve radikal değişimler söz konusu olduğunda, daha ılımlı bir yol izleyerek denge unsuru olmayı tercih ederler. Bundan dolayı, toplumdaki bilimsel ve ekonomik değişimler, teknolojinin getirdiği yenilikler, hatta siyasi ve ideolojik değişimlerin yarattığı zıtlıklar; eğitimin birleştirici ve bütünleştirici işlevleriyle etkisiz hale getirilmektedir. Eğitimin amaçlarından biri de bu unsurlarla toplumun ihtiyaçları arasında bir kaynaşma ve bütünleşme sağlamaktır. Eğitim sosyologlarına göre bu noktada eğitimin görevi, gelişmeler karşısında olumsuz bir tavır takınmak değil, aksine değişim ve gelişimleri toplumsal bütünlük içinde bireylere zarar vermeyecek şekilde teşvik etmektir. Eğitim, hem toplumun manevi değerlerini korur hem de toplumsal gelişmeleri destekleyerek bu ikisi arasında olası çatışma durumlarında denge unsuru olur. Toplumsal ve ulusal varlığın temelinde toplumsal bütünleşmeyi sağlamak vardır. Bu durum hem birey hem de toplum için bir varoluş koşuludur. Hiçbir toplum bu koşul konusunda fedakârlık yapmayı düşünmemektedir.

Ortaöğretim kurumlarındaki temel sorunlar tartışıldığında eğitim sosyologları şunları dile getirmektedirler. Ülkemizde genel liselere gereğinden çok ve eğitim sistemimizi hantallaştıracak yoğunlukta talep olmaktadır. Genel liselere olan talebin artışında; üniversite öğrenimine önem veren anne-baba ve öğrencilerin genel liseyi bu isteğin gerçekleşmesinde bir araç olarak değerlendirmeleri, mesleki ve teknik eğitim sunmanın pahalı olması nedeniyle mesleki ve teknik eğitim kurumlarının gerek kapasitelerin gerekse sayılarının sınırlı oluşu, mesleki ve teknik okul mezunlarına sağlanan olanakların cazip olmayışı, geleneksel değer yargılarının mesleki ve teknik okullar aleyhine gelişmiş olması yani eğitilmiş olmayı, el ve beden işlerinden kurtulma anlamında değerlendiren geleneksel anlayışın varlığı gibi etkenler bulunmaktadır. Eğitim kurumlarımız özellikle 1950’li yıllardan sonra, hızlı nüfus ile eğitime olan talep artışında, kaliteyi ve başarıyı göz ardı ederek, yeterli kurumsallaşmayı ve fiziki koşulları sağlamadan “geçici önlemler” ile ikili, üçlü hatta dördü öğretim yaparak, bu talebi karşılamak yoluna gitmişlerdir.

Eğitim sosyologlarının belirttiği gibi, tüm eğitim kurumlarımızda, sayı ve kalite açısından öğretmen yetersizliği bulunmaktadır. Öğretmen sayısının yeterli olmadığı zamanlarda bu eksikliği gidermek amacıyla farklı kaynaklardan yararlanılmış ve eğitim

alanında gerekli niteliğe ve uzmanlığa sahip olmayan kişiler öğretmen olarak atanmış ve böylece eğitim kurumlarımızda kalite gittikçe düşmüştür.

Eğitim-öğretim sorunlarının başında; öğretmen yetersizliği, okullaşma ve okuma yazma oranı ile beraber, eğitim sürecinde kullanılan eğitim-öğretim araç ve gereçlerin de yetersizliği bulunmaktadır. Laboratuvarlardan ve malzemelerinden yoksun olma, kuru teorik ve ansiklopedik bilgilerin aktarılması, kaliteli eğitim için sorunlar yaratmıştır (Sağ, 1984). Okul kütüphanelerimizin, öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçlarına karşılık vermediği, işlerliğinin sağlanmadığı, deneyimli personel tarafından yönetilmedikleri de bilinmektedir. Okul kütüphanelerinin sayısı, koleksiyonların genişliği, mevcut kütüphanelerdeki kaynaklardan öğrencilerin yararlanma sıklıkları da birer sorun olarak varlıklarını devam ettirmektedirler.

Sosyologlar (örneğin; Tezcan) eğitim sistemi içinde özel okullar hakkında değerlendirme yaparken; özel okullar ve öğretim kurumlarının, devlet okullarına kıyasla daha nitelikli eğitim sunduklarını kabul etmektedirler. Türkiye’de, eğitim için talepte bulunan çağ nüfusunun fazlalığı, sınıf mevcutlarının çokluğu, devletin mali kaynaklarının yetersizliği, yeterince okul açılmaması özel eğitim kurumlarının artmasına neden olmaktadır. Ülkemizde özel eğitim kurumlarının bazı olumsuzlukları da bulunmaktadır. Özellikle, devlet okullarında bulunan nitelikli öğretmenleri kurumlarına almaktadırlar. Bunun aksine öğretmen yetiştiren kurumlardan, burslar aracılığıyla öğretmen sağlamaları devlet okullarından ayrılan kaliteli öğretmen sayısını da azaltacaktır. Yalnızca büyük kentlerde, metropollerde değil; ihtiyaç duyulan yerlerde de açılmalıdırlar. Klasik lise öğretimi yanında, mesleki teknik alanda da eğitim yapmaları gerekmektedir. Bu kurumların verimliliklerini artırmak ve sürekliliklerini sağlamak amacıyla etkin denetim mekanizması da kurulmalıdır.

Eğitim sosyologları (Celkan ve Sağ gibi) tarafından özgün bir eğitim kurumu olarak nitelenen Köy Enstitüleri, Atatürk’ün amaçladığı boyutta çağdaş ve modern bir toplum yaratma ve toplumsal kalkınma, gelişme hedefinde eğitimin gerekliliği üstüne kurulmuş eğitim kurumları olarak değerlendirilmektedirler. Cumhuriyet tarihinde kuruluş nedenleri, yerleri, programları, yöntemleri, amaçları açısından geleneksel eğitim anlayışlarının dışında, toplumsal ihtiyaçları karşılama, yaparak yaşatarak öğrenme, teorik ile pratik bilginin iç içeliği, üretici eğitim, bilimsel ve laik nitelikler açısından birer çağdaş eğitim kurumlarıydılar. Öğrencilerin, okul yönetimine katılmaları; eleştirmeleri, tartışmaları,

demokratik katılımları ile gerçekleştirilmekteydi. Çalışma planları, çevresel koşulların dikkate alındığı bölgesel, coğrafi vb koşullara göre oluşturulmaktaydı.

Eğitim sosyologlarına göre, Köy Enstitüleri konusunda, olaya pedagojik açı yerine, daha çok politik ve düşünsel açıdan değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bütün bunlara karşın Köy Enstitülerinde teorik bilgiler aktararak öğretmen adaylarını bilgilendirdik. Ama ağaç dikemeyen, ziraattan anlamayan yeterli düzeyde beceri edinemeyen öğretmenler, öte yandan okul binasını onaran, tarım ve hayvancılık alanında başarılı ancak bilimsel bir zihin yapısından yoksun, genel kültür açısından eksik olan öğretmenler yetiştirdik.

Eğitim sosyologları, Atatürkçü eğitim sisteminin temelinde, eğitim alanında gerçekleştirilecek her türlü yeniliğin ve reformun özünde “bize görelilik” ilkesi olmalı ve başka ulusların eğitim yapılarının taklit edilmemesi gerektiğini belirtmektedirler. Atatürkçü eğitim anlayışında; eğitimde fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılmış, seçkinci, elit bir eğitim anlayışı yerine halk ve kitle eğitimine yönelme olmuştur. Sosyologlar, Atatürkçü eğitim anlayışında; çağdaşlaşmanın ön koşulunu laikliğin oluşturduğunu vurgulamaktadırlar. Bu ilke ile eğitim alanında devletin denetiminin gücü artmış, amaç ve içeriği yaşanan koşullara uygun pratik ihtiyaçların giderilmesine yönelmeyi sağlamıştır. Böylece eğitimin dinsel otoritelerden arındırılması, devletin denetimine geçmesi, dünyevi gerçeklere göre düzenlemesini sağlamıştır.

Eğitim sosyologlarına göre de, cumhuriyet öncesi geleneksel eğitim sistemi ülkenin kalkınması konusunda yetersizdir. Ulusal nitelikten yoksun ve ulusal bir kültürün oluşumuna da uygun nitelikte değildir. İstikrarlı bir eğitim politikası bulunmamaktadır. Çağın ve toplumun gereksinimlerini karşılamaktan uzaktır. Eğitim sosyologlarına göre, Atatürk diğer alanlarda olduğu gibi, eğitim alanında ne belirli bir düşüncenin takipçisi olmuş, ne de tekçi bir ideolojiden ve tek boyutlu bir düşünceden hareket etmiştir. Onun eğitime bakışında; kendi toplumsal ve çağdaş koşullardan beslenen sosyolojik ve felsefi temeller bulunmaktadır. Bu eğitim anlayışında amaçlanan toplum ve insan; akılcı, hür, öz benliğinden ve kültüründen kopmamış, pozitif bilimlere dayanan, güzel sanatları seven, erdemli ve karakterlidir.

Eğitim sosyologları (Sağ ve Tezcan gibi); eğitimin demokratikleşmesi, imkan ve fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi, eğitimin geniş kitlelere aktarılması, ilköğretimin yaygınlaştırılması, eğitim hizmetinin kalitesinin arttırılması, akademik açıdan olanakların

geliştirilmesi, fonların oluşturulması, yaygın eğitim yoluyla okuma yazma oranının yükseltilmesi ve daha geniş kitlelere eğitsel hizmetlerin yaygınlaştırılması ile doğrudan bağlantılı kabul edilmektedir. Bunların gerçekleştirilmesinde birçok engel bulunmaktadır. En önemlileri arasında, demokratik gereklere ve donanıma sahip öğretmenlerin sayısının yetersizliği, eğitimde kullanılacak materyal eksikliği, yaşanan zamana paralel eğitim programların olmayışı sayılabilir. Ancak bu sorunların giderilmesinde de demokrasinin, demokrasi eğitiminin olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Demokratik bir eğitimde; gençlere devlet yönetimi, siyasal ideolojiler ve sistemler, oy verme gibi konularda eğitim verilmelidir. Eğitim ile herkes kendi yeteneklerini geliştirmeli, estetik, entelektüel ve mesleki ilgiler desteklenmelidir. Okul demokratik çalışmalara ortam oluşturmalı, demokratik değerlerin kazandırılması konusunda etkinlikler ders dışı nitelikte de tasarlanabilmelidir. İnsanlar özgür olmak için eğitilmeli, bireyler farklı düşünebilen ve değişime açık olarak yetiştirilmeli, okul da başkalarına saygılı olmayı kazandırmalı ve eğitim üstündeki siyasal denetim asgari düzeye getirilmelidir.

Ülkemizde, eğitim sosyologlarına göre, siyasal toplumsallaşma; aile, akrabalık ve toplumsal çevre tarafından yönlendirilmektedir Okul dersleri ve müfredat programları bu bilinci verme konusunda yetersizdir. Eğitim sistemimizde, siyasal toplumsallaşma sürecinde gençlere toplumsal sorumluluklar aşılanamamıştır. Okullar, eğitim öğretim işlerini ön plana aldıklarından, demokratik etkinliklerde yeterli bir toplumsal ortam oluşturamamaktadırlar. Eğitim çalışmaları ve politikaları, siyasal iktidarın elinde olduğundan, her iktidar kendi görüşleri ve programları doğrultusunda eğitimi yönlendirebilmektedir. Eğitim sosyologları, eğitim kurumlarımızda ne yazık ki; Türk milli eğitimin temel amaçları arasında bulunan demokratik değerler, tutum ve beceriler istenilen nitelikte kazandırılmadığı ve bu yönde eğitime yeterince önem verilmediği görüşündedirler. Gençlerimizde demokratik kişilik oluşturma konusunda arzu edilen başarı sağlanamamış ve demokrasi bir davranış biçimi, yaşam biçimi olarak erken yaşlarda çocuklara istenilen boyutta kazandırılmamıştır.

Eğitimde fırsat ve imkan eşitliği konusunda eğitim sosyologlarına göre; herkese en üst basamağa kadar öğretim sağlayabilmek, ülkemizde olduğu gibi birçok sanayileşmiş ülkede de gerçekleşme olanağı düşüktür. Ülkemizin içinde bulunduğu koşullar bu durumu gerçekleştirmekten oldukça uzaktır. Herkese nitelikli bir asgari öğrenim hakkının sağlanması, çocuklar arasından, yetenekli ve zeki olanların “yetenek deposundan” seçilebilmesi için, eğitim olanaklarının tüm çocuklara ulaştırılması gerekmektedir. Her bireyin kendi yetenek ve potansiyelinin tamamından yararlanmasını sağlayan bir öğrenime

kavuşturulması, tüm ülkelerin hedeflediği bir sonuçtur. Eğitimde imkan ve fırsat eşitliğini sağlamayı engelleyen bazı önemli sorunlar bulunmaktadır. Bunlar arasında; hızlı nüfus artışı, ulaşım zorlukları, milli gelirin düşük oluşu, toplumsal sınıf ve tabakaların farklı eğitim anlayışları sayılabilir.

Eğitim sosyologları; eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen faktörleri belirlerken şunları ileri sürmektedirler. Ailelerin ekonomik gelir düzeyleri çocuklarının alacakları eğitimin süresini ve kalitesini belirlemektedir. Düşük gelirli aileler çocuklarını okula gönderemezken, yüksek gelirli aileler üst düzey özel okullarda dahi okutabilmektedirler. Nüfusun bir bölümünün kırsal alanlarda ulaşılması zor ve dağınık bir şekilde olması ve kimi zaman geniş alanlara yayılması, eğitim olanaklarının kendilerine ulaştırılmasını engellemektedir. Kırsal kesimlerde; öğretmen yetersizliği ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı, araç gereç eksiklikleri, kız çocuklarının okula gönderilmeyişleri, ortaöğretime devam oranının düşük oluşu, ailelerin gelir azlığı, çocukların aile ekonomisine katkı amacıyla çalışma hayatına katılmaları, fırsat eşitliğinin sağlanmasını engellemektedir. Bu alanlarda yatılı bölge okulları sayı ve işlev olarak yetersiz kalmaktadır. Bölge okullarının, ortaöğretim bölümlerini geliştirmek, dağınık köylerin belirli merkezler oluşturarak, bu merkezlerde eğitim hizmetlerinin devamını sağlamak fırsat eşitliği açısından kısa vadeli bir çözüm kabul edilebilir. Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarımıza yönelik olanakların sağlanmayışı, öğretmen yetiştirme politikaları, öğretmen ve okulların belli bölgelerde yoğunlaşması, eğitimde fırsat eşitliğini engellemektedir. Eğitime olan siyasal yaklaşımlar sonucunda eğitim uygulamalarında sürekliliğin sağlanamayışı, eğitimde imkan ve fırsat eşitliğini sağlama konusunda engelleyici olmuştur. Az da olsa parasız yatılılık, burs ve yardım programları gibi fırsatların yaratılması, fırsat eşitsizliklerini belirli ölçülerde azaltmaktadır.

Eğitim sosyologları, okul öncesi ve özel eğitim ile ilgili şu analizlerde bulunmaktadır. Ülkemizde, genellikle normal düzeyde çocuklarımız eğitim olanaklarından yararlanmaktadır. Ancak özel eğitim ve öğretim gereksinimi duyan, üstün zeka ve zeka geriliği olan çocuklarımız da bulunmaktadır. Bu çocuklarımız için de gerekli imkan ve fırsatlar sağlanmalıdır. Farklı zeka düzeyinde ve yetenek sahibi çocuklar aynı sınıfta ve aynı müfredat temelinde eğitime tabi tutulmaktadır. Sınırlı sayıda, sağır ve körler okulu ile bu okullarda az sayıda uzman öğretmen bulunmaktadır. Bu nedenle, duyuşsal ve ortopedik özürlüler, üstün zekalı ve zekâ geriliği olanlar, uyumsuz ve suçlu çocuklar için, özel eğitim koşulları ve olanakları oluşturulmalıdır. Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, zorunlu

eğitimin süresinin uzatılması, yoksul çocuklar için yatılılık ve burs sistemlerinin geliştirilmesi, öğrenim basamakları arasında dikey ve yatay geçiş olanaklarının sağlanması, “eğitimdeki yitikler” olarak adlandırabileceğimiz, öğrenimlerini yarıda bırakan öğrencilerin ayrıldıkları düzeyden, yeni ve kendilerine uygun programlarla eğitimlerini tamamlayabilmeleri yönünde bir sistemin oluşturulması, yaygın yetişkin eğitimi programlarının artırılması ve geliştirilmesi, çok amaçlı ve seçme olanağı olan çok programlı öğretimin yapılandırılması, her öğretim düzeyine uygun iş yaratma olanağı, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaşması, öğretmen, sınıf, araç-gereç vb. unsurların dağılımının dengelenmesi eğitimde fırsat ve imkan eşitliğini sağlamada etkili olacaktır.

Eğitim sosyologlarına göre; tüm çocuklarımızın zorunlu ve temel eğitimden geçmesi ülkenin gelişmesi ve kalkınmasını da doğurmaktadır. Bu, cumhuriyet ilkelerinin ve değerlerinin genç kuşaklara benimsetilmesi, laik düşüncelerin, demokratik değerlerin güçlenmesi ve millet bilincinin kazandırılması için vazgeçilmez niteliktedir. Çocukların yetenekleri ve kişisel gelişimleri sağlanmakta ve ortak bir kültürel kimlik kazandırmaktadır.

Eğitim sosyologları kitle iletişim araçlarının eğitimdeki önemi ve sorunları hakkında şunları düşünmektedirler. Eğitimin amaç ve niteliğinin değişmesi, eğitim görecekt öğrenci sayısının sürekli artışı, kitle iletişim araçlarının kullanımını daha da önemli kılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının işlevleri arasında; çocukları toplumsallaştırılmak, okuma-yazma öğretmek, çocuklara temel bilgi, beceri ve davranışlar, genel kültür kazandırmak sayılmaktadır. Kitle iletişim araçları, popüler kültür taşıyıcısı olarak, diğer toplumsal kurumlardan daha etkilidirler. Çocuklara, farklı kişilik tipleri ve kahramanlar yoluyla modeller sunarlar. Çocuklar bu araçlarla, farklı kişiler ve yaşam biçimleri konularında bilgi edinmektedirler. Kitle iletişim araçlarının olumlu ve olumsuz birtakım etkileri bulunmaktadır. Çocukları eve bağlayarak, ailede ortak ilgiler yaratıp aile mutluluğunu pekiştirmektedir. Çocuğu düşünmeye yönlendirip, ilgi ve yaşam alanlarını, kültürünü ve estetik beğenilerini genişletmektedir. Bunların yanında; çocuğu edilginleştirip, yaratıcılığını engellemekte kalıp değer yargıları oluşturmaktadır. Çocuklarda kaygılar, korkular ve saldırganlık duyguları geliştirebilmekte ve saldırganlık içerikli programlarıyla çocukların şiddet duygularının uyarılmasını da etkilemektedir.

Eğitim sosyologlarına göre (Celkan ve Tezcan gibi), hızlı nüfus artışı ve iç göç eğitim sistemimizde çok önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Göçlerle beraber kent

okullarının öğrenci sayısı, kapasitelerinin oldukça üstüne çıkmış ve nitelikli eğitimin verilmesini engellemiştir. Kentlerde; okul, öğretmen, sınıf ve malzeme yetersizlikleri doğmuştur. Bunların yanı sıra göç eden insanların karşılaştıkları birçok toplumsal, kültürel ve ekonomik sorun da bulunmaktadır. Bu sorunların giderilmesinde; okul rehberlik servisleri, göç ile gelen öğrencilere yeni çevreye, okula, öğretmenlere uyum sağlamaları için yardımcı olmalıdırlar. Yüksek doğurganlık oranı kontrol altına alınmalı, nüfusun büyük kentlere göçü dengelenmelidir. Gecekondu bölgelerinde daha çok mesleki ve teknik eğitime önem verilmelidir. Göçün doğurduğu toplumsal sorunları azaltmak için kentlere uyum sağlama konularında sivil ve resmi kuruluşlardan yararlanılmalıdır.

Ülkemiz beyin göçü ile bilimsel, teknolojik, siyasal ve ekonomik açıdan büyük kayıplar vermektedir. Bu nitelikli göçü önlemek için maddi kaynaklar sağlamakla beraber, çalışma şartları, mesleklerin saygınlığı, meslek mensuplarına sağlanan olanakların da genişletilmesi gerekmektedir. Bilimsel ve teknik alanlarda yetişmiş insanlara yeteri düzeyde olanaklar sunulmalı, kendilerine verilen ücretlerin doyurucu ve çalışmalarında serbest ve bağımsız olmaları sağlanmalıdır.

Eğitim sosyologlarına göre (örneğin; Tezcan); gizli müfredat; eğitimcilerin davranışları, yaklaşımları, değer yargıları, okul atmosferinin niteliği, değerleri, etkileşim ağı, okul içi disiplin, itaat etme gibi kültürel özellikler ve yazılı olmayan kurallar içerdiğinden, sosyolojik bir değer taşımaktadır. Gizli müfredat çözümlenirken, toplumsal denetim ile mevcut toplumsal düzenin yeniden yapılandırılması ve üretilmesinin sağlanmasına dönük sonuçlar çıkmaktadır. Toplumda; siyasal sosyalleşmeyi, itaati, boyun eğmeği, geleneksel değerlerin sürdürülmesini, toplumsal sınıf ve tabakalaşmanın doğal olduğunu bireylere kabul ettirmektedir. Gizli müfredatı birçok eleştiri yapılmaktadır. Toplumsal yabancılaşmayı, karamsarlık ve kaderciliği doğurabilmesi, geniş bir içeriğe sahip oluşundan dolayı kavramın belirsiz ve ölçülmesinin zorluğu, okuldan çıkarılma, okulsuzluğa yönelme açısından eleştirilmektedir. Gizli müfredat, normal eğitim program içeriğine alınmalı, demokratik değerler ve toplumların gereksinimleri doğrultusunda yeniden değerlendirilmeli, dinsel, sınıfsal, ırksal, cinsel eşitsizliklerin giderilmesinde işlevsel olmalı, arzu edilmeyen sonuçlar konusunda önlemler alınmalıdır.

Eğitim sosyologları (örneğin; Tezcan), eğitim sürecinde yabancılaşma ve şiddet konusunda çeşitli belirlemeler ve çözüm önerilerinde bulunmaktadırlar. Öğretmenlerin hayatları; oyunlar, sınavlar, törenler gibi çocukların önemli ölçüde bulunduğu eğitsel

faaliyetlerle geçmektedir. Bu faaliyetler öğretmenleri toplumsal yaşamdan uzaklaştırmaktadır. Genç öğretmenler, atandıkları yerlerde belirli süre kaldıktan sonra kendi memleketlerine dönmektedirler. Böylece toplumsal çevre ile kalıcı ve sürekli bir ilişki sürdürememektedirler. Bu durum onların yabancılıklarını artırmaktadır. Dinamik bir yapı sahibi olan gençler için eğitimin süresinin yüksek lisans, doktora derecelerine kadar gittikçe uzaması da toplumsal kopmalara neden olmaktadır. Okullar fiziksel ve insan kaynakları açısından büyümekte, velilerle okul arasındaki bağlar zayıflamakta, bürokratik işleyiş belirginleşmekte yabancılaşma da bunlara paralel olarak artmaktadır. Ortaöğretim kurumlarında otoriter bir yapı bulunmaktadır. Aşırı baskı ve otorite, katı denetim gençlerin yabancılaşmasını hızlandırmaktadır.

Sosyologlara göre (Tezcan gibi), günümüzde tüm toplumsal kurumları etkileyen yabancılaşma olgusu; şiddet, siyasal aktivite, suçluluk, hippilik, sanat eserlerini tahrip (Vandalism), düşük başarı, sınıfta kalma, devamsızlık, okul etkinliklerine az katılım, öğrenci ilgisizliği, okula düşmanlık gibi toplumsal ve eğitsel sorunlara neden olmaktadır. Sanayileşmekte olan ülkemizde daha da etkili olacağı da muhakkaktır. Yabancılaşmayı doğuracak nedenlerin özenle takip edilmesi ve sistemli bir şekilde öğrenci yabancılaşmasına ilişkin ulusal çapta bilimsel araştırmaların yapılması gerekmektedir

Eğitim sosyologları (Tezcan gibi), çok yönlü bir olgu ve toplumsal bir sorun olan şiddetin, toplumsal koşullardan kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Gençler, kendilerini var kılma konusunda yeterli olanaklar bulamadığında şiddete ve saldırganlığa başvurmaktadır. Ülkemizde öğrencilerimizin serbest zamanlarını değerlendirecek, olanaklar, uygun mekanlar bulunmadığından sokak gibi kimi merkezler gençleri kendilerine çekmektedir. Okullarımızdaki dayak şiddetin başka bir görünümüdür. Her ne kadar demokratikleşme süreci ile dayağa karşı bir toplumsal tepki olsa da, dayak hala kullanılmakta ve bu durumda okullarda çocuk suçluluk oranlarını daha da artırmaktadır. Eğitim sosyologlarına göre, değişen toplumsal gereksinimlere cevap veremeyen eğitim sistemi de bu şiddet olgusundan kötü etkilenmektedir. Şiddeti doğuran önemli unsurlardan biri ekonomik yetersizlikler ve yoksulluktur. Ortaöğretim kurumlarında şiddet olaylarının bir kısmı kız arkadaş sorunundan kaynaklanmaktadır. Sert ve katı öğretmen tutumları da şiddeti ortaya çıkaran etkenlerdendir. Medya, özellikle televizyon, çocuklar ve gençlerde şiddeti besleyen bir etken durumundadır; çünkü; kanlı sahneler, bıçaklı, silahlı, kavgalı, dövüşlü temalar gençlerde şiddeti pekiştirici ve özendirici bir etkide bulunmaktadır. Bazı dizi ve film kahramanlarının model olarak alınması da durumu daha tehdit edici boyuta getirmektedir.

Sosyologlara göre yabancılaşmanın azaltılmasında; öğrencinin okula katılımını ve bütünleşmesini sağlamak, okulu küçültmek, okulun yönetimine öğrencilerin katılımını sağlamak, okul iklimini insancılaştırmak, öğretimi bireyselleştirmek, eğitim sürecinde çeşitli öğretim yöntemleri, çok boyutlu araç gereçler, müzik ve beden eğitimi gibi grup çalışmalarını kullanmak etkili olmaktadır. Okullarda, öğrencilerin okulun politikası, hedef ve amaçlarının belirlenmesinde yönetimine katılımlarının sağlanması, okullarda ortaklaşa rollerin geliştirilmesi ve artırılması, öğrencilerin kendi çıkarları ile okul hayatları arasında bir örtüşmenin görülmesi de gerekmektedir.

Sosyologlar (Tezcan gibi), kuşaklar arası ilişkiler ve eğitim üstünde dururken şunları belirtmektedirler. 20. yüzyıldaki hızlı değişimler gençlerde farklı hayat tarzları ve değer yargıları oluşturmaktadır. Kendini yeteri olgunlukta gören gençler, kendi varlıklarını ve kişiliklerini kabul ettirmeye çalışırken, yetişkinler bu durumu reddetmektedirler. Aynı kuşakta olanların farklı paradigmaları çatışma yaratmaktadır. Bu farklı paradigmalardan çatışma alanları ve konular arasında; politik bakış farklılıkları, serbest zaman kullanımına ilişkin sorunlar, arkadaş tercihlerine müdahale, harçlık gibi ekonomik sorunlar, değişken başarı kriterleri, meslek ve eş seçimine müdahaleler toplumsal değer ve normlara sadakat, çocuk olarak değerlendirilmek, eleştiri, nasihat ve baskılar bulunmaktadır. İki paradigma arasındaki bu karşıtlık ve çatışmayı azaltma için; gençlere sorumluluk vermek ve özgürlük tanımak, kişiliklerini geliştirme imkanı sağlamak, yenilikçi ve ilerici görüşleri desteklemek, karşılıklı iletişimi güçlendirmek, duygusal denge sağlamak, empati geliştirmek, referans grupların varlığından yararlanmak, aile danışma merkezleri kurmak gibi çözüm önerilerini dikkate almak gerekmektedir.

Eğitim sosyologlarının belirttiği gibi, dünyada artık yeni eğitim sistemleri ve toplumsal yapılanmalar söz konusu olmaktadır. Sanayi sonrası toplum olarak değerlendirilen postmodernizm ile emek üretim paradigması yerine enformasyon paradigması ve antiendüstriyel bir anlayış gelişmektedir. Okullar gençlere olanaklar, olasılıklar ve değişimleri öğretecektir. Okulların çeşitliliği de onların beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Eğitim sürecinde bilgisayarlar aktif olacak ve okullar daha çok bilgi teknolojilerini kullanma da baskı altına alınacaktır. Tek tip sınıflar yerine çoklu ders ortamları oluşturulacaktır. Onlara göre, toplumumuzda gerçekleşen bazı değişimler; sanayileşme sürecine paralel olarak kentleşmenin hızlanması, hem yaşam hem de yönetsel boyutta demokratikleşmenin artması, kitle iletişim araçlarını yaygınlaşması kadın hakları ve özgürlüğü, tüketim toplumu nitelikleri gibi, postmodern sürece hazırlanmayı

desteklemektedir. Bu süreci destekleyecek özel stratejiler, program ve mali kaynakların siyasal yönetimler tarafından sağlanması da gerekmektedir.

Eğitim sosyologlarına göre; Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı, ne sanayi öncesi ne sanayi, ne de sanayi sonrası döneme uymaktadır. Her üç dönem birlikte yaşansa da, sanayileşmekte olan bir görünüm daha belirgindir. Eğitim sistem ve uygulamalarımız bu süreç için yetersiz kalmaktadır. Nitelikli işgücü üretme, sanayi toplumunun gereksinimlerini karşılayacak düzeyde bir eğitim sistemi uygulamak gerekmektedir.

Eğitim sosyologlarına göre; eğitim sistemimize birçok uygulama Batı'dan gelmiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle, kendimize özgü değer ve özelliklerimizi koruyamamakta, evrensel değerlerin önemsendiği, ulusal kimliğimizi koruyacak nitelikte, yenilenebilecek bir eğitim sistemi yaratamamaktayız. Aksine, kendimize has kültürel değerleri evrensel boyuta taşıyarak evrensel kültürün genişlemesine katkı sağlamalıyız. Dünya ile dengeli bir bağ kurmak için, ulusu taklitçi bir yaklaşımdan kurtarmalı, yaratıcı düşünmeyi benimsemiş, küresel düşünebilen bireyler yetiştirmeli, okullara, programlara, evrensel boyuttaki değişmelere, nesnel olarak yaklaşmalı ve ülkemize olumlu bir şekilde yansımaları sağlamalıyız.

Ülkeler arası etkileşimin, ülkeleri evrensel ve küresel düşünmeye zorladığını sosyologlar önemle belirtmektedirler. Onlara göre, genç kuşakların oluşan yeni değerlere uyum sağlayabilmeleri için yeni bir toplumsallaşma modeli gerekli olmaktadır. Eğitim sisteminde bireyler, iyi düzeyde yabancı dil, geçerli meslek, ileri düzeyde bilgi teknolojilerini kullanma yetenekleriyle donatılmak zorundadırlar.

Eğitim sosyologlarımız için, ülkemizin bilgi toplumunun oldukça gerisinde olduğu birtakım sonuçlardan anlaşılmaktadır. Eğitim sistemimizin ezberci ve tekdüze insanlar yetiştirmesi, yüklü müfredatlar, günün koşullarından uzak konular, aşırı ve baskıcı disiplin, donanım açısından yetersiz ve kalabalık sınıflar, eğitim alanındaki fırsat eşitsizliği, artan nüfusa oranla okul sayısının ve mesleki ve teknik eğitimin yetersizliği ile toplumsal değişmeyi gözardı ederek özel eğitim yerine standartlaşmayı çabalaması; ülkemizde, bilim insanı sayısı ve niteliği ile araştırma-geliştirme çaba ve kaynakları yetersizliği, merkeziyetçi ve bürokratik yapının eğitim üstünde egemen olmasından rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Türk eğitim sistemi değerlendirilirken, eğitim sosyologlarımız (örneğin; Akyüz ve Celkan) birçok tespitte bulunmaktadır. Onlara göre; her ne kadar Türkiye'nin eğitim

sorunlarının çözüleceği sürekli vurgulanmışsa da; ne milli bir nitelik kazandık ne de çağdaş medeniyet düzeyine ulaştık. Üç yüz yıldır sürekli tekrar etmekte ilerleyememekteyiz. Eğitim sistemimizde birçok konuda mantıksal tutarlılık ve bütünlük sağlayamadık. Her değişim bütünü göz ardı ederek parçalar üstünde gerçekleşti. Kendimize ait bir pedagojik anlayış oluşturamadık. Neredeyse bütün yeniliklerin temelinde değişik toplumsal ve kültürel özler bulunmaktadır. Farklı devletlerin uygulamalarını kendimiz için uygulanabilir kabul ettik. Ancak eğitim alanında hazır reçetelere ve mucizelere yer olmadığını hala anlayamadık. Eğitim sistemimizde önemli gelişmeler sağlayamadık. Okul programları reformları, daha çok ilköğretim ve yükseköğretim basamaklarında gerçekleştirildi. Ortaöğretim basamağında gerekli yenileşme ve değişim sağlanamadı. Ortaöğretim programları; ülkenin toplumsal siyasal demografik koşullarına ve gereksinimlerine cevap verme, yaşama dönüklük ile mesleki ve teknik oryantasyona uygunluk ilkeleri açısından yeterli düzeyde değerlendirilmedi. Okullarımızda sağlıklı bir branşlaşma gerçekleştirilmelidir. İlköğretimden sonra çocuklarımız spor, sanat, teknik, ticaret, tarım gibi kollardan birine; edebiyat, sosyal, askerlik gibi alanlara yönlendirilmelidir. Ülkenin ihtiyaç duyduğu meslek elemanlarını yetiştirmek önemsenmeli Anadolu lisesi, spor lisesi gibi temelsiz bir yapılanmaları ortadan kaldırmalıyız. Böylece; üretim sektörünün ihtiyacı olan ara işgücünü sağlayıp üniversite önlerinde yığılmalara engel olabiliriz

Onlara göre, tarihsel arka planımıza bakıldığında, kendimize has bir düşünce dünyamız, paradigmamız yoktur. Aydınımız, olay ve olguların zaman ve mekan değerlendirmesini layıkıyla yapamamaktadır. Türk aydını çağdaş düşünce dünyasındaki paradigmalardan habersiz görünmektedir. Bu nedenle, eğitim sistemi, yeni bir paradigma olan ve kendiliğindenliği doğuran “Özleştirilen Eğitim” anlayışını temele almalıdır. Eğitim alanında insanın “varoluş paradigmasına” uygun düşen kendiliğindenlik; psiko-mekanik ve toplumsal niteliklerin tek öz halini almasını ifade etmektedir. Bu pedagojik paradigma ile kendi kendine etkin hale gelen birey, ilgi ve yetenekleri ile toplumsal koşullardan beslenerek “özerk bir şahsiyet” haline gelebilmektedir.

Özet olarak; eğitim sosyologlarımız; toplumsal kurum olarak eğitimi; bir süreç, bir şekillendirme olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre her toplumda eğitim; toplumsal, siyasal, dinsel vb. birçok belirleyicinin etkisinde bulunmaktadır. Eğitimle, toplumsal kalkınma ve siyasal gelişmişlik arasında bir paralellik bulunduğunu, devletlerin eğitim politikaları ve felsefelerinin eğitimin amaç ve yönünü biçimlendirdiğini belirtmektedirler.

Eğitim sosyologları; eğitimin temel toplumsal taşıyıcıları olarak aile ve okulu görmekteirler. Onlar aileyi, toplum için vazgeçilmez ve yeri doldurulamayacak temel bir kurum olarak kabul etmektedir. Her okulun kendine has iklime sahip olduğunu ve okulların mevcut toplumsal ve siyasal düzenin sürekliliği için işlev yüklendiğini vurgulamaktadırlar. Onlara göre; ülkemizdeki geleneksel okul yapısı, toplumsal ve kültürel yaşamdan kopuktur. Öğrenci, okul çevresinde gerçekleşen ekonomik, toplumsal, kültürel yaşamdan, fabrikadan, çarşıdan, müze, sergi ve konser salonundan uzaktır.

Sosyologlar, geleneksel eğitim sisteminin analizini yapmakta, sistemin güncelliğini ve geçerliliğini yitirdiğini vurgulanmaktadır. Ülkenin, öğretmen yetiştirme sisteminde olduğu gibi, eğitimin birçok alanında, cumhuriyet öncesi ve sonrasında da sağlıklı ve üretken bir eğitim sistemine kavuşturulamadığı, tutarlı bir eğitim politikası ve felsefesinin olmadığı belirtilmektedir.

Onlara göre; öğretmenler çoğunlukla alt ve orta sınıflardan gelmekte ve bu sınıfların değerlerini kabullenip ahlakını savunmaktadırlar. Tüm eğitim kurumlarımızda, sayı ve kalite açısından öğretmen yetersizliği bulunmaktadır. Ülkemizdeki öğretmenlerin toplumsal nitelikleri hakkında belirlemelerde bulunmakta ve yaşanan sorunların tespitini yapmaktadırlar. Bu sorunların giderilmesi için kurum ve toplumsal yapı boyutunda çözüm önerileri sunmaktadırlar. Ayrıca, öğretmen yetiştirme konusunda bir sistem ileri sürmektedirler.

Eğitimi, dikey toplumsal hareketliliğin en önemli kaynağı olarak kabul etmektedirler. Okullar toplumsal tabakalaşmada üst tabakalara çıkma için bir kanal konumunda bulunmakta ve bir “hareketlilik merdiveni” işlevi taşımaktadır. Her toplumsal sınıfın kendine özgü bir eğitim sisteminin olduğunu, ortak bir eğitim sisteminin oluşturulması için, toplumsal sınıf farklılıklarının azaltılması için çözüm önerileri sunmaktadırlar. Eğitim alanında, tüm bireylere eşit olanak ve fırsatlar sunmanın ancak bir düş olduğunu kabul etmektedirler. Eğitim ile toplumsal değişme arasında diyalektik bir etkileşimin olduğunu vurgulamakta ve toplumsal değişim sürecinde çatışmaların giderilmesi noktasında eğitimi bir denge unsuru olarak nitelendirmektedirler.

Sosyologlar, ortaöğretim sistemini analiz etmekte ve işlevisizliğini vurgulamakta ve süregelen birçok problemin henüz çözüme kavuşturulmadığının altını çizmektedirler. Okulların donanım ve insan kaynakları açısından yetersizliklerinin sonuçlarını tartışmakta ve

çeşitli tespitlerde bulunmaktadır. Genel liseler ve mesleki liseler arasında karşılaştırmalar yapmakta, dengesizliğin nedeni ve çözümlenışı hakkında belirlemeler de bulunmaktadır.

Eğitimin demokratikleştirilmesinin toplum için önemini altı çizilmekte ve neler yapılması gerektiği konusunda belirlemelerde bulunmaktadır. Ülkemiz için, zorunlu ve temel eğitimin ihmale gelmeyecek kadar değerli olduğunu vurgulamaktadırlar. Eğitim sürecinde kitle iletişim araçlarının kullanımlarının zorunlu olduğunu ancak bu araçların toplum ve gençler için sakıncalar taşıdığına vurgusunu yapmaktadırlar. Ülkemizin yaşadığı beyin göçünün toplumsal kalkınma ve gelişimi desteklemediğini ve ortaya çıkardığı zararları belirleyerek, bu nitelikli göçün “beyin gücümüze” dönüştürülmesi gerektiğinin altını çizmektedirler. Eğitim alanındaki yabancılaşma ve şiddetin dayanak ve kaynaklarını tespit etmekte ve gelecekteki muhtemel problemlerin engellenmesi konusunda dikkat çekmektedirler.

Uluslar arası ilişkilerin her ülkeyi evrensel, küresel düşünmeye zorladığı tespitinde bulunmaktadır. Küreselleşme ile birlikte dünyada şekillenen yeni eğitim sistemlerinin bulunduğunu ve ülkemizin de bu gelişmelere kayıtsız kalamayacağını ifade etmektedirler. Sanayi sonrası, bilgi toplumu niteliğine uygun bir toplumsal ve eğitsel yapının zorunluluğunun altını çizmektedirler.

Bu belirlemelerin yanı sıra eğitim sosyologlarımızın üstünde özenle durması gereken bazı konular da bulunmaktadır. Türkiye’deki eğitim politikaları ile siyasal iktidar ilişkilerinin değerlendirilmesi toplumsal kalkınmamız açısından önemli olmaktadır. Günümüzde eğitim alanında verdikleri desteklerden ve etkilerinden dolayı vazgeçilmez olan sivil toplum örgütlerinin rol ve analizlerinin de eğitim sosyolojisi açısından daha ayrıntılı yapılması gerekmektedir. Atatürkçü eğitim anlayışında da önemli bir yer tutan dünya barışı; eğitim açısından analize ihtiyaç duymaktadır. Eğitim sistemleri daha barışçıl, dünya yurttaşlığı ve demokrasi temeline oturtulmak durumundadır. Günümüzde, sadece eğitimde değil, birçok toplumsal zeminde yaşanan toplumsal yabancılaşmanın ve şiddetin; okul, müfredat, öğretmen açısından daha ayrıntılı çözümünün yapılması gerekmektedir. Yine öğretmenlerin meslek açısından tükenmişliklerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’deki özel eğitim ve öğretimin toplumsal yansımalarının iç beyin göçü gibi sonuçlar paralelinde tartışılması gerekmektedir. Gençlik üstünde oldukça etkili ve yönlendirici olan popüler kültürün ve taşıyıcılarının, toplumsallaşma açısından değerlendirilmesi de gerekmektedir.

Eğitim sosyologlarımızın kendimize özgü, kendi toplumsal koşul ve gereksinimlerimize uygun nitelikte bir eğitim sisteminin kurulması yönündeki belirleme ve uyarılarına karşın daha ayrıntılı bir şekilde bir modelin tartışmasını da yapmak durumundadırlar. 21. yüzyılda gerçekteleēeđi, kimi yerde etkilerinin de netleētiđi, yeni eğitim sistemleri tartışılmaktadır. Sosyologlarımız, eğitim sistemimizin olası gelişmeler karşısında nasıl şekillenmesi gerektiğini; bilgi toplumu, küreselleēme paralelinde tartışmak durumundadırlar.

Eğitim sosyolojisi, toplumda kendine has işlevlere sahip olmakla beraber, toplumun önemli bir bölümünü oluşturan tüm eğitimciler, öğretmenler, davranış bilimleri ve eğitimsel süreçlerle ilgili tüm araştırmacılar açısından oldukça önemli bir çalışma sahasıdır.

Eğitimciler, farklı toplumsal sınıflardan, ırklardan, yabancı kökenli çevrelerden öğrencilere kavramsal bilgiler ve toplumsal beceriler öğretmekte böylece eğitim sosyolojisi ile bu topluluk hakkında geniş görüşe sahip olmaktadır. Eğitim sosyolojisi, eğitimciler farklı költür ve değerleri, mesleki davranış ve tutumlarında nesnel olmayı ve okulun sağladığı toplumsal atmosferden kaynaklı farklı toplumsal roller konusunda görüş sahibi olmayı sağlamaktadır.

Eğitim sosyolojisinin, eğitim sistemimizin sorunlarının giderilmesinde, ölkemiz gerçeklerine ve koşullarına uygun bir eğitim sistemi modelinin geliştirilmesinde, eğitim politikasını ve sistemini etkileyen toplumsal koşullar ve biçimleri konularında nesnel ve gerekli bilgiyi elde ederek, katkısı olacağı muhakkaktır. Tüm bu değerlendirmelerin ardından, ölkemizde bu disiplinin gereken değeri görmesi ve alanında bilimsel çalışmaların sayısının artması gerektiğinin önemi anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Asıl Kaynaklar

AKÇAY, R. Cengiz (2003), “Küreselleşme, Eğitimsel Yoksunluk ve Yetişkin Eğitimi”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 159.

AKYÜZ, Hüseyin (1989), “Sosyal Felsefe ve Eğitimin Sosyolojik Teorisi”, *Milli Eğitim*, S. 82, s. 17-21.

AKYÜZ, Hüseyin (1992), *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

AKYÜZ, Hüseyin (1994a), “Aydınlarımızda Paradigma Eksikliği ve Kendiliğinden Problemi”, *Türk Yurdu*, S. 68, s. 12-14.

AKYÜZ, Hüseyin (1994b), “Liselerde Uygulamaya Konulan Ders Geçme ve Kredi Sistemi Üzerine Düşünceler ve Bazı Teklifler”, *Türk Yurdu*, S. 73, s. 37-40.

AKYÜZ, Hüseyin (1996a), “Aile Sosyolojisi ile Eğitim Sosyolojisinin İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 23, s. 35-49.

AKYÜZ, Hüseyin (1996b), “Bilgi Sosyolojisi ile Eğitim Sosyolojisinin İlişkisi Üzerine Bir Deneme”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 23, s. 53-82.

AKYÜZ, Hüseyin (1998), “Öğretmen Eğitimi Konusunda Bir Öneri”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 137, s. 34-37.

AKYÜZ, Hüseyin (2000), “Özleştiren Eğitim ve Öğretim Paradigması”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Eyüp KEMERLİOĞLU’na Armağan, s. 151-158.

AKYÜZ, Hüseyin (2008), *Kurumlar Sosyoloji*, Ankara: Siyasal Kitapevi.

BALAY, Refik (2004), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt. 37, S. 2, s. 61-81.

CELKAN, H.Yıldırım (1991), “Beşeri Kültürün Temel Ögesi Olarak Aile”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt. 1, S. 1.

CELKAN, H.Yıldırım (1996), *Eğitim Sosyolojisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

CELKAN, H.Yıldırım (1994), “ Meşrutiyet Döneminde Modern Bir Eğitimci: Münif Paşa”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 7, S. 2, s. 399-403.

CELKAN, H.Yıldırım (1998a), “Öğretmen Yetiştirme Modelinde Yeni Bir Boyut”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 137, s. 30-31.

CELKAN, H.Yıldırım (1998b), “Türk Milli Eğitim Sisteminden Manzaralar”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 138.

CELKAN, H.Yıldırım (2003), “Türk Milli Eğitiminden Felsefi Bir Kesit”, *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt. 1, S. 2.

CEMALOĞLU, N., ŞAHİN, D. (2007), “Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt. 15, S. 2, s. 191-211.

CEYHUN, Y.; ÇAĞLAYAN, M., (1997) “*Bilgi Teknolojileri Türkiye için Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta*”, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÇALIK, T., SEZGİN, F. (2005), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt. 13, S. 1, s. 55-65.

ÇERMİK, H., TURAN, E. (1997), “Geleceğin Öğretmeni: Filozof Sosyal İşçi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 105-107.

ÇETİN, Şaban (2004), “Değişen Değerler ve Eğitim”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 161.

DAĞ, İhsan (2003), “Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt. 36, S. 1-2.

DOĞAN, İsmail (2004), *Eğitim Sosyolojisinin Türkiye'deki Serüveni Üzerine Bir Değerlendirme*, Erişim Tarihi: 25.11.2008,

www.education.ankara.edu.tr/idoğan/egitimsosyolojisi

EREŞ, Figen (2005), "Eğitimin Sosyal Faydaları: Türkiye-AB Karşılaştırması", *Milli Eğitim Dergisi*, S. 167.

ESKİCUMALI, Ahmet (2003), "Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, Cilt. 19, S. 2, s.15-28.

GEDİKOĞLU, Tokay (2005), "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 1, S. 1, s. 66-79.

GENÇ, Salih Zeki; ERYAMAN M. Yunus (2008), "Değişen Değerler Ve Yeni Eğitim Paradigması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 10, S. 2, s. 89-101.

GENÇOĞLU, S., ŞENEL, A. (2003), "Küreselleşen Dünyada Teknoloji Eğitimi", *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 11, S. 12. s. 45-64.

GEZGİN, G., HOŞGÖRÜR, V. (2006), "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt.. 2, S. 2.

İÇLİ, Gönül (2001), "Eğitim, İstihdam Ve Teknoloji", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 65-70.

KAMALAK, İhsan (2004), "Türk Eğitim Sistemi'nde Fırsat Eşitliği: Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt. 4, S. 4.

KARAMAN, Suay (2003), "63. Kuruluş Yılında Köy Enstitüleri", *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt. 3, S. 2.

KAYA, Muammer (2003), "Beyin Göçü / Erozyonu", *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt. 3, S. 3.

KEMERLİOĞLU, E., KIZILÇELİK, S., GÜNDÜZ, M. (1996a), *Eğitim Sosyolojisi*, İzmir: Saray Kitabevleri.

KEMERLİOĞLU, Eyüp (1996b), *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*, İzmir: Saray Kitabevleri.

KIZMAZ, Zahir (2006), “Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt, 30, S. 1, s. 47-70.

KOCACIK, Faruk (2003), “Bilgi Toplumu Ve Türkiye”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 27, S. 1, s. 1-9.

SAĞ, Vahap (1984), “Akademik Başarıyı Etkileyen Faktörler Yönünden Liselerin Durumu”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, s. 35-52.

SAĞ, Vahap (1985), “Atatürkçü Eğitimin Temelleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, s. 27-39.

SAĞ, Vahap (1986), “Cumhuriyetin Başlangıcından Eğitimimizin Genel Görünümü”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, s. 19-27.

SAĞ, Vahap (1990), “Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Döneminde Eğitimimiz”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 13, s. 3-36.

SAĞ, Vahap (1991), “Toplumsal Değişme ve Eğitim”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 14, s. 3-18.

SAĞ, Vahap (1994), “Temel Nitelikleri Açısından Köy Enstitüleri” , *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 17.

SAĞ, Vahap (1999), “Demokrasi Ve Eğitim”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22-23, s. 53-61.

SAĞ, Vahap (2003), “Toplumsal Değişim Ve Eğitim Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 27 S. 1, s. 11-25.

ŞAHİN, M. Cem (2005), “Türkiye’de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü”, *G.Ü., Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 25, S. 2, s. 157-181.

ŞENTÜRK, Ünal (2008), “Enformasyon Toplumunda Eğitimin Yeri”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt.6, S. 2, s. 487-506.

- TEZCAN, Mahmut (1989), “Eğitim Sistemimizde İlköğretime Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 89, s. 11-34.
- TEZCAN, Mahmut (1993), “Özel Okullar ve Eğitim Sistemimizdeki Yeri”, *Eğitim Dergisi*, S. 3, s. 30-34.
- TEZCAN, Mahmut (1994a), “Kuşaklar Arası İlişkiler Eğitimi”, *Eğitim Dergisi*, S. 7 s. 5-11.
- TEZCAN, Mahmut (1994b), “Ülkemizde Göç ve Eğitim Sorunları”, *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt. 27, S. 1, s. 61-67.
- TEZCAN, Mahmut (1995a), *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- TEZCAN, Mahmut (1995b), *Toplumsal Değişme*, Ankara: Feryal Matbaası.
- TEZCAN, Mahmut (1997), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (2000a), *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*, Ankara: Anı Yayınevi.
- TEZCAN, Mahmut (2000b), *Dış Göç ve Eğitim*, Ankara: Anı Yayınevi.
- TEZCAN, Mahmut (2002a), *Postmodern ve Küresel Toplumda Eğitim*, Ankara: Anı Yayınevi.
- TEZCAN, Mahmut (2002b), “Küreselleşmenin Eğitim Boyutu”, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, S. 6, s. 55-59.
- TEZCAN, Mahmut (2003a), “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Ülkemizde Eğitim Sosyolojisi Alanının Durumu ve Sivil Toplum Örgütleri”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.160, s.203-214.
- TEZCAN, Mahmut (2003b), “Gizli Müfredat Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt. 1, S. 1.
- TEZCAN, Mahmut (2005), *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, Ankara: Anı Yayınevi.
- TEZCAN, Mahmut (2008), “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Veysel Sönmez (Der.), *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Anı Yayınevi, 4. baskı, s. 95-118.
- TÜRKOĞLU, Adil (2005), “Avrupa Birliği Sürecinde Eğitimi Etkileyen Faktörler”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 166.

UYGUN, Selçuk (2003), “Türkiye’de Düünden Bugüne Özel Okullara Bir Bakış (Gelişim ve Etkileri)” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt. 36, S. 1, s. 107-120.

UYSAL, Ahmet (2008), “Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel Faktörler”, *Millî Eğitim Dergisi*, S. 178.

YAPICI, Mehmet (2004a), “Eğitim ve Yabancılaşma”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Erişim Tarihi: 12.02.2009,

www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/viewArticle/98

YAPICI, Mehmet (2004b), “Eğitilmiş Birey Demokratik Birey İlişkisi”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt. 4, S. 3.

YEŞİL, Rüştü (2004), “İnsan Hakları Ve Demokrasi Eğitiminde Yöntem”, *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 5, S. 1, s. 35-40.

Yardımcı Kaynaklar

AKYÜZ, Yahya (1994), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

ASLAN, A., Kadir, (2001), “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5.

ARSLAN, M., ERASLAN, L. (2003), “Yeni Eğitim Paradigması ve Türk Eğitim Sisteminde Dönüşüm Gerekliliği”, *Millî Eğitim Dergisi*, S. 160.

ERDOĞAN, İrfan (2005), *Türk Eğitim Sistemi*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

ERDOĞAN, İrfan (2006), *Çağdaş Eğitim Sistemleri*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

ERGUN, Doğan (2005), *Sosyoloji ve Eğitim*, Ankara: İmge Kitabevi.

ERKOÇ, Gülay (2003), “Tiyatroda Bir Arayışın Mimarı: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S. 37.

ERJEM, Yaşar, (2005), “Eğitimde Yabancılaşma Olgusu ve Öğretmen: Lise Öğretmenleri Üzerine Sosyolojik Bir araştırma”, *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 4.

ESGİN, Ali (2008), “Mahmut Tezcan”, M. Çağatay Özdemir (Der.), *Türkiye’de Sosyoloji*, Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 575-594.

GİDDENS, Anthony (2005), *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi.

GÖKAYDIN, Nevide (2002), “Çağdaş Eğitime Bakış”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 153-154.

KEMERLİOĞLU, Eyüp (1996), *Bilgi Sosyolojisi*, İzmir: Saray Kitabevleri.

KIZILÇELİK, S. , ERJEM, Y. (1994), *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Ankara: Atilla Kitabevi.

MEDER, Mehmet, (2001), “Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9.

ÖNCÜL, Remzi (2000), *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

ÖZDEMİR, M., Çağatay (2007), “Toplumsal Değişme Karşısında Aile ve Okul”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 2.

ÖZKAN, H., Hüseyin (2006), “Popüler Kültür ve Eğitim”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.14 S.1.

SÖNMEZ, Veysel (2005), *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

SÖNMEZ, Veysel (2008), *Gelecekteki Olası Eğitim Sistemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.

TÜRKOĞLU, Adil (2007), *Kent Enstitüleri*, Ankara: Anı Yayınevi.